

Vincas Ramonas

Kryžiai

1.

Švinta. Apšarmoję langai jau baltuoja, nors rūbų spinta, kėdės ir stalas dar vis atrodo juodi. Vienodai čeksi žadintuvas. kažkas subraška jo viduj.

Kreivėnas pakelia galvą nuo pagalvės ir pažiūri į langą. Jam atrodo, kad laikrodžio čeksėjimas sklaido tamsą kambary. Lyg kas ranka sklaidytų papiroso dūmus. Po kiekvieno čekštelėjimo kambary lyg darosi šviesiau.

Kreivėnas pamaži numeta nuo savęs patalus, tyliai išlipa iš lovos ir atsargiai ieško rūbų. Apsirengęs jis eina iš miegamojo, bet tarpdury sustoja ir šūkteli žmonai:

— Kelkis pusryčių virt. Man laikas važiuot.

Ir tuoj uždaro duris. Žmoną jis kelia visuomet taip — išeidamas pro duris. Jis nenori matyti, kaip ji keliiasi. Kai ji iškelia kojas iš lovos, jam nesmagu darosi. Jis visuomet pasijunta lyg nuskriaustas — tokios liesos jos kojos. Jis nenori žiūrėti į tas kojas. Ką čia dailinti — jos kojos biaurios. Be to, išlipusi iš lovos, ji tuoj žegnojasi. Lyg norėdama dar labiau jį paerzinti.

Kreivėnas lipa laiptais į viršų. Laiptai girgžda.

— Truks — laikys, bet aš juos remontuosiu. Laiptai ne tam, kad girgždėtų.

Ant aukšto įrengtas mažas kambarėlis. Karvelide vadina jį Kreivėnas. Ten visuomet miega viena tarnaitė. Ten vienam kampe ir josios skrynija stovi. Skrynioj sijonai, kojinės, o prieskryni karoliai ir raudonas kvepiančio muilo gabalas. Visa karvelidė kvepia tuo muilu ir sijonais. Kitam kampe geležinė krosnelė. Kad žiemą nebūtų šalta. Malkų jis liepia nesigailėti.

— Darbininkas turi šiltai išsimiegot, — aiškino jis tarnaitėi, parsivežęs ją prieš mėnesį, kai viena tarnaitė susirgus išėjo. — Be to, tu čia miegosi viena. Ona miega apačioj. Geriau po vieną, viena kitai netrukdyt, geriau išsimiegosit.

Įėjęs į karvelidę, Kreivėnas stabtelėjo prie durų. Tarnaitė miegojo. Ji kvėpavo tyliai ir vienodai. Jau buvo tiek prašvitę, kad jis įžiūrėjo jos išpintą kasą, išsisklaidžiusią ant pagalvės.

Kreivėnas priėjo prie lovos, po patalais pakišo ranką ir apčiuopė jos koją. Šilta ir apvali ta koja. Ir švelni.

Petronė pravėrė akis.

— Dėde, — sušuko ji, traukdama patalus ant savęs ir spardydamasi kojomis. — Aikit sau ... Tai čia dabar ...

— Na, na, tik jau nebūk maža. Kitaip tavęs ir neprikelsi. Kur jau po pusryčių, o tu dar miegi, — tyliai juokėsi Kreivėnas. — Ilgai neužmigai šianakt? Apie bernužėlį dobilėlį galvojai? O gal jis čia šianakt klūpojo prie tavo lovelės, tave migdė — neužmigdė, rankeles glostė, aukso kalnus pažadėjo?

— Tai čia dabar ...

— Na, na, nieko, nieko. Aš tik norėjau paklausti... Tai kaip? Apsigalvojai? Liksi pas mus? Dėl algos susitarsim. Truks — laikys. Jei mano žmona ir nenorės tiek duoti — vilnų ar linų ji nenorės — tu vis tiek sutik, aš pats pridėsiu. Pridėsiu pinigais, tik maniškei nieko apie tai nesakyk. Nė žodžio. Mudviem žinot.

— Tai kad nežinau ...

— Ką čia nežinai! Pridėsiu, gali nebijoti. Mano žodis — įstatymas. Šimtą litų pridėsiu, o jei gera būsi — pusanatro. Aš nenoriu važinėti iš vieno pasviečio į kitą ir ieškot. Neturiu laiko. Bet maniškė, žinai — ne jai suprast.

— Aš nė pati nežinau ...

— O čia kas? Dabar žinosi, kad nemeluoju?

Ir Kreivėnas kažką įspaudė jai į ranką. Atgniaužusi delną, Petronė pamatė žiedą.

— Klausk, ko nori — auksinis. Norėsi — mūvėsi, nenorėsi — ant lazdos užkalsi.

— Ant lazdos ... Aš gi neinu ubagaut...

— Žinoma, žinoma... Tik maniškei sakyk, jei klaus: "Bernuželis dovanojo", sakyk. Viso kaimo merginos tau pavydės. Ką čia dailinti — sudžius iš pavydo. Tai mat — visos ima ir sudžiūsta, o tu tik viena kaip bruknelė. Nemeluoju — tu kaip bruknelė — baltai raudona. Tai kaip? Lieki?

— Tai gal i liksiu... Pati nežinau, — lyg nenorom atsakė Petronė, maudama žiedą ant piršto.

— Tu mažą tep į pataikyk — tinka!

— Turi tikt. Aš jau išžiūrėjau į tavo rankes, į tavo piršteliu.

Kreivėnas girgždančiais laiptais nusileido žemyn.

— Girgždat, kaip gudo ratai. Oi, taisysiu aš jus, oi taisysiu ...

[priemenę išėjo Kreivėnienė ir atsidėjusi pažiūrėjo į vyrą. Jis nususuko, nusikabino nuo vagio pantį ir žiūrėjo.

— Petronę pakalbink, gal liks.

— Ar nerasi geresnės? Ji ne tiek į puodus, kiek į veidrodį.

— Tam ir veidrodis, tam ir merga.

— Ten, kur važiuosi, netoli yra Skriaudučio kaimas. Kalvio jau pagyvenusi duktė, girdėjau, eis tarnauti.

Kreivėnas pakabino pantį atgal, perbraukė delnu ir neatsigręždamas išėjo į kiemą.

— Pažiūrėsiu.

Pašalę. Rytuose dangus jau rausvas. Vienodai užia malūnėlio sparneliai ant stogo.

Kreivėnas stovi vidury kiemo, žiūri į rytų dangų, klauso to ūžimo ir mašto.

Jis sveikas ir tvirtas. Dantys balti ir toki tvirti, kad galėtų vielą perkąsti. Plaukai tankūs. Jie tamsūs, bet kiek į rusumą, paausiuos truputį pražilę. Ir ūsai rusvi, ir akys alaus spalvos.

Iš kluono grįžta katė ir nešasi pelę.

— Juk aš rik keturiasdešimt penkerių metų. Aš dar nesenas, karinė, o todėl — pats supranti ...

Kreivėnas perbraukia nykščio nagu per ūsą ir atsidūsta.

— Tai dar imsi dūsaut? Juokai! Jei tik kibis ant meškerės, tai ir trauk. Dūsauti pradedi, protingas žmogau, saldžiu limonadu atsirūgti. Bedūsaudamas ir liktarną užmiršai... dėde ...

Ir Kreivėnas, primerkęs akį, kažkam palingavo galva, lyg norėdamas įspėti — palauk, palauk ... Bus tau dėdė!

— Šerk arklius, Motiejau, ir nušukuok bėrį. Važiuosiu šeimynos ieškoti.

Kreivėnas sugrįžo trobon, užsidegė liktarną ir išėjo karvių šerti.

Dešimt melžiamų karvių ir trys metinės telyčios buvo išrikiuota pasieny prie lovių. Vienam kampe buvo atitverti trys maži veršiai, o kitame didelis bulius. Prie sienos ties kiekviena karve buvo prikalta juoda lenta, o ant jos kreida užrašytas karvės numeris ir vardas. Elektra. Turbina. Torpeda, Opera, Kometa buvo karvių vardai, tik dvi kraštutinės buvo pavadintos paprastai — Mėta ir Bruknia. Buliaus lentoj buvo įrašyta — Atomas, bet bernai jį kažkodėl vadindavo Adomu. Kumetis, pavasarį vesdamas bulių ganyklon, visada užtraukdavo:

Aik, Adomai, iš rojaus,

Vilki levą už kojos...

Kiekvienoj lentoj buvo parašyta, kiek karvė turi per dieną gauti sėlenų, kiek išspaudų.

Kreivėnas pirmiausia priėjo prie Bruknios ir paglostė ją. Tai geriausia jo karvė ir geriausia visoj plačioj apylinkėj. Jis nuėmė prie uodegos prikibusį šiaudą ir dar kartą perbraukė ranka per drėgną karvės snukį. Karvė lyžtelėjo ranką ir sumykė.

— Tuoj, tuoj, kultūringas gyvuly. Tuoj atnešiu žaliavų į pieno fabriką.

Atėjo žmona ir Petronė karvių melžti. Pašėres karves ir pataisęs mėšlą, jis atsinešė šešis kiaušinius. Įplakė į pieną ir pagirdė veršius. Kutendamas šiltą ir švelnų veršio kaklą, jis žiūrėjo į Petronę, kuri jau melžė Bruknią.

„Reikėtų jai visuomet pasiūdyti kiek per siaurus sijonus... Kaip puikiai apsitempia ... Bruknelė ... baltai raudona ...”

Kreivėnas staiga kažin ko susiraukė. Pasilypėjęs ant užtvaros ir pagraibęs už balkio, jis susieškojo kašnelį kreidos. Priėjęs prie Bruknios, jis ištrynė lentoj karvės vardą — Bruknia — ir parašė kitą — Pažanga.

Kreivėnienė nustebusi žiūrėjo į savo vyrą.

— Ką tu čia dabar? Naują vardą?

— O kodėl ne?

— Pažanga. Tai tokia bendrovė ar partija, o ne karvė.

— Kam bendrovė ir partija, o kam melžiama karvė.

— O kaip knygoje bus? Irgi taisysi?

— Pats įstatymus leidžiu, pats ir pataisau, kai gyvenimas liepia. — Pasiėmęs šukas, jis šukavo karves.

— Tu Torpeda, tai Torpeda, bet kad tavo produkcija mažėja, — kalbėjo jis karvei. — tai šita arija man nepatinka. Sergi? Reikės parvežti veterinarų.

Pabaigęs jis nuėjo pažiūrėti, ar gerai pašerti arkliai, ar paduota avims.

Atėjęs į trobą ir nusiprausęs, valgomajam iš spintos jis išitraukė marškinius ir susiraukė. Žmona saviškai padarė — viršutinė kalnieriaus dalis kieta, o apatinė minkšta. Vėl nesilaikys kaklaraikštis.

— Apikaklę tu vėl ne taip sukramtolinai. Kiek kartų buvo sakyta! Kaklaraikštis slysta, o kai verži — viršutinė apikaklės dalis riečiasi... velniai žino kaip!

— Per daug lajaus prisiauginai ant sprando, tai ir slysta. Apikaklė kalta, girdit!

— Aš jai — padėk Dieve, o ji — kud-kudakut!

Apsitaisęs jis sėdo pusryčių. Suvalgęs keturis gabalus lašinių, paspirgintų su svogūnais, jis pasitraukė artyn lėkštę kopūstų, kvepiančių šviežia taukine. Smeigdamas paskutinę šaltą bulvę ir srėbdamas paskutinį šaukštą kopūstų, jis pastebėjo žmonai:

— Nesivalgo šandie šitie kopūstai.

— Palauk, baigia virti kava.

Su kava jis užkando kumpio, šviežios dešros, suvalgė tris kiaušinius, tepdamas sviesto kaip pirštas storio. o žmona dar paklausė:

— Gal nori rūkytos žąsies?

— Galima ir žąsies.

— Gal nori uogų?

— Ne pro šalį.

— Vyšnių?

— Tuščia jų, šandie nenoriu. Duok marinuočių slyvų.

Kumetis įėjęs pranešė, kad arklys jau pakinkytas.

— Sėsk, dėde, pusryčių, — pakvietė kumetį Kreivėnienė.

— Ačiū, kad namie laukia.

— Kad ir sako — svečio valgis iki durų, bet vis jau užkaški.

Virtuvėj ant stalo buvo padėta taip, kaip ir šeiminkui, tik nebuvo rūkytos žąsies ir marinuočių slyvų. Už tat buvo didelis sūris, o pyrago riekėms didelėj lėkštėj reikėjo šienkartės.

— O jūs, dėdiene, kaip žiūrau, tai vis prie stalo einat paskutinė ir paskutinė, — kalbėjo kumetis, tepdamas sviestą ant duonos.

— Kai gospadinė sėda pirmutinė, tai šeimyna prieš vėją nepaeina, — kalbėjo Kreivėnienė, perstatinėdama puodus. — Ką jūs čia duoną, tepkitės ant pyrago ar ant sūrio. Imkit pirmiau mėsos.

Į virtuvę įėjo Kreivėnas, taisydamasis karakulinę apikaklę.

— Tik linų daug nesuderėk. Šįmet ketinu daugiau austi. Man pačiai reikės.

— Kai bus mažai, tai krautuvėje rasim.

— Krautuvėje, a girdit, rasim! Kas iš tų tavo pirktų? Kad ir staltiesės. Ar tai jas gali lyginti su namie austom? Pirkta išskalbei, ir pasidarė lyg voratinklis. Sarmata ir stalą užtiesti. O koki tų pirktų raštai? Gera pusmergė šimtą kartų geresnius surinks. Ne fabrikui surinkti gražų raštą. Žinai — fabrikas: kad tik greit ir daug.

— Kai klausai tavęs, tai nežinia, ar verkti reik, ar juoktis. Fabrikų amžius, pažanga, o ji į fabrikus spiaudo. Ne be reikalo laikraščiai rašo, kad mūsų kaimas atsilikęs. Kaip čia nebus atsilikęs! Pamėgink tokią, kaip tu, apšviesti. Aš jai kišu skaityt "Kultūrą", o ji tuos karvės plaučius, savo "Šlovinkim Viešpatį", pirštu seilina. Tai tau ir pažanga...

— Pažanga! Mano, kad jis karvę Pažanga užrašė, tai jau už visą svieta gudresnis. Fabrikai! Tu pats kaip fabrikas su savo pypke. O žemės ūkio parodoj kas auksinį medalį už staltieses ir rankšluosčius gavo, ar ne aš? Viena staltiesę net Suomijos ministeris nusipirko. Aš jau nesigiriu, bet tokių staltiesių dar reikia paieškot. O kai kunigėliui dovanojau lovatiesę, tai net jo akys nušvito. Šitokią grožybę, sako, galima rik po stiklu laikyt. Toks spalvų parinkimas, toks lietuviško grožio pajautimas ... Jau neatsimenu, kaip jis ten sakė ...

— Bet už tai atsimink, ką aš tau sakiau. Jei tu visokiems dykaduoniams ir žmonių mulkintojams dar ką nors iš namų išneši, tai aš tau parodysiu. Truks — laikys, bet aš tau išpilsiu kailį.

— Ką, reikės leidimo prašyti? Žyminiu mokesčiu apmokėt? Aš audžiau, mano staltiesės, mano rankšluosčiai — kam noriu, tam duodu.

— Aš nesakau, kad ne tavo, bet ilgaskverniam tai jau nedalinsi. Į bažnyčią eini — eik: kuprotą nė grabas neištaisy, bet... na... žodžiu, aš tau pasakiau... Po stiklu, melagis, padės! O jau seniai lovoj su mergom suglamžė. Ką čia dailinti.

— Eik, eik tu, berazumi.

— Razumo tai aš dar ir tau galiu paskolint. O mano duktė kur? Ar ne per tave vienuolyne atsidūrė?

— Ir ačiū Dievui. nors tiek turiu džiaugsmo šitoj ašarų pakalnėj. O kas, jei būtų ištekėjusi ir būtų gavusi tokį kryžių, kaip tu?

— Kryžius aš tau! Gal todėl, kad norėdavau mergaitę apšviesti, tik visa nelaimė — per maža turėdavau laiko. O tu kalei Marytei į galvą visokį Dievą... O paskui gimnazijoje visoki ateitininkai, visoki kunigai, visa juodoji armija, visa reakcija ... Štai ir turim šventąją. Visa laimė, kad dar sūnus su protu išaugo. Visas mano džiaugsmas. O tu džiauksis savo Šventąją. Tik nežinia, kokia ji šventoji. Buvo Marija Magdalena, Marija Egiptietė, o mūsų Marytė, tur būt, Marija Bendroji, ar kaip čia būtų, nes iš Bendručių kaimo. Aišku, kad ji dabar visų... bendra ... Visų kunigėlių...

— Žmogau, žmogau! Gyvuly, gyvuly!... — palingavo galva visai nusiminusi Kreivėnienė. — Ir dar prie svetimų žmonių...

— O ką aš čia dar turiu slėpt? Ar tai manai, kad kiti žmonės toki kvaili, kaip tu? Manai, kad kunigai tai kitoki žmonės? Manai, kad jų gyslose ne kraujas, tik vynelis su vandenėliu? Ką čia dailinti! Aš ne už tai kunigus keikiu, kad jie su mergom. Ne, čia nieko nepadarysi — kraujas! Čia ir smerkti negalima, o keikiu už tai, kad jie apsimeta. Štai kas. Štai kodėl jie man šlykštūs. Geriau jau mano mergaitė būtų su kareiviais susidėjusi.

— Ir kaip netrenkia perkūnas į šituos namus!

— Tu esi šiuose namuose, palaiminta šventosios motinėle, todėl Dievas ir atitraukia savo ranką, pilną žaibų. Perkūnas! O kam tas perkūnsargis būtų? Kam būtų mokslas, žmogaus protas? Gal pradėsi vėpčiot. kad Dievas visur viska tvarko?

— Palauk, palauk. Tik tu palauk. Dabar tau nereikia nė Dievo, nė bažnyčios, nuo kunigo nususiki susitikęs, bet palauk. Kai pradės kojos už slenksčio kliūti, kai naktimis pradėsi grabus sapnuoti. nebijok, šauksiesi Dievo. Daug tokių buvo.

— To tai jau tu nesulauksi.

— Dar tu žegnosiesi, tik. gal būt, jau rankos nepakelsi.

— Nebent į bepročių ligoninę patekčiau. Jei taip atsitiktų, tai geriau būtų, kad aš rankos nė nepakelčiau, — pabaigė Kreivėnas trenkdamas durimis.

Troboj valandėlę buvo tylu. Kai vežimo ratų trinksėjimo jau nebebuvo girdėti, kumetis atsiduso:

— Smarkus žmogus jūsiškis.

Kreivėnienė tik numojo ranka:

— Kiekvienas vaikata, jei tik pasijuoks iš kunigų — jam geriausias žmogus. Susipratęs, girdi.

— Dievo nepripažįsta... Nežinia, kaip ten... Aš jau ne labai taip ... kad bėgčiau į bažnyčią. Bet kartais imi, žmogus, ir pagalvoji, kad ir, ve, vabalas, skruzdėlė, sakysim... Kas gi čia, rodos, ta skruzdėlė? O vaikščioja, neša, stato. O galva — kiek ten jos tos galvos! O visgi žino, ką reikia daryti. Arba paukštis, kregždė. Kai tik šalčiau, tai jos ir nēr. Išlėkė. Rodos, kad jai kas pasakė. Lėk, sakysim, nes jau ateina žiema. O pavasarį ji vėl čia. Tai kaip čia dabar? Iš kur ji išmoko? Čia turi būt kas nors, tik mes per kvaili suprasti. Kai pažiūrai į vabalą, ve, į rugį, kaip jis dygsta, auga, o paskui žydi, dar paskui noksta, tai ir jauti, dėdiene, kad visur dievo ranka, ir nieko čia nepasispardysi. Arba bulvė, ve. Kas čia, rodos, ta bulvė? Menkas daiktas. Centneris trys litai, pernai buvo keturi — tai jau labai geros! Menkas daiktas, sakau, o žmonės suka galvas, suka, vis sugalvoja tokių bulvių, kokių permiau dar nebuvo. Bet iš kur ta pirmoji bulvė atsirado? Aha, čia tai ir yra, sakysim, tas ...ve... — pabaigė kumetis, pakėlęs ranką į viršų ir kraipydamas ore.

Kumetis išėjo. Kreivėnienė pavalgė viena, pasiėmė maldaknygę ir atsisėdo po langu prieš saulutę. Persižegnojo lėtai, keldama akis į dangų ir, pabučiavusi auksinį kryželį, išspaustą maldaknygės viršely, pradėjo melstis. Saulė auksinių spindulių vainiku apšvietė jos žilstančią galvą. Ji meldėsi linguodama, sūpuodama sudžiūvusiose rankose maldaknygę.

Ji visa buvo smulkutė, veidas sulysęs, lūpos siaurutės, bekraujės. Visa lyg iš ligos patalo pakilusi. Ir tamsiai rudos akys žvelgia nuolaidžiai ir maldaujamai, žvelgia į Petronę, į katę, į bambatierį, bėgantį per grindis.

[sėdęs į vežimą, Kreivėnas smarkiai sukirto arkliui ir išlėkė iš kiemo, bet už vartų truktelėjo vadeles.

— Pabėgėsi plentu, — kreipėsi į arklį. — Dar nusibos tau tie dvidešimt penki kilometrai.

Sniego laukuose tik kur-ne-kur baltas lopelis. Laukai juodai margi. Tai tau ir žiema! Per

Kalėdas su ratais tenka daužytis.

Į plentą reikėjo važiuoti per kaimyno Grūšto kiemą. Į plentą Kreivėnas turėjo kelią ir per savo laukus, bet ten susidarė beveik du kilometrai toliau. Maža to, ten reikia važiuoti per upelį. Pavasarį ir rudenį upelis išsilieja. Pasidaro tokia klampynė, kad su pilnais tenka kinkyti ketvertą. Tai tik gyvulių kankinimas ir vežimų laužymas. Noroms nenoroms tenka prašyti šito dzūko, kad leistų važiuoti per jo kiemą. Ir velnias čia jį atnešė iš kažin kur, net nuo Žuvinto ežero. Nusipirko ūkį čia kiek jau metų, o dar kalbėt žmoniškai neišmoko. Ne tai, kad visai nemokėtų — pramokt pramoko, bet bekalbėdamas ims ir pliaukštels: darytau, sesuva, niekocia. Tikras niekocia! Su ražančium vaikščioja, o nemato, kad kluono stogas kiauras. Nukirstų tą ažuolo šaka, kur siekia stogo šiaudus, ir nereikėtų stogo nuolat taisyti.

— Ar nesakiau aš jam? Sakiau. Pakraipė galvą, paunkštė, ir nežinia buvo, ar kirs, ar ne. Ir nekirto. Gaila, girdi, medžio. Avinas! Niekocia! Bėri, kur suki į griovį? Aš tau parodysiu. Nors skolų neturi, bet pažangos jokios. Ir dar prieš tokį lenkis, prašyk, kad leistų per kiemą pervaziuoti. Leist tai visuomet leidžia, nė prašyt nereikėtų, bet... Ką čia kalbėt! Geriau būtų, kad tokiam nė gero. Važiuoji sau, o jam nė dėkui, nė išgrauš. Ar negalėjo kluoną skiedrom uždengti? Vos vos prikalbėjau gyvenama trobą čerpėm uždengti. Ar ne puiku? Prikalbėjau klėtį skarda dengti — uždengė. O paskui klebonas renka aukas bažnyčiai remontuoti. Norėtų, avinas, aukoti, o visi pinigai ant svirno žiba. Ir pasijuokėm mudu, bėri! Pardavė karvę. Sukišo, tai sukišo karvę į bažnyčią, bet stogas vis tiek yr. Tik kluono stogas! Ech ... Darželio tvorą tai tu pataikei nudažyt, koplytėlę kampe sodo pastatei. Gražiai, tai gražiai padaryta — nesiginčiju, bet kluono stogas taip ir liko šiaudinis. Koplytėlė! Stovi dabar lyg kokia sūrinė ant kuolo.

Kreivėnas atsigrėžė ir pažvelgė į savo trobas. Pro juodas sodo šakas raudonavo gyvenamo namo stogas. Saulėj žibėjo stiklinės gonkos. Klėtis irgi čerpėm dengta, tvartai skarda, tik kluono stogas skiedrinis, bet irgi raudonai nudažytas. Kaip gražiai žiemą atrodo tos eglaitės sodo pakrašty!

Kreivėnas įvažiavo į Grūšto kiemą. Kiemas gražiai nugrebotas, takai į tvartus, į klėtį išbarstyti smėliu. Sodely nė dilgėlės, nė dagio, nė nudžiūvusių šakų ant žemės. Viskas išrankiota. Ir obelaitės apraišiotos šiaudais.

— Trrr, — patraukė jis arklį vadelėmis, bet tą patį akimirksnį, kada arklys sustojo, vėl sudavė botagu.

Kreivėnas tik dabar atsiminė, kad jo sode obelaitės taip ir liko neapraišiotos. Laimė, kad nėra sniego, zuikiai neateis.

— Ryt pirmas darbas — obelaites apraišioti. O Grūštas — matai, ką tu su juo!

Kreivėnas sustojo prie durų, išlipo iš vežimaičio ir nuėjo tiesiai į virtuvę. Grūštų kaip tik baigė pusryčiauti.

Grūštas šešiasdešimties dar neturėjo. Jis aukštas vyras. Jo plaukai žili, bet garbanoti ir tankūs. Ir raukšlių nedaug jo švariai nuskustam veide. Šviesiai mėlynos akys žiūrėjo gerumu ir ramumu.

Lygiai tokios mėlynos ir dukters akys, tik daug didesnės. Jos žiba drėgnumu. Jos visuomet tokios. Vis atrodo, kad ji neseniai buvo verkusi. Tiek liūdnumo ir švelnumo buvo tame melsvame akių žibėjime. Ir plaukai garbanuoti, kaip tėvo, tik tankūs, geltoni, supinti į storą kasą. Lūpos pilnos, visuomet žydi rausvu nusišypsojimu, o pro tą nusišypsojimą žybčioja dantys toki balti, kaip ražančiaus poteriukai padaryti iš dramblio kaulo. To ražančiaus, kuris dabar guli ant lango šalia maldaknygių.

Pamatęs svečią, Grūštas padėjo šaukštą ir lėtai persižegnojo.

— Kam dar aušini kruopas, jeigu jau pavalgei?

— Ne kruopas aušinu, bet žegnojuosi, — atsakė Grūštas atlaidžiai šypsodamasis. — Argi jau kaimynui nė neteko matyti, kaip katalikai žegnojasi?

— Kur nematysi! Burtų esu visokių matęs. Kiti, pamatę katę per kelią bėgant, sustoja, tris kartus apsisuka ir nusispiauna. Kad nebūtų nelaimės.

— Tai tik tie, kur nesizegnoja, tiki katėm ir kitokiais bobų burtais, — šiurkščiai pastebėjo bernas.

— Jonai, nušukuok arklius, važiuosim į bažnyčią, — pastebėjo Grūštas ramiai, žiūrėdamas jam į akis.

Bernas suprato ir tyliai išėjo.

Vis tebesišypsodamas, Grūštas padavė Kreivėnui ranką. Maloniai šypsodamasi pasisveikino ir dukte.

— Prašom toliau, — kvietė jį, atidarydama duris į kambarį šalia virtuvės.

— Ką čia, aš tik trumpam. Važiuoju šeimos ieškot. Sakiau, gal važiuosi kartu, bet dabar

girdžiu — rengiesi į bažnyčią. Elziutė jau ir ražančių susiieškojus. Bet kur ir gavot tokį?

— Tai mamos, — atsakė mergaitė. — Mamai dar dėdė klebonas dovanojo. Mamos neatsimenu, tai nors ražančius ...

— Mūsų šeimyna lieka ta pati, — nutraukė ją tėvas. — Petras ir Juzė išėjo tarpkalėdžio, o kai po dviejų savaitių sugrįš, eis Jonas su Matilduke.

— Jūs, kaip žiūriu, ir trečią dieną švenčiate.

— O kodėl ne? Didelių darbų nėra, ką gyvulius apsišert. Ar tai geriau namie sėdėt ir kortuot? O kaip jūsų šeimyna?

— Kaip kiekvienais metais. Ieškosiu naujų. Nauja šluota gražiau šluoja. Bet Elziutė, kaip žiūrau, kas dienele, kas valandėlė vis gražyn ir gražyn. Lyg radastėlė daržely žydi. Be reikalo tik darželio tvorą nudažei, kaimyne — išvers ją piršlių žirgai. Kasdie riš, kasdie nauji. Pirk dar vieną šunį — vienas užkims belodamas.

— Dar yra laiko piršliams: dar per jauna.

— Ką čia per jauna. Skink gėlele, kol dar raselė nenukritus, nes paskui ims žiedelis vysti. Truks — laikys! Aš, galima sakyti, tau stogus uždengiau, aš ir žentą pripiršiu.

Elziutė paraudusi pasiėmė maldaknyges ir, išsiėmus paveikslėlių, vartė ir žiūrino jį.

— Žento kad ir nereikia dar, bet paklausti galima. Kas jis?

— Palauk truputį. Aš dar turiu su juo pačiu pasikalbėti. Aš bet kokio nepiršiu. Žinau, ko ūkininkas ieško. Viena bėda — Elziutė baigus keturias klases, o jis mažesnio mokslo, ką čia dailinti, bet už tą jis moka amatą. Ar ne turtas? O be to, tikrai žinau, jis ir pinigų atsineš. Tada pirmiausia malūnėlis ant stogo, ir šviečia elektra. O svarbiausia — vyras apsiskaitęs, pažangus, tik visa bėda — jaunas. Žinai kol žmogus jaunas, tai kaip neišsivaikščiojęs alus — nežinia, ar jis bačką plėš ar išsivaikščios, o tada mes gersim ir dainuosim. Už tai aš ir liepiu palaukt. Aš pats išžiūrėsiu. Nemeluoju, jei ką darau, tai jau žinau, ką darau, o dabar pasiliekat sveiki.

— Jeigu jau pažangus, tai tikrai koks bedievis, — spėliojo Elziutė, kai Kreivėnas išvažiavo pro vartus.

Grūštas nieko dukteriai neatsakė, tik nusišypsojo ir pasiėmė "Mūsų Laikraštį" pažiūrėti, ką rašo apie karą.

Važiuodamas keleliu, Kreivėnas nenorom žvilgtelėjo į koplytėlę sodo kampe. Koplytėlės stogo apačia buvo apvesta išpiaustytom juostom. Ir sienos margavo. Tulpės ten išpiaustytos ir saulutės. Rodos, iš senoviško žiursto kas paėmė raštą ir padėjo čia. Ir kryžius kaltinis, su žvaigždėm ir spinduliais, o pro stiklą į žemę žiūrėjo smūtkelis. Nedažyto ažuolo. Susimąstęs ir nuliūdęs žiūrėjo jis.

Kiek kartų Kreivėnas pravažiuodamas žvilgteldavo į šitą smūtkelį, tiek kartų nežinia kodėl vis atsimindavo tą paprastą dainą, kurią Grūštas akėdamas dažnai dainuodavo: "Oi varge varge, vargeli mano..."

2.

Apie priešpiečius Kreivėnas sustojo prie mažos trobelės netoli Amalviškių ežero. Išlipęs jis apsidairė ir pririšo arklį prie vyšnios, kuri augo prie daržo tvoros. Uždengęs arklį ir pametęs jam dobių, Kreivėnas apmetė akimis ežerą ir pelkes. Kiek akys užmato — krūmai, pušelės, beržiukai, toki suvargę, kaip šita pirkelė. Tarp tų krūmų kur-ne-kur sukrauti šieno kūgeliai... „Viksvos", pagalvojo Kreivėnas. „Ar tai šitie skurdžiai dar gero šieno turės. Nusausinus — kiek čia durpių, kiek čia ganyklų!" O už tų pelkių juodavo piliakalnis, ūkininkų trobos. sodų medžiai. Ir tolyn vėl lyguma. Kur murzinas dangus nusileidžia iki žemės, ten lyguma lyg melsvose miglose skęsta.

Pirkaitės stogas šiaudinis, vietomis įlinkęs, vietomis žalios samanų, lyg žalio aksomo lopai. Apie sienas surietį žabų pundeliai iki pat pastogės. Atrodė, kad visa trobelės siena iš tų žabų padaryta ir tik paliktos skylės mažiems langučiams. Įskilę stiklai sutvirtinti balanomis.

Kreivėnas įėjo į priemenę. Asla molinė. Kampe medinis kibiras su mediniais lankais. naščiai, o prie sienos prikaltas narvelis, kuriame du kralikai grikiši kopūstų lapus. Už durų cirkia harmonika.

Kreivėnas pasibeldė ir nelaukdamas atidarė duris.

— Laba diena.

Ant lovos krašto sėdėjo stambus vyras. Pamatęs svečią, jis suglaudė harmonikos dumtuves, padėjo ją ant suolo ir tik tada atsakė:

— Labas.

Atsistojęs jis pasitraukė į viršų kelnes.

Kreivėnui įeinant, prie stalo sėdėjo mergina. Ji seilino raudoną popierį ir dažėsi lūpas. Žvilgtelėjusi į svečią, ji ant sienos pakabino veidrodį ir, pagriebusi mazgotę, nušluostė stalą.

— Prašom toliau. Prašom sėsti.
— Kaip matau, muzikanto esama.
— Koks čia muzikantas, kokia čia armonika. Žinia, senas daiktas. Nusipirkau, daviau taisyt ir pats taisiau, vis tiek tas pats: paspaudei — pelės cypia. Tokia armonika tik šunims graudinti.

Į pirkia įėjo senutė su bulvių pintine.

— Tai svečią turime? — nutęsė ji.

— Užsuko vienas lyg ir atsigerti, lyg ir kelio klausti.

— Kur čia pas mus, sveteli, kelio klausi. Čia baigiasi visi keliai. Čia tik zuikiai vaikus vedžioja.

Prie krosnies ant mūriuko kažkas miegojo. Vyriškas, tur būt, nes iš po kailinių kyšojo suodini autai, o pro vieną atsivyniojusį auta buvo matyti suskilęs ir purvinas užkulnys.

— Kelkis, tėvai. Gražu! Jau ir svečią turim, o jis džiūsta per dieną ant krosnies, kaip avikailis. Dar apšnekės svetimi žmonės.

— Nėra čia ką apšnekėti. Lyg svečias nežino. Ką daugiau veiksi žiemą per šventes.

Senė tik mostelėjo ranka, o senis pasiėmė nuo lentynos pypkę ir ant grindų iškrėtė pelenus.

— Gal papirošą? — pasiūlė Kreivėnas seniui ir sūnui.

Užsirūkė tylėdami. Senis, patraukęs dūmą, sukinėjo papirošą tarp pirštų ir, lyg kam pritardamas, linktelėjo galva:

— Kiekvieną rudenį šitokių papirošų aš tai bent atsirūkau. Į ežerą atvažiuoja ponai ančių šaudyt. Aširstau juos, tai tų papirošų! Po tris, po keturis, o kartais po penkis per dieną gaunu surūkyt. Kartais ir visą dėžutę gaunu. Ana ve, — parodė jis į lentyną, ant kurios buvo sukrautos tuščios papirošų dėžutės.

Sūnus susirukė ir nususuko į langą, o duktė šypsojosi. Senutė skuto bulves ir tik retkarčiais pažvelgdavo į svečią.

— O šiaip iš ko jūs gyvenat?

— Iš ko čia gyvensi. Kam klumpes padarau, kam geldą išskaptuoju, kartais pažuvauju. Bet kiek dabar tų žuvų. Seniau kad, būdavo, nueini iš ryto, tai nė nesapnuok su vienu kartu pareiti. O dabar pora mekšriukų, koki trys ešeriai, tai ir tai dėkok Dievui. Ir tai kad dar tau pirktų! Tiek, kiek klebonas nuperka. Bent žibalui sustumiu. O ir žuvys dabar, ir tos ne tokios, kaip seniau. Nė ten riebumo, kaulėtos — įkast negali.

— Dantų nēr, tai žuvys kaltos, — šyptelėjo sūnus, degdamas užgesusį papirošą. Uždegęs jis spriktu uždarė dėžutę ir numetė ją ant vidurio stalo.

— Nēr, tai nēr dantų, bet žuvys vis tiek ne tokios. Kam tu dabar tuos degtukus mėtai? Tai ... ką čia norėjau sakyti? Tai taip ir gyvenam. Ji verpia, — parodė akimis į senutę, — o vaikai tarnauja. Taip ir gyvenam. Iš vieno miltų, iš kito kruopų, bulvių savo pasisodinam, nusipenim šiokią tokią kiaulę. Mažai turto, mažiau rūpesčių. Penkios vištos ir du kralikai — visas turtas.

— Dar pridėk katę, — pastebėjo sūnus.

— Ir katę pridėsiu. Kodėl ne pridėt? Pridėsiu. Tu, kaip žiūrau, nė pasišnekėt su žmogum neduosi. O katė ... Ji mums nereikalinga. Pelių nėra, nes pelės neturi ką ėst.

— Ar abudu tarnaujat? — paklausė Kreivėnas sūnų, paskui atsidėjęs pažvelgė į dukterį. Lūpas ji buvo jau nusišluosčiusi, ir popierio raudonumas buvo vos vos pastebimas.

— Abudu, — atsakė ji. — Reikia užsidirbt. Duonos nieks neatneš ir nepadės ant stalo.

„Atrodo su protu mergina“, pagalvojo Kreivėnas ir dar geriau įsižiūrėjo.

Protingos išvaizdos jos veidui teikė ir tankūs juodi antakiai.

„Matyti, tik iš išdykumo tepėsi sau lūpas“. Kalbėdama ji žvelgia lyg iš paniurų, ir lyg viliokiški žiburiukai sužiba tada jos mėlynose akyse. Juodi plaukai pakirpti ir ant kaklo užkrite garbiniai. O visa stambi, bet aptukimo žymių jokių.

Ir brolis toks pat — žvelgias iš paniurų. Iš veido panašus į seserį, tik sausesnis. Juodi ūsiukai. Plaukai perskirti per vidurį, o paausiuos švariai apkirpti. Rankos tvirtos, o jų judesiai toki, lyg jis užsimotų kam duoti botagu.

— O aš kaip tik ir ieškau tokių dviejų, kaip judu. Jei susitarsim, tai aš vienu šūviu du zuikius nušausiu.

— Gal medžiotojas?

— Lyg ir...

— Tai aš ir noriu klausti, gal, sakau, turit kokį seną šautuvą parduot. Seniai klausinėju, bet vis nerandu. O būt gerai tarpkalėdy čia paliose kokį zuikį nukept.

— Bet juk tau negalima. Žinai, koki įstatymai.

— Žinau, kur čia nežinasi. Įstatymas zuikiui ant uodegos neparašytas. Ponai parašė įstatymus, kad vieni galėtų medžiot. Jiems išdykumas, iki kaklo prisiedus, o mums kąsnio pavydi.

— O nesupykit, ar iš tolo būsit? — paklausė senė, atsistodama ir nukeldama dangtį nuo verdančio puodo.

— Iš Bendručių. Gal girdėjot? Trys kilometrai į Liudvinavą ir apie šeši į Marijampolę.

— Girdėt tai girdėtas, bet būti neteko, — atsiliepė senis.

— Pas mane valgis geras, nuplyšę nevaikščiosit. Ir elektrą turiu, pamatysit.

— Elektra? Kaip mieste? — nustebo senis, o kiti pažvelgė į vienas kitą.

— O kaip gi. Kuo miestas geresnis. Aš jau toks žmogus: kai tik pasauly kas naujo, tai taip ir niežti, kaip čia pas save įsitaisius. Turi būti pažanga.

— Pažanga, anot jūs. Ko tik tie žmonės nesugalvoja. Seniau nė tų laikrodžių nereikėjo, su saule atsikėlei, per pietus į šešėlį pažiūrėjai ir žinai, ar jau kaisti puodą, ar ne. O dabar vis, kad taip būtų, kaip pas kitą. Ve, ir mūsiškis, — parodė senutė akimis į sūnų, — zirzė, trypė ir nusipirko laikrodį.

Prie sienos prikaltoj dėžutėj žibėjo naujas žadintuvas. Jis buvo uždarytas stiklinėmis durelėmis, o dėžutės sienos buvo apklijuotos margu popieriu. Šalia laikrodžio dėžutės buvo prikaltas paveikslas — spalvotas kino artistės veidas. Artistės lūpos tokios raudonos, rodos, per tą vietą kas brūkštelėjo kruvinu pirštu.

— Tai kaip? Gal kalbėsime apie algą?

— O pernykštės šeimynos nepasiliekat? — pasidomėjo duktė.

— Viena mergina liks, kita rengiasi tekėt, o vyras tarnauti neis, nes tėvai visai seni. Abudu buvo nuo Vilkaviškio.

— Tur būt, daug cukrinių runkelių sodinat?

— Nemažai. Arti fabrikas.

— O kiek galvijų?

— Dešimt melžiamų karvių, dar telyčios, veršiai. Viso šešiolika.

Visi nutilo.

— Tai kaip — nespirsit? Gražu pas mus: upė netoli... plentas ... Ką čia dailinti — sakykit algą, ir mušam kamštį.

— Alga — kaip alga, aš, kaip sakoma, jau ir ant balkio užsirašiau — keturi šimtai ir eilutė. Mažiau nebus. Tiktai matot, aš čia lyg ir kitur pasižadėjau...

— Pasižadėjai, bet neištesėjai, — nusijuokė Kreivėnas. — Alga nemaža, bet ką padarysi. Argi galima norėt, kad žmogus dirbtų ir nieko neturėtų.

— Žinoma, bet vėl sakysim, kai tiek gyvulių ir cukrinių runkelių, tai su darbu nors pasipiauk. Žinau, nereik sakyti. Ypač rudenį su tais prakeiktais cukriniais runkeliais. Per dienas šlapias, per dienas purvinas. Į fabriką runkelius, iš fabriko pasmirdusias išspaudas.

— Išspaudos smirda, bet užtat pienas kvėpia.

— Kvėpia, bet ne visiem. Kai tik ūkininkas, kaip sakot, pažangus, tai darbininkui peilis. Nė apypietės, lupk ir lupk, ir galo nėra.

— Ne be to, pas daugelį taip ir yra, bet aš parsivežu iš kalėjimo bobas, tai jos runkelius ir išretina, o rudenį nukasa. Ir bulves nukasa... Arba šiaip iš kaimo pasisamdau ... Tai mat... Dar vienas žodis: iki Kalėdų išbūni — nuperku armoniką. Truks — laikys! Kuo vardu?

— Kazys.

— Žodis, Kazimierai?

Kazys nejučiom žvilgtelėjo į savo armoniką ir, valandėlę pabarbenęs klumpės padu į grindis, nusprendė:

— Tegu jau bus.

— O kaip sesutė? Kuo vardu?

— Julė.

— Na, Juliute. Tark žodį, bus dūšia išganyta. Pas mane turėsi atskirą kambariuką, nieks nesipainios. Langas į sodą, pavasarį vyšnios žydi, mėnulis vyšnios viršūnėje šviečia, o langas atdaras, o ant plento bernų klumpės ir kriukiai taukši.

— Langą tai aš naktį laikau uždarytą, kad uodų neprilėktų.

Julė pasakė savo algą ir dar pridėjo:

— Kad jam armoniką, tai man rankinį laikrodėlį.

— Kam dabar tau to laikrodėlio? — nustebo motina. — Ar su tuo laikrodėliu ant rankos kiaulėm pelus maišysi?

— Kiaulių tai mes pelais nešeriam, — nusijuokė Kreivėnas, — mūsų ir kiaulės ne bet ką ėda, bet...

— Geriau derėkis audeklo ar linų. Tekėsi — lovą kuo pasiklot turėsi.

— Žiurstelį pasiklosiu, andaroku užsiklosiu, — atkirto duktė piktai.

— Sau žinai...

— Truks — laikys! Laikrodis — tai laikrodis, bet iš anksto pasakau, kad pas mane Velykų tik viena šventa diena. Sekminių tik viena, Kalėdų irgi. Tai kaip dabar norit...

Kazys pažiūrėjo į seserį ir nusprendė:

— Jei daugiau nieko, tai tiek to. Jei kunigas ką sakys, čia jau jūs kasykitės pakaušį.

— Su kunigais aš rasiu, nebijok! — šyptelėjo Kreivėnas ir iš kišenės išsitraukė butelį degtinės.

Senė suieškojo kampuotą stikliuką su numušta kojele, išpūtė dulkes ir iššluostė rankšluosčiu, kuris visas šlapias kabojo ties durimis.

Nė žodžio nesakydama, duktė pašoko ir paėmė stikliuką iš motinos rankų. Atsidariusi skrynią, ji išsiėmė švarų baltą rankšluostį, stikliuką išplovė ir iššluostė rankšluosčio kampu. Tą rankšluostį ji užtiesė ant stalo ir pavožė stikliuką. Tur būt tas rankšluosčio baltumas Kreivėną privertė su pasitenkinimu nusišypsoti.

— Mama, duok ką užkąsti, — paprašė sūnus.

Motina susirūpinusi pažvelgė į sūnų.

— Ką čia, nešk įstatymą, ir viskas.

Duktė dėstė ant stalo lėkštes ir šakutes, o motina ištraukė iš krosnies puodą, į molinį dubenį sudėjo mėsą ir atnešė ant stalo.

Stikliukas ėjo per rankas. Kreivėnas pasismeigė gabalą mėsos. Mėsa atsidavė žole.

— Zuikis? Tur būt, tik šiandie nušautas.

— Kas čia jį šaus — pasikorė.

— Kaklaraikštį per stipriai užsirišo, — pridėjo Julė.

— Nušautą zuikį reikia porą dienų palaikyti, paskui mirkyti acte...

— Gal ir taip, bet ne mūsų snapui viską išmanyti. Ir dar zuikiui actą pirksi! Užtenka, kad per Kalėdas turi ant silkės užpilti, — lyg ir teisinosi senė.

— O paskui, — susidomėjo duktė, — virti ar troškinti? Reikia, tur būt, pipirų, svogūnų. O kiek pipirų?

— To tai jau nežinau. Žinau, kad reikia raudonų burokų.

— Neluptus šutinti?

— Aš gi ne virėjas. Žmonos paklausi. Išmokys. Maniškė išmano.

Julė patenkinta nusišypsavo.

Senis išgėręs pasismeigė gabaliuką mėsos, paskui ranka numovė mėsą nuo šakutės ir valgė, laikydamas pirštais. Šakutę jis padėjo atgal ant stalo.

— O kažin, kaip karas? — beveik linksmai paklausė jis, iš stikliuko liedamas degtinės likučius po stalu. — Kaip tie suomiai laikosi?

— Dar laikosi.

— Neatsilaikys. Kariauti tai jie moka, tą ir aš pasakysiu, bet maža jų. Kur tau bolševikai. Šitiek žmonių, šitiek turtų! Argi ubagai muštis su ponu ant vieškelio. Tu jam, kaip tas sakė, tik lazda gali, o ponas ne tik lazda, bet dar ir jo arklys spiria. Tai tau ir teisybė! Tikėk dabar tu tais bolševikais. Vis pūtė į akis — tautų laisvė, tautų laisvė... Ir užpuolė mažiuką. Kaip toj pasakoj — dėdė, dėdė, o vaikų kepures vagia.

— Daug tu išmanai apie tuos bolševikus, — nekantriai nutraukė sūnus.

— Neišmanau, sakai? — pasikarščiovo degtinė senuko įraudusiam veide. — Tai aš tau dabar pasakysiu — kaip tik koks tinginys, vagis ar mergininkas, tai žinok, kad tas už bolševikus galvą guldo. Neišmanau! O vėl — tegu juos velniai, ar man jų reikia.

— Tau nereikia, tai gal reikia kam kitam ...

Kreivėnas susidomėjęs pažvelgė į Kazį ir ramino senį:

— Suomiai patys kalti. Susidėjo su vakarų kapitalistais, pasistatė tvirtoves ir rengėsi Leningradą atimti.

— Kaip toj pasakoj. Vilkas papiovė aviną ir sako: „Šito avino ragai buvo per dideli — jis galėjo man dantis išmušti.“

Ir senis, patenkintas savo pasakymu, nusijuokė.

Kreivėnas atsistojo važiuot. Jis padėjo Kaziui ir Julei po dešimt litų ir paklausė, kada reikės

atvažiuot jų parsivežt. Dar paklausė, ar toli Skriaudutis, ir senis nusakė kelią.

Skriauduty pas kalvį jis neilgai užtruko. Tik pamatęs kalvio dukterį, jis jau siekė kepurės, bet, lyg ką atsiminęs, susilaikė.

Dukters veidas buvo lašuotas ir plaukai rudi. Paklauses apie algą, jis atsiduso:

— Jeigu tokias algas mokėsim, tai mums patiems liks tik ubago lazda ir krepšys.

— Galima numest litą — kitą, susitaikysim. Kiek gi pagaliau jūs pats siūlot?

— Atvirai pasakysiu — jūs tiek užsiprašėt, kad man jau ir siūlyt nesmagu. Pasilikit sveiki.

Kreivėnas išvažiavo.

— Ko jis čia dar atlindo, jei žmoniškai nė pašnekėt nenori? — stebėjosi kalvis. — Gal jis ieško tokios, kuri dar jam primokės?

— Paklydo, ne kitaip. Aš jau iš karto pamačiau, kai rik įėjau, — paaiškino duktė.

Kai Kreivėnas suko į savo kiemą, saulė jau buvo arti laidos. Ji slėpėsi už balto debesuko, buvo išgeltusi, kaip džiovininkės veidas, ir šalta. Ir varna uosio viršūnėj kraipė galvą, žiūrėdama į tokią saulę. Arklys aukščiau pakėlė galvą; pamatęs arklidę, o ratai per kiemo gruodą sutarškė linksmiau. Jų aidas atsiliepė pakluonėj, patvartėj taip, lyg kas iš džiaugsmo plotų rankom. Net arklys sustojęs sužvengė, o šuva smarkiau sukutinio uodegą.

Priemenėj Kreivėną suriko Petronė.

— Kur zuikio pyragas?

Kreivėnas pažiūrėjo, pažiūrėjo į ją, įkišo kailinių kišenėn ranką ir ištraukė muilo gabaliuką su Kipru Petrausku. Paskui pridėjo pirštą prie lūpų, parodė į duris, išsišiepė, susiraukė ir palingavo galvą. Petronė tyliai sukikeno, taip pat palingavo galvą ir ranką su muilu pasikišo po žiurstu.

Nusivilkęs ir patrynęs rankas, jis tuoj kreipėsi į žmoną:

— Šeimyną gavau, bet ir išalkom mudu su bėriu. Ar tuos pačius, kur vakar sakei?

— Tuos. Nešk ką užkąsti.

— Yra šalto paršiuko.

— Gerai, duok.

— Yra šaldytos lydekos.

— Duok.

— Arbatos ar kavos gersi?

— Ką čia tas vandenėlis. Aš ne ligonis.

— Yra kopūstų nuo pusryčių.

— Ar aš tau koks kralikas, kad mane per dieną kopūstais šeri? Virk raudonų barščių su baravykais ir iškepk avienos kotletų.

— Skusk dabar bulves, ir su tais barščiais ir su kotletais tiek darbo ... Lyg nebūtų kas valgyti.

— Mat, kad nėra. Ką, ką, bet jau pavalgyt žmogus turi kaip reikiant. Bent vieną kartą per dieną.

— O Skriauduty buvai?

— Buvau.

— Eis?

— Kur tau! Užgiedojo tokią algą — ir linų, ir vilnų ... O pabaigoj, girdi — tai, gal duktė namie liks. Nenori leisti, tai sakyk iš karto. Ko dar deriesi? Kvailį rado, ar ką?

— Gaila. Mergaitė, sako, ir gera, ir darbininkė, ir verpti moka, ir austi paaudžia. Aukso rankos.

— Jei merga gera darbininkė, tai ir už auksą brangesnė. Petronę kalbinai?

— Dar ne, bet reikės, jeigu jau taip išėjo.

Užkandęs ir belaukdamas barščių, jis užsisuko radijo aparatą. Pranešimų nebuvo, tik muzika. Ieškojo toliau. Jis nemėgo muzikos. Armonika — nieko: paklauso, bet smuikai ... Cirpia, cirpia, lyg svirpliai... O saksofonai — rodos, kas katę už uodegos tąso. „Tokios muzikos aš galiu ir karvių tvarte paklausyti.“ Be armonikos, jam dar patikdavo skarda. Jos skambėjimas jam kažkodėl primindavo petelnę. Išgirdęs jis nusišypsodavo ir nė iš šio, nė iš to kreipdavosi į žmoną:

— Žinai ką? Kepk šiandie blynų.

Žmona muziką mėgdavo. Klausydama smuiko, ji susidėdavo rankas lyg maldai, šypsodavosi ir lėtai kraipydavo galvą į šalis. Rodos, kad ji pati pabaigė dainuoti lopšinę dainelę, kūdikis užmigo, o ji vis dar užsisvajojus linguoja galvą. Tylus smuiko balsas jai primindavo mėnulio šviesą, kuri šiltą vasaros naktį krinta ant kūdikio lovelės. Klarneto balsas visada primindavo šliūbinio žiedo švelnumą. Kiek jau metų, kiek metų... Jau ir vaikai užaugo, o dar kaip šiandie atsimena tą vaikina, kuris per jos vestuves pūtė klarnetą. Jai nepatikdavo armonika. Pro armonikos balsą ji visada girdėdavo šūkavimus,

užuosdavo perdegusios degtinės kvapą, matydavo popirosų dūmus ir kamščius, išmėtytus ant grindų. Bet labiausiai jai patikdavo vargonų muzika.

— Iš kur čia? Iš Kauno katedros? — klausia ji anąsyk vyrą.

— Tau kad tik viskas iš katedros ... Čia iš Anglijos.

— Kažin. ar anglai irgi katalikai? Kreivėnas tyli ir ieško toliau.

— Palik. Tai dar žmogus!

Jis pagavo prancūzų stotį. Kažkas kalbėjo švelniu, kaip vilnos, balsu.

— Nors tik keturias klases baigęs ir jau seniai, bet dar šiek tiek prancūziškai suprantu.

— Ką pasakoja?

— Ė... Turi kojine ir megzk.

Jis atsistojo ir iškišo galvą į virtuvę — barščiai virė.

Pavalgęs Kreivėnas vėl apsilvilo kailiniais ir rengėsi eiti.

Kreivėnienė niekad neklausdavo, nė kur jis rengiasi, nė kada sugrįš, nes žinojo, kad gaus vieną atsakymą:

— Kas tau? Žiūrėk savo puodų.

3.

Paupy ties brasta gyveno račius Giružis. Gyveno su motina. „Jo tėvas pro langą iššoko“, sakydavo žmonės. „Smilgose sudegė“, išsišiepdavo kiti.

Trobelė buvo maža, bet dengta skarda. Ir stiklinės gonkos buvo, ir palangėj užtvertas darželis. Dirbtuvė buvo irgi skarda dengta, o prie jos pristatyta klėtis. Giružis neturėjo ką į ją pilti, lauko tiek neturėjo, kad javams reikėtų klėties, bet vis tiek pasistatė ir vasarą ten gyvendavo.

Jaunas dar buvo Giružis, pernai tik iš kariuomenės sugrįžęs, bet nagus turėjo ne skiedroms rinkti. Kai dirbdavo — dirbdavo: motina valgyt nepriprašys. Ir vis švilpaukdamas, vis dainuodamas: „Rūtele, lelijėle, jau aš tave barsiu.“ Mėgdavo dainuoti ir savo paties sudėtą dainelę: „Su mano ratu važiuot nekratu“. O piūklas zirzia, plaktukas taukši, o motina žiūri pro langą ir šypsosi. Atvažiuos žmogus, stabtels prie varčiukų:

— Ratas gatavas?

— Gaudyk! — pasigirsta iš dirbtuvės.

Nespėjo žmogus vadelių ant rungo užsukti, o ratas jau išsiritu ant kiemo. Ratas dar kruta parvirtęs ant žolės, o dirbtuvėje jau vėl zirzia piūklas.

Bet ateina permaina. Tokių permainų ypač dažnai atsitinka vasarą.

Pereitą vasarą buvo... Leidosi saulė. Tą dieną ji buvo tokia pailsus, tokia raudona iki gaudumo. Iš upės baltos miglos kilo. Tokios lėtos. Liūdnos be galo. Kaip tas varpo gaudimas toli, už mėlyno miško.

Dirbtuvėj pasigirdo neįprastas taukštelėjimas. Motina jau žinojo — sūnus paleido plaktuku į sieną.

Po valandėlės sūnus išėjo iš dirbtuvės, atsisėdo ant klėties laiptelių ir žiūrėjo į tą raudoną saulę. Į tas liūdnas miglas, į vyšnių lapus, drebančius vakaro vėsuj. Pasišaukė katę, einančią per kiemą, pasiguldė ant kelių ir ilgai glostė jos šiltą kailiuką, vis žiūrėdamas į toli, į mėlyną mišką.

Račius paleido katę, priėjęs prie šulinio nusiprausė mediniam lovy ir nuėjo į klėtį. Po valandėlės jis išėjo apsitaisęs šventadieniškai ir ėjo tiesiai į kiemo vartelius.

— Kur gi tu?

— Tai čia ... Yra toks reikals ...

Bet motina jau žinojo, kad jis šiandie negrįš. Gal negrįš nė ryt, nė užporyt.

Ant rytojaus atvažiavo žmogus rato. Nėr nė rato, nė račiaus. Pastovėjo žmogus kieme, pakraipė galvą ir nusikeikė:

— Kad jį kur zuikiai subadytų.

Rėžė žmogus botagu per kiemo žolę ir sėdo į vežimą. Spiautų žmogus, bet ką darysi — reikia laukti ir kentėti: visoj plačioj apylinkėj Giružis vienintelis račius. O račius tada buvo net už Liudvinavo.

Netoli Alytiškės miško gyvena garsi audėja. Nesusilygins ji su Kreivėnienė, bet netoli ir atsilieka. Visi ją vadina Magdute, o pavardę mažai kas žino. Gyvena viena, nes tėvai mirę, o brolis išsikėlė į Kauną ir dirba „Maisto“ fabrike.

Giružis sėdėjo su ja po pirkaitės langu, žaidė jos geltonomis kasomis — glostė jas, vyniojo ant rankos ir skundėsi:

— Nemyli tu manęs, Magdute. Tu su visais šoki, visiems kepures kaišai, o aš tau lyg tas

akmenėlis: paspyrei koja — toliau pasirito.

Magdutė klauso, šypsosi ir tyli. Ji ištraukė kasą iš jo rankų ir permetė per petį. Giružis abiem rankom suėmė josios ranką aukščiau alkūnės ir suspaudęs grasino:

— Jei taip, Magdute ... Jei taip ... Tai taip ir žinok, — pabaigė paleidęs jos ranką.

Magdutė šypsosi ir tyli.

— Ko tu tyli? Ko tu nieko nesakai? Sakyt bent, kad kas aš tau! Ką aš! Račius! Sakyk, piauk širdį, kad ponaičių iš Marijampolės, o gal iš Kauno lauki.

Magdutė šypsosi.

— Jei sužinočiau, kad tave kitas bučiuoja, tau plaukelius taršo — pasikarčiau, parėjęs pirkią uždegčiau.

Giružis apkabino ją per liemenį. Ji nesipriešino.

— O tartum žodelį — tavo pirkią parduodam arba, dar geriau, pas mane pervežam, perstatom ... Bet tu ... Matai, kokia tu. Bučiuoju tai aš, glamonėju, petelius glostau ... Tada tu gera, o tekėsi, tur būt, už kito. Aš jaučiu, sakyt nereik... Ar nemačiau, kaip Marijampolėj su ūkininkaičiais po miesto sodą vaikščioji? Manai — jie tave ves? Lauk! Graži, tai kodėl nepavaikšiot, bet kur pinigai? Ko tyli, po velnių?

— Ką aš tau sakysiu, kad tu vėl girtas.

— Negirtas, tik Liudvinave truputį užtrukau. O vėl — per tave ir gerti pradėjau. Širdį skauda, štai kas. Kaip neskaudės! Žiedą nupirkau, šešiasdešimt litų tėškiau. Sakiau, būsi — nebūsi mano mergelė, bent panešiosi aukso žiedelį, o tu nenorėjai net pažiūrėt, ar tinka.

— Kam to reikia. Kai tekėsiu, tai ir užsimausiu.

— Ach, Magdute. Nesuprantu aš tavęs. Aš iš piktumo visus pinigus prakortuoju, o tu tik juokiesi. Kad bent išbartum, kvailiu išvadintum.

— Tavo pinigai, tu ir prakortuoji. Ne tik pinigus, bet ir žiedą prakortavai, — pridėjo ji piktai.

— Tai ko neėmei, kai daviau?

— Neėmiau aš, tai paims kita. Žiedas — pinigas, o pinigas uždirbti sunku.

— Kas man iš tų pinigų, jei tu žodžio nesakai.

— Žodžio, žodžio, o jei pasakyčiau, tai ar daug tų pinigų atsirastų? — šyptelėjo ji. — O be pinigų koks gyvenimas? Su pinigais ir meilė gražesnė.

— Nušnekėjo! O ar tu tekėtum už seno, kad ir turtingo?

— Nežinau, bet kitos išteka ir gyvena. Kai yra duonos ir prie duonos, tai ir meilė atsiranda. Kad ir senas, kodėl? Kad tik nebūtų plikas. Ana, Daubaraitė ištekėjo už seno. Net gražu pažiūrėt į tą tavo senį! Kalnieriukas baltas, žili plaukai sušukuoti net žiba, vaikučiai gražiai aprengti, net miela pažiūrėt.

— Aha, dabar aišku. Tu, matyt, rengiesi tekėti už kokio turtingo senio.

— Ko man rengtis? Tik sakau, kaip yra. — Ar tu čia juokiesi, ar iš tikrųjų tave motina taip išmokė, kaip žmonės pasakoja.

Valandėlę abudu tylėjo.

— Sakai, ar pinigų atsirastų... Nebijok, atsirastų, — vėl prašneko Giružis neryžtingai. — Tu sakai — žiedą paims kita. Tai jJau, tur būt, pavarysi kitos ieškoti.

— Nori — ieškok, lyg aš draudžiu, o nerasi — vėl pasišnekėsim. Platūs vartai ir tau, ir man.

— Kai klausau tavęs, tai aš nė pakartas, nė paleistas. Ech, Magdute! Kad aš žinočiau, kas ten tavo širdelėj dedasi!...

Jis stipriai apkabino ją ir ilgai bučiavo. Ji nesipriešino, ji glostė jo plaukus, o kai jis pagaliau atitraukė savo lūpas, ji vos ištarė, sunkiai alsuodama:

— Degtine atsiduodi, kaip bravoras.

Ir susijuokė.

Ji palydėjo Giružį iki vartelių. Jis paėjęs penkis žingsnius, sustojo, rėžė kriukiu per varnalėšos lapą ir sugrįžo atgal.

— Klausyk, Magdute. Neėmei žiedo — tiek to, bet aš kitos neieškosiu. Taip ir žinok. Tirpai mano glėby, galvą man apsukai, tai taip ir žinok — mudu dabar nė pats velnias neperskirs. O pasipainios kuris — užmušiu. Kaip mane gyvą matai — užmušiu, o tada ir tau ne gyvenimas. Net širdį skauda! Juk aš tau geras, jei bučiuoji. Baigt taisytis, po velnių! Sykį turi būt baigta! Aš čia atsistojęs pagalvojau... Tu ne kokia pasileidus merga ... Nėkrūpčiok, nesuėsiu ... bet... aš ir pats nežinau ... Ir ne kvaila tu, bet... na ... tu ne tokia, kaip kitos. Tai taip ir žinok, — pagrasino jis pirštu ir apsisukęs nuėjo.

O ji vis dar stovėjo prie vartelių. Aukšta, mėlynakė, geltonos kasos driekėsi per liemenį.

Atrodė, lyg būtų nuo šalčio paraudę jos veidai. Po ilgais blakstienais vis labiau ir labiau merkėsi jos mėlynos akys ir raukšlės tarp antakių darėsi vis gilesnės. Pagaliau ji šyptelėjo, nuo pečių ant krūtinės permetė kasą, pamaži vyniojo ją ant rankos ir glostė.

Giružis nuėjo į Liudvinavą. Pas pažįstamą siuvėją vėl išgėrė ir nuėjo į tą pusę, kur grojo armonika. Prasisūmęs pro būrį vyrų, kurie priemenėje rūkė, jis pažiūrėjo į šokančias poras ir nuėjo tiesiai prie Sruoginuko, stovinčio pasieny. Priėjęs jis atsistojo priešais ir žiūrėjo tiesiai jam į akis. Viena merginų sukikeno. Sruoginukas apsidairė ir bandė šypsotis. Linksma armonika sulėtino balsą, dar kartą nedrąsiai cyptelėjo, ir kambary visai pasidarė tylu.

— Tai ką? Aš tau sakiau, tėviškai mokiau... Ir dar kartą sakau: pas Magdutę, tau kelio nėra. O sužinosiu, tai dantis išsiimk iš anksto.

— Ne tu man dantis sudėjai, ne tu ir imsi. Atsirado, matai!

Nė žodžio daugiau nesakęs, Giružis užsimojo kriukiu ir režė Sruoginukui per galvą. Sruoginukas griebė kėdę, bet Giružis pargriovė jį ant grindų ir pagriebė už gerklės.

— Vyrai, skirkit! Kas čia dabar.

Juodu atskyrė. Vieni laikė Sruoginuką, o kiti Giružį.

— Ką? Tai jis man kelius nurodinės? — šaukė Sruoginukas priemenėj. — Kiekvienas daržininkas man ant sprando jos?

— Kad tavo tėvas turi dešimt hektarų, tai manai, kad tu Dievas žino kas? Daržininkas tau šuva!

— Palauk, pasimatysim teisme!

— Eik, bėk, ko lauki?

— Manai, kad Magdutė tekės už tavęs? Tik tu lauk. Ne už tokio. Mergos vaike!

Giružis, kaip įgeltas, šoko prie durų. Durys užsikimšo. Išbėgęs lauke apsidairė, bet Sruoginuko nebuvo. Sugrižęs jis priėjo prie muzikanto:

— Grok, ką tu žiūrai. Rėžk polką, statau bačkutę alaus.

Armonika cyptelėjo, bet tuo tarpu pro duris įlėkė plyta ir atsimušė į Giružio petį.

Šį kartą Giružis namo parėjo į antrą dieną, bet dirbtuvė vis tiek savaitę buvo uždaryta: račius vaikščiojo apie kampus, negalėdamas pajudinti rankos.

Kreivėnas rado Giružienę tik vieną namie. Skarelę nusmaukusi ant kaklo, ji verpė vilnas. Ji buvo stambi, raudona. Pagurklys kaip svočios. Atrodė, kad jai ir kėdė per siaura, atrodė, kad jai ir pirkia per maža.

O pirkia švarutė. Pirktinės užuolaidos ant langų, grindys raudonai dažytos, o „mašina“ baltų koklių. Kaip pas Kreivėnus. Ant stalo dega žalvarinė lempa su žaliu gobtuvu. Žalvary išspausti angeliukai ilgas dūdas pučia.

— O kur Juozas? — paklausė Kreivėnas pasisveikinęs.

— O Dievas Tėvas jį žino. Kai užvakar išėjo, tai ir šandie akių nerodo. Lyg čia kokia naujiena. Pareis su išmušta ranka, kaip tada vasarą. Toki vaikai tai tikra Dievo bausmė.

— Nepeik, nepeik, vaikas geras. Apsidaužys ir prisės. Atėjau paprašyti, gal ateitų pas mus padėt kumečiui apsižerti, kol berną parsivešiu.

— Prišers jis tau. Toks jau pasidarė, kad nežinia, nė ką sakyt. Paskutinius marškinius prakortuos. Kur kas pasigėrė — Juozas, kur kas susimušė — jis. Ir vis per mergas. Susiieškojo kažin kokią putpelę ir eina per laukus. Nė jis ją ves, nė jam jos reikia, tik be reikalo suvedžioja kvaile.

— Merga ne bala — neištaškys. O kur čia ji yra tokia?

— Ten, netoli Alytiškės girios.

— Netoli Alytiškės... Tokia audėja ten yra... Hm... Netoli girios, sakai...

— Rodos, kad audėja. Bala ją žino. Kad bent būtų merga, o dabar? Kas kur ėjo, keliavo, ten nakvynę gavo.

— Ar matei?

— Tai dabar! Nė ji man rūpi, nė man jos reik.

— Tai ir nešnekėk. Ta merga, nepasakok, ne pakelės vyšnia, kad skintų, kas tik norėtų. Be to, graži.

— Tai, būta gražumo. Nė šis, nė tas.

— Na, ar matei, kad šneki?

— Nemačiau, bet žinau.

— Na, vis tiek. Kaip ten yra, kaip nėra, bet ji ne Juozui. Aš jam paieškosiu geresnę.

— Nereikia čia tų tavo ieškojimų. Dar vaikys per jaunas. Pribus dar ir vedęs. Visą gyvenimą

šviesios dienos nemačiau, o marčią parves, tai nė savo kampe neišsitemksiu.

— Šviesios dienos nematė... O ko tau trūksta? Vaikas užaugo, amatą moka. Būtų galėjęs ir gimnaziją baigti, būčiau padėjęs, bet kas kaltas, kad nenorėjo. Trečią klasę pasiekė, ir taškas.

— Suramino! Ko man trūksta! Mano marškinius nebuvai, tai nežinai. Visą gyvenimą žmonės pirštais badė. O vaiką nuo rankų paleidau ir pradėjau dairytis į žmones — pagalvės naktį būdavo šlapios nuo ašarų. Manai — lengva buvo be vyro?

— O kas tau kaltas? Galėjai susirasti. Dar ir dabar, jei tik į šoną įsiremtum ... Keturiasdešimt ir pora metų — pats pašėlimas.

— Tai apuokas! — šyptelėjo ji.

Pasitaisiusi ant krūtinės skarelės kampus, palingavo galva: — Ir tu gali man šitaip sakyti! Pats žinai, kad aš ne tokia ...

Gonkose sutrepsėjo. Durys atsidarė, ir įėjo račius. Jis buvo vidutinio ūgio, pilno, apskritaus veido. Plaukai tamsūs, kiek į rusvumą, o akys alaus spalvos.

— O, ponas Kreivėnas. Kas gi daugiau aplankys.

— Pats retai užeini, tai reikia man kelio ieškoti. Atėjau. Gal, sakau ... Dabar žiemą mažiau darbo turi ... Gal, sakau, ateitum kumečiui padėti gyvulius pašerti iki susiras šeimyna. Aš pats neturiu laiko.

— Kodėl ne? Jei per pusryčius buteliuką pastatysit — ateisiu.

— Tu ir taip jau per buteliuką nieko nematai, — supyko motina. — Kur tik eis, vis kriukis rankoj, kur rik sieks, vis kitam per galvą. Gerai, kad dar šandie be mėlynų akinių sugrižai.

— Jei kas man ant kelio stovi, tai nė nemanyk, kad nusileisčiau. Gyvenimas — kova. Atmintinai išmokau. Ponas Kreivėnas dar mažą išmokė. Nubėgu, būdavo, į laukus, o jis mane vedžiojasi už rankos pasiėmęs ir pasakoja. Tik ne pasakas, ne. Kaip šandie atsimenu. Juozuk, sako, niekam nenusileisk, nes kitaip tave kiaulė suės. Jei nuskriaudė tave, nedovanok. Jei nepajėgi rankom, galva imkis. Ar ne taip, ponas Kreivėnai? Dar ir šandie atsimenu, kaip aš vieną kartę laimėjau kovą. Ruškutis sumušė mane. Aš jam buvau peiliuką nukniaukęs. O Rūškutis buvo daug didesnis už mane. Ką tu jam padarysi? Palauk, manau, nepraeis tau! Galvojau, galvojau ... Na, manau, palauk. Aš žinojau, kad Rūškutis anksti rytą basas bėga į sodą obuolių rinkti. Tai aš prisimušiau stiklą, pavakare į sodą, prismaigiau ant tako, o jis kai rytą bėgo ... Ha, ha, ha! Taip ir liko vienas kojos pirštas sutrauktas. Ir šandie šlubas — klivikšt, klivikšt! Kai apsiauna batais, tai toj vietoj, kur tas sutrauktas pirštas, visada iššoka tokia kupra. Aha, o dabar man ir be mokslų aišku, kad pasaulį vieta tik stipresniam ir gudresniam.

— Pasakoja ir dar juokiasi. Išpažinties eitum.

— Iš-pa-žin-ties? Tai tau ir dvidešimtas amžius!

Račius juokėsi atsišodamas ir atsimušdamas galva į sieną. Kreivėnas taip pat šypsojosi.

— Prajuokino čia mus mama, bet kaip sau nori — tu per daug geri.

— O kas daugiau lieka? Ar tai gyvenimas? Nė elektros, nė radijo, nė kino, kaip kultūringam žmogui... Vienos tamsybės! Jeigu jau grabaliojis šitose tamsybėse, tai jau geriau girtam.

— O visgi... Tik pergaltok... Kas iš to? Mesk tu tuos pusbernius, apsidairyk ... Ir vesti jau laikas būtų. Man žodį, ir aš, kaip matai, priperšu.

— Dvidešimtam amžių piršliai nereikalingi, ponas Kreivėnai. O dėl gėrimo ... tik girtas ir gali vesti. Argi blaivas būdamas krausi bėdą sau ant sprando.

— O visgi... Karvę perki ir tai patarimo klausi, o čia ... Kaip toj dainoj: „Ne vienai dienai, ne nedėlelei...“

— Tai tau! O kas? Gerai — gerai, o ne — gali skirtis. Ne tie laikai!

— Lengva pasakyti, bet sunku padaryti. Atsiras vaikų, o tada, žmogau, ir nesugyveni, ir skirtis baisu. Ką čia dailinti! Aš tau blogo nelinkiu.

— Aš žinau, ponas Kreivėnai. Ką čia kalbėt. Jau nuo mažų dienų jūs man kaip tėvas.

Giružienė žvilgtelėjo į Kreivėną, perbėgo akimis pirkią ir šūktelėjo:

— Škac tu!

O katė ramiai tupėjo ant krosnies ir prausė svečių. Nuėjusi prie „mašinos“, Giružienė ilgai maišė puodą.

— Mat, augot kartu su mūsų Petriuku, kartu žaisdavot, tai taip pripratau, kad ... O tu dar gerai manęs nepažįsti, nežinai, kad aš myliu tokius žmones, kurie ką sako, tai pasako, kad jei ką padaro, tai net gražu pažiūrėt. Ot, rodos, tik būk su tokiu žmogum, tik šnekėk ir nesiskirk. Padarei man bričką. Tai brička — ant širdies saldu!

— Dirbt tai jau dirbau, bet ir užmokėjot! Bijau ir žmonėms pasakyti. Patys ir pasiūlėt, net man

kvapą užėmė.

— Matai, Juozai, čia jau ne už medį, ne už ažuolą ir ne už darbą... Čia už meną, už tą Dievo kibirkštį, kaip kunigai sako. O tą kibirkštį ne kiekvienas turi. Ir pinigais jos nenupirksi, rinkoj ji neįkainojama. Žmogus už auksą brangesnis, jei tokią kibirkštį turi. Aš ir žmoną vedžiau, kad ji puiki audėja, kad gražiai margučius margina...

Kreivėnas žvilgtelėjo į Giružienę, nustebo, pamatęs jos akis ir nutilo.

Giružis nusižiovavo, klausydamas jo kalbos, ir paklausė:

— O ką tokią pirštumėt? Vesi — nevesiu, bet...

— Ir ne vesi, rik į žentus eisi ir tai į didelį ūkį. Žinoma, reikės pinigų, kad ir ne per daugiausia. Bet kaip sako — reikia tik bėdos, o pinigų bus. Aš jau turiu planą. Ir tau padėsiu, ir savęs nenukriaušiu. Ir pats dar susidėsi, tik nors prieš vestuves praeik pro karčiamą. Juk mėgstu ir aš išgert, bet su saiku.

Kreivėnas vėl žvilgtelėjo į Giružienę ir atsistojo.

— Tai kaip? Ateisi rytoj?

— Ateisiu. O apie buteliuką nė negalvokit — tik juokiasi. Nuo šios dienos aš blaivininkas. Galėsiu ir blaivininkų vėliavą apie bažnyčią nešti.

Namie Kreivėnienė dar laukė vyro ir po truputį kurstė ugnį, kad vakarienė neatšaltų. Tarnaitė jau seniai miegojo.

— Ką valgysi vakarienės?

— Galas žino. Išgersiu arbatos su uogom. Nenoriu valgyti.

— Gal saldžios grietinėlės?

— Galima. Gali duot ir kiaušinių.

Išgėręs keturis žalius kiaušinius ir stiklinę grietinėlės, pavaikščiojo po kambarį ir vėl atsisėdo. Išgėręs pusę stiklinės arbatos, jis žiūrėjo, žiūrėjo į stalą, maštė, maštė ir paklausė:

— Gal dar yra tos šaldytos žuvies.

— Yra.

— Duok kokią uodegą. Galas žino, kad šią dieną taip... Ir valgyt, ir nevalgyt...

Pavalgęs jis užsidedė liktarną ir nuėjo pažiūrėti, ar Petronė ir kumetis gerai pašėrė gyvulius.

4.

Rytą pabudęs Kreivėnas pašoko iš lovos ir ėmė rengtis patamsį. Apsirengęs jis ėjo atsargiai statydamas kojas, bet, išėjęs iš miegamojo, pro praviras virtuvės duris pamatė, kad ten jau šviesu. Jis susiraukė. Tarnaitė plovė kibirus, o žmona kūrė ugnį.

— Pati nemiegi, tai duok nors šeimynai išsimiegoti, — pastebėjo jis, kai tarnaitė su kibirais išėjo iš virtuvės.

— Kas čia tau užėjo? Gal minute anksčiau prikėliau, tai baisus daiktas. Rodos, nemato, kad mudvi tik dvi.

— Tai vis minutė, kita prisideda, o ne atsiima. Darbininkui ir ta minutė daug reiškia. Nuo darbininko žmogaus negalima nė minutės nuvogti.

— Darbininko žmogaus! Rodos, kad aš tai ne darbininkė! Jeigu aš galiu atsikelti, tai ir jie gali.

— Čia yra skirtumas, tik tavo galva neišneša. Pirmiausia, tu dirbi sau.

— Sau? Tegu ir jie dirba sau. Tegu turi ir tegu dirba.

— Antra, socialinis klausimas pas mus taip pastatytas, kad... Bet lyg dar tu žinai, kas yra socialinis klausimas Tavo toje „Šlovinkim Viešpatį" neparašyta.

— Bet už tai ten taip parašyta, kad jeigu visi tą pildys, tai nebus nė tų visokių tavo ... visokių tų klausimų. Kur ėjęs, kur nėjęs, vis tą savo — politinis, akanominis ... politinis, akanominis ...

— Trečia ... — tęsė Kreivėnas jau aiškiai įpykęs, — aš šeimyną samdau, aš ir atsakau. Aš mokėsiu ir prikelti. Kelk, kai manęs namie nėra.

— Daug tu būni namie. Jei ne Liudvinave, tai Marijampolėj, jei ne Marijampolėj, tai Kalvarijoj. Nosį beriesdamas, tik skolų pridirbai.

Kreivėnas žengė žingsnį arčiau, norėjo kažką sakyti, bet tik galva palingavo:

— Su tavim ginčytis, tai rėčiu vandenį semt.

Mostelėjęs ranka, jis pasiėmė lazdą ir išėjo. Kieme pamatė, kad keleliu kažin kas atjuoduoja. Tai Giružis atėjo gyvulių šert.

— Šerk karves, Juozuk, o paskui nueik pas Grūštą ir paprašyk kūlio. Aprišiu obelaites. Ne,

palauk, — susimąstė Kreivėnas. — Pas Grūštą tu neisi. Čia negerai bus. Nueis Motiejus.

— Kas negerai bus?

— Tai man žinot. Čia mano planas.

Įėjęs į arklidę. Kreivėnas rado Motiejų valant arklių lovius. Beeidamas pasieniu, jis užsistojo ant arklių šukų.

— Motiejau, — parodė lazda į šukas, — ar tai čia šukom vieta?

Kumetis metė valę lovį, priėjo, pakėlė ir padėjo jas ant lentynos. Kreivėnas lazda pastūmė šukas arčiau prie sienos ir paglostė arklį.

— Na, bėri? Sveikas? Ausim karpai? Karpyk, karpyk, taip ir reikia. Matai, bėris — prunkščia. Palauk, palauk, dar mudu važiuosim, dar mudu pasivažinėsim. Taip tai nebus ... Tegu ji nė nemano ... Vai kap! Pririšo prie lovio ir laikys.

Paglostęs ir pašnekinęs visus arklius, jis išėjo iš arklidės, bet vidury kiemo stabtelėjo.

— Motiejau!

Kumetis nesė akselį iš kluono. Maišą pastatęs prie sienos, jis atsigrėžė ir laukė. Kreivėnas vis dar stovi ten. Kumetis priėjo.

— Paimk botagą. Ar tai šitaip turi būt?

— Bet jūs pats čia vakar ir numetėt.

— Aš. Taip. Bet tavo pareiga pamatyt ir paimt.

Iš tvarto su kibirais išėjo Petronė. Kreivėnas pasilenkė, pažiūrėjo į kibirą ir atsitiesęs mirktelėjo:

— Lieki?

— Liksiu. Jau susiderėjau su dėdiene.

Karvių tvarte jis tik ties Torpeda ilgiau pastovėjo, palaikė ją už rago ir pranešė jai:

— Nieko nepadarysi, Torpedėle. Teks tave parduoti. Tu streikuoji, o man pinigų reik!

Ir nuėjo į sodą. Ilgai stovėjo prie tvoros ir žiūrėjo į tolį. Kai kur dar žiburiukai kaime, bet jau toli matyt per lygumas. Ten juoduoja stogai, ten medžiai, o ten toli — giria. Taip, Alytiškė ta ...

— Motiejau, — šūktelėjo kumečiui, einančiam pro sodą, — po pusryčių nueik pas Grūstą ir paprašyk, gal gausi kūlį.

Pusryčių jis Giružį pervedė per virtuvę ir pasisodino prie savo stalo.

— Svečio neužgersi — pats į svečius neik. Bet tik po vieną. Kaip aptiektoj — lašas captelėjo, ir ieškok kamščio.

Po pusryčių abu nuėjo į sodą. Giružis raišiojo obelaites, o Kreivėnas stovėjo ir žiūrėjo.

— Aukščiau, aukščiau. Et, kad tu nemoki ... Kas gi čia per darbas? Na, mat! Dabar kas kita. Man, jei ką dirbu, kad būt padaryta.

Pastovėjęs Kreivėnas nuėjo taku į patvorį. Vėl žiūrėjo į tolį. Tuščia laukuos. Tik arimai ir arimai, kiek akys užmato. O dar toliau jau neatskirsi — arimas ten ar pieva. O tylu! Tik gerai įsiklausius girdėti, kaip kažin kur barška vežimas. Toli, toli, gal už dviejų kilometrų, per laukus eina žmogus. Kruta jis, kaip juodas taškas, susilieja su juodu arimu, o po valandėlės vėl pasirodo sniego lope. Tuščia laukuos. Nė medžio, nė krūmo. Tik toli, toli juoduoja Alytiškės giria.

Ech, Alytiškė ta...

Kreivėnas pakrutino sodo tvorą, vyšnaitės šaka ir grįždamas nuspyrė nuo tako plytgalį.

— Ar teisybė, Juozai... Vakar parėjęs sužinojau ... ar teisybė, kad tu ten apie Alytiškės giria... na ... Magdutė ar kaip ten ji... Vesi, sako ... Jei taip, tai kam dar aš rau ieškau kitos?

— Kas jums papasakojo? Hm ... Ne kitaip, kaip Petronė. Tik dantis išmušt.

— Tu jai geriau nieko nesakyk.

— Vesi, sako! Gal vesiu, gal ir ne. Iki klėtelės arti, bet iki altoriaus toli. O jūs kalbų neklausykit ir pirškit. Kai pradėsit piršti, pažiūrėsime, ką tada Magdutė...

— Tai tu tik dėl Magdutės? Nesutari, matyt, tai nori atsikirsti: „Kas tu čia man“, sakai. „Ne labai aš tavęs paisau. Yra sviete ir be tavęs...“

— Ne, ne tas. bet... Juk jūs ir pats sakėt... Karvę perki, sakėt... Taigi... jau, rodos, šitą išsirinkai, pirkši, bet visgi dar ir prie kitos prieini pažiūrėti...

Kreivėnas žiūrėjo į medžio viršūnę.

— Reikės šitą obelį kirsti. Baigia džiūti.

Abudu tylėjo.

— Argi ji taip ... Taip jau negali be jos?

— Ne tai, kad ... Visgi ji kitokia, kaip visos. Prie kitos mergos prieini, tai neva rūtom kvepia, o pro rūtas prarūgusiu avikailiu atsiduoda. O čia merga švari, kaip aptieka. Rankos baltos, kaip

popiera, o plaukai — nè pleiskanèlès, kiekvienas plaukelis žiba, kaip šilkinis siūliukas. Tai ne merga, o paveikslas iš aptiekos, kur pana rankoj laiko žalią buteliuką.

— Kas iš to paveikslo, kad be rėmų. Vesi ją, tai visą amžių skursi. Pats sakai — reikėtų radijo, reikėtų elektros, reikėtų į žmones išeit... O iš kur tas viskas? O mergos visos vienodos ... Tegu ne visai vienodos, bet maždaug...

— Bet kad jūs man vis nesakot, kurią manot piršti ...

— Neiškenti? Tai išsižiok: Grūštų Elziutę.

Giružis paleido iš rankų šiaudus.

— Juokiatės jūs, ar ką?

— Tai tau, bobute, ir Devintinės! Juokas jam čia koks! O gal nepatinka?

— Neis.

— Eis, pamatysi. Grūštas skolų neturi, bet pinigų jam reik, oi reik! Skolintis tai jam atrodo lygiai, kaip apsvogti. Mirs, o nesiskolins. Tikras niekocia!

— O kur aš tų pinigų gausiu?

— Nesirūpink, aš paieškosiu, o vedęs atiduos.

Giružis valandėlę patylėjo ir mostelėjo ranka:

— Neis. Sakau, kad neis, tai neis.

— Vėl savo! Tik neužmiršk, ką aš tau sakau. Nevarinėk žąsų. Žinau, atvažiuoja rato, atsiveža buteliuką. Tai tu šitaip — išgėrei vieną stikliuką ir daugiau ne! Kad ir surišę piltų. Tai, sako, matai — Giružis! Šneka, dar nespėję iš tavo kiemo išvažiuot, o Grūštas, nebijok, jau girdi. O šventadieniais vėl — į bažnyčią neisi, bet apie šventorių pasisukinėt gali. Vis jau arčiau Dievo! — šyptelėjo Kreivėnas.

Giružis irgi šyptelėjo, bet tuoj vėl apsiniaukė. Pažiūrėjo jis į Grūštų pusę ir, pasiėmęs šiaudą, traukė jį. Susimąstęs trynė šiaudgalius tarp delnų ir atsiduso.

— O sakyk... Geresnės eilutės neturi? Tik ta, kur vakar parėjai?

Giružis linktelėjo.

— Atlapai aplaistyti... Alum, tur būt... Lyg ir apseilėti ... O alkūnės nuzulintos ... Tai vis nuo staliukų. Žinai ką? Aš nepratęs atidėliot. Truks — laikys! Tuoj važiuojam naujos eilutės pirkt! Žinai, iki pasiūs, iki ką, o čia gal netrukus reikt.

— Tai kaip čia dabar?

— Ot. taip!

— Motiejus dar neparvažiavo.

— Jis negreit parvažiuos. Užtruks pas kalvį. Poriniu važiuosim. Aš einu rengtis, o tu kinkyk arklius.

Įlęęs į virtuvę, Kreivėnas rado žmoną lopant kailinius. Visa krūva drabužių buvo sukrauta ant suolo. Ir kojinės, ir skarelės. Ateis nauja šeimyna — reik viską sutvarkyti. Gal kur įplyšę, gal siūlė paleidus. Nauja šeimyna — kaip svečias — negi paduosi kiaurą kojinę? Ir klumpės, ana. Senoji šeimyna išėjo ir paliko visas purvinas. Kreivėnienė nukrapštė purvą, odą ištepė, klumpes sustatė į eilę. Pirštinės — kaip sėmė miežinius pelus, tai taip ir liko pilnos akuotų. Išrankiok dabar! O iki surankioji viską! Vienas autas lovoj visas suodinas, o šaliką šuniukas valkioja po kiemą, išsinešęs iš klėties. Rink, taisyk. Tai ne vienos dienos darbas! Ir vis tiktai pripuolant, nes kur kiti darbai? Ant aukšto mėsa laukia. Reikia perkabint, nes pelės kai kur pasiekia. Uogas reik pervirti, nes jis pats nesiklausęs ėmė nešvarių šaukštu, ir pradėjo rūgti. O kas tau padės? Tarnaitė? Nespėjo vandenį iš rūsio išsemti, dabar ruošia kiaulėms. Neatitrūksta nuo darbų ir ji. Parvažiuos su pienu — supilstys, suplaus, o čia jau laikas bulves skusti. Dar tų nenuskuto, laikrodīs muša — laikas karves melžti.

— Petrone, nuvalyk batus, — paliepė tarnaitė, eidamas į savo kambarį Kreivėnas.

— Tegu ji triūsiasi. Ir pietūs užpuls.

— Tai aš nevalytais važiuosiu?

— Tik tu nerėk. Nuvalysiu aš.

— Valyk, man vis tiek.

Kreivėnienė atsiduso, padėjo žirkles ant stalo ir atsistojo.

— Tai čia dabar! Stovė, stovė sode — batų negal nusivalyt. Batus valyk, o kiaulės lauks.

Kreivėnas iškišo galvą į virtuvę:

— Stovė, stovė... Ė, ė, i neatė, — pamėgdžiojo jis. — O lietuviškai kalbėt neišmokai kaip reikiant.

— O kaip aš kalbu? — atrėžė Petronė ir, skarelę traukdama ant akių, spruko pro duris.

Kreivėnas šypsojosi. Net žmonai atrodė keista: jis nesupyko už tą „stovė, stovė“. O Kreivėnui

tas mergos statumas patiko.

Kreivėnienė atsinešė jo batus į virtuvę.

Jis tik rėkti moka: „Tu tvarkos nežiūrai!“ Kad ir anąsyk. Sugrįžo medžiojęs, šautuvą pastatė kampe ir pavalgęs skaito savo „Kultūrą“. Po kelių dienų rengiasi medžiot ir pakėlė riksmą.

— Ar nematėt, kad parėjau? Nesupratot paimt ir išvalyt? Šautuvas, kaip laikrodīs. Kam jis vertas bus, kai šitaip pastovės prirūdijęs.

Kreivėnas vėl įkišo galvą į virtuvę:

— Jei Motiejus neparvažiuos, tai gyvulius pašerkit judvi.

Giružis važiuoja su manim.

— Kur judu važiuojat? — paklausė Kreivėnienė Giružį kieme.

— Ar ponas Kreivėnas ką sakė? — sumišo jis.

— Ne, lyg jis man kada ką sako. Nežinosi, nė kur buvo, nė ką veikė. Tai kur?

— Tai čia ... Yra toks reikalas.

Išvažiavo.

— Petrute, šokim pirmiau kiaulių šerti, nes paskui liks iki vakaro neėdę. Einu pirma vištom pabersiu.

Kumetis vis dar negrįžo. Tarnaitė šėrė arklius, avis, o Kreivėnienė su kibirais tąsė karvėms išspaudas. Net sušilo, iki viską apėjo. Nespėjo pabaigti — parvažiavo kumetis. Iškinęs arklį, jis nuėjo pietų. Nors persiplėšk: čia dar bulvės neskustos, karvės nemelžtos, o šuva, išlindęs iš būdos, jau vaikščioja apie savo lovuką, žiūri į Kreivėnienę, ir krutina uodegą.

Skutant bulves, Kreivėnienė paklausė:

— Kur tu tą žiedą gavai?

— Tai čia dabar! Lyg negaliu turėt...

— Gali, gali, nesakau, bet ne prie kiaulių.

— Auksinis, nesurūdis.

— Nesakau, bet be reikalo mūvėt negerai. Šliūbinis žiedas, jei nepašventintas, merginoms nelaimė. Užpėnai viena pas mus taip mūvėjo, skraidė, kraipėsi, o prieš Kalėdas turėjo išeiti: žiema garnys atlėkė.

— Tai čia dabar ...

5.

Mieste Giružis išsirinko gerą „Drobės“ fabriko medžiagą, Kreivėnas pasirašė vekselius, ir abu nuėjo pas siuvėją. Pasiūs tik už dviejų savaičių. Iš siuvėjo patraukė tiesiai į klubą. Pakeliui Kreivėnas nusipirko pundą laikraščių. Klube ilgai neužtruko: reikėjo skubėt namo. Besikalbėdami apie Grūštą, elektrą ir visą Giružio ateitį, truputį užkando ir išgėrė litruką.

— Ne kasdie eilutės perkamos, — aiškinosi Kreivėnas. Pakeliui į namus vis tęsė savo pasakas apie visokią pažangą.

— Be mokslo, Juozuk, nėra jokios pažangos. Turėk tu ir daug žemės, bet jeigu nemokytas — vis riek būsi suskretęs, per suodžius saulės nematysi. Toli nereik ieškot — mūsų kaimo Račiūnas. Dvidešimt penki hektarai, o ką turi? Vaikai tai aštuoni, o karves pavasarį už uodegų kelia. Tai jam kiaulės išstipo, tai jam žąsis velnias griebė, tai javai neužaugo. Kiekvienais metais kas nors turi atsitikti. O dirba žmogus, bėga, lekia nuo ryto iki vakaro. Visur pirmutinis, o gula paskutinis. Kas čia? Dievas nepadeda? Ne, žmogau, čia mokslo, šviesos trūksta. Jei ūkininkas turi tiek žemės, tai užtenka, kad jis tik darbininkus prižiūri. Pats visur bėgsi, o darbininkų neprižiūrėsi — daugiau nuostolių bus. Tą užmiršo, to nepadare, tą ne taip, aną velniai žino kaip. O pats įsikinkysi — ką tu matai, kaip tavo darbininkas dirba? Supratimo reik, reik mokėt apskaičiuot, mokslo reik. Dievas! Kunigai! Jie nepadės tau. Kunigai dar trukdo visokią pažangą. Kuo žmonės tamsesni, tuo kunigam geriau — drumstam vandeny daugiau prižvejoja. Jau nuo amžių taip buvo. Tik paskaitykim istoriją. Galileo Galilei paskelbė, kad ne saulė sukasi apie žemę, o žemė apie saulę. Kad šoks kunigai! „Šventam rašte taip nėra“, rėkė. Žinoma, jeigu šitą pripažinsi, tai jau pasidėk savo Šventą Raštą.

— Ar tai čia dar didelių mokslų reikia? Aš ir pats žinau, kad žemė sukasi.

— Na, na? Kaip tu priėjai?

— Nagi ve kaip. Reikia užsimerkti ir ilgai ant daikto suktis, o kai atsimerki — visa žemė sukasi.

— Tai galva sukasi, o ne žemė!

— Galva! Galva stovi vietoj. Nekruta visai, o sukasi žemė. Aš didelių mokslų nėjęs, girtis nenoriu, bet galvą turiu.

— Tegu sau sukasi. Ką dabar su tavim. O aš norėjau pabaigti apie Galileo Galilei. Tu manai, taip ir praėjo, dovanojo jam kunigai? „Iš Dievo juokiasi! Ant laužo tą bedievį!“ rėkė išvertę akis ir drebėdami iš baimės.

— Bet kad jie ir moka! Visur kišasi, viską žino, nieko nuo jų nepaslėpsi.

— Per išpažintį viską sužino, tai ir moka. Bepig tada žmogų už nosies vedžioti.

Iš plento pasuko į siaurą kelelį. Jiems buvo į pakalnę. o iš pakalnės priešais pamaži stūmėsi vežimas. Nuo kalniuko buvo gražiai matyti visos lygumos ir toli tamsiai mėlynas Alytiškės miškas. Giružis pažiūrėjo į tą pusę, susimąstė ir, patrynęs pirštu nosį, nuleido galvą. Kreivėnas žvilgtelėjo į jo veidą, žvilgtelėjo į Alytiškę ir taip pat susimąstė.

— Vilką minim, o vilkas čia.

— Kas? Kur?

— Kunigą veža. Ir dar tokiam suk iš kelio!

Giružis truktelėjo vadelėm, drožė arkliams po botagą ir pasileido pakalnėn. Sartis bėgo net pasišokinėdamas.

— Ehė, kunigėli, iš kelio geriem žmonėm, — išdidžiai džiūgavo Kreivėnas.

Žmogelis pakalnėj, pamatęs atrūkstančius, suko, kiek galėdamas, prie griovio. Sartis beveik šonu siekdamas lėkė pro svetimą vežimą, o Giružis staiga dar patraukė jį kairėn. Kažin kas pokštelėjo, vežimas pašoko skersas... Žvilgtelėjęs atgal, Kreivėnas pamatė, kad vežimas su kunigu slysta į griovį. Giružis pradėjo stabdyt arklius, o kada pakalnėj atsigręžė — kunigas stovėjo ant griovio kranto. Žmogus pasilenkė, kažką pakėlė ir priėjo prie kunigo.

— Negerai... — susiraukė Kreivėnas.

— Kas negerai?

— Kunigas, matyt, išsisuko ranka. Taip, susiėmęs, o skrybėlę ant galvos jam uždėjo tas žmogus.

— Didesnei Dievo garbei?

— Negerai čia išeis ...

— Nieceeko! Susidės šiaudus ir nuvažiuos.

— Su tavo galva tik grumtus daužyt! O apie Grūštą užmiršai? Kas bus, kai sužinos?

Giružis nusispiovė ir nieko neatsakė. Po valandėlės, brukdamas vadeles ir botagą Kreivėnui į rankas, išrėžė:

— Pirma patys džiūgavot, o dabar aš vienas kaltas. Važiuokit, aš einu pėsčias.

— Stok! — sušuko Kreivėnas ir išlipo iš vežimo.

— Tai kur dabar? Sakykit, kad arkliai pasibaidė, — kažkodėl nudžiugo Giružis supratęs, kad Kreivėnas eina pas kunigą.

— Kunigėli, jau nežinau, nė kaip pradėti. Smerksit ar į teismą trauksit, bet... Arkliai pasibaidė, o mano vežėjas nepapratęs arkliais važiuoti...

— Pasibaidė? Ar aš nemačiau, kad tyčia? Nemačiau, kaip kapojo botagu? — piktai atsiliepė nepažįstamas žmogus.

— Gydytojui aš užmokėsiu ... — tęsė Kreivėnas, žiūrėdamas į ranką, kurią kunigas laikė susiėmęs.

— Ką čia su daktaru. Su daktaru pats rasiu. Tavo sielai reikia daktaro, Kreivėnai. Važiuok tu namo ir išsiblaivyk.

Kreivėno veidas apsiniaukė, o nepažįstamas žmogus žiūrėjo į jį ir lingavo galva.

— Na kaip? — nerimo Giružis.

Kreivėnas nieko neatsakė, tik po valandėlės prakošė pro dantis:

— Tai vis per tave... Kiekvienas kunigiūkštis drįsta man... man! — dūrė pirštu į krūtinę, — kaip šlapia mazgote per snukį duot!

Abudu tylėjo iki namų. Giružis tai užtraukia kepurę ant akių, tai vėl nustumia ant pakaušio ...

— Eik šert karvių. O su vestuvėmis teks palaukt. Tegu visi nusiramina.

Per vakarienę Kreivėnas tylėjo. Pavalgęs susidėjo rankas ant pilvo ir pirštais suko malūnėlį.

— Nunešus padėk prie lovos. Atsigulęs paskaitysiu, — parodė žmonai akimis punda laikraščių.

Giružis atsistojo.

— O kaip rytoj? Ateit?

— Žinoma. Kumetis vienas neapsišers, o aš neturiu laiko.

Giružis išėjo.

Kreivėnas pasismeigė dešros gabaliuką, įsikišo į bumą ir kramtydamas nuėjo į miegamąjį.

Beržas sprogsta. Kai pažiūri Kreivėnas iš ryto į beržą, rodos kas teptuku žalių taškučių pritaškė mėlynam dangaus audekle, o tarp tų taškučių privedžiojo juodų kreivų brūkšnelių. Kvepia. Ir beržas, ir žemė, kvepia ir žalios žolės adatėlės. Pievose pribarstyta geltonų gėlių, o po orą sparnais ūžia pempės. O dangus kaip nupraustas. Ir tie balti debesėliai kaip iškarštos vilnos. Ir danguj ir upely tie debesėliai, ir lyg kas iš lėto, iš lėto krutina juos. Tai vieversio giesmė juos krutina. Ir pilna tos giesmės — pilnas dangus ir laukai, net beržo šakelės linksta nuo jos. Ir šilta toji giesmė. Pro atdarus langus srovena ji. Net mergų akys lyg įkaitusios žiba. Rodos jos tik ką pabudo iš saldaus miego. Šypsosi lūpos, koja trepsi, kai skiedryne ima švilpauti bernas.

Ir saldi ta giesmė. Kaip klevo sula. Ir neramumo pilna. Kaip šitos pavasario miglos, kur skleidžiasi drėgnuose laukuose ir toli, toli aptvindo mišką mėlynu ilgėsiu. Tą Alytiškę ...

Nerimsta Kreivėnas namie, nors ir gyva čia: antys baloj pliurškia, vištos vaikosi dėl slieko, o rudis šildosi prieš saulę ir gauda muses. Pasieny viščiukai susiglaudę ciksi. Kreivėnas pasiima vieną, prispaudžia jo snapuką prie lūpų ir šneka jam:

— Matai, koks gaidys! Ci-ci, ci-ci... Na, bėk pas mamą.

— Kvakt, kvakt! — pritarė višta, žerdama koja, net vienas viščiukas parvirto.

Kreivėnas nuėjo pažiūrėti, kaip Kazys akėja. Pabadė lazda akėjimą, sustabdė arklius ir pakišo po plėške ranką.

— Tegu atsikvepia, o tuo tarpu bėk, išvysi iš balos antis. Papras čia, tai visa pievą iššliaužios. Aš pastovėsiu pas arklius.

— Sveika, Marija, dangaus lelija!

Tai Grūštas už kapinaičių akėja. Vienplaukis. Paskui bėgioja vaikas. Pasiėmė tą našlaitį, tai dabar tėveliu vadina ir nuo kulnų neatsitraukia. Elziutė kažkur eina pro sodą. Ana, pasilenkus pasiėmė ką, tur būt, akmenį ir nunešus padėjo pas tvorą. Aha, atėjo pas tėvą, pasiėmė už rankos vaiką ir vedasi namo. Kreivėnas pažvelgė į paupį, kur saulėje žiba Giružio stogas.

— Susitvarkė vaikas. Nieko neprikiši. Jau turi ir vieną kitą litą. Tik kvailai padarė, kad .iš anksto žiedus nusipirko. Gali netikti jai. Nieko, rasim rodą. Tai tu, šėtone, tada kunigą išvertei! — pliaukštelėjo arkliui per kaklą. — Nieko, laikas ėjo, vanduo tekėjo ir tuos šapus nunešė. Truks — laikys! Šiandie tokia diena, net zuikiai ūsus kraipo, reikia pradėt.

Kazys sugrįžo, ir Kreivėnas nuėjo į paupį.

Su mano ratu

važiuot nekratu.

Duok baltą rankelę —

važiuosim kartu.

— Ir daina čia tavo... Būta dainos... Jau geriau — rinko mergelė, rinko lelijėlė saldžias uogeles. Čia tai daina!

— Kokią mokėjau, tokią sudėjau, — atkirto Giružis, mesdamas rato stipiną ant varstoto.

— Graži dienele šiandie, ar ne?

— Pavasaris, ponas Kreivėnai, tikras pavasaris. Kai pažiūrau pro duris, tai, rodos, eitum per laukus. Rodos, šaukia tave.

— Kas šaukia?

— Nieks, aš tik taip šneku.

— Hm ... Šaukt tegu ir saukia, bet per laukus nėr ko tau eit. Šiandie aš už tave nueisiu, — nusijuokė Kreivėnas ir įsmeigė akis į Giružį. — Su Sruoginuku susitaikei?

— Jau. Ir rantom sumušėm. Nori, sakau, gali pasiimt tą Magdutę. Manai, sakau, mergų sviete nėr? Tai šiandie einat? Tik aš vis galvoju ... Kažin, ar kas išeis ...

— Vėl savo! Kreivėnas, — dūrė jis pirštu sau į krūtinę, — o ne koks, atsiprašant, Račiūnas tau šneka.

— Aš tą žinau, kur čia nežinosi.

— Na, mat! Su Sruoginuku, sakai, jau geru. Aš tik to ir atėjau paklaust. Šiandie einu pas Grūštą, o dabar namo. Negali taip be darbo, kada ir sliekai akmenis varto.

Tarpdury jis sustojo ir, palenkęs galvą, pridėjo pirštą prie lūpų.

— Ką aš čia dar... lyg ir norėjau... Aha! O kaip su Magdute? Tur būt, kur buvęs, kur nebuvęs

...

— Tik ką sakiau, kad Sruoginukui pavedžiau. Nesupratot?
— Maža, ką sakai. Jei smarki merga, tai viens po mišių, kits po mišparų.
— Ką jūs! Nė karto nebuvau nuėjęs. Susirikau vieną kartą Liudvinave. Aš žodį, ji žodį, taip ir atsiskyrėm. „Tai ką, Juozai“, sako ji man tada, „Sruoginukui mane atidavei?“ — „Ne“, sakau, „kam čia“, sakau, „dar tą Sruoginuką painioji?“ O ji... taip net juokinga ... jau rengėmės atsiskirt ... nuėmė pūką nuo mano rankovės ir sako: „Žiedą pragėrei, o būtų daug gražiau, kad tu jį vėl atsipirktum. Tau pačiam būt gražiau“. Ką aš jai sakysiu? Aš tik numykiau ...

Giružis pasakoja, o Kreivėnas visą laiką nenuleidžia nuo jo akių. Net nesmagu ir keista Giružiui pasirodė.

Apėjęs apie laukus, Kreivėnas sugrįžo namo. Žmona lauke džiaustė audeklus. Paėmus staltiesę, atkišo ją nuo savęs tolyn, pakreipė galvą dešinėn. Nuleido staltiesę žemiau — pakreipė galvą kairėn. Gražumas, baltumos tų drobių! Kaip sniegas. Tik žiba, tik slysta rankose, kaip ledas.

— Būk toks geras, prikalk čia dar vieną kartukę, — prašo ji džiaugsmo pilnu balsu. — Aš pati nepasieksiu.

— Reikia čia man tavo kartukių. Kazio paprašyk, tai prikals. Eisiu aš čia jai ieškot.

— Kada tas Kazys pareis, o man dabar reikia. Neišsiteks, neturiu kur sudžiaut.

— Džiauk, kai turėsi kur.

Jis nuėjo į kambarį, atsisuko radijo aparatą, vėl užsuko ir atsistojęs prie lango žiūrėjo į sodą. Mergos ten kasė ežias. Basos buvo jos ir pasilenkė. Vėjas žaidė jų sijonais.

Kreivėnas pajuto, kaip tas vėjas pakuteno jam širdį. Lyg koks šiltas šiurpas perėjo per jį.

Net ausyse cypė — taip buvo tylu kambarį. Nusmuko Julės kastuvas. Ji metė viską ir ėjo iš sodo. Kreivėnas atšoko nuo lango ir įėjo į virtuvę. Kieme apie lentų krūvą sukinėjosi Kreivėnienė. Julė įėjo įkaitusi. Jos juodi antakiai atrodė dar ryškesni, kaip visuomet. Iš paniūrų žvilgtelėjusi į Kreivėną, ji priėjo prie kampinės ir ėmė ko ieškoti.

— Tai ko taip ieškai, rankeles vargini, ant galų pirštelių stiepiesi?

— Plaktuko.

Kreivėnas priėjo arčiau, sustojo šalia jos ir įgnybo į šlaunį. Julė cyptelėjo, linktelėjo ir atsitiesusi rėžė jam šliure per ranką.

— Manęs nepirksit. Nėr ko žiūrinėti, ar riebi.

— Hm... tu plaktuk... — mėgino šypsotis Kreivėnas, bet apatinė jo lūpa nusviro, ir jis tik dantis sukando. — Tu, žiūrau, kaip žarija ...

— Žarija, bet ne balija, kad visi žlugtą merktų. Pagnaibys tas, kuriam teksiu.

Pasiėmusi plaktuką, ji trenkė durimis.

Kreivėnas pastovėjo, pastovėjo, priėjo prie katės, gulinčios prieš saulutę ir, sukandęs dantis, užsistojo jai ant uodegos.

— Kniau! — suriko katė visa gerkle ir spruko ant krosnies.

— Kas ten dabar? — nustebo Kreivėnienė įeidama.

— O tegu nesipainioja po kojų!

— Vis norėjau tavęs paklaust, kažin, kur dingio mūs lempa nuo aukšto?

— Kokia lempa?

— Ta žalvarinė, su žaliu gobtuvu. Kur angeliukai su dūdom.

— Kam tau jos prirėikė? Dūda! Ar nėra elektros?

— Bet jeigu prirėiktų?

— Kai reiks, tai atsiras. Stovi kur palėpėj. Ieško, ko nereikia, o nemato, kad tvarkos namuos nėra. Bambatierių prisiveisei! Švari šeiminkė!

— *Pats ir priveisei. Kai traukėt mišką, parvažiavęs iš veltinių iškratei.*

— *Aš priveisiau, tai kas? O tavo darbas išnaikint.*

— *Piktas išėjo į kiemą. Jis pamatė, kad Grūštas jau namie ir vaikštinėja po sodą.*

— *Na, Elziute, mergužėle, užteks rūteles laistyt.*

— *Ir lėtai, iškėlęs galvą, net į savo sodą nežvilgtelėjęs, išėjo pro vartus.*

— *Grūštas vaikštinėjo po sodą, pasiėmęs piūklelį. Jei dar rasdavo kai kur nudžiūvusią šakutę, nupiaudavo ir paduodavo Praniukui, kad nuneštų ir padėtų į krūvą.*

— *Kam jūs jas nupiaunat, tėveli? — klausinėjo vaikas.*

— Už tai, kad nudžiūvę. Ir Šventam Rašte parašyta, vaikeliai, kad medis, kuris neveda vaisiaus, bus iškirštas ir įmestas į ugnį.

— Šventam Rašte? Tai ta knyga, kur jūs vakare poteriaujat?

— Ta.

— O pasakų ten nėra?

— Nėra.

— O kur pasakos?

— Kitoj knygoj.

— Kai aš užaugsiu ir turėsiu daug, daug pinigų, tai nueisiu į miestą, nusipirksiu tokią knygą...

Tai kad skaitau, kad skaitau, kaip Elziutė. O kitiem neduosiu.

— Negerai, vaikeliai, taip... Visada, jei ką turi, tai duok ir kitam.

— Jum aš duosiu ir Elziutei, o Jonui — ne.

— O kodėl Jonui neduosi?

— O kam jis man dūmų į nosį pripūtė? Ve, koks vabalas užsitūpė ant rankos. Palauk, aš tau ...

— Nemušk jo, jis pats nulėks. Jis nekanda. Tu jam padainuok: „Barbora, barbora, palėk, palėk! Tavo namai dega, vaikai verkia.“ Matysi, kaip palėks.

— Barbora, barbora ... — kartojo vaikas.

Vabalas parėplinėjo vaiko ranka, stabtelėjo ir pakrutino ūsiukus. Pakėlęs viršutinius sparniukus, išskėtė plonyčius apatinius ir nulėkė.

— Jis supranta, jis supranta, tėveli! — džiūgavo vaikas. — Tai šitas vabalas — barbora?

— Ne, ne barbora, bet dainuot gali visiems tą pačią dainą. Barbora kitokia. Aš tau kada parodysiu.

— O kodėl negalima mušti?

— Todėl, vaikeliai, kad vabalas irgi Dievo sutvėrimas, kaip ir mes. Ką pasakytų šventas Pranciškus, tavo patronas? Juk aš tau pasakojau apie šventą Pranciškų.

— O jis dabar mato?

— Jis dabar danguj, vaikeliai, ir mato mudu abudu. Piaunam mudu sausas šakutes, o jis žiūri ir šypsosi. Jis buvo labai geras, visus mylėjo — ir žmones, ir paukščius, ir vabalus. Net su žolele mokėjo kalbėti ir su saule. O paukščiai atlėkdavo pas jį, tūpdavo jam ant pečių, ant rankų...

— O Elziutė šventa?

— Kodėl, vaikeliai, kodėl tu taip klausai?

— O kad karveliai atlekia ir atsitupia jai ant peties.

— Už tai, kad ji juos lesina. Gyvulys irgi pažįsta, kas jį myli, o kas ne, — pasakoja Grūštas toliau, daugiau sau, nekaip vaikui. — Gyvuliui irgi skauda, jei jį muša. Gyvulį skriaudi — pats sau pikta darai. O kiek žmonių yra piktesnių už gyvulį, bet Dievas atsiųs jiems bausmę, kaip malonę, ir jie pasitaisys.

Praniukas dabar tylėjo. Dabar jis pastebėjo voratinklį trobos gale.

— Kažin, kodėl vorai neturi sparnų?

Grūštas nieko neatsakė. Jis buvo susimąstęs.

— O tuos tinklus jie pats padaro?

— Pats, kas gi jiems darys. O kas taip mokės plonai suverpt! Nė fabrikas taip nepadarys, nė Kreivėnienė. Matai, kaip Dievas juos išmokė. O tu dabar klausyk. Ve, jau pavakarė, o voras iš plyšio išlindęs po voratinklį vaikštinėja. Tai neužmiršk, kad rytoj bus graži diena.

Grūštas nuėjo atsinešt kopėčių. Kai jis sugrįžo ir kopėčias pastatė prie medžio, Praniukas vis dar žiūrėjo į voratinklį.

— O katės, tėveli, aš daugiau netraukysiu už uodegos.

Į sodą įėjo Kreivėnas. Grūštas pasisveikino su juo, o Praniukui liepė bėgti į trobą.

— Pasiėmei šitą bamblių, tai daugiau bėdos turi.

— O kur dings našlaitis?

— Mažus vaikus ir aš myliu. Giružiukas, kai buvo mažas, žiūrėk, ir atbėga per akėjimą, kaip pempukas. Prisipratinau. Bet visam laikui užsikraut — ne. Tam yra prieglauda.

— Prieglauda ne motina. Prieglauda — įstaiga, popieris, rašalas... Su popieriu našlaičiui ašarų nenušluostysi. Širdies reik. Kur geriau vaikas užaugs, jei ne šeimoj? Užauginsiu, o jei Dievas padės, gal ir į kunigus išleisiu.

— Aš ne už visas prieglaudas. Aš visuomet sakau, kad vaikų prieglauda reikalinga. Kam čia

reik svetimos bėdos, bet senelių ... Kaip sau nori! Aš joms nieko ir neduodu.

— Tai kur seneliams dingt?

— Kur? Dirbt žmogus turi. Turi užsidirbt tiek, kad ir senatvei užtektų, o jei tiek nepajėgia užsidirbt, tiek neatlieka, tai valstybės santvarka kalta. Tokią valdžią reikia versti šalin.

Grūštas nusišypsojo:

— Tai kaip čia išeitų? Seneliai turėtų mūsų valdžią nuverst...

— Ne seneliai, bet tie, kurie dabar dirba ir žino, kad nieko gero nesulauks.

Grūštas vėl nusišypsojo.

— Reikia tik mokėt galvot, mokėt apskaičiuot, — tęsė Kreivėnas. — Pažangos reik! Pasistatei sode dievuką. Labai ten Dievui reikia išpiaustyto medžio. Tik pinigų išmetei į balą.

— Pinigus, sakot. Galvot reikia, sakot. Aš ir galvojau, ką reiškia tie Švento Rašto žodžiai: Mane turite ne kasdie ... O aš kvepiančių aliejų neturiu. Pastačiau ne tik Dievui, bet ir sau. Ar ne džiaugsmas žiūrėt? Tos, man aiškino, tai tulpės ir saulutės, o tokio gražumo nė daržely nerasis. Buvo atvažiavęs vienas ponas, kitą kartą net du. Fotografavo, piešė, klausė, kur tas meisteris gyvena. Ir jie džiaugėsi, o jūs sakot — pinigų į balą.

— O visgi geriau būtų, kad būtum įsitaisęs radijo aparatą. Jei jau ne paskaitų apie ūkį, tai bent mišių galėtum klausyti. Tiek to jau...

— Mišios ne per radiją klausomos. Nesuprantu, kam tas pamaldas per radiją įvedė. Aš net galvoju, kad čia tik žmonių paikinimas. Bet Bažnyčia geriau žino.

— Tuščia jo, to radijo ... Ką mes čia pradėsime ... Bet galėjai geresnę karvę nusipirkti, kaimenę pagerint. Siūlau ...

— Kodėl ne. Ir gera karvė reikalinga, bet jeigu tik vienas karves matysi, o daugiau nieko, tai pats į galviją pavirsi. O kaip apie pinigų nusakėt, tai žinoma, pinigai visada reikalingi. Kad ir šandie galvoju, ką čia reiks daryt su ta mano pieva. Visai baigia samanom užaugti. Šitokia pieva! Nusausint reiktų, bet koki grioviai reiks iškast! Čia tai tikrai, nori ar nenori, reiks, kaip jūs sakot, pinigą į balą mest, o kur jis?

— Pasiskolink.

— Skolint — kaip kirviu koją įsikirst. Ir nakčia neužmigsi.

Kreivėnas jau norėjo ką sakyti, bet susigriebė ir susimąstė. Išsiėmė popirosą. Užsirūkęs lėtai užpūtė degtuką ir žvilgtelėjo į koplytėlę. Vėl patraukė dūmą, pametė degtuką dėžutę į viršų ir pagavęs įsidėjo į kišenę.

— Dėl koplytėlės, mielas kaimynėli, aš tau štai ką pasakysiu, — paplojo jis Grūštui per petį. — Graži koplytėlė! Nėr ką čia dailinti. Ir pinigai ne į balą ... Aš tik tyčia taip kalbėjau. Žinai mano būdą — vis prieš, vis niekam gero neduot. Koplytėlė graži. Ką gi mes daugiau savo apylinkėj turim, kad taip va ... atsistojęs žiūrai, o tau ašaros akyse iš džiaugsmo. Sakau, ve ... dėl to grožio ... Nieko daugiau ir neturim. Stogą kas raudoną uždengė — gražu, bet čia ne tas, — papurtė jis galvą. — Nemanyk, kad aš koks aprūkęs skilandis, nieko nesuprantu. Aš tik tyčia taip kalbėjau, žiūrėjau, ką tu pasakysi.

— Kur jūs nesuprasit, — šypsojosi Grūštas patenkintas. — Mokytas žmogus ir nesupras.

— Koks ten mano mokslas, — šypsojosi ir Kreivėnas, net jo rusvi ūsai drebėjo, — bet šaukšto į ausį nenešu. Manot, rik man ir jum šita koplytėlė patinka? Yra ir daugiau žmonių, kuriems apsisuko galva. Tikrai sakau — apsisuko. Kad ir Giružis. Vieną sykį nueinu aš rato, o jis man sako: — „Gal jau bus paskutinis ratas.“ — „Gal“, sakau, „nes jau visas vežimas nedrūtas.“ — „Ne vežimas, bet aš jau ratų daugiau nedarysiu. Eisiu mokytis.“ — „Kur?“ klausiu. O jis: „Pas tą meisterį, kur Grūštui koplytėlę padarė“. Aš klaus, kaip čia, ką, o jis man ir pasipasakojo. „Vakarais po darbo einu aš“, girdi, „keleliais pasivakščiout. Kai prieinu prie Grūštų sodo, tai net širdis ima smarkiau plakti. Stoviu prieš tą koplytėlę, žiūrau... Gražumas, nors rankas į dangų kelk. Rodos, kas sakyte sako: „Ve, kas tau reikia dirbti, o ne ratai“.

Vos atkalbėjau.

— Ir gerai padarėt, — pritarė Grūštas. — Taip atrodo, kad vaikinai jau susitvarkė. Kas čia man sakė, kad jis ir į bažnyčią nueina.

— Ar nesakiau aš visiems, kad iš jo bus vyras. Tokio vyro reikia paieškoti. Ir pinigų turi. Dabar ieško padėjėjų. Neapsidirba viens. Ketina motoriuką pirkti. Kam, sako, rankom, kad galima motoru.

— Tai tu tikėk. O vis šnekėjo, kad prasigėręs.

— Meluoja, žalčiai! Iš pavydo. Daugiausia moterų liežuviai. Žinau, kurių čia darbas, tik nenoriu sakyti. Kai su kunigėliu... kai ta nelaimė atsitiko, kas buvo? Tyčia išvertė, užmušt norėjo!

Žmonės, jūs žmonės ... Jeigu tyčia, ar tai taip būtų pasibaigę? Tegu jis kunigas, tegu jis ir mus moko: „Atleiski mums mūsų kaltes, kaip ir mes adeidžiame..." bet jeigu tai būtų tyčia, būtų turėjęs nubausti. Nesakysiu — nubausti: pamokyti, kad toki kiaulės daugiau taip nedarytų. O čia ir kunigėliui buvo aišku: arkliai jauni, į pakalnę branktas sudavė į kulnis ... Tyčia!... Užmušt! ... Ar tai žmonės? Ar tai katalikai? Žinau aš tas moterėles. Pavydas, kaimyne. Ir viena, ir kita vis tikėjosi, kad Giružis dukrelę ves, o būtų leidę pasišokinėdamos. Ar tai juokas tokį vyrą gauti! Bet jis ne: vest neketina, tai nė neprasideda su jom. O vyras — ką čia šnekėt! Ir pažiūrėt yra į ką. Merginos seilę ryja. Bet aš jam vis sakau — palauk, nesiskubink, aš tau surasiu. O tokiam vyrui surast sunku. Pora turi būt kaip reikiant. Dairiausi, galvojau ir nusprendžiau — kur rasi geresnę, kaip Elziutė.

Grūštas išpūtė akis, tylėjo, tylėjo, žiūrėdamas į Kreivėną, ir pradėjo juoktis.

— Ko tu juokiesi? Iš manęs ar Giružio?

— Nė iš vieno, nė iš kito. Bet, kaimyne, man žento reikia, aš nemanau Elziutę į šalį leisti.

— Aš apie žentą ir kalbu.

— Bet man reikia ūkininko! Teisybė, aš Elziutei daviau laisvę — tegu išsirenka pati, bet už kokio meisterio ar raštininko neleisiu. Ūkininko man reikia.

— O kas tau sakė, kad Giružis nieko apie ūkį nenusimano? Beveik galima sakyti — pas mane užaugo. Ir apie javą, ir apie gyvulį ... Pašnekėk su juo. Šnekėt gal šnekėjai su juo ir tu, bet tik apie vežimą, o ne apie mėžimą. Pašnekėk, pamatysi, kad dar reikia parinkti ūkininką, kuris tiek nusimanytų. O jeigu žmogus moka ūkininkauti ir dar, be to, yra meisteris, tai kokių velnių, atsiprašant daugiau reikia? Ar tai amatas — kliūtis? Jei ne ūkis, tai vis tiek duona yra. O čia tau tuojau pievos nusausintos, elektra yra ... Nors į senatvę gražiai pagyventum. O žento vis tiek syki reikės. Ko čia atidėliot?

— Reikėt tai reikės, aš ir pats galvojau ir pergalvojau, bet... Čia reik su Elziute kalbėt, ne su manim, — pridėjo patylėjęs.

— Kalbėsime, kaimyne, tarsim žodelį. Jeigu tu nesispiri, tai Elziutei visai nér ko spirtis.

— Toks čia spyrimasis, toks nesispyrimas, bet...

Grūštas susimąstė. Valandėlę jis žiūrėjo į žemę, paskui pakėlęs akis pažvelgė į savo klėtį, į tvartus, ir jo akys nuklydo toli, kur vilnijo rugiai.

— Prašom į vidų ... — lyg pabudęs pakvietė Kreivėną.

Seklyčia erdvi, kaip ir visų apylinkės ūkininkų. Čia šoks per vestuves, jeigu jos kada bus. Čia kunigas kalėdodamas arbatą geria, per „zekvijas" dėdės ir dėdienės čia ražančių gieda. Grindys nedažytos, bet baltos, kaip klevinis šaukštas. Ir raudonas takas nutiestas. Languose mirtos, ant kampinės margučiai išdėstyti, o ant komodos kryžius, maldaknygės ir „grabnyčia". Dievo Motinos paveikslas papuoštas vainiku. Iš mirtų šakelių tas vainikas, o jo kaspinas balto šilko. Kampe lova. Ji raudonai užtiesta, stalas baltai, o tas stalas kuone per visą seklyčią ilgio. Sieninis laikrodis čia, o ne šeimyninė — kad nepridulkėtų. Krosnis baltų koklių, bet žiemą kuria ją tik tada, kai svečią jau už stalo sodina.

Pasodinęs svečią, Grūštas išėjo pro duris, o po valandėlės vėl sugrįžo.

— Žiūrau aš į tą rankšluostį ir atsigėrėt negaliu, — kalbėjo Kreivėnas, žaisdamas pirštais ant stalo. — Teks jis piršliui, teks rankšluostėlis, baltų rankelių darbelis.

Grūštas atidarė spintą, ant stalo pastatė žvaigždutėm išpiaustytą butelį ir atsėdo priešais svečią.

Įėjo Elziutė. Įraudusi. Sveikinosi, bet ranką lyg su baime davė, šypsojosi, bet lyg nenorom. Tik valandėlę prisėdo ji ir tuoj vėl atsistojusi dėjo ant stalo lėkštes. Paskui bėgo pro duris, vėl grįžo, nešė kumpį, nešė sviestą, sūrį ir duonos riekės.

Grūštas pripylė du stikliuku.

— Elziutei nė nepilu. Vis tiek negers.

— Bet nors prie stalo prašom jaunąją šeiminkėlę.

— Ateisiu, ateisiu, kaip gi jau ... Gal kokių naujienų išgirsiu ...

— O naujienos tokios: augo berželis viešoj pakelėlėj ir sudūmojo ir sugodojo gražiai nusilenkti žaliai liepelei vidury vyšnių sodelio. Naujienos vis tos pačios: jaunoms tekėti, seniems galva linguoti. Žiūrau aš į tą margąją lovele ir galvoju: prisiaudė mergaitė drobėlių, prisiplėšė minkštų plunksnelių. Vis, kad būt kur mieląjį paguldyti, o ryte baltą rankšluostėlį ant rankelių užmesti.

— Ne mielajam čia ... Dar tokio nė nepažįstu ...

— O laikas ... Laikas, Elziute. Laikas senam Grūštui anūką ant rankų nešioti.

Elziutė nukaito ir nieko neatsakė. Grūštas pripylė po antrą.

— Nežinau, nė kaip pradėti, kurį žodį pirmiau sakyti. Atėjau nė pirkti, nė parduoti, tik

pasakyti, kad vienas jaunas bernuželis seniai naktį nemiega, akeles pražiūrėjo į šita šalelę ... O Elziutė nė nežino...

— Kur čia viską žinosi. O kad ir žinočiau, netikėčiau.

— Ach, tasai kuklumas, ta žalia rūtų šakelė geltonoj kaselėj. O mes būkim tiesūs. Laikas, Elziute. Ir tėvelis taip mano.

Elziutė nustebusi pažvelgė į tėvą.

— Aš neverčiu, bet sykį vis tiek reiks ...

— Jeigu neverčiat, tai aš pasakysiu: aš dar palauksiu.

— Ko čia laukti? Gerą turi tėvelį. Jis nenori pasakyti, kad čia verkiant reikia pinigų.

Duktė vėl pažvelgė į tėvą.

— Pinigų ... Žinoma, būtų labai gerai, — kalbėjo Grūštas, iš lėto braukdamas ranka per staltiesę. — Pievas reikėtų nusausinti. Kokius metus... dar šiaip taip, bet jei toliau... Liksim be šieno... Pusę karvių reikės parduoti...

— O ir dabar, ar karvės tokios, kaip mano?

— Bet aš sakiau — išsirink pati...

— O iš ko čia išsirinkt mergaitei? Aš jau apgalvojau, visus persijojau ir neradau, kuris tau tiktų. Tas pinigų neturi. Žinom, koki dabar laikai! Ans — į kanapes statyk, trečias iki penkių nesuskaito. Tokiam vyrui tektų ir nosį nušluostyti. Vienas Gaudišius lyg ir tiktų. Iš didelių namų, rik du broliai, dar ir pamokytas, bet kas iš to? Jau pakaušis šviečia, ir dantys nuo pypkės sudilę.

— Gaudišius? Tai pasakėt, ponas Kreivėnai.

— Aš ir nesakau, Elziute. Aš ir pats ranka moju.

Grūštas norėjo Kreivėnui įpilti trečią, bet piršlys atsisakė: žinojo, kad pats šeimininkas trečio tikrai negers.

— O kaip tau, Elziute, atrodo Giružis?

— Giružis? — tyliu ir lyg nusigandusiu balsu paklausė mergaitė. Ji greitai mirkčiodama žiūrėjo į tėvą, o tėvas į stalą. Jis pastūmė lėkštę, paėmė stiklinį kamštį ir užkimšo butelį.

— Aš jo gerai nė nepažįstu, — pagaliau atsakė ji.

— Ach, tas kuklumas, ta žalia rūtelė! Penkių parapijų merginos smulkiai žengia, kai Giružį prie bažnyčios susitinka! Tėvelis jau sutinka, nieko nesako, o dabar mudu, Elziute, pradėsime apie kepurėlę kalbėti. Nepagailėjo jam Dievas nė proto, nė gražumo. Eina vyras — obuolį ant galvos dėk — nenukris. Ne taip, kaip kiti. Rodos, jiems kas girnų pusę prie kojų pririšo? Plaukus Juozukas susišukuos — žiba plaukai, akimis pažvelgs — be žodžių šneka. Ką čia dailinti!

Elziutė tylėjo, retkarčiais pažvelgdama į tėvą.

— Tai kaip, Elziute? Neužkelsi vartelių?

— Mūsų vartai visada atdari, bet jis čia neis: jis turi kitą.

— Melas, Elziute. Galvą dedu! Tai ką pavydas padarė! — atsigrėžė Kreivėnas į Grūštą, o paskui paėmė Elziutės ranką. — Argi eičiau su jumis kalbėti, jeigu tikrai nežinočiau? Melas! Liežuviai.

— Tegu bus ir melas, bet aš dar netekėsiu. Nebent jau nežinau, kas atsitiktų ... tėvelis apsirgtų, iš lovos nekeltų. Ach, pati nežinau, ką nušnekėjau ... Nebent, sakau, šiaip kas ... nelaimė kokia, ir jau kitaip nebūt galima ... Ir su pinigais dar tuo tarpu nedega. O vėl... jeigu nėra kaip reik, tai jau geriau į vienuolyną.

— Ką?? — sušuko Kreivėnas, lyg karštu vandeniu aplietas.

Grūštas su Elziute sumišę pažvelgė į vienas kitą. Kreivėno balsas išgąsdino juos.

— Tegu apsigalvoja mergaitė, — ramino Grūštas priblokštą piršlį.

— Žinoma ... apsigalvoti reik ... Aš, Elziute, nenustojau vilties. Dar mes pasikalbėsime, susitarsime, tik vartelių neužkelk, tegu lankosi vaikas. Pažinsi, ir manęs nereiks.

Elziutė tylėjo.

Kreivėnas dar pakalbėjo apie dideles šeimynos algas ir apie menkas javų kainas. Jo gyvumas atvėso. Jis kalbėjo daug tyliau, susimąstęs, raukšlės kaktoj padidėjo, o akyse žibėjo pikti žiburiukai. Į Elziutę nepažvelgė nė karto, o su Grūštu kalbėdamas visą laiką žiūrėjo į vieną tašką raudonam take.

Elziutė pastebėjo tą jo žvilgsnį ir, nedrąsiai šypsodamasi, pasiteisino:

— Žinau, kad ponas Kreivėnas nemėgsta netvarkos. Vakar ant tako netyčia užlašinau žvakės ir užmiršau. Ant raudono labai matyt.

Matau, ponas Kreivėnas žiūri ir pyksta.

Kreivėnas lyg pabudo. Nustebęs pažvelgė į ją ir nieko neatsakė. Rengėsi namo. Grūštas jį lydėjo per kiemą. Jau buvo sutemę, bet dar buvo galima žiūrėti, kad apie tvartus kas vaikščioja.

— Nepadėjau šiandie, tai vyrai ir susivėlino.

Iš kluono išėjo kitas vyras, nešdamas šiaudų naštą. Žarija retkarčiais sužibėdavo ir nušviesdavo jo veidą. Tai Jonas nešė šiaudus ir rūkė.

— Čia tai jau netvarka! Kluone rūkyti? — kreipėsi Kreivėnas į Grūštą. — Įkrės žariją, ir supleškės viskas. Ar daug čia reikia?

— Jonai, kluone tai jau nerūkyk, — švelniai pabarė Grūštas. — Ir tvarte nerūkyk. Kur šiaudai, tai ten jau ne ...

— Kas ten uždegs. Šiaudai drėgni, pro skylę ilyja.

— Ne visi ir drėgni. Pasiteisino! ... — tyliai nusijuokė Grūštas. — Baikit, eisim vakarienės ir kalbėsime litaniją ...

— Hm ... hm ... O litanija tokia ... — nutraukė Kreivėnas. — Dar mano tėvukas pasakodavo ... Vežė dobilus, o kumetis, mesdamas vežimą, pypkę rūkė. Pypkę su antvožu, argi žarijai iškristi? O naktį kluone ugnelė, ir supleškėjo viskas ligi pamatų. Nė gyvulių nespėjo išvaryti.

— Neduok Dieve. Aš Jona jau ne syki įspėjau, o jis vis sako: „Nebijokit, aš neužkrėsiu“.

— Čia ne įspėti, o reikia griežtai. Neklauso, — baigta. Truks — laikys.

— O dėl Elzietės ... — prisiminė Grūštas atsisveikindamas, — ką dabar jai padarysi, kad nenori ... Žinoma, būtų gerai ir elektra, bet ar daug kas čia ją turi? Pieva... Hm... Gal kaip nors išsisuksim. Kad tik didesnių bėdų nebūtų. Taigi tekėt tokio smertelno reikalo, kaip mūs Jonas sako, dar nėra.

— Smertelno reikalo nėra! — burbėjo Kreivėnas, eidamas papieviu. — Dukters nesuvaldo! Dzūkas — kiaulės anūkas.

Jis patraukė tiesiai per laukus ir atėjo ligi kapinaičių. Šitos kapinaitės buvo Grūšto lauke. Gal šimtas metų, kaip čia jau nieko nelaidoja. Jos atrodė, lyg didelis apvožtas dubuo. Matyt, supiltas žmonių. Tvoros iš didžiausių akmenų sudėtos, o akmenis apsamanoję, plyšiuos žolės ir maži beržiukai auga. Vidury ažuolinis kryžius. Jis jau pajudęs, suskilęs ir pasviręs į šoną. Patvorius šimtametės liepos stovi. Ir liepos suskilę. Gūdu čia naktį, kai šviečia mėnuo, o liepose ima rėkauti pelėdos. Šiurpas eina per kaulus. Rodos, kas dejuoja tose kapinėse, klykia pro ašaras. Rodos, kas smaugia mažą vaiką.

— Iškirsk, sakiau, tas liepas. Medžio turėsi padarams. Ir teguj jas velniai tas pelėdas — užmigti negali. Tas jų riksmas mane už gerklės griebia. Daržą, sakiau, čia padarysi: tokia traši žemė. Kur tau! Šventa, girdi, žemė! I... dzūkas! Jam kad tik didesnių bėdų nebūtų. Išleis mergaitę už kokio davatkino. Už paskutinio kvailio. Per maldaknyges žemės nematys, vis iš Dievo pagalbos lauks ir skurs apaugę samanom. Dar blogiau — lauks lauks, rinksis rinksis ir liks sena merga. Na taip, na taip! O tėvas miršta — ji į vienuolyną. Ir nueis, tikrai nueis! Marytė ne tokia buvo, pilna kraujo mergaitė, o nuėjo. Prieš mano valią nuėjo. Nueis ir šita kvailiukė. Kaip mane gyvą matot, nes jau iš visko matyt. Ir ką? Ar kartais ... kartais dar neteks kokiam vienuolynui ir ūkis? O, pasiuto! Pats velnias čia ... Nevažinėsi tu tada per Grūšto kiemą. O kai apie šitas kapines sukinėsis koks kapucinas ražančium apsijuosęs, tai tu iš tolo net prie savo linijos bijosi prieiti. Pats velnias, pats velnias įsisuko į šitą kaimą!

Jis jau praėjo kapinaites ir staiga, lyg šmėklą prieš save pamatęs, sustojo vietoj, kaip įkastas. Jis griebėsi už krūtinės, pirštai sugniaužė švarko atlapus. Žvilgtelėjo atgal — Grūšto šeimyninėj jau degė žiburys. O tylu laukuos! Tik kada-ne-kada pempė suklykia tamsoj. Kažin kur toli sugirgždėjo svirtis, o prie pat ausies tyliu balseliu suzirezė uodas.

Kreivėnas ilgai stovėjo vietoj, ranka sugniaužęs atlapą. Skardžiai tvinkėsėjo smilkiniai. Tamsoj jis matė raudoną žariją. Ji beveik ištįrsta tamsoj, vėl blykstelėja ir kruta.

— Rūkydamas išėjo iš kluono. Na taip, na taip — nešė šiaudus ir rūkė. Aš Grūštą dar įspėjau. Čia pats likimas ... Pats likimas man siūlosi padėti, jeigu tik aš... Kaip gi čia dabar? Kodėl jis rūkė kaip tik tuo laiku, kada aš pagalvojau: „Bėdos jums reikia? Tik bėda jus privers?“ Ir tuo pačiu laiku — žybt! Och, varge tu mano, tiesiog galva sukasi... Kas gi čia dabar? Argi iš tikrųjų likimas ...?

Grūšto kieme sugirgždėjo svirtis. Kreivėnas krūptelėjo ir apsidairė. Dar labiau sutemo, bet Grūšto trobos buvo matyti dar labai aiškiai. Lyg juodi lopai tamsiai mėlynam danguj.

Kreivėnas nuėjo į kapines. Garsiai kaukštelėjo sukrypę varteliai. Jis atsisėdo ant akmenis, lazda badė žemę ir kramtė kairės rankos nagus.

— Ji turės tekėti už Giružio. Turės! Pažangos tvirtovė turi ten būti, o ne vienuolynas. Ir Juozas vertas šitos žemės. Šitoks vyras išaugo!

Kreivėnas pečiais atsirėmė į tvorą ir žiūrėjo į tamsias liepų šakas. Ten sužibėjo žarija, mažas ugnies taškelis, paskui pamaži tirpo tamsoj ir sužerėjo vėl.

Kreivėnas išspiovė nukąstą naga.

Jis atsiminė Juozuką dar mažą. Visus penkerius metus po savo vestuvių jis nebuvo savo kaimynės Giružienės susitikęs. Tiesa, susidurdavo netyčia ... Liudvinave kur ... Plentų važiuodamas pralenkdavo ją... Užeidavo paupy, bet ji tuoj šalindavosi, traukdavo ant akių skarelę, žiūrėdavo į žemę, kaltai šypsodamasi ir bailiai rausdama. Net prakalbinta nieko neatsakydavo.

— Ir prikentėjo šita moteriškė! — atsiduso Kreivėnas. — Pirštais žmonės badydavo, kol patiems nusibodo. Tai vis, kad graži buvo. Pavydėjo jai žmonės ir žingsnio, ir juoko. O paskui tai bobos piktu džiaugsmu springo: gražuolių gražuolė, o šitaip jai atsitiko. Prakeiktas žmonių tamsumas! Ak, ir aš negudresnis. Argi nemylėjau aš jos, nėjau iš proto, kaip ir kiti? Gražesnės už ją visam sviete nebuvo. O visgi nevedžiau jos. Pinigų reikėjo. Štai, kaip išėjo. Sunku pasakyti, kas čia didesnis gyvenime — meilė ar pinigai. Tur būt, pinigai.

Dabar taip nepadaryčiau, bet ir pataisyt nepataisysiu, nors ... Taip, taip, ko čia slėpti nuo savęs — ir dabar negaliu užmiršti jos ... tokios, kokios ji buvo jauna... Ech, vargeli tu mano... kada žydėjo kaip rožė po zerkolo langeliu... Kvailas daiktas tie jausmai, ypač dabar, kada jau nesugražinsi to, kas buvo. Ką čia dailinti!

Kreivėnas atsiminė pirmą susirikimą po ilgo nesimatymo. Rodos, kaip šandie tas buvo. Petrukas jau buvo ketverių metų. Nuėjo su vaiku į paupį, nusileido pakalnėn. Reikėjo į liepto atramas porą vinių įkalti. Įkalė, o sugrįžęs dairosi — Petruko nėra. O tas jau Giružienės kiemely su Juozuku kalbasi. Nuėjo vaiko parsivesti, ir išėjo Giružienė.

— Sveika, kaimynėle. Kaip sekasi?

— Kas čia seksis. Ar tai man apie pasisekimus sapnuot. Norėčiau, kad bent vaikas būtų už mane laimingesnis, — atsakė ji tyliai ir ant akių užitraukė skarelę.

Dirstelėjo Kreivėnas į Juozuką, ir širdis lyg tirpti pradėjo. Pirmą kartą Giružienės vaiką jis pamatė iš arti. Tegu nedaug, bet visgi vyresnis už Petruką, o koks sulysęs! Tik akutės žiba. Žinia, juk iš verpalų sočiai neprimaitinsi.

Kiek jau metų praėjo, o Kreivėnas ir šandie negali užmiršti tų vaiko akučių. Didelių, nustebusių ir bailių. Negal užmiršti ir tos skarelės, užtrauktos ant akių.

— Kvailas jausmas, bet visgi reikia, reikia vieną sykį, kad ji galėtų drąsiai žvelgti svietui į akis, kad galėtų važiuoti bričkoj ir niekam nė gero žodžio. Taip, reikia, protingas žmogau, padėt savo jaunystės meilei. Bet ką tu čia slepi pats nuo savęs? Kodėl tik Giružis, kodėl tik Giružienė? Nuo kitų tą paslaptį nulsėpsi, bet nuo savęs — ne! Tu pats gelbėkis, oi, gelbėkis! Vienintelė proga šandie! Jeigu tu čia tik sėdėsi, plepėsi ir nieko nedarysi Juozui su Elzute suvesti... Tu žinai, kas tau tada liktų? Tik pasikart po šita liepa. Jeigu jis Elzūtės nevestų, tai, pats to nežinodamas, jis suėstų tave, visus tavo ateities planus sugriautų, tavo laimę palaidotų amžinai. Nebūtų tau gyvenimo, protingas žmogau. O tokia proga! Ir tik šandie. Niekad, niekad tokios daugiau nebus!

Visai sutemo. Kreivėnas išėjo iš kapinaičių ir griovio krantu nuėjo Grūšto link.

— Tur būt, pas jus užmiršau savo portsigarą, — kalbėjo jis sau. — Nėra, sakot? Tai tau ... Kur gi aš jį galėjau padėti?

Priėjęs prie galo kluono, jis sustojo. Jis stovėjo sukandęs dantis ir klausėsi. Kieme buvo tylu.

Staiga tamsoj pasigirdo varstomų durų garsas. Kreivėnas užlindo už ąžuolo. Jis girdėjo, kaip per kiemą kas bėgo.

— Tai Elzūtė su savo šliuriukėm. Basanyčia įsistojus. Į svirną nubėgo. Gal miltų atsinešt. Dabar pradės ir kiti vaikščioti. Baigta! Dabar nieko nelieka, rik eiti namo.

Kreivėnas pradėjo siusti pats ant savęs.

— Namų? Pats suėsi savo gyvenimą, visą savo ateitį pražudysi. Ir Giružio, ir Giružienės ... Priėjo lepšė prie vežimo lentų ir vežimo apipuvusių šiaudų ir išsigando. Net nudžiugo, net nudžiugo merginos šliurių pabaidytas! O juk bus atstatytas šitas kluonas. Dar tu pats padėsi. Ar ne? Ir svarbiausia — šitam dzūkui tik į gerą išeis. Jeigu žmogus kvailas, kaip šitas dzūkas, tai protą jam reikia su lazda per pakaušį įmušti!

Mergina vėl perbėgo per kiemą. taukšėdama šliurėmis. Trobos durys užsitarė. Tylu. Tik Kreivėno širdis plaka vis smarkyn ir smarkyn. Jis pats stovi po ąžuolu ir nejudą.

— O juk tu bijai. Kur gi nebijosi! He, he, he ... Po mirties juk nueisi į pragarą, į pačią peklą. O velniai su karštom replėm pagriebia tavo dūšią ir ant priekalo ... Kad duoda, tai duoda, kad lupa, tai lupa ... He, he, he ...

Kreivėnas priėjo, pasilenkė prie pamato, įkišo ranką į skylę ir apčiuopė šiaudus. Dar kartą atsigrėžė į kiemą. Tylu. Išsiėmęs degtukų dėžutę, jis įkišo ją į skylę, paskui įkišo ir antrą ranką ir užbraukė. Staiga rankoms pasidarė karšta, jis išmetė degtukus ir atšokęs nubėgo griovio krantu. Tik

prie kapinių atsigrėžė — Grūšto kluone pro plyšius buvo matyti ugnis. Jis greitai perbėgo per kelelį, o kai bėgo per akėjimą, dangus nušvito raudona šviesa.

— Gaisras! Grūštas dega! Grūštas dega!

Kreivėnas pribėgo prie sodo. Sutrinkšėjo durys. Jis perlipo per tvorą ir atsistojo po obelimi.

— Dega! Vajėzus Marija! — šaukė kieme.

Raudona šviesa drebėjo seklyčios languose, o sode mirgėjo juodi šešėliai. Pro vartus išbėgo Kazys. Kreivėnas suriko jam iš medžio šešėlio:

— Kazy! Griebk kibirus! Bėkim!

Kieme jau skambėjo kibirai. Keliuku bėgo Motiejus.

Kreivėnas vėl perlipo per tvorą, pabėgėjo ir sustojo. Gaisras raudonai apšvietė laukus, o tame raudonume buvo matyti, kaip per laukus bėgo žmonės. Iš kluono kilo juodi ir raudoni dūmai. Kibirkštys lėkė ne ant trobų, bet į laukus. Žiūrėdamas į jas, Kreivėnas pajuto neaiškų džiaugsmą. Jis vėl ėmė bėgti, bet paliai trobas nustojo bėgęs ir į kiemą įėjo greitai žingsniu.

Stogas jau buvo nudegęs. Liepsnojo sparai ir lentinės sienos. Niekas negesino. Vyrai su pilnais kibirais stovėjo kas prie tvartų, kas prie klėties. Grūštas stovėjo vidury kiemo ir ramiai žiūrėjo, kaip vyrai traukia tolyn apdegusį vežimą. Ir Elziutė padėjo stumti.

— Ar nesakiau? — kreipėsi Kreivėnas į Grūštą. — Ar tai ne šėtono darbas? Su popirosu po kluoną vaikščiot! Tokį tik paimt ir į ugnį.

— Girdi, Jonai, ką sako? — pakuždėjo Petras, antras Grūšto bernas.

— Tai mane, vadinasi, į ugnį? Palauk, palauk, dar čia išeis. Tu pats matei, kaip aš, eidamas į kluoną, popirosą padėjau ant akmenio. Matot, vyrai? Ant to akmenio. Dar popirosas pradėjo risti, tai aš pataisiau, kad nenusiristų, ir dar pagalvojau — nusiris ir užges ant drėgnos žemės, o paskui vėl be reikalo brauk degtuką. Su popirosu tai aš nebuvau kluone. Tegu sako, ką nori. Čia, brace, kas kita. Čia ne kitaip, kaip padegimas.

Kreivėnas klausė. Jo veidas keitėsi.

— Aha, dabar jis nekaltas! Dabar kaltininko ieškokit laukuos!! Visada taip būna ...

— Ką? Tai sakysi, kad aš padegiau? — sušuko Jonas grasinamu balsu.

— Aš nesakau, kad tu. Aš tik sakau, kad tu iš kluono išėjai su popirosu.

— Iš kluono? Sakau, kad popirosą padėjau ant akmenio. Petras matė.

Kreivėnas su panieka mostelėjo ranka į Jono pusę ir nususuko.

— Mesk popirosą! — sušuko jis vyrui, stovinčiam prie šulinio.

— Kluoną uždegsi, — susijuokė vienas iš būrio.

— Kluoną kaip kluoną, o šulinį tai tikrai.

— Sakytų, bet neturi ką, tai bent tiek, — pridėjo Jonas, atgalia ranka rodydamas į Kreivėną.

*O Grūštas vis tylėjo ir žiūrėjo į ugnį. Virto sparai,
nusirito durys. Vyrai apliejo jas vandeniu ir sukibę nuvilko į
vidurį kiemo.*

*— Kai iš namų tai nesiskubino, — pasakojo vienas
patvartėj.*

— Ššš...

— Lyg aš jo bijau. Pabėgęs truputį ir stovi, kaip stulpas, paėjęs kelis žingsnius ir vėl stovi, lyg nežino, ar eit, ar neit. O čia tai jau labai ... Tik į ugnį tokį! Popirosą mesk!

Prie Grūšto priėjo Elziutė, ir juodu, nė žodžio vienas kitam netarę, nuėjo į trobą.

Kreivėnas atsisėdo patvory ant rasto.

— Dabar žemė minkšta, reikėtų paieškot pėdų. Kreivėnas jaučia, kaip jam per pečius bėga skruzdėlės. Smilkiniai tvinksi, net skauda.

— Kvailas tu, daugiau nieko. Visi čia trypinėjom, lakstėm — ras jis pėdas!

Kreivėnui į veidą pūstelėjo lengvas vėjelis. Jis atsiduso. Jo atsidusimas trukčiojo. Išsiėmęs nosinę, jis nusišluostė prakaitą. Jis norėtų atsistoti ir eiti, bet nepajėgia. Jis seka kiekvieną žodį ten patvartėj.

Nuvirto paskutiniai šulai. Ten pradėjo kalbėt apie miško kainas. Kažin kas jau ėjo pro vartus namo ir užkabino kibirą. Lyg to skambėjimo pabudintas, lyg padrasintas atsistojo ir Kreivėnas. Jis jautė, kad jam kažin ko trūksta. Toks jausmas, lyg turėtų pasiimt ką ir neštis. Rankos lyg svetimos. Nėr kur dėti dešinės, ir jis įsikišo ją į kišenę. Eidamas pro vartus, vėl išitraukė iš kišenės, bet tas nesuprantamas jausmas tiesiog erzino jį. Pagaliau jis užmetė rankas už juosmens, dešiniąją suspaudė kairiąją, ir lyg palengvėjo.

Dabar Kreivėnas pakėlė galvą aukščiau ir tvirtais žingsniais nuėjo namo.

— Ar ir mašinos sudegė? — paklausė žmona. Kreivėnas tylėjo.
— Ką valgysi vakarienės? Kreivėnas tylėjo.
— Gal kiaušinių iššutint?
— Kokių tu velnių prisikabinai? Yra ant stalo duonos, sviesto, ir pavalgysiu. Lauksiu, iki ji iššutins. Aš einu gult: man galvą skauda.
— Gal sukaitai prie ugnies ...
— Eik po velnių.

Visą naktį jis miegojo, kaip užmuštas. Tik vieną kartą žmona išgirdo, kad jis per miegus kažin ką kalba. Giružį mini ir vandens prašo. Kreivėnienė jau norėjo keltis ir paduoti jam vandens, bet vyras nutilo kalbėjęs ir jau kvėpavo visai ramiai.

Ryte atsikėlęs jis nėjo pirmiausia į kiemą, kaip paprastai, bet atsisėdo skustis. Besiskusdamas net du kartu įsipiovė. Velniai žino! Jis rėžė kumščia į stalą, net stiklinė suskambėjo.

Nusiprausęs, apsitaisęs jis žvilgtelėjo į vieną kampa, į kitą, apsidairė įėjęs į virtuvę ir paklausė žmoną:

— Ar nematei, kur aš lazda padėjau?
— Lazda? Nemačiau. Man rodos — tu vakar be lazdos parėjai.

Kreivėnas lyg nustebęs pažvelgė, jo veidas staiga suvirpėjo, ir jis nususuko.

Šiandie jis nėjo į tvartus, tik žvilgtelėjo pro duris ir sustojo paliai šunio būdą. Šuva visgino uodega, tūpė ant paskutinių kojų, bet Kreivėnas nė nepaglostė jo, nė nepašnekino, tik stovėjo ir žiūrėjo. Dešiniąją ranką jis įkišo į kišenę, vėl ištraukė ir suėmė švarko atlapą. Pagaliau abi rankas užmetė į užpakalį ir dešiniąją suėmė kairiąją. Lyg lengviau pasidarė. Buvo kažin kas negerai, netvarkoj, o dabar vėl galima ramiai galvoti.

— Dabar jau atsimenu: aš ją užmiršau Grūštų seklyčioj.

Jis patenkintas mirktelejo šuniui ir nuėjo per kiemą. Pempės nerimo, upely prie akmens vanduo šniokštė lyg iširdęs, tik gale laukų vyturiukai čiulbėjo ramiai, vienodai ir nepaprastai tyliai šiandie.

Giružio dirbtuvės durys buvo atdaros. Račius išėjo į kiemą ir pasisveikino. Kreivėnas atsisėdo ant klėties laiptelių, kepure juos nudulkinęs.

— Nebuvai vakar? — paklausė Kreivėnas, žiūrėdamas į žemę.

— Kur? Gesinti? Buvau. Argi nematėt? Stovėjau prie klėties. Pirmutinis ir namo išėjau. Dar eidamas norėjau užkalbinti, o jūs sėdit ant rasto ir lyg nieko nematot. Pagalvojau — dar čia šnektas pradėsi svetimam kieme. Ir nuėjau. Dar atsigrėžiau ir vos į kibirą neįsirangiau — batus prisiliejau.

Kreivėnas pakreipė galvą, lyg norėdamas ką nugirsti ar atsiminti, ir sutraukė antakius. Valandėlę mąstė.

— Kalbėjau su Grūštu.

— Na?

— Nė šiaip, nė taip... Negalima ir norėt, kad jau iš pirmo karto. Bet dabar viskas bus gerai.

— Dabar? Kodėl jūs sakot — dabar?

— Dabar? Hm... — susiraukė Kreivėnas ir vėl sutraukė antakius.

— Aš tik taip sau pasakiau ...

Abudu tylėjo. Kreivėnas žiūrėjo į žemę.

— Grūstui aš pasakiau, kad tau labai patinka jo koplytėlė. Pasakiau, kad tu net rengeisi eiti pas tą meisterį mokytis drožinėti.

— Tai tau kelnės, tai tau andarokas!

— Tylėk po velnių! Pasakiau, kad tu ieškai dviejų padėjų, kol rengiesi pirkt motorą. Jei klaus, sakyk: „Seniai rengiuosi. Čia mes sudūlėsime, jei nebus pažangos“. Tai tiek.

— O kaip Elziutė?

— Sveika, raudona, bet lovelėj guli, akelių nesumerkia, vis į neužkabintą langelį žiūri, — piktai nusišypsojo Kreivėnas ir atsistojo.

— Neužmiršk, ką sakiau.

Giružis pastovėjo, pažiūrėjo ir nusispiovė.

— Koks piktas šandie! Vėžlioja lyg pagiriom. Matyt, vėl susiėdė su žmona už dukterį.

Kreivėnas apėjo apie visus laukus. Puikūs šimet kviečiai! Kad nors porą litų už centnerį gautum daugiau — o! Bet iš javų dabar nepraturtėsi. Kiek už pieną ir cukrinius runkelius gauni, tai ir viskas. Ir bekonai beveik neapsimoka.

Šimet dobilai neiššalo, ot kas gerai. Pažiūrėsim, gal bus galima kiek ir parduoti.

Pasilenkęs paspaudė dobilieną galais pirštu. Bus, ir sėklų padarys. Šitokį plotą palikus sėklai

... Ne tik procentus Žemės Bankui užmoki, bet drašiai gali braukt ir dalį skolos. Ir dar kišenėj liks. O kai pinigai kišenėj — prašau! Eini per miestą, pažiūrai į kokį valdininkėlį — ką tu, raštinės žiurke, gali prieš mane! Matau, matau, kad tau seilė varva. Ką gi — užėikim. Prašau čia mums po vienišką šnicelį. O į degtinę prašau įpilti konjako. Kas ten toks geria? Ir kaip jis kalba, kaip nusimano apie viską. Kas jis? Kreivėnas iš Bendručių. Argi nepažįstat? Tas, kur puikią kaimenę turi.

Taip, šįmet javai klėty nesutūlps. Kad tik per javų valymą būtų palanki atmosfera. O tada palaukit! Užeinu pas laikrodininką, nuperku porą dėžučių, kur vidury baltu šilku išklota ... Atvažiuoja svečių. Pavalgė. Atnešė arbatą ... Kas čia? Žiūri Verbylienė. Žiūri Čepulienė, nuovados padėjėjo žmona išpučia akis, šnibždasi agronomo žmona su ponia burmistriene ... Kad tu kur galą! Sidabriniai šaukščiukai! Tai tau ir kaimo sėrmėga.

O sūnus su Gedvilaite. Graži ta zyliukė. Tėvas Kaune turi trijų aukštų namą. Sėdi jis, o apikaklė balta kaip sniegas, kaklaraikštis šilkinis. Nieko nepadarysi! Studentas, agronomas, iš Dotnuvos parvažiavo. Sėdi jis ... Ne, su Gedvilaite nesėdi. Ar tai tokia norės gyventi kaime? Palanga jai, Birštonas rūpi. Jei jau sėdi, tai sėdi su Arminaitė. Truputį kleckas ta Nataliukė, bet tėvas turi septyniasdešimt hektarų. Dukterys tik dvi, o skolų nėra.

Kreivėnas pasilenkė, pasiėmė baltą akmenuką, prisikišęs apžiūrėjo iš visų pusių ir vėl numetė.

O šitai pievai reik daugiau srutų. Na, ar ne šėtonai? Sakiau, per upelį eikit ten toliau, nemeskit čia akmenų ir velėnų. Kur tau! Užtvindė pievą. Ir pempės šandie, kad jas kur velniai! Užpuolė, kaip šunį laukuos.

Pas Grūštą vis dar rūko. Atėjęs iki kelelio, Kreivėnas pasuko namų link, bet staiga apsisuko ir nuėjo pas Grūštą.

Kluonavietėj bernai rankiojo apdegusius lentgalius ir nešė į krūvą, o Grūštas stovėjo ir žiūrėjo į apsvilusį ažuolą.

— Žiūrai, kas dar liko?

— Ne tiek kluono, kiek šito ažuolo gaila. Gal dar atspregs.

Kreivėnas jau norėjo ką sakyti, bet susigriebė ir tik atsikosėjo.

— Kluoną pastatysi, o ažuolas? Pasodinsi, bet šimtas metų praeis, iki toks užaugs. Nesulauksiu jau.

— Nukirsi ir turėsi medžio vežimams. Žentas padarys.

Grūštas nieko jam neatsakė.

— Sėdžiu aš, būdavo, po šituo ažuolu, — tęsė jis savo, kiek patylėjęs, — ir galvoju: tai rik ta Dievo galybė! Iš tos žemės, iš tų sulčių išauga šitoks medis! O kai pučia vėjas, ažuolas šnibžda. Rodos, tik gerai klausyk ir suprasi. Lyg migdo tave. Ir aš jam, būdavo, sakau — taip, taip, užmigsim. Iš žemės ir vėl į žemę. Dabar jau neturėsiu kur pailsėti ir ramiai pasvarstyti, — atsiduso Grūštas.

— Šitą ... ką čia norėjau sakyti ... Vakar aš pas jus užmiršau ...

Kreivėnas taip ir nepabaigė.

— Ką?

— Argi nieko neradot?

— Ne. O ką?

— Portsigarą.

— Portsigarą? Portsigaro tai jau neužmiršot... bet...

Grūštas irgi nutraukė, pamatęs Kreivėno veidą. Kreivėno lūpos sudrebėjo. Jis žiūrėjo į Grūštą ir tiesiog rijo jį akimis. „Sakyk gi pagaliau! Dabar jau vis tiek!“

— ... kiek atsimenu, jūs seklyčioj nė nerūkėt.

Lyg koks šešėlis praslinko per Kreivėno veidą.

— Ar jis toks brangus buvo? — klausė Grūštas, žiūrėdamas į susijaudinusį Kreivėną.

— Ne, bet... Gal aš jį dar rasiu ...

— Pas mus nėra. Būtume radę.

Kreivėnas žvilgtelėjo į ten, kur kluono pamate buvo skylė. Ten dabar buvo suverstos apdege lentos.

— Gal kur kitur ... Gal pas račių užmiršau ... — kalbėjo jis, paspirdamas lentgalį. — Rasiu, neapuls.

Jis grįžo tuo pačiu, kur vakar, griovio krantu. Prie kapinaičių žiūrinėjo į žemę. Stabtelėjo. Čia vakar jo stovėta. Nėra!

Sudegė. Arti prie pamato buvo ir sudegė. Šitoks karštis! O ten dabar lentas krovė. Jei Grūštas būtų radęs — kitaip su manim būtų kalbėjęs! Kitaip! Aišku, kad sudegė.

Ir linksmasėjo namo. Kieme net pradėjo švilpauti. Jau norėjo eit į trobą, bet dar atsigręžė,

apžvelgė kiemą ir nuėjo prie šunio būdos.

— Ką tu pasakysi, Rudi? Juk puiku, ar ne? Sunku, baisu buvo, ir netikėtai — lengva! Jei tave kartų, o paskui paleistų?

Pasilenkęs atsegė šunio apikaklę ir švilptelėjo.

— Bėk pabėgiot!

— Kam tu dabar tą šunį paleidai? — nustebo Kreivėnienė, eidama su raktu į klėtį.

— Kam? Tą ik aš ir Rudis žino, — nusijuokė jis ir patrynė rankas.

7.

Vyšnios žydi. Iš tolo medžiai atrodo kaip apsnigti. Papučia lengvas vėjelis — lyg baltos peteliškės tyliai leidžiasi į žolę. O tarp žolių kur-ne-kur geltona gėlelė, kur-ne-kur raudona. Visas sodelis čiulba ir zirzia. Juda ir kvėpia medum. Kruta vėjuje ir ta vienintelė kriaušė sodelio kampe. Sena ji, lapai reti, bet balti pumpuriukai jau kalasi, o pilkas paukščiukas tarp jų trepsi ir krykščia. Balti žiedai tyliai krinta, daržely gėlė raudonuoja, o lengvas vėjelis girgždina klėties duris.

Klėties durys praviros. Giružis sėdi ant lovos krašto ir žiūri į katiną, tupintį ant slenksčio. Merkiiasi katinas, krutina uodegą, o to paukščiuko krykšimo pilnas kiemas ir klėtis. Kaip spaudžia krūtinę šis pavasario kvapas, kaip svaigsta galva! Ir neranda vietos nemiegoję akys. Kaip ši užklydusi bitė. Užklydo, pažirzė ir zvabtelėjo į lango stiklą.

Tikra liga toks nemigas, kaip šianakt. Pro langą švietė mėnulis. Rodos, kas baltus marškinius ant grindų patiesė. Ant staliuko žibėjo balta sagutė. Iš Magdutės bliuzkaitės ji. Netyčia ištraukė ir parsinešė.

Švietė mėnulis visą naktį, o už lango lyg stovėjo kas ir tyliai, tyliai šnibždėjo.

Neužmigsi, kai ta balta šviesa net gerklę kutena.

Giružis atsikėlė ir užsirūkė. Nuo staliuko pasiėmė baltą sagutę, ilgai žiūrėjo ir stipriai sugniaužė kietoje rankoje.

O gal kas iš tikro stovi už lango?

Giružis apsirengė, išėjo į kiemą, pastovėjo ir nuėjo keleliu net iki beržo pakelėj.

Nieko. Tik griežlė rėkia ir rėkia. Tai ši įkyri mėnesiena ir jai neduoda užmigti.

Giružis sugrįžo atgal.

O dabar, dieną, vėl nėra kur pasidėt. Nors eik ir piaustvk, mušk plaktuku, kad ir šventa. Jis išsiėmė iš liemenės kišenės du auksinius žiedus ir baltą sagutę. Paskambino ant delno ir vėl įsikišo kišenėn.

Katinas nuėjo į kiemą, paukščiukas staiga nustojo čiulbėjęs, tik vyšnių žiedai vis krinta ir krinta.

Oras jau vėsta. Raudona saulė jau matyti pro apačią kriaušės šakų. Toli, toli, į tą pusę, kur Alytiškės giria, pasigirdo vyrų daina.

Giružis atsistojo, pasiėmė nuo vygio skrybėlę ir šepėčiu nuvalė dulkes. Susiskaitė pinigus, laikrodį užsisuko ir išėjo į kiemą.

— Kur tu ketini eiti? — paklausė motina, išeidama ant gonkų.

— Jūs tai nuo manęs akių nenuleidžiat. Kai tik aš pro duris, tai kaip kokia uodega. Tuoj paskui. Ne mažas vaikas!

— Tik pareik šiandie.

— Pa.

— Palauk, nuskinsiu gėlę į atlapą.

— Kaip gi! Apkaišyk, lyg kokį sekminių jautį!

— Sakai, karčiamoj gėlių nereikia, — lyg įspėdama prikišo motina karčiai.

— O kada aš buvau karčiamoj... dabar? Apsieisiu be karčiamų. Bet čia sėdėti, laukti nežinia ko, tai ir supelysi, kaip grybas.

— Sau žinai...

Cinktelėjo vartelių rankenėlė.

— Šią nakteeelę miego nemiegojau:

Palankėeelėj žirgelius daboja... — tyliai uždainavo jis, atsiliepdamas į tą dainą toli, Alytiškės pusėj.

Saulei leidžiantis jis jau buvo netoli Liudvinavo. Stabtelėjo kryžkelėj. Ten į kalniuką dainuodamos eina merginos. Prie Mačio kiemo vartų stovi vyrų būrys. Ten šūkavimai girdėti, juokas ir armonika.

Giružis nuėjo į tą pusę. Kai jis įėjo į kiemą, visi jau stovėjo prie gonkų. Siuvėjas Balaika buvo

ant peties užsikabinęs armoniką. Jis padavė Mačiui butelį, ir senis linksmai susijuokė:

— Šokit, užkit, rik grindų neišlaužkit.

Muzikantas iš viso peties patraukė armoniką ir į seklyčią įėjo pirmutinis.

— Ar jūs matėt, ir Giružis čia!

— O mes manėm, kad tavęs jau nėra gyvo.

Muzikantas seklyčios kampe mėgino balsus. Vyrai gretinosi prie merginų. Jos kaišiojo rankas į vyrų kišenes ir ieškojo saldainių. Kilo klegėjimas, nė armonikos nebuvo girdėti.

Pagaliau muzikantas užtraukė sukutinį. Giružis išvedė Andriulių Onutę. Nespėjo juodu nė eilę apie seklyčią apsisukti, o muzikantas stabtelėjęs pradėjo fokstrota.

— Ar tiesa, girdėjau, kad ketini motorą pirkti? — paklausė Onutė šokdama.

— Žiūrėsiu.

— Ir eilutė nauja.

Giružis nieko neatsakė.

— O Sruoginukas nešoka. Laukia Magdutės.

— Hm... Prirūkys čia jie, — susiraukė Giružis ir stabtelėjo. — Vyrai, rūkykit lauke, tegu jus galas.

— Langai atdari.

— Išponėjo mūsų Juozas. Pažint negali.

— Kas nepažino, tai nė nepažins.

— Su tavim man smagiausia šokti, — kalbėjo Onutė, žiūrėdama jam į akis.

— Ką čia ... Jau beveik užmiršau.

— Tai kodėl niekad nepasirodai?

— O! — atsiduso jis. — Darbai ... Planai ... Vis apie pažangas galvoju. Ir ne labai man parinka šita atmosfera. Ką čia dailint.

— Gerai sako, kad visai į ponus išėisi. Jau ir kalbėt pradėjai visai, kaip Kreivėnas.

Giružis nejučiom nuraudo.

— Galas žino, langai atdari, o šilta. Tai tu, Onute, čia tokia karšta.

— Yra karštesnių ... — šyptelėjo ji ir tiriamai pažvelgė jam į akis.

Armonika sulėtėjo, kniauktelėjo ir nutilo.

Visi susėdo ant ilgų suolų pasieniuose. Vyrai kaišiojo merginoms saujas riešutų ir kvietė spėti — lygu ar nelygu. Duryse pasirodė daugiau merginų. Ir keli vyrai atėjo, bet jie dar liko prie darželio tvoros ir rūkė. Traškėjo riešutai, šnabždėjo saldainių popieriukai, maišėsi juokas ir kikenimas.

Į seklyčią įėjo Magdutė. Ji pasisveikino tik su artimiausiais, žvilgtelėjo į Giružio pusę, bet artyn nėjo. Atsisėdusi šalia Andriulių Onutės, ji ilgai šnibždėjosi su ja, nepastebimai žvilgčiodama į Giružį.

— Juozai, — per visą seklyčią paklausė Andriulytė, — kodėl tu Elziutės neatsivedei?

— Kas gi nešasi šluotą, eidamas į beržyną.

— Tai Elziutė tau tik šluota? Ki-ki-ki...

Magdutė stuktelėjo jai į šoną. Vyrai viens kitam mirktelėjo.

„Magdutė“ ... pagalvojo Giružis. „Tai ji pagundė ... Tegu, tegu ... Pažiūrėsim...“

Muzikantas pasidėjo armoniką ant kelių, galvos krustelėjimu atmetė plaukus nuo akių, ir valsas pakėlė visus ant kojų. Magdutė išvedė Sruoginukas. Giružis šį kartą nėjo šokti. Jis pasigraibstė po kišenes ir išėjo į kiemą parūkyt.

Kurkė varlės. Tekėjo mėnuo. Rodos, kad ten už juodo sodo kas pakabino raudoną lempą.

Po medžiu žybtelėjo ugnelė ir vėl užgeso.

— Ir šukas nupirkau su žibančiom akutėm ... Nunešiau — puspadžius prikalė, kultuvę išpiausčiau — ne! Mano — čia piemenį rado ... — skundėsi balsas po medžiu. Ugnelė vėl žybtelėjo.

Giružis sugrįžo į seklyčią. Mačys ėmė lempą ir pakabino netoli krosnies.

— Atnešiau šviesos. Patamsia bešokdami dar į rūtų darželį išsoksit. Žiūrėjau, žiūrėjau į šituos jūsų naujus šokius. Mes kad šokdavom, kai jaunas buvau! Kad duosim, būdavo, tai net prakaitas per kailinius prasisunkia. O čia? Molį minko. Žinoma, koki laikai, toki šokiai, o aš einu avino lošti.

Armonika nutilo. Šokėjai vienas po kito išėjo į kiemą. Seklyčioj liko tik Giružis, muzikantas ir Magdutė su Sruoginuku. Juodu šnibždėjosi ties krosnim.

— Ar daug turi darbo? — kreipėsi Giružis į muzikantą. — Gal galėtum man pasiūti eilutę.

— Juk turi naują.

— Šita daugiau rudenį tinka. Vasarą reikia turėt šviesiai pilką, su mėlynais brūkšneliais. Rausvi brūkšneliai irgi rinka.

Magdutė žvilgtelėjo į Giružį, jos akys sužibėjo. Ji kažką pasakė Sruoginukui ir susijuokė. Giružis sukando dantis.

— Kad aš taip nė nepasiūsiu, kaip šita. Kodėl, taip pasiūt ir aš galėčiau, bet... žinai...

Kai prasidėjo fokstrotas, visi iš kiemo grįžo jau poromis. Magdutė vėl šoko su Sruoginuku. Giružis sėdėjo vienas ant suolo, žiūrėjo į grindis ir matė tik šokančių kojas.

Vienos kojinių buvo šilkinės, bačiukai nauji. Pakėlė akis — Magdutė.

Ji prašoko pro šalį, bet į Giružį nė nežvilgtelėjo.

— Mergaitės, padainuokim, — pasiūlė Andriulytė, šokiui pasibaigus.

— Bet turi ir vyrai pritart.

— Kurią dainuojam?

— Atlėk sakalėlis...

— Būta čia dainos! — nukirto Giružis. — Geriau — už jūrų marių ... rinko mergelė saldžias uogeles.

— Kam už jūrų marių, kad galima Alytiškės girioj.

Kažin kas prunkstelėjo, o Magdutė taip pažvelgė į tą pusę, kad Giružis net nustebo. Tokių piktu, net degančių, jos akių jis dar buvo nematęs.

Uždainavo. Mergaitės dainavo plonais, o vyrai, kiek galėdami, net galvas panarinę, stengėsi traukti storais.

Daina nesusivedė ir staiga nutrūko. Lyg rodos — važiavo važiavo, ir brakšt — subyrėjo ratas.

— Vyrai girioj vilkus šaukia, — susijuokė Andriulytė. — Geriau pažaiskim.

— Eikim žiedelį.

— Kas turi žiedą?

— Onutė turi.

— Mano labai plonas, sulaužysit.

— Ką čia, — suramino Sruoginukas ir priėjęs norėjo žiedą numaut nuo piršto. Andriulytė gynėsi. Sruoginukas nenorėjo apsijuokt ir stipriai suspaudė ranką.

— Ai! Leisk! Su tavo rankom tik arkliam uodegas kilnot.

Visi nusikvatojo, Sruoginukas atsitraukė prie Magdutės, bet ji žengė žingsnį į šalį ir atsisėdo ant suolo.

— Juozas duos žiedą. Jis turi.

Giružis išsiėmė iš kišenės žiedą, o kartu ir baltą sagutę.

— Parodyk, parodyk, kokį nupirkai Elziutei, — pribėgo Andriulytė.

— Kokį ... žinai... Bet kam čia žiedo? Užteks šitos sagutės.

— Tai tau! Ar mes maži vaikai su sagutėm žaisti, — pyko Andriulytė.

Magdutė prišoko, priėjusi pagriebė sagutę nuo Giružio delno ir išmetė pro langą.

— Sagutes, kaip šarka, renka, — susijuokė Sruoginukas.

— Čia Magdutės. Ištraukiau vieną kartą besegiodamas.

Magdutė pašoko, griebėsi ranka už karolių, ir karoliai — brrr — pabiro ant grindų. Vyrai šoko rinkti. Ieškojo ir Giružis. Karolius visi dėjo Magdutei į delną. Giružis rado du. Dar pasisukinėjo, vieną atidavė, o kitą nepastebimai įsikišo į liemenės kišenę.

— Melagi, — nenorom susijuokė Magdutė ir raudona gėle sudavė jam per ranką ...

Ėjo žiedelį. Kai visiems nusibodo ir muzikantas vėl pasiėmė armoniką, Giružis pasigedo žiedo.

— Kas turi Juozo žiedą?

— Magdutė iš manęs paėmė.

Giružis priėjo.

— Kam tau jo reikia? — šypsojosi ji, pakreipusi galvą ir ranka glostydama savo plaukus.

— Kam ... Šiaip ... O tu pro langą išmesi.

— O tu susiieškok! — atkirto ji, žiedą užsimetė už bliuzkaitės iškirpimo ir išėjo pro duris.

— Juozai, susiieškok, — juokėsi muzikantas. — Nė velnią, brač!

Magdutė stovėjo prie šulinio.

— Žiedą tai atiduok.

— Žiedas mano, — atsakė ji neatsigrėždama. — Ar nesiūlei pernai?

— Siūliau, bet neėmei.

— Ką aš padarysiu, kad aš tokia. O tu irgi geras! Šokdamas su Onute ... Man sakė, nebijok ...

Ar nesuspaudei jai krūtų?

Ji atsigrėžė pikta, o Giružis tik pečiais patraukė.

— Negausi. Elziutei kitą nupirksi.

Ji greit išsiėmė žiedą, parodė jam ir įmetė į šulinį.

— Mano žiedas. Tai už meilnius vakarėlius. Ką noriu, tai...

Ir susijuokė.

Giružis pastovėjo, pastovėjo, pasiėmė skardinį puodžiuką, iš kibiro pasisėmė vandens ir atsigėrė. Likusį vandenį išliejo toli į žoles ir uždarė šulinį.

— Eik dar kartą pašokt, o aš einu pievoj po beržu palauksiu. Su Sruoginuku aš nenoriu eit.

Sugrižęs į seklyčią, Giružis pašnibždėjo muzikantui:

— Eidamas namo, pasiimk mano skrybėlę. Aš ateisiu pas tave pernaktot.

— Gerai. Bus!

Kai tik užgrojo fokstrota, Giružis tuoj išvedė Andriulių Onutę. Šoko nieko nekalbėdamas, tik bešokdamas įgnybo jai į krūtį. Onutė nukreipė galvą į šalį ir nuleido akis.

— Susipykom su Magdute visai.

— Ji baisi melagė, — atsakė Onutė, pakeldama akis ir šypsodamasi jam.

Giružis taip pat nusišypsojo, pašokęs paliko ją vidury seklyčios ir išėjo į priemenę.

Magdutė stovėjo po beržu ir laukė. Juodu nuėjo takais per laukus. Ėjo tylėdami. Laukai žibėjo kaip pasidabruoti, o juodviejų šešėliai tai glaudėsi, tai skyrėsi.

— Nesutaria mudviejų šešėliai, — pastebėjo ji.

— Tu pati kalta. Nenorėjai, tai ir nereikia. O Elziutė ... Matysi, kaip perlėksiu su brička per Liudvinavą.

— Vesi? Vesk. Nepavydžiu. Tik gerai išsižiūrėk — ji visada tokia ... lyg užsimiegojusi. Vesk.

Ko dar čia eini su manim? Grįžk.

— Manai — ne? Didelio čia daikto.

Ir Giružis sustojo. Sustojo ir Magdutė. Ji pažvelgė į mėnulį ir tyliai susijuokė.

— Ko tu čia juokiesi?

— Iš tavęs.

— Ką, ar aš be kelnių?

— Ištraukiau sagutę, kai norėjau atsegioti! — pamėgdžiojo ji. — Pasigyrė! Tas pats. O kad reiktų atsegioti, tai nė nemokėtum.

Giružis žengė žingsnį artyn ir sugriebęs suspaudė jos ranką. Jis jau norėjo pagriebti ją į glėbį, bet ji taip atstūmė jį, kad jis net atšoko.

Toliau vėl ėjo tylėdami. Prie durų ji tylėdama padavė jam ranką. Įžengusi per slenksčių atsigrėžė, sudavė gėlę jam per ranką ir užstūmė duris.

Giružis paspaudė durų rankenėlę, paklibino.

Ta gėlė nudegino jam ranką, degino jį visą.

Jis priėjo prie lango. Už lango juokėsi ji ir kažką jam sakė. Jis prisikišo arčiau.

— Avine tu ... nekirptas ir be ragų.

Giružis atsitraukė nuo lango, vėl pastovėjo prie durų ir išėjo iš darželio. Išėjęs stabtelėjo, sukando dantis, nukėlė darželio vartelius ir nusinešė.

„Kaip durnius su durimis“, pagalvojo jis ir vartelius įmetė į rugius.

Balaika dar nemiegojo.

— Greitai sugrižai.

— O ką ten ilgai veiksi.

— Velnių priėdus merga ta Magdutė. Čia ji su tavim, čia su Sruoginuku. O pernai vasarą, žinai, ką aš mačiau? Tik nepasakojau tau. Einu per Alytiškės girią ir žiūrau — eina takeliu pora. Ją tuoj pažinau, kad ir buvo nusigrėžę. Iš skarelės ir sijono pažinau. Magdutė! Pintinę nešasi. Matyt, uogavo. Saldžias uogeles rinko. Atsimeni, kaip ji atrodė, kai tu pasiūlei dainuot šitą dainą, o kažin kas susijuokė? Matyt, ir daugiau kas žino. Taigi eina ir susėdo abu po beržu. Aš žiūrėt pro krūmas, o vyras ir atsigrėžė. Ir žinai — kas?

— Na?

— Kreivėnas!

— Sapnuoji!

— Taigi, kad ne! Ir aš tada galvojau, galvojau ... Kreivėnienė ... šitokia moteriškė! Ir duktė vienuolyne. Nusispioviau, dar žvilgtelėjau ir nuėjau. Čia tau sustūmiau du uslanus. Imk šitą pagalvę ir gulk.

Abudu nusirengė. Balaika užpūtė lempą, bet Giružis dar ilgai sėdėjo ant uslano krašto.

— Sakai — Kreivėnas... Hm... Lyg čia balą padegė, kad atsisėdo po beržu...

— Žinoma. Bet matai senis! Taip gražiai apkabino per liemenį...

— Mat ją velniai! ... Labai man rūpi... Lyg aš ją vesiu ... Geriau — užmikim.

Pro langą švietė mėnuo. Per grindis be garso perbėgo peliukė. Tamsiame kampe zirzė musė. Nustoja ir vėl pradeda. Kieme garsiai sugageno žąsys.

— Ech, kad jas ... Žiurkė ten ar šeškas įsikraustė, — subumbėjo Balaika mieguistu balsu.

— Tegu rėkia. Man tai patinka taip ... Kai naktį koks triukšmas ... Rėkia ar staugia ... Klausai

— lyg, rodos, kur toli žmogų muša. O pačiam taip gerai, kad ne tave ... O taip, kai tylu ... galvoji, galvoji vienas sau, o galva lyg pakulų prikimšta.

— Žmogų muša! Tu — irgi ... Miegok netalaškavęs, — nutęsė Balaika lėtai.

Švietė mėnuo, ties durimis baltavo rankšluostis, o musė vis dar zirzė.

— Ar tu tikrai matei, kad jis ją apkabino?

Balaika nieko neatsakė.

— Miegi?

Tyla. Tvanku kambary. Musė nustojo zirzti, tik mėnuo švietė.

Ir vis tamsiam kampe baltavo beržas, margavo išsiuvinėtas žiurstas ir parvirtusi gulėjo pintinė. Raudonos uogos išbirę ant samanų.

Ryte Giružis pašoko anksti. Balaika dar miegojo. Besisukinėdamas numetė žirkles nuo stalo.

— Palauk, neik, — stabdė siuvėjas, apraplėšęs akis. — Tuoj prausiuosi ir rengiuosi. Aš tau turiu šį tą duoti.

Apsitvarkęs jis kažin kur išėjo ir tuoj sugrįžo.

— Kiškį kišenę ir žiūrėk... — įspėjo paduodamas pundelį lapelių. — Duok ir Kreivėno Kaziui. Jis irgi susipratęs.

Giružis permetė akimis. Ant kampo buvo parašyta: „Visų šalių proletarai — vienykitės!“

— Kol gėrei, neduodavau tau, nors žinojau, kad tu mūsiškis. Dabar kas kita. Atsimink, kad tuoj reiks pakrutėt. Nuo tos dienos, kai rusų įgulos įkėlė koją į Lietuvą, mums, driskiams, jau kas kita. Jauti, brolyti, kad pradedi laisve kvėpuoti. Lėks Smetona su savo valdžia, oi lėks!

— Kaip manai? Jeigu paskui tokį Kreivėną — raus! — ir aš ta ūkį paimu?

— Per daug apžiojai. Prie Kreivėno taip greit neprieisi. Jis, žmogus, pažangus, jis visada prieš šitą valdžią ėjo.

— Pažangus! Vis tiek buržujus. Pats nieko nedirba, tik kitiems koja darbą rodo.

— Tik tu palauk. Kai valdžią nuversim, tai pažiūrėsime. Palauk, atsikels mama, papusryčiausim, pasišnekėsime, kaip žmonės. Tik ne apie mergas. Užteks apie jas. Dideli laikai ateina. Raudona aušra švinta.

— Nenoriu aš nė tų pusryčių, nė nieko ...

— Kas tau? Dairaisi, lyg ką pametęs. Atrodo, kad nė kelio namo nerasi. Lyg iš miegų pabudintas!

— Namų laikas. Vakar turėjau pareiti. Žmonės ten lauks, o aš... — atsiduso Giružis ir užsitraukė skrybėlę ant akių.

Bet namo jis parėjo tik pavakare.

Giružienė kasinėjo darželį. Pasiraičiusi rankoves, raudoną skarelę užmetusi ant tvoros. Grybienė, kaimynė iš anapus upės, stovėjo šalia ir pasakojo:

— Ne aš pati sugalvojau. Aš tik sakau, ką kiti sako. Grūškaitė ne jo nosiai, sako. Šitoks ūkis, sako, o mergaitė pamokyta. Kunigas pas Grūštus ir laukus šventina, o čia atiduos tokiam bedieviui.

— O kas kam darbo, ar jis bedievis, ar ne bedievis. Tik jie, mat, visi labai geri ... Dievą į kūmus prašė!

— Ir aš taip sakau! Aš, bruknele avietėle, tik pasakoju, ką kiti sako. Prasigėrė, sako, tai dabar ieško turtingos. Ir dar kokios!

— Prasigėrė! Ne už jų gėrė. Tegu susilygina su juo bet kas. Penkias parapijas pereisi — kito tokio vyro nerasi. Tegu savo vaikas, bet jau netylėsiu: ir lūpos, ir akys, ir veido rausvumėlis — kaip švento Jurgio Vilniaus bažnyčioj. O Grūškaitė tai jau baisus daiktas! Yra sviete ir geresnių. Kad tik vestų — apsilaižydamos eitų.

— Ir aš taip sakau. Man, bruknele avietėle, vis tiek, bet, sako, su ta Magdute ...

— O tu gal su žvake žibinai?

— Ką tu, Giružiene! Ką aš? Man vis tiek, rik, ot, sako ...

— Sako, sako ... Su tokiom jis nesusidės. O kad ten kartą kur pašoko ... Pagaliau ne bala — neištaškys!

Ir Giružienė taip paspaudė kastuvą, kad net kotas, rodos, luš. Akmuo tik grikštelėjo, net per

dantis nuėjo.

Gerkim, broliokai, er aš geeersiu,
Kap reiks užmokėti — aš ešeeeis ...

Moterys atsisuko. Keleliu vėjas nešė dulkes. Rodos, tos dulkės dainavo tokiu pailsusiu ir užkimusiu balsu.

Pro sodelio kampa kyštelėjo Giružis. Jo veidas buvo kruvinas. Skrybėlę nusmaukęs ant pakaušio, jis per kiemą nusvyravo tiesiai į klėtį.

Giružienė piktai pažiūrėjo į kaimynę.

— Tai jau sudie, bruknele. Bėgu vakarienės virt.

Giružienė nuėjo į klėtį.

Durys praviros. Saulėleidis raudonai nudažė grindis. Račius sėdėjo ant lovos krašto ir graibstėsi po kišenes. Motina susirūpinusi stovėjo prie durų, žiūrėjo ir tylėjo.

— Visų šalių proletarai — vienykitės! Kam čia tas žarijas pabėrei ant grindų?

— Per degtinę nė saulės nematai...

— Aš nematau? Aš viską matau! Man rodyt nereik ... Aha ... sakai... Dabar matau, kad saulė. Aš, mama, sakiau ir sakysiu: visų šalių proletarai — vienykitės!

— Kas tau veidą taip perkirto? Dieve, tu Dieve ...

— Veidą? Ar perkirto? — klausė jis, braukdamas delnu per veidą. — Tai Sruoginukas, rupūžė!

— Koks tu vyras! Tave daužo, kaip pelų maišą, o tu stovi!

— Stovi! Aš nestoviu. Aš jį vijausi, bet ten duobė, o kai išlipau —velniai žino, kur jis dingo.

Aš jam sakau ... tu, sakau ... — atsiduso Giružis ir parvirto ant lovos. — Taip, mergužele, rūtele raiboji...

Motina nuvilko jį, nuavė batus ir apklostė. Pagalvojusi atnešė ašotį giros ir pastatė prie lovos. Sūnus užmigo. Giružienė pasiėmė nuo tvoros skarelę, užsimetė ant pečių ir išėjo.

Sruoginukas sukinėjosi apie vežimą, kai į kiemą įėjo Giružienė. Ji priėjo tiesiog prie jo.

— Vailoke iš po žydo balno! Jei nori muštis, tai muškis, bet ne su girtu. Į ką dabar jo veidas bus panašus?

Ir ji užsimojusi drožė jam per veidą. Pliaukštelėjo, kaip su botagu. Sruoginukas tik pakėlė ranką prie veido, bet neištarė nė žodžio.

Skarelė jau raudonavo už vartų, o jis vis dar stovėjo taip ir spoksojo. Kaip veršis į mėnulį, nuskendusį baloj.

Prie vartų Giružienė sutiko Kreivėną.

— Iš kur grįžti taip uždususi? Pikta, lyg svetimas kiaules iš savo daržo išvariusi.

— Buvau kaime ... su reikalu ... Bijojau, kad nesutemtų, tai tekina lėkiau...

— Juozas namie?

— Nėra. Vakar išėjo ... Sakė — važiuos ažuolų pirkti...

— O aš maniau, kad jis čia taip gražiai paupy uždainavo. Neiškentęs atėjau.

— A, dainavo? Tai Sruoginukas. Susitikau girtą. O kas pas jus girdėt?

— Kas čia bus girdėt. Maniškė serga.

— Ar labai?

— Žinai, kokia jos liga. Tai užvalgė ko nors, tai pailso bebėgiodama, tai sušilo — žiūrėk, ir guli. Tokia žmona tai našta. Nuo tų metų, kai garnys atnešė Petruką, džiūsta, vysta ... Nemačiau linksmesnių dienų.

— Brakšteltų žmonelė, tai dar griebtum šešiolikinę, — žybtelėjo akimis Giružienė, taisydamasi skarelę ir braukdama delnu per veidą.

— Kam čia kalbėt, ko nebus.

Tyla.

— Tai ažuolo ieško Juozas. Nė man nieko nesakė. Rytoj, jei bus laiko, užeisiu. Gal bus sugrįžęs.

Kreivėnas sugrįžo namo parugėmis, klausydamas griežlės kreksėjimo ir varlių kurkimo.

Stalas jau buvo baltai užriestas. Buvo pripiaustyta kumpio, padėta sviesto, kiaušinių. Kreivėnas susiraukė, žiūrėdamas į stalą. Pagalvojęs atsidarė spintą, išgėrė stiklėlį degtinės ir atsisėdo valgyti. Smeigdamas kumpį, vėl susiraukė. Julė įnešė šiltos veršienos.

— Gal šeiminkė ką valgytų?

— Paklausk, ar aš žinau ...
 Julė nuėjo į miegamąjį ir tuoj vėl sugrižo.
 — Nenori.
 — Kad nenori, tai nereikia. O kumpį kitą kartą piauok aštriu peiliu. Sutąsytas, suterliotas ...
 Kai viskas gražiai paruošta, tai ir suvalgyti gali dusyk tiek.
 Pasitraukė veršieną. Suvalgęs vieną gabalą, atstūmė lėkštę ir išėjo į kiemą.
 Danguj kur-ne-kur žibėjo žvaigždės. Žibėjo, kaip nauji sidabriniai pinigučiai. Šilta buvo, lyg po pūkine antklode. Medžiai snaudė sotūs ir ramūs. Beržo verkėjo šakos buvo nusvirę. Juodos buvo prieš raudoną dangų ir tankios, kaip Petronės kasos.
 Virtuvėj užgeso šviesa. Tarnaitės nuėjo gulti. Tik Kazys pasisukinėjo apie klėtį ir nuėjo kažin kur per sodą.
 Kreivėnas nusižiovavo ir abi rankas ištiesė į šalis.
 Įėjęs į miegamąjį, jis ant staliuko šalia lovos pasidėjo laikraštį ir pradėjo rengtis.
 Kreivėnienė gulėjo išgeltusi, akys giliai įdubę ir žibėjo karščiu. Ranka, padėta ant antklodės, buvo sausa ir pageltusi, kaip išvirta žąsies koja.
 — Dar niekad taip blogai nebuvo, kaip šandie ... — nusiskundė ligonė. — Taip silpna ...
 — Hm ... Lyg čia kokia naujiena ... tos tavo ligos ...
 — Negesink šviesos... Man taip neramu ...
 — Ar aš gesinu? Kabiniesi, pati nežinai ko ...
 — Ar jau pavalgei? Reikėjo paprašyt, kad Juliutė veršieną su grietine paruoštų.
 — Taigi. Jei kokios, man reikės ir virtuve rūpintis. Man turi būt ant stalo. Namuos visko pilna, o kartais valgyt nėra kas. Tvarka!
 — Aš pati norėjau pasakyt Juliutei, bet negalėjau prisišaukt.
 Kreivėnas atsigulė, užsirūkė papirosą ir pasiėmė laikraštį.
 — Nerūkyk, Zigmuti...
 — Zigmuuuti!... Pradės čia limonadą pilstyti. Lyg nežino, kad aš papratęs, kai atsigulu, paskaityt ir papirosą surūkyt.
 Kreivėnienė giliai atsiduso. Drebančia ranka pasiekė stiklinę ir atsigėrė vandens.
 — Nors langą atidarytum ...
 — Kad uodų prilėktų? Guli, tai gulėk ...
 Kreivėnienė iš lėto atsisėdo, pasitaisė pagalvę ir vėl atsigulė. Net sudejavo.
 — Kad nors nemirčiau ... Gal dar Petriukas parvažiuos ...
 Kreivėnas tylėjo.
 — O dar rengiausi austi. Girdėjau, kad Magdutė turi labai gražų lietuvišką žiurstą. Kad tik pasveikčiau... Imsiu ir nuvažiuosiu pažiūrėt. O gal ir paskolins. Man tik pažiūrėt. Aš išausiu kitokį, gal dar gražesnį, bet pažiūrėt vis riek reikia.
 Kreivėnas tylėjo.
 Kieme amtelėjo šuva.
 — Kažin, ar neužmiršo šunio palakint...
 Tyla. Ramiai šviečia lempa. Ir kėdės, ir spinta, ir stalas stovi tylūs ir liūdni.
 — Ką tu ten sakei? — paklausė Kreivėnas, neatitraukdamas akių nuo laikraščio. — Žiurstą iš Magdutės pasiskolint nori?
 — Aha...
 — Irgi ... Užsimoka, mat, jai važiuot. Serga, dejuoja ... Dar žiursto važiuos.
 Laikraštį numetęs ant stalo, jis užsitraukė antklodę ir nususuko į langą.

8.

Ryte jis apsirengė tyliai, kaip paprastai, ir išėjo į kiemą. Perėjo per tvartus, paglostė šunį ir išėjo į laukus. Sugrižęs stovėjo ir žiūrėjo, kaip Kazys taiso dvivagį. Per kiemą atbėgo Petronė.
 — Ateikit, dėdienė prašo.
 Kreivėnas susiraukė, valandėlę pastovėjo ir lėtai nuėjo.
 Žmona gulėjo nekrutėdama ir užsimerkus.
 — Zigmai, — prašneko ji tyliai, neatmerkdamas akių, tik jos ranka sukrotėjo. — Pasakyk Motiejui, tegu važiuoja parvežt kunigo.
 — Hm...
 — Pasakyk Petronei, tegu nubėga pakviest Račiūnienę ir Garmienę. Tegu pasako — kunigėlio laukt.

— Hm...

— A Julė čia viską aptvarkys. Jau aš sakiau jai...

— Gerai, tegu važiuos, bet kam tų liežuvninkių čia reikia?

— Tau visos liežuvninkės. Galima būtų apsieit, bet vis jau... Dar ir pats iš namų išbėgsi.

Nė žodžio daugiau nesakęs, Kreivėnas išėjo į kiemą. Kaziui jis paliepė kinkyt arklius į bričką ir nuėjo į kluoną pas Motiejų.

— Motiejau, eik gražiau apsirengsi, važiuosi į Marijampolę.

— Ko?

— Paskui pasakysiu.

Petronė kasinėjo darže. Kreivėnas atėjo ligi tvoros ir šūktelėjo ją artyn,

— Eik į upelį ir tuos akmenis, kur į upelį sumesti, išrankiok ir sukrauk ant kranto. O kai pareisi ir maniškė paklaus, ar buvai pas Račiūniene, — kalbėjo tyliai, — tai pasakyk, kad buvai.

— Kap, kap?

— Jei maniškė tavęs paklaus: Ar buvai pas Račiūniene?" sakys, tai tu žiūrėk: „Buvau", sakyk. Jei klaus, ar abidvi ateis, sakyk: „Abidvi". Supratai?

— Tai čia dabar...

— Eik akmenų rinkti! — supyko Kreivėnas, bet susigriebė, ir mirktelėjo jai. Petronė šyptelėjo ir kairiąja ranka smagiai įsmeigė kastuvą. Ant piršto žybtelėjo auksinis žiedas.

Motiejus sugrįžęs įsėdo į bričką ir, privažiavęs prie vartų, sustojo. Kreivėnas jau norėjo jam kažin ką sakyti, bet tarpdury stovėjo Julė. Jis piktai pažiūrėjo į tarnaitę, ir ji dingo troboj. Ji matė pro langą, kad Kreivėnas kažin ką tyliai Motiejui aiškina, rodo ranka kairėn, dešinėn, mostelia tiesiog, o Motiejus linktelia galva ir išvažiuoja.

Kambary viskas sutvarkyta. Ligonė ramiai laukia, bet Račiūnienės vis dar nėra. Račiūnienė toliau gyvena, bet kur gi Garmienė? Kreivėnienė šaukia Julę ir klausinėja. Taip, Petronė išėjo. Ligonė nusiramina, bet po pusvalandžio Julę vėl šaukia. Ne, dar neparėjo. Gal serga kuri, gal nerado namie. Bet ko gi Petronei ten taip ilgai būti? Bent pareitų ir pasakytų, kaip yra.

Apie priešpiečius sudundėjo brička ir sustojo prie gonkų.

„Dieve! Švenčiausias šituos namuos!... Šituos namuos, kuriuos Dievas ir baudė, ir laimino. Atėjo jis išklaustyt paskutinio prašymo. Gal paskutinis kartas susitaikyt su Aukščiausiu ir su visais ... Gal atleis jis ir suramins, o paskui, kai tamsa ims merkti akis ... Dieve, duok amžiną šviesybę! Švenčiausias Sutvėrėjau, šaukiuosi Tavęs!"

Dar karta ji žvilgtelėjo į stalą, pasitaisė atklodę ir susijaudinusi persižegnojo. Kaip nuostabu! Ji girdi žingsnius prieškambary, bet negirdi skambučio skambant. Ji net nusigąsta. Kas gi tai? Valgomajam — Kreivėnas ramiai kalbasi su kunigu.

Duryrs atsidaro, ir įeina nepažįstamas ponas, o paskui jį Kreivėnas. Ligonė nustebusi žiūri į savo vyrą ir valandėlę tyli.

— O kur gi kunigas? — klausia ji silpnu ir tyliu balsu.

— Sergantiems reikia gydytojo, o ne kunigo, — atsakė vyras irgi tyliu, bet griežtu balsu.

— Tur būt, reiks svetimųjų pagalbos šauktis ... — atsiduso ji, balsas sudrebėjo, ir akyse sužibo ašaros.

— Tu ir taip šventa, — atkirto vyras.

Jo balsas vėl buvo tylus, bet suerzintas.

— Kazys galėjo su kitu vežimu važiuot...

— Nemiršti gi... Dar tu ir mane pragyvensi... Pasaka! Aš žinau, ką darau ...

Kažkaip keistai rydamas seiles, jis išėjo pro duris. Pasėdėjęs valgomajam, išėjo į kiemą. Petronė vėl kasinėjo darže. Jis norėjo jai kažin ką sakyti, bet tik ranka mostelėjo ir nuėjo į kluoną. Ant balkio tupėjo katė ir spoksojo į žvirblius, čirškiančius pakraigėj. Kreivėnas žiūrėjo į katę, į žvirblius ir linktelėjo galva, lyg katei pritardamas:

— Taip jau yra gamtoj ...

Paspyręs koja sulūžusį ratą, jis sugrįžo atgal į valgomąjį. Dar ilgai teko palaukti, bet pagaliau gydytojas pasirodė. Nusiplovęs rankas, jis ilgai trynė skepetaite akinius ir tylėdamas žiūrėjo į Kreivėną.

— Tai kaip? — paklausė Kreivėnas nedrąsiai.

— Parašysim receptą. Papasakojau jai, ką valgyt, ko ne, ko saugotis. Reikia tikėtis, kad ir vaistai padės.

— Bet... Kaip? Ar ...

— Na ... — nutęsė gydytojas, rašydamas receptą ir pabaigęs atsistojo. — Dalykas rimtas.

Tamsta jai, žinoma, to nesakysi... Pusę metų gal... Bet būna atsitikimų, kad ir šitokiais atvejais organizmas laikosi... ir laikosi, palyginti, dar gana ilgai... Svarbiausia, nenustoti vilties ...

— Aišku...

Kreivėnas užmokėjo gydytojui, palydėjo jį, padavė Motiejui receptą ir šimtinę.

— Jei reiks palaukt — palauk. Tik arklius pasišerk ir uždenk. Negirdyk, kol sušilę. Viržius atsek. Dekių nepalik bričkų, botago ...

— Žinau, žinau. Man nereik sakyti.

Išvažiavo. Kreivėnas stovėjo ir žiūrėjo į bričkos vėžes. Pasilenkęs pasiėmė akmenuką ir metė į vištą, kapstančią ežias. Vėjas girgždino vartus. Kreivėnas priėjęs uždarė juos, pagalvojęs vėl atidarė ir išėjo į laukus.

Gražiai žaliuoja pievos paupy, toliau — rugiai, o dar toliau, kaip žalia juosta dunkso Alytiškės giria ...

Račius eina per savo kiemelį... Atsisėdo ant klėties laiptų.

Juda rugiai, juda medžiai paupy, debesys juda, keliu rūksta dulkės ...

Kreivėnas stipriai, lyg mazgodamas, trynė rankas, žiūrėjo į tas rūkstančias dulkes, į žalią miško juostą ir pajuto, kad krūtinėj lyg tirpsta kas. Net smilkinius atsiliepia.

Apsisuko ir greitai nužingsniavo namo. Atsirakinęs rašomojo stalo stalčių, jis išsiėmė dvi poras naujutėlių kojinių ir susikišo į kišenes. Kojinės moteriškos, šilkinės. Ilgai žiūrėjo į rašomąjį stalą. Plunksnakotis ... Gydytojas ... Receptas ... Pasiėmęs plunksnakotį, jis pavilgė plunksną, kotelį pasukinėjo pirštuose. Atsargiai, atsargiai prisėlinęs, staigiu bakstelėjimu perdūrė musę ant stalo. Net juodi lašiukai nukrito į šalis.

Nuėjo į seklyčią. Tyliai pravėrė duris ir vėl atsargiai uždarė. Atsirakinęs žmonos komodą, jis ilgai rausėsi ir iš dėžutės išsiėmė auksinę „braškę“ su raudona akute. Jis nupirko ją žmonai kadaise... Jau daug metų ... O žmona jos dabar niekad neprisisega. „Braškę“ įsidėjo į kišenę.

Kaziui paliepė kinkyti arklį į vienarklį vežimėlį, o pats nuėjo rengtis. Apsirengęs stoviniavo prie miegamojo durų. Užsidėjo skrybėlę, vėl nusiėmė.

Žmona nė nepajudėjo, kai jis atidarė duris. Tik pramerkus akis pažvelgė į jį ir vėl užsimerkė.

— Matai, nė vaistų dar negėrei, o jau daug geriau atrodai. Ką reiškia gydytojas!

Garsiai taksi laikrodis.

— Važiuoju pas Pakarklį. Jis turi naujų veislinių avių. Pažiūrėsiu... Jei kaip ... Negi gali atsitikti.

Laikrodis taksi.

— Gal tau parvežt ką iš Liudvinavo? Sakei, kad... Lyg ir minėjai vakar ką ... Žiurstą kokį minėjai...

— Kur tu ten sukinėsi į šalį...

— Hm ... Palikai raktą seklyčios duryse, o durys praviros ...

— Užmiršau ... Užrakink ir raktą padėk... — atsakė nepramerkdama akių.

— Vaistus — žinosi, kaip gert?

Nesulaukęs atsakymo, uždarė duris.

9.

Kreivėnas įvažiavo į mišką ir iš siauro kelelio pasuko į tankius krūmus. Arklį prisirišęs prie berželio, jis išėjo pamiškėn. Už pusės kilometro pilkavo trobelės stogas, dengtas skiedrom. Baltose sienose juodavo langai.

Priėjęs prie trobelės, pamatė, kad daržely vartelių nėra. Langai buvo atidaryti, bet viduj tylu.

Prie pat slenksčio jis susitiko Grybienę.

— Na, mat, ir Grybienė čia. Tai vis kraičiai rūpi. Ar jau namo? Jei į Kalvarijos pusę, tai pavėžinsiu.

— Namu, ponuli, kur čia dūrinėsi po svietą.

— Būčiau pavėžinęs. Važiuoju toliau, tik maniškė prašė užsukti — žiursto kažin kokio paklausti. Supaisysi tas moteris. Kai tik audėja namuose, tai nieko daugiau ir nematysi, tik — staklės, šeivos, krijeliai, nieko daugiau negirdėsi, tik — trinyčiai, keturnyčiai ... Ar namie Magdutė?

— Namie, laukia ...

Kreivėnas taip ir nutirpo.

— O aš bėgu.

Grybienė nutrepsėjo per darželį, o Kreivėnas stovėjo priemenėj ir žiūrėjo į durų rankeną.

„Ir velnias čia ją atnešė! Tikra gyvatė.“

Sutauškėjo staklės.

„E ... Truks — laikys! Kalės bijai, tai ne už kampo neik“.

Pasibeldė. Tik staklių takšėjimas. Kai įėjo, Magdutė neatsigręžė, tik sklaidė rankas, mynė basom kojom, o geltonos kasos žibėjo kaip auksinės. Rodos, kad ji nieko nežino, nieko negirdėjo, nors langas atdaras, o staklės prie pat lango.

Kreivėnas pristypsėjo ir abiem rankom užėmė jai akis. Numetus šaudyklę, ji atplėšė vieną ranką ir atsigręžė.

— Išdykęs ... Barsiu ...

— Nė manei, nė laukei, būtum vartelius užkėlus, dureles užrišus. Eikš, iškelsiu savo audėjęlę iš uosio staklelių.

Lengvai, kaip keturiolikinę, iškėlėją ir suspaudė glėby. Norėjo pabučiuoti, bet ji nususuko, ir jis tik savo šiurkščiais ūsais pakuteno jos veidą.

— Spardaisi, nenori, kad pabučiuočiau. Eikš, lydekėle tu, sėsk ant mano kelių, pasikalbėsime.

— Kur čia ant kelių. Dar ateis kas. Ir lydeka! Lyg žuvis kokia ...

— Neateis. Pro langus per kilometrą matyt, kas eina, kas ateina, o lydeka — kad laiba, kad vikri tu. Net rankos slysta, kai paglostai tavo petelius.

Magdutė atsisėdo toliau nuo jo, užsimetė koją ant kojos, judino ją ir kleksėjo šliure. Ji pynėsi išsileidusią kasą ir žiūrėjo pro langą.

— Pėsčias ar važiuotas?

— Važiuotas.

— O kur arkliai?

— Arklys krūmuos. Pati liepdavai...

— Liepdavau, bet dabar nebijau. Tyčia sustokit čia visada. Ot, tyčia ...

— Užtenka jau ir Grybienės ...

— Išsigando. O aš nebijau. Tegu stimpa iš pavydo.

— Kas?

— Tas, kas kvailas. Visi! — nusijuokė ji.

— Hm ... — perbraukė nykščiu rusvą ūsą. — O aš tau lauktuvių atvežiau.

Išsitraukęs iš kišenės, jis padavė jai šilkinės kojines. Ji apžiūrėjo kojines, perbraukė pirštais ir padėjo ant kampo stalo.

— O čia? — parodė jis „braškę“, o jo akys žiba, balti dantys šviečia pro ūsus. — Jei pabučiuosi...

— Jums tik bučiuotis ...

— O ar pabučiavai nors kartą? — prikišo jis.

— Mano lūpos neblekiuotos — nuplyštų greit.

— O Giružį, nebijok ...

— Ką jūs čia tą Giružį prikišat! Jei netikit manim, tai ko dar atvažiuojat?

— Aš nieko ... Aš tik pasijuokiau ... Bet susitikt vis susitinki...

— Kada? Kur? — šoko Magdutė pasirengus gintis.

— O Liudvinave tuoj po Velykų?

— Baisus daiktas — avis į šulinį išoko! Tai kas? Susitikom, sumetėm porą žodžių, ir viskas.

Kreivėnas užsičiaupė, „braškę“ padėjo šalia kojinių ir alkūnėmis atsirėmė ant kelių.

— Lyg ji auksinė? — vartydama „braškę“, abejojo Magdutė.

— Varinė! Iš seno trečioko! Dar netiki... Aš dėl jos nežinau, ką... o ji... Ech, Magdute, kai aš žiūrau į tave, tai lyg žariją nurijęs, o tu... Galėtum būt meilesnė. Nesiraukyk per daug, o klausyk, ką aš tau pasakysiu. Maniškė susirgo...

— Naujiena! Ji visada serga. Turi ką pasakot!

— Parvežiau gydytoją. Jai nieko nesakė, bet man ... Daugių daugiausia pusę metų, o gal tik du, tris mėnesius ...

Magdutė greit nususuko ir prie krūtinės prispaudė ranką.

— O gal tik du, tris mėnesius, sakė daktaras. Žinoma, negerai kalbėt apie mirtį... Visi mirsim, bet kol gyvi, galvokim apie gyvenimą.

Magdutė lėtai nuleido ranką ant kelių ir stipriai apgniauzė auksinę „braškę“.

— Viskas kartu maišosi — juokas ir ašaros, o grabą ir lopšį dirba tas pats meisteris. Abu iš to paties medžio. Toks jau gyvenimas. Čia apie ligas šnekam, skausmas širdį spaudžia, o ten, žiūrėk, vestuves ruošia. Čia pat, už tvoros, Giružis ves Grūštaitę. Gal girdėjai?

Magdutė atsisuko ir net koja treptelėjo:

— Kam jūs man apie tą kvailį šnekat? Avinas tas! Nekirptas ir be ragų! Tegu veda, ar man gaila? Bet Grūštaitė su juo vis tiek negyvens.

— Negyvens? Ką tu čia dabar?

— Būta vyro! Aš... Man... Hm... Man pasakojo viena draugė... Juokiasi iš jo. Sako, pastūmiau jį smarkiau alkūne, tai jis ir... atšoko, nosį nuleido. Nors į kampa sodink ir žinduką paduok. Tyčia, pasakoja ta draugė, klėties duris šipuliuku užkišau, tai jis stovi už durų ir verkia. Per šiaudą toks vyras neperlips, o per slenkstį reiktų įkelti. Pasakoja ji ir juokiasi.

— Pašėlus ta tavo draugė.

— Nieko, ji gera. Nepažįstu Grūštaitės, o tai imčiau ir papasakočiau.

— Jis vyras švelnaus būdo ir gerai, kad tokios nepristojo, bet ko tau ant jo pykt?

— Lyg aš ant jo pykstu? Aš pykstu ant jūs. Rado ką man prikišt — Giružį! — nusikvatojo atsilošdama, net šliurė nukrito nuo kojos.

Kreivėnas pasilenkė, pakėlė šliurę ir vėl apavė ją.

— O dėl žmonos... Jei Kreivėnienė mirtų, tai vis jau... Ne be to, sunku būtų, bet vis jau... Vaikai jau suaugę... Petras tuoj grįš namo, — dėstė ji, iš pasalų žiūrėdama į Kreivėną, — namus užrašot jam ir ...

— Namus užrašau? Kaip žiūrau, Magdute, tu visai nesusigaudai. Žinoma, reikės ir jam, kad ir nedaug. Apie dukterį nė nekalbėsime, o su užrašymais teks palaukt... Gal būt, kad dar susilauksiu, kam reikės rašyt...

Kreivėnas atsistojo, pavaiškčiojo po kambarį, pajudino staklių muštuvą ir priėjęs abiem rankom pakėlė jos galvą aukštyn.

— Nieko daugiau nešnekėsime, o tu pagalvok, ką čia tau pasakiau, — kalbėjo jis, žiūrėdamas jai į akis.

Atsisveikindamas jis apkabino ją, stipriai prispaudė prie savęs ir norėjo pabučiuoti, bet ji kraipė galvą į visas puses ir tik unksė:

— Ne, ne.

Ji pajuto karštą jo kvėpavimą ant savo veido, jautė išėlusias rankas. Viena ranka glostė jos pečius, o antra taip spaudė jos šlaunį, kad, rodos, sijonas pliū.

Iš kasų pabiro špilkos.

Staiga ji pajuto, kad jau nesiekia kojom žemės. Jis neša ją.

— Ne, ne ... — sudejavo ji. — Žmona dar gyva! Leiskit. Pasiutot!

Kairiąją ranką ji prispaudė prie jo burnos, bet staiga suriko. Kreivėnas paleido ją. Jo veidas buvo išbalęs, o lūpos išdžiūvę. Iš jos kairės rankos piršto sunkėsi kraujas. Abu tylėjo ir, lyg nustebę, žiūrėjo vienas į kitą.

— Dabar matai, koks aš ... Kaip šuva ...

— O aš myliu šunis, — nusijuokė ji, — bet tik tokius, kurie nekanda.

Kaip pašėlusiai tiko ras juokas jos paraudusiam veidui!

— Šitaip. Nuleiskit rankas. Užsimerkit.

Ir pasistiepusi ant pirštų, pabučiavo jam į veidą. Pabučiavo vos vos lūpomis prisilytėdama, bet dešine ranka buvo atsirėmusi į jo krūtinę, kad jis vėl jos nepagriebtų.

Iki Liudvinavo Kreivėnas važiavo žingsniu ir susimastęs kapojo botagu varnalėšas, augančias pagrioviuos. Kelias buvo tuščias, tik kryžkelėj sukinėjosi rudas šuva. Botagas pliaukštelėjo per žalią lapą. Šuva peršoko per griovį, nuleido uodegą ir nuslinko paruge.

Per Liudvinavą perlėkė riščia. Net vaikai spruko į šalis, statinės lanką palikę vidury gatvės. Padaužęs vežimą į grindinio akmenis, plentu Kreivėnas vėl važiavo žingsniu.

Bala prie plento. Lyg koks ežerėlis. Garnys pakrašty stovi ant vienos kojos. Stovi abejingas, lyg kuo apsvylęs. Ir žuvėdra lėtai plasnoja ore.

Ji paklydo. Ji labai, labai pailsus.

Kreivėnas sustojo arklio pagirdyti. Neišžebotas arklys garsiai čiulpė vandenį. Kreivėnas mato, bet iš vežimo nelipa. Arklys atsigeria ir dairosi į šonus, o Kreivėnas sėdi vežime ir žiūri į vandenį. Nusibodo arkliui. Jis ėmė kasti koja. Keli lašai užtiško Kreivėnui ant veido. Kniostelėjo Kreivėnas, lyg pabudintas, kirto arkliui botagu ir išlėkė į plentą. Kirto dar kartą ir šuoliais uždardėjo ant kalniuko.

Per pievas ėjo moterėlė. Sustojo ir žiūri.

— O kas tau, liežuvninke? — prakošė pro dantis Kreivėnas. — Dar ne taip bus! Ir liežuviai ištins. O tu, bėri, irgi ne viską žinai... Pats velnias čia nesusigaudys.

Parvažiavęs namo, pasidairė po kiemą, pats iškinkė arklį ir išėjo į laukus. Jis ėjo linijomis, pamaži sau, o pempė lydėjo jį ir rėkė.

Parėjęs virtuvėj nieko nerado. Pakėlė puodo dangtį, pažiūrėjo ir vėl užvožė. Išėjęs į priemenę, atsistojo prie lango. Merginos laistė daržą.

Kreivėnas priėjo prie laiptų ir užsistojo ant lipynės. Kad sugirgždės lipynė — Kreivėnas net atgal žvilgtelėjo.

Nuėjęs į pašiūrę, nusitašė pleišką ir atsinešęs pakišo po lipyne. Jokio garso dabar. Atsinešęs iš kiemo žemių, pleišką jis apipurvino. Per daug jau baltavo tas naujas pleiškas dulkėtuos laiptuos.

— Jule! Valgyt! — sušuko, nešdamas kirvį pašiūrėn.

Į miegamąjį jis atėjo tik vėlai vakare.

— Na? — paklausė žmoną, žiūrėdamas į buteliuką, stovintį ant stalo.

— Jau geriau.

Jis tylėjo. Pasiėmęs vaistų buteliuką, apžiūrėjo jį iš visų pusių ir lėtai pastatė atgal. Jis buvo lyg nusivylęs ku.

— Zigmai, galėtum į valgomąjį eit parūkyti.

Kreivėnas pasisuko skersas ir, žiūrėdamas į savo bato smaigalį, lėtai nutarė:

— Žinai ką? Pasiimu savo pagalvę ir einu į valgomąjį. Ko čia man dusti šitoj ligoninėj.

Trenkęs peleninėn papirosą, jis pasiėmė antklodę, pagalvę ir išėjo. Pasiklojęs ant sofos, jis nusirengė, bet kojinių nenusiavė. Atsigulė.

Tylu namuos.

Mėnesiena neduoda užmigti. Vyšnių žiedais kvepia šita mėnesiena. Merginos rankų baltumas ir švelnumas šitoj mėnesienoje. Visur. Net šitam pašėlusiam širdies plakime.

Po dvyliktos jis atsikelia. Užsitraukia nusmukusias kojines ir tyliai išeina į virtuvę. Duris palieka praviras.

Tyliai praveria duris į priemenę ir dar tyliau selina laiptais į viršų.

Petronės kambariuko durys neuždarytos.

— Kas čia? — atsiliepia mieguistas balsas.

Kreivėnas užima jai burną ir šnibžda į ausį.

— Tai dėdė ... tai dėdė ... Žmona beveik miršta, o jis duoda rankom valią, — spyrėsi Petronė, pasislinkdama į pasienį.

10.

Ryte atsikėlęs Kreivėnas pirmiausia išgėrė vieną stikliuką, pagalvojęs išgėrė antrą ir nuėjo kelt mergų. Pro langą pamatė, kad Giružis ties vartais atsisveikina su Kaziu ir eina namo.

„Naktį vaikiojasi kažin kur ...“ susiraukė Kreivėnas, bet prieš akis sužibėjo baltas mėnulis, ir jis nusispiovė.

Po pusryčių pats nežinojo, ką pradėti. Lyg reiktų į miestą važiuoti, lyg namie kas pradėta ir nebaigta, lyg reiktų ko eiti pas Grūštą. Nuėjo pas Giružį. Rado jį dirbtuvėj. Pasisveikinęs nužėrė nuo suolelio skiedras ir atsisėdo. Nė nedirsteldamas į svečią, račius kaltu kalinėjo stebulę.

— Pirkai ažuolų?

— Taigi, pirmiausia. Įpirksi!

— Kas tau veidui?

— Blusa įspyrė, o buvo pakaustyta ...

Paliai akį juodavo pilkas šašas.

— Lyg neišmiegojęs tu ... šandie ...

Račius nieko neatsakė, tik labiau pasilenkė prie stebulės.

Pasėdėjo Kreivėnas, patylėjo ir neiškentė:

— Šandie ketinu eit pas Grūštą.

— Iki jūs ką, tai Grūštas ir žemę parduos ...

— Žemę? — išpūtė akis Kreivėnas.

— Lyg išeitų, kad jūs nieko nežinot. Reikia žmogui pinigų. Reikia kluono, reikia pievas sausinti, o skolintis nenori. Užteks jam ir dvidešimt penkių hektarų.

— Žemę parduoda! Kam?

— Kalviui, tik kalvis šešių hektarų neįkerta, nori paimti tik keturis.

— Niekocia! — nusispiovė Kreivėnas ir greitai išėjo iš dirbtuvės.

Grūštas su Jonu kluonavietėj tvarkė akmenis — ruošėsi daryti naujus pamatus.

— O aš sakau, kad jūs turit pranešti, kam reikia. Kazys matė. Jau kluonas liepsnojo, o jis per akėjimą bėgo namo.

— Bėgo šaukti.

— Bet palaukit. Kazys suriko: „Dega!“ Suriko ant visų laukų, o jis vis tiek bėga. Atbėgo prie sodo, perlipo per tvorą — Kazys aiškiai matė raudoną šviesą — perlipo per tvorą ir pasislėpė sode. Pasislėpė ir tyli. Tai bėgo šaukti? A? Ką jūs dabar pasakysit? Ir tik paskui — kur jau! — kai Kazys jau bėgo keliu, atsilies ir jis: „Kazy, bėkim!“ O kur tu pirmiau buvai? Kur pirmiau bėgai? Ne pas ugnį, o nuo ugnies. O kodėl tu pasislėpei ir tylėjai? A? Ot čia tai ir yra tas, ve, kad... na ... patys suprantat...

— Pats žinai, kad žmogus iš baimės kartais kelnes maunasi ant galvos.

— Kelnes, tai kelnes; maunasi, tai maunasi, bet aš tai netylėčia, — pyko Jonas ir galvos didumo akmenį numetė toli nuo savęs. — Truks — laikys, anot jo paries, o teismas teisybę parodytų.

— Su Dievu reikia, o ne su teismu.

— Pasakė, kaip saulę kepure uždengė. Kas jam Dievas? Juk jis sako, kad Dievo nėra, o jei žmogus Dievo nebijo, tai bijo tik lazdos. Tylėsi, tai žiurkės ir ausis nugrauš. Tai taip, mano galva. Su tokiu kalbėk ir peilį rankoj turėk.

— Jei tu toks gudrus, tai pasakyk: už ką jis degs!

— Ot, čia, kaip tas sakė, ir mano galva su skyde.

— Žmogų be reikalo įtarinėti ir smerkti... Tegu ne teismas, tegu tiktai tu pasmerksi... savo širdy... Vis tiek negerai...

Jonas nurito didelį akmenį, atsikvėpė ir vėl neiškentė:

— O visgi aš netylėčia!

Kreivėnas buvo jau vidury kiemo ir nugirdo paskutinius žodžius. Jis sulėtino žingsnius, bet Grūštas nieko savo bernui neatsakė.

Pasisveikino, pakalbėjo apie miško kainas, apie šieną ir pieną ir nutilo. Grūštas pastebėjo, kad Kreivėnas norėtų kažką pradėti, vis dairosi į Joną, todėl sveičią paprašė į seklyčią.

— Ar tiesa, kad ketini lauko parduot?

— Tiesa.

— Vadinas, tiesa. Kas čia tau užėjo?

— Pinigų reikia.

— Pinigai kaip kišenėj. Tik žodžio reik, o ne žemę parduot. Žemę parduosi, bet greit nenupirksi. Turėk tu ir daug pinigų, bet pakalbink čia kurį kaimė. Daug tau parduos? Net nė Račiūnas, nė tas neparduos. Žemė, žmogau tu protingas, tai mūsų jėga, mūsų kūno dalis. Tiek aš esu pasaulio ponas ir viešpats, kiek aš galiu apsisukt, paimt žemės saują ir pasakyt: "Šita žemė mano!" Neturi žemės, tai tu gali čia ir cilindrį užsidėt, vis tiek tu kumetis šitame sviete. Mūras sugrius, pinigų pavogs, o žemė nė dega, nė dyla. Pirtk reikia žemę, o ne parduot!

— Pirtk, pirtk! Argi tą žemę nusinešim? Žemė visų, o mes čia tiktai iki saulės nusileis. Kol gyvas, dėkok Dievui už sveikatą.

— Nenusinešim, bet kas man galvoj, kad bus po mirties. Man svarbu, kad aš esu sotus. mano arkliai gražūs, kad iš laukų akmenys išrinkti, kad mano darbininkai patenkinti. Saulė šviečia — aš krutu, mėnulis teka — aš akį primerkiu ir juokiuosi sau į ūsą: Ehe, šiltas, gražus vakarėlis... Ir tada atrodo, kad man visko reikia, visko maža. Ir imu, kiek galiu! Ir mirt nenoriu!

— O vis tiek reiks. Senatvė ar liga ...

— Senatvė, žinoma... Senatvė didžiausia nelaimė, bet nuo ligų yra gydytojas. Mokslas yra, ir aš jam dėkoju už sveikatą. O žemės neparduok. Tu man žodį, aš Giružiui, ir pinigai čia.

— Elziutė nesutinka. Ir jos teisybė. Žentas ištrauks už ausų iš balos, tai paskui stovėk prieš jį be kepurės. Sutartį darai, kad ir prieš Dievą, tai daryk, kaip lygus su lygiu.

— Vėl nušnekėjo! Giružis šitoks vyras! Ir protingas, ir švelnaus būdo. Be kepurės stovėk!

— Nieko nepadarysi. Apsvarstėm ir nutarėm. Užteks ir dvidešimt penkių hektarų.

— O kas perka?

— Kalvis. Visa bėda, kad man reikia parduot šešis hektarus, man tiek pinigų reikia, o jis nori pirtki tik keturis.

— Žinai ką, kaimyne? Parduok man kapinaites ir tą sklypą, kur nuo mano linijos iki kapinaičių eina. Kaip tik bus du hektarai, na, tegu pustrečio.

— O kam jums kapinaičių?

— Kapinaičių man nereiktų, bet jos kartu su tuo sklypu įsikiša į mano žemę, kaip koks pleiškas. Aš irgi nenoriu lankstyti. Kvilas buvo mano tėvukas, kad atsakė, kai iš sodžiaus skirstėsi po vieną.

— Parduot... Kodėl ne, jei taip norit. Bet matot... Tegu rik sykį per metus, bet vis tiek... gal

nenorėsit... Žmonės eina pasimelst už savo mirusius tėvus. Sakau, gal nenorėsit, kad lauką mindžiotų.

— Yra takas. Lyg aš jį užarsiu? Neužarsiu. Eikit, melskitės, kad ir kasdie...
 Abudu ilgai tarėsi, derėjosi, pagaliau nutarė rytoj važiuot pas notarą.

— O kaip gi žentas? Taip ir nebaigėm. Ką aš turėsiu Giružiui pasakyti?

— Pirmiau reikia kluonas pastatyti, o paskui jau pažiūrėsime ... Tegu pirma arčiau susipažins ...

— Gerai sakot. Tegu pirma susipažins. Padarysim taip ...

— Kad neužmirščiau ... — atsistojo Grūštas ir išėjo pro duris.

Sugrižo jis su lazda rankoj. Ji buvo panaši į medžio šaką, kurios šakutės gražiai nupiaustytos. Lazda su baltu žiedu, o galvutė — sugniaužta ranka. Pirštai išpiaustyti taip, kad ta ranka rodė špigą.

— Čia jūsų lazda, ponas Kreivėnai. Pas kluoną radau. Prie pamato.

Kreivėnas prasižijo atsakyti, bet pajuto, kad liežuvis dreba. Jis stipriai sučiaupė lūpas ir jautė ir suprato, kad būtinai reikia ką atsakyti. Jeigu tylės — viskas bus baigta.

— Apedegus, bet jeigu apskusit, nudažysit, gal bus nieko, — tęsė Grūštas nesulaukdamas atsakymo.

— Dabar jau atsimenu ... O buvau visai užmiršęs ...

Grūštas lazdą vis dar laikė atkišęs. „Ko gi aš laikiu ir neimu,“ žybtelėjo Kreivėnui mintis. Jis pagriebė lazdą ir stipriai atsirėmė ja į grindis, kad nuslėptų tą rankos drebėjimą.

„Ir griebt taip nereikėjo ... ir sakyti reikia ką ...“

— Taip ir yra! Dabar atsimenu. Kai tu tada mane palydėjai per kiemą ... Atsimeni? Gale kluono sustojom, o aš norėjau iš kišenės išsiimti nosinę ir lazdą pastačiau prie kluono. Imta mano ir užmiršta ... Štai kada atsiminiau!

Kreivėnas dabar pasakotų be galo. Kai tik pradėjo kalbėti, ant krūtinės jam taip palengvėjo, taip pasidarė laisva ir gera, kad net nesuprantamas džiaugsmas apėmė jį visą. Ir apie nosinę jis nukalbėjo, pats nežinodamas, kodėl, bet jautė, kad taip gerai, taip reikia...

— Atsimeni? Traukiau nosinę, o lazdą atrėmiau į sieną.

Grūštas žiūrėjo nustebeš.

— Neatsimenu, — atsakė ramiai. — Lazdą aš radau truputį toliau nuo pamato.

— Parvirto...

„Ne taip ... Negerai,“ susigriebė Kreivėnas. Jo žvilgsnis nuslydo per Grūšto veidą. Jis žiūrėjo dabar į Grūšto petį ir pagalvojo:

„Milelis namie austas ... Elziutės darbas ...“

Daugiau jis nekalbėjo. Net bijojo, kad Grūštas šitos kalbos netęstų toliau. Namo parėjo ne pro vartus, bet per sodą, apie tvartus ir, apmetęs akimis kiemą, įėjo į pašiūrę. Į kulbę buvo įkirstas kirvis. Sukapojęs lazdą, dar susmulkino į šipulius ir išmetė ant šakalių krūvos. Tik į lazdos žiedą išmušė kirvį.

Per kiemą ėjo su pintine Kreivėnienė, o vištos sekė paskui.

11.

Langas atdaras. Pilnas sodas saulės. Medžiai net blizga kaitroje, bet nė sakelė nesusvyruoja, nė lapelis nesujuda. Medžiai lyg pailsę. Ir gėlės lyg aptingę — snaudžia nuleidę raudonas kepuraites. Tik ruda peteliškė dar maišė, maišė ore, bet ir ji — nutūpė ant gėlės ir užmigo. Tik paukščiukai kada-ne-kada sučirškia tamsiame pavėsy.

O už sodo — ir pievos, ir dirvos, ir krūmas kur-ne-kur, ir medis toli — viskas žalia, vienoda lig nuobodumo. Tik vienas stogas raudonuoja toli, kaip laukinė aguona žaliuose dobiluose. Ir dangus mėlynuoja pro šakų plyšius, kaip linų laukas visame žydėjime.

Kaitra migdo, gira putoja ir šnypščia, radijo aparatas braška ir tratena.

— Tyliu! — visa gerkle suriko Kreivėnas savo žmonai, imančiai nuo stalo lėkštes.

Kreivėnienė krūptelėjo, ir viena lėkštė pykstelėjo į grindis. Susilenkęs, net susikūprinęs, Kreivėnas prikišo galvą prie pat aparato. Atrodė, kad jis nori įlįsti į tą juodą dėžutę.

— Ką čia pasakė? — paklausė žmona susirūpinusi. — Aš gerai nesupratau.

— Rusai ateina į Lietuvą!

— Lyg dar čia jų nebuvo? — nesuprato ji. Jos akys buvo pilnos neramumo ir baimės.

— Buvo įgulos, bet dabar kas kita. Ateina tvarką padaryt. Turėsime naują valdžią. Laisvę atneša.

— Kokią laisvę?

— Tikrą! Seimas bus. Tikras seimas. Pamatysi! Žmonės iš kalėjimų išleis.

— Džiaukis, džiaukis, kad tik nereiktų verkti. Kalėjimai tušti nebuvo ir nebus. Pats pirmutinis atsisėsi.

— Pasakė! Kaip rankovę išvertė.

— Kokia čia laisvė, jei bus svetima valdžia? Sakyt tiesiog — Rusija čia bus! O jis džiaugiasi. Rado kuo džiaugtis. Tėvynė žūva, o jis ...

— Tėvynė žūva? Ne. Rusams mes nereikalingi. Ir toliau turėsime savo valdžią, tik kitokią. Paragrafas pirmas, jei nori: rusai mus apsaugos nuo vokiečių. Paragrafas antras: laisvė mūsų tautai. Visai tautai, o ne saujelei tų, kurie pas Smetoną šampaną gėrė ir mūsų kišenes tuštino.

— Nupasakojo! Ir dar pamokytas! Kam bus ta laisvė? Vagims? Tinginiams? Valkatoms? Ar ne taip yra Rusijoje? Žmogus ten atsikosėtų nedrįsta, o jis — „Laisvę neša!“

— Tai vis klierikalų išmislai. Klierikalų spaudos melai.

— Tu pats žinai, tik nenori prisipažinti. O ką pasakojo agronomas Balutis? Tas irgi į tavo dūda pučia, irgi raudonais kailiniais vilki, o ką pasakojo? Nuvažiavo į rojų ir pamatė pragarą.

— Balutis dar ne viskas ... Jis suklydo ...

— Laisvė! — Jau aš to vieno žodžio bijau. Kai tik koks bolševikas pasako: „Laisvė“, tai per mane šiurpas pereina. Rodos, matau jo rankoj peilį, matau balas kraujo. Laisvė, o patys milijonus žmonių išžudė. Gera laisvė viščiukui kiaulės tvarte, ir dar tokios kiaulės, kuri pati savo paršiukus ėda! Žmones iš kalėjimų, a girdit, išleis! Bus, kaip per vestuves, kai ateina pulkas kriukininkų. Nesiprašę sulenda, su kepurėm sėda už stalo, viską ima, viską geria, o šeimininkai ir svečiai tyli, kampuos sulindę. Visos dainos nutyla. Pasakyk jiems ką — tuoj bus su kriukiu per galvą.

— Tai paleido liežuvį! Kaip mintuvus! — nežinodamas, ką sakyti, atsistojo Kreivėnas.

— Pats malei liežuviu! Ir prieš Smetoną, o sakė tau kas ką? Pamėgink dabar prieš Staliną, tai pamatysi. Bus tau laisvė! Smetona jo kišenes, a girdit, ištuštino! Gal skolų tau Smetona pridirbo? Pats per savo kvailumą prisidirbai, tai valdžia negera.

— Tylėk, tylėk...

— Kas tik sviete naujo, tuoj ir jam prireikė. Kur tau — nenurims! Eis, suksis, kaip avis į uodegą įkirpta. Tik čia to reik, tik čia ano. Tik čia reik elektros, tik motoro reikia. Nežiūri, ar lieka kiek iš ūkio, ar apsimoka. Ne, tik — pažanga, pažanga! Su ta pažanga, kaip katė su pūsle. O Marijampolėj, jeigu išgert, tai ne su bet kuo. Kas tai aš! Jei drabužį pirt, tai ne bet kokį. Medžiot išvažiuos, tai į trečią dieną sugrįžta. Ar mažai tas kaštuoja? Mokėčiau ir aš, nebijok. Žinau ir aš, kas gardu ir kas gražu, bet taip neišeina. Sykį esi ūkininkas, tai žiūrėk į savo karves, o ne kokiam klube grožio karalienes rinki.

— Ką tu čia plepi, aš nesuprantu? Jei tau vieta karvių tvarte, tai ir eik sau į tvartą. Vištų lesint, o ne mane mokyt!

— Jei aš taip būčiau darius, kaip tu, tai seniai būtum pas žydą malkas kirtęs.

Kreivėnas trenkė durimis ir išėjo, o žmona rinko lėkštės šukes ir įpykusi rėžė toliau:

— Pažiūrėsim, kaip šitie bolševikai dalins tau motorus. Gal ir automobilį atkiš.

Katė priėjo ir prisiglaudė prie jos kojos, nešdama kuprą ir murkdama.

— Aš tave suprantu, žinau, ko tu nori — kad bažnyčias sugriautų, kunigus išžudytų. Tada tai būt laisvė! Pažanga! Žengė, žengė ir nužengė: nusipirko kapines!

Kreivėnas vėl sugrįžo, greitai pasiėmė iš kampo kriukį ir stabtelėjęs neiškentė:

— Išėjau, neturi su kuo ėstis, tai bent viena sau po nosia bumbi.

— Iš tavęs išmokau. Ar ne pats — kur tik eini, tai ir pupi, kaip ubagas trupinius pabėręs. Net žmonės juokiasi.

— Tik, tik sykį šitam bus galas! — pagrasino jis ir išėjo, belsdamas kriukiu į grindis.

Kriukis buvo naujas, geltonas, nendrinis. Smagus pamosuoti, tvirtas pasiremti. Ant pačio užlenkimo, kad ranka nenuslystų, buvo užmauta balta metalinė jaučio galva.

Jis nuėjo pas Giružį, bet jo nerado namie. Sužinojo, kad dviračiu buvo atvažiavęs Balaika, ir abudu kažin kur išsibeldė. Norėjo eit pas Grūštą, bet apsigalvojo ir sugrįžo namo.

Nerimo namie. Pavaikščios po kiemą, po sodą, eina į valgomąjį ir sukinėja radijo aparatą. Sukinėja, klauso ir kažin ko pyksta. O žmona ramiai iš dėžutės rankioja sagutes ir niūniuoja: „„Dievas mūsų gelbėtojas ...“ Jis vėl eina į kiemą, žiūri į plentą, į Marijampolės pusę ir neiškentęs grįžta atgal. Pas aparatą sėdi nė kepurės nenusiimdamas, nė kriukio iš rankų nepaleisdamas, vis lyg pasiruošęs kažin kur eiti.

Ryte išvažiavo į Marijampolę, sugrįžo pavakare ir, išlipęs iš vežimo, tiesiai nuėjo į laukus pas karves.

— Kas Marijampolėj girdėt? — vakare paklausė žmona.

— Prezidentas pabėgo į Vokietiją.

— Pabėgo? Tai Dieve ... Savo žemėj nėra vietos, — palingavo ji galva. — Pas svetimus reikia glaustis. Gerai, kad dar išsigelbėjo. O kaip žmonės? Ką kalba?

Kreivėnas nieko neatsakė, tik pažiūrėjo į savo rankų nagus. Kitą dieną išvažiavo į Kalvariją. Sugrižo vėlai. Kazys išėjo arklio iškinkyti, bet Kreivėnas mostelėjo ranka taip, lyg norėtų jį nustumti į šalį, ir sumurmėjo:

— Eik valgyt. Aš ir pats iškinkysiu. Ką čia ...

O balsas buvo keistas. Švelnumas buvo jaučiamas tame balse ir lyg kokia užuojauta. Atrodė, lyg Kazį būtų kas nuskriaudęs, o Kreivėnas dabar bent žodžiu glosto jį ir rodo savo gerumą. Lyg būtų norėjęs pasakyti: „Atsivėpk, vargšeli. Duok, aš už tave panėšėsiu." Iškinkęs vėl nuėjo pas karves.

— Ką matei Kalvarijoje? — paklausė žmona, piaudama kumpį.

Kreivėnas nieko neatsakė. Imdamas nuo stalo šakutę, jis įspėjo žmoną:

— Dešros nepiaustyk. Užteks kumpio. Reikia po truputį taupyti. Kalba, kad Lietuvai gresia badas.

Žmona tik pečiais patraukė.

— Badas — Lietuvai? Matyt, jau iš anksto rengiasi taip viską suėsti, kad mums nieko neliks.

— Išmanai tu ką ...

Žmona nutilo.

— Petrukas ilgai neparvažiuoja. Ko jam sėdėt toj Dotnuvoj. Toks sumišimas...

— Parvažiuos ...

— Nė per Velykas nebuvo ...

— Ką jis čia būtų veikęs namie? Manęs ar tavęs nematė? Aš jam laiške rašiau, kad per Velykas važiuotų pas draugus. Taip geriau. Vienam Lietuvos kampe pabūna, kitam, pamato, kaip kitur žmonės gyvena. Nauda. Ko čia pelyt namie?

Kreivėnas padėjo šakutę ant stalo ir žiūrėjo į šautuvą, kabantį ant sienos.

— Ko nevalgai?

— Gert noriu.

— Atnešiu pieno.

— Sėdėk, aš pats atsinešiu.

Pildamas piena, jis perpylė stiklinę, ir pieno bala nutekėjo per staltiesę.

— Tu irgi... Kad imi ką, tai žiūrėk. Pila, o žiūri pro langą.

Kreivėnas tylėjo. Žiūrėdamas į palieta piena, jis atsiduso:

— Reikės parduot porą karvių ...

— Kas čia tau dabar?

— Reikia, kol nevėlu. Rusai atėjo išalkę. Žinoma, šitiek kelio. Argi vesis karvę prie tanko prisirišę? Kai atsivalgys, mes turėsime duoti. Aišku, ims iš tų, kurie turi daugiau.

— Ar nesakiau! — kažin kodėl nudžiugo Kreivėnienė.

— Tylėk, tylėk ... Ir su javais nežinia, kas bus. Jau kai kurie ūkininkai suodė: bus pyliavos. Kariuomenei reiks daug duonos. Mažiau galėsime penėti. Tik nereik pasakoti, pavojinga.

— Tai šitokia ta laisvė?

— Laisvė savo keliu, tik žmonės nesupranta, kvailiai. Visose pakampėse šūkauja: kas pats nedirba, kieno rankos baltos, tas liaudies priešas. Kvailiai! Ką čia norėjau ... Aha, valgykim mažiau mėsos, o daugiau kiaušinių.

— Pasakei ir atsiminiau. Vištos, rodos, deda, kaip ir pirmiau, o kiaušinių vis dingsta.

— Gal šeškas įsisuko?

— Gal, bet tik dvikojis, tur būt...

— Sek Julę...

— Taigi, sugausi namų vagį! Ir Julė, ir Kazys — abudu lyg nežinia kur rengiasi, vis dairosi, lyg į svetimą bažnyčią įjė. Tylės, tylės, tai žiūrėkit — kuždasi arba dėbčioja iš paniūrų, kaip vilkai. Čia rik parsivežė, tik džiaugiasi, — pamėgdžiojo Kreivėnienė: — „Kazys susipratęs vyras. Iš visa ko matyt!"

— Moteriškėle, sutvėrimėli tu Dievo mieliausio! Dar tu nematei, nežinai, o jau viską išrandi.

— Man ir matyt nereikia. Aš jau jaučiu. Manęs neapgausi.

Kitą dieną Kreivėno vėl nebuvo namie. Taip beveik kasdien jis kur nors išvažiuodavo, grįždavo vis labiau apsiniaukęs, o su žmona jau beveik nieko nebekalbėdavo. Žmona irgi nejudino jo, bet vieną kartą neiškentė ir paklausė:

— Ar teisybė, kad jau yra kiti apskričių viršininkai ir viršaičiai kiti?

— Yra, — atsakė jis nenoroms.
 — O kas toki?
 — O velniai juos žino. Viršaičiai dabar toki, kad vos pasirašyti moka. Šito tai aš iš naujos valdžios nelaukiau! Kaip jie tvarkys žmonių reikalus — nesuprantu!
 — Aš tau sakiau ... Gal manei, kad tave apskrities viršininku paskirs?
 — O kodėl ne? — nustebo Kreivėnas. — Manai, kad nemaniau? Rask čia aplinkui tokį kitą, kuris būtų riek apsišvietęs ir susipratęs, kaip aš. Rask kitą, kuris tiek nusimanytų apie ūkį ir žmonių reikalus. O dabar sulindo — velniai žino kas. Kultas perėtas — viršaitis, apskrities viršininkas! Naujoji valdžia čia aiškia klaidą padarė. Ir turės — turės taisyti.
 — Matyt, tie kulti perėti pažangesni už tave. Ar teisybė, kad kunigus išvarė iš vienuolyno?
 — Tau tik kunigai...
 — Gal ir Marytė namo parvažiuos ...
 — Ką? Namo? Čia ne vienuolynas!
 — Vis tiek ieškos kur prisiglausti.
 — Ras. Yra Lietuvoj daugiau tokių, kaip tu.

Taip bevažinėjant po miestus, atėjo ir šienapiūtė. Šieną su mašina nupiovė Motiejus. Kai šieną reikėjo traukti į eiles, Kreivėnas pats išvažiavo su grėbliu. Smagu jam buvo važinėti, spausti koja ir žiūrėti, kaip kiti sušilę šieną krauja į kupetas. Kur nugriebta, žolė lyg nukirpta, kaip žalias šepetys. Juokinga, kaip bitės ieško savo lizdo, kurį jis nuvilko geležiniais grėbliu nagais. Smagu žiūrėti, kaip Kazys, pasigavęs varlę, nori ją užkišti Petronei už marškinių. Tas mergų spiegitimas ir vyrų juokas taip nepamainomai reikalingi čia prie šieno. Ir tas garnys reikalingas, ir mėlynas ašotis vidury pievos. O saulė kepina, šienas kvepia, skraido žali ožiukai.

Kai reikėjo šieną vežti, kumetinė atsisakė padėti. Sakėsi, kad jai nesveika. Kreivėnas paprašė Giružienę, o pats vėl išvažiavo.

Vežimas po vežimo važiavo į kluoną. Botagų pliaukšėjimo pilnas kiemas. Vikriai bėga viščiukai arkliais iš po kojų. Šieno pribarstyta kieme, prikibę vyšnių šakose pakelėj, o smulkių lapelių pilni plaukai. Net už marškinių pribiro tų lapelių. Žvilga šakė, girgžda vežimo lentos, prunkščia arkliai, skamba kibiras prie šulinio.

Pavakare parvažiavęs namo, Kreivėnas iš tolo pažvelgė į pievą. Kaip smagu žiūrėti, kai pirmas vasaros darbas jau pabaigtas.

12.

Buvo sekmadienis. Kreivėnas atsikėlė anksti, pakėlė mergas, praeidamas pro klėtį šūktelejo Kazį ir nuėjo į sodą pasivaikščioti. Drėgnas ryto šaltis kuteno jam veidą ir rankas. Sodas atrodė, kaip vandeniui apipurkštas. Pačiose pievų pažemėse sklaidėsi žila migla. Kreivėnui atrodė, kad ir karvės toj migloj drėgnos ir sušalę, ir kad paukštukai sode straksi norėdami sušilti. Net ir saulė buvo nuo drėgno šalčio paraudusi. Ir saulė, ir karvės, ir paukštukai priminė jam šiltą lovą, ir jis grįžo dar truputį prigulti. Virtuvėj sėdėjo Petronė ir kažin ko laukė, kibirus pastačiusi šalia savęs.

— Dar jūs neišėjot melžti?

— Aš viena neisiu.

— O kur Julė?

— Guli.

— Serga?

— Ne.

— Ko tu nesikeli? — įkišęs galvą į Julės kambariuką, nustebusiu balsu paklausė Kreivėnas.

— Dar neišsimiegojau.

— Sergi tu ar vakarykščios ieškai?

— Ko čia ieškot vakarykščios. Vis į ateitį žiūrau.

— Pagirioja merga, ką daugiau sakysit?

— Iki aš pagiriosiu, tai jums visiems pirmiau pagirios išeis.

— Gana! Pradėsi, tai ir galo nebus. Kelkis karvių melžti!

— Ne taip garsiai. Užteks ant biednų žmonių rėkaut. Pats eik melžti, o man šiandie šventa.

Kreivėnas kilstelėjo galvą, kaip arklys, užuodęs pavojų, patylėjo ir ramiai atsakė:

— Karvės pačios nepasimelš. Šeimininkė serga. Nemelšit — karvės apsirgs. Ne man bus, valstybei bus nuostolis, o tada galėsit šnekėtis su nauja valdžia ...

Nelaukęs, ką atsakys Julė, išėjo į kiemą ir patraukė tiesiai į klėtį.

Kazys gulėjo lovoj, rankas pasikišęs po galva, ir rūkė papirosą.

— Ko neini pas arklius?

— Man šiandie šventa.

— Dabar jau aišku. Susitarė brolelis su seserėle. Patys sugalvojot nedirbt, nes, kiek žinau, nauja valdžia šitokios tvarkos dar neįvedė.

— Čia nė valdžios nereik. Ir be valdžios aišku. Vieni net šventą dieną turi būt pririšti, o kiti be darbo vaikštinės. Jei dirbt, tai visiem dirbt.

— Ar nežinai, ką Maskva pasakė? Ir ten darbininkai dabar dirbs daugiau. O pas mus? Nauja valdžia liepė dirbti taip, kaip iki šiolei. Ir toliau eit savo pareigas. O tu ką dirbi?

— Bet nauja valdžia pasakė, kad dirbt turi visi, o jūs ką? Su kriukučiu vaikštinėjat. Užteks! Privaikštinėjot. Apie laisvę šnekėdavot, apie žmonių išnaudojimus, o patys esat didžiausius išnaudotojas.

— Aš? Kaip aš tave išnaudoju, pasakyk tu man? Gal aš tau užginu, kas suderėta?

— Pačiam nieko nedirbt, o tukt iš kitų darbo, a? Tai neišnaudojimas? Grūštas, dirstelkim, tegu ir davatka, bet ir pats dirba. Darbininkui žmogui bent ne taip pikta. O čia tik važinėja ir po laukus vaikštinėja.

— Po laukus vaikštinėt tai mano darbas. Man reikia viską apgalvot, planus sudaryt. Aš čia, kaip fabriko direktorius. Aš už viską atsakau, o tavo darbas daryt, ką nurodau. Kai tu turėsi ūkį, tai galėsi tvarkyt taip, kaip tu išmanysi.

— Nieko, nieko, tuoj rinksim liaudies seimą. Pasibaigs šitokių ponų dienos, — grasino Kazys, bet jau lipo iš lovos. — Apsimeta liaudies draugais, o iš tikrųjų didžiausi vorai.

— Taip, rinksim seimą. Jei tau seimas atiduos šitą ūkį — gerai, galėsi ūkininkaut. Pažiūrėsim, kaip tu ūkininkautum su tokiu galvojimu.

— Neblogiau už jus. Dar geriau. Kasdie prieš pusryčius porą šnapsų gautumėt. O dabar? Turit prisidirbę vyno, suvažiuos svetimi, išlaks, o mums, darbininkams, kas? Mergom tik liepsit butelius išplaut.

Kreivėnas pamąstė, pamąstė ir ramiai, kaip niekur nieko, pasiūlė:

— Gali gaut ir tu. Tu manai, kad man gaila? Manai, kad tas vynas tai baisus daiktas? Turėsi svečių, ateik ir gausi.

— Šiandie ateis pas mane vienas draugas.

— Na mat. Galėsi gaut. Kad ir du buteliu. Kad ir tris. Tik reik sakyt. Reikia kalbą rast. O ne taip kad — užsispyrė ir savo tvarka padarys. Tvarką yra kam daryt ir be mūs. Kaip tie pasakys, taip ir bus. Aš rik žiūrau, kas čia jam negerai. Vyno! Baisus čia daiktas — vynas. Man tai arba jo yr, arba jo nēr ...

Kreivėnas jau buvo beinaš pro duris, bet ir vėl atsigrėžė:

— Žinai ką? Jei lauki svečio, tai prisigaudyk žuvų. Ir aš mėgstu, ir svečiui bus.

— Reikėtų Motiejų paprašyt. Jei abudu, tai kas kita.

Mergos jau ėjo į laukus, skambindamos kibirais.

— Ką? Jau laisvės prasidėjo? — karčiai šyptelėjo Kreivėnienė, išeidama į priemenę.

— Nieks čia neprasidėjo ir nieks neprasidės. Ir gerai, kad žmonės ieško savo teisių. Tik jiems reik išaiškint, kas tavo, o kas mano.

— Tuoj tu čia nieko neturėsi. Viskas bus jų. Tik palauk seimo.

— Koks čia seimas, jeigu liepia rinkt, ką jie nori ... — pasakė ir nustebo, o patylėjęs pridėjo: — Taip tai nebus. Tai būtų ūkio sugriovimas. Bolševikai ne toki kvaili, kad griautų ūkį.

— Teisybė, kad kvaili. Galvoja ne galvom, o popierom.

— Pasaakė!

— Palauk, kai tau pačiam reiks paskui žagrę pavaikščioti, pasidėsi kriukį. Kitaip pakalbėsi. Aš, tai aš, aš jau dirbti papratus, bet tu ... Galėsi apie laisves kalbėt, kai liksi už Stalino berną.

— Tau, matyt, džiaugsmas, kad kitam bus blogai. Irgi katalikė!

— Katalikės čia nekaišiok, o ką pasėjai, tai ir piauk.

— Tai aš kaltas, kad bolševikai Lietuvą pavergė?

— Ar jau — pavergė? Ar jau? Sakei — išvadavo! O kas kaltas? Bolševikai iš dangaus nenukrito. Išaugino juos toki, kaip tu. Ar mažai tu apšvietei? Visi bernai per tavo mokyklą perėjo. Nėra Dievo, a girdit, nereikia bažnyčios! Šitie pats bernai dabar tave ir uždusys.

— Aš tik galvoju, galvoju, kas čia šiandie yra. Ir atsiminiau. Nugi sekmadienis! Ankstyvo pamokslu išklausiau.

— Pamokslai tavęs nepataisys. Bet atsimink. Dievas kantrus, bet nemaršus! Dar sulauksi, bus

...

— Kai bus, tai krikštysim, — atkirto Kreivėnas ir netikėtai kažin ko susiraukė, lyg nemalonų kvapą užuodęs. — Pagal tavo litaniją išeitų, kad žmonių socialinius ir ekonominius klausimus turi tvarkyti kažin koks sugalvotas Dievas ir Jo įstatymai.

— Politika, akanomija! — pamėgdžiojo žmona. Nereik man tos tavo akanomijos. Tik aš matau, kas pagal tavo mokslą išaina: viską tvarko galvijo ragai!

— Kur mano galva buvo, kai aš tave vedžiau ...

— O aš klausiu — kur mano buvo. Paklausiau savo kvailos širdies!

Kreivėnas piktas nuėjo į miegamąjį. Dar sode vaikščiodamas jis buvo ketinęs prigulti, bet dabar visi miegai praėjo. Geriau šiaip sau parvirsti ant sofos. Susidėjęs rankas po galva, jis svarstė. Kas čia jam pasidarė? Seniau, būdavo, visus ginčus jis laimėdavo, o dabar vis žmonos paskutinis žodis. Seniau, kad pasakydavo ką, tai kaip kirviu nukirsdavo, žmona nė išsižiot negaudavo, o dabar ne. Jau ne pirmą kartą jis nesugeba žmonos priekaištų atremti. Ji aiškias nesąmones plepa, bet taip nudailina, taip moka prikaišioti į kalbą nenuginčijamų faktelių, kad išaina, lyg jos minčių pagrindai teisingi: O tie pagrindai juk aiškiai klaidingi, tik reiktų iš labai toli pradėti, o pradėsi — galo nebus. Neverta su moterimis ir ginčytis. Lyg žmona tiek išsilavinus, kiek jis. Geriau pajuokt, kaip seniau, bet kur gi šandie dingo jo mokėjimas pajuokti?

Šandie ji ir tiesos pasakė. Per ginčą vieną akimirksnį švystelėjo jam toji tiesa, jis net su baime pajuto tai. Tą akimirksnį atrodė, kad visi jo įsitikinimai susvyravo. Tas akimirksnis buvo toks trumpas, kad dabar jis jau užmiršo, ką ji ten taip skaudžiai palietė. Buvo vienas sveikas grybas toj josios žodžių sriuboj, bet... kuris dabar? Dievas? Nesąmonė! Mokslo ji nesugriovė, nieks nesugriaus.

Pikčiausia, kad ne jis pasakė paskutinį žodį, todėl dabar jautėsi lyg pralaimėjęs. Lyg apsvylęs, lyg pailsęs. Nesmagu darėsi. Et, negalvot. Tiek to. Geriau nueiti pas Motiejų, kol tas dar namie.

13.

Kumečio trobelė stovėjo prie kelelio, kuris tiesiai ėjo į Grūšto kiemą. Trobelė buvo skiedrom naujai uždengta, bet sienos gerokai sutręšę. Apibaltintos jos, bet palangėje rudavo plyšys, o ant žemės buvo pribirę medžių piuvenų. Matyt, vaikai išbadė ir išgnaibė plyšį sutrūnijusiam raste.

— Vaikai vis vaikai: radę, kas yra, ardys ir badys, kol skylę prabadys. O paskui išsižios nustebę ir pasakys: „Mama, ve — skylė“. Nepajėgia vaikam nagų numušti.

Priemenė buvo plukto molio, duobėta, išmarginta šluotos brūkšniais. Už sienos kriuksėjo kiaulė. Vienos durys į kamara, kur pila bulves, raugia kopūstus, kur ant lentynos duona padėta, vienam kampe kailiniai kabo, o kitam lašinių paltis. Kitos durys į kumečio kambarį. Čia ir verda, ir valgo, ir miega.

Motiejus vienmarškinis sėdėjo prieš veidrodžio šukę ir, liežuviu ištempęs žandą, skutosi. Kumetienė maišė puodą.

— Kaip žiūrau, dar ir jūs be pusryčių.

— Šventa diena, kur čia nubėgsi. Reikia pirmiau barzdą nusiskusti, — atsakė Motiejus, trindamas teptuku raudono muilo gabaliuką. Teptukas buvo paties padarytas — prie šipulio buvo pririšta arklio karčių.

Plačioj lovoj, užtiestoj languota dvikarte, sėdėjo maža baltaplaukė mergaitė ir čiulpė duonos plutą.

— Mam — mam, — atkišo ji apseilėtą plutą Kreivėnui.

— Valgyk, valgyk, Onute. Valgyk tu plutukę. Dėdė tavo plutukės nenori. Dėdė turi geriau ką pavalgyt, — kabindama samtį kalbėjo kumetienė.

Prie kitos lovos kokių trejų metų mergaitė ir kiek vyresnis berniukas žaidė. Į tuščias degtuku dėžutes jie buvo prisigaudę bambatierių. Pradarys dėžutę — bambatieriai sprunka bėgti, o juodu gauda ir grūda atgal.

— Mano bambatieliai gleitesni, — sako berniukas pasididžiuodamas.

Mergaitė nustebus žiūri į brolio dėžutę ir nusimena.

— O mano ... o mano kiausinius deda. O tu netuli bambatielio kiausinio, ot...

— Ar nemesit to brudo. Kai duosiu samčiu per nagus.

— Vaikai vis vaikai. Jie ten palangėje ir sieną prakrapštys, — kalbėjo Kreivėnas kumečiui. —

Užkrėsk moliu.

— Ką jau ten krėsi. Nėr už ko laikytis. Viskas supuvę. Višta sukudakina, ir byra viskas.

— Krėsi, tai tik vabalams akis užtinkuosi. Tur būt, iš viso svieto čia susirinko. Kur

nesusirinks. Ponai savo kambarių sienas išdažė, net muilu plaut gali, plyšelio nerasi, tai ir susirinko vargšai pas mus. Biednas vis pas biednus plyšio ieško.

— Ką tu čia dabar? Ponas gal turi ką pasakyti, kad taip anksti atėjo, o ji...

— Aš tik norėjau paprašyt, gal galėtumėt judu su Kaziu šiandie žuvų pagaudyti.

— Ponas ir taip turit ką valgyt. Kam dar jums tų žuvų? O vėl — ar man užsimoka? Gaudysi, gaudysi, primetat puslitį už gaudymą, o patys dar į miestą vežat, ko nesuvalgot.

Kreivėnas pažvelgė į jo praretėjusį pakaušį ir pagalvojo: „Visai plinka. Ir gerai, tegu plinka ...”

— Nenori — negaudyk. Kam dar čia tie pusličiai? Galima ir be pusličių. Galima žuvis pasidalint. Mano valty ir, sakytume, instrumentai, o judviejų darbas. Pusiau pasidalinsim.

— Nebent... Tik reikėjo anksčiau sakyt. Kiek čia dabar iki pietų pagausi?

— Kodėl iki pietų?

— Per mišias negaudysi.

— Tai kad, rodos, į bažnyčią ne toks jau greitas... Ką čia dailinti.

— Kas tiesa, tai tiesa, bet visgi per mišias negražu ...

— Tai kaip?

— Eisiu. Kiek pagausim, tiek.

— Mama, aš noliu valgyt, — paprašė mergytė.

— Tuoj. Ve, pilu barščių, valgyk čia ant suoliuko.

— As noliu bulvių ...

— Nėra bulvių. Valgyk su duona. Daug bulvių sušaldėm šią žiemą. Reikėjo išmest. Ar tai tokioj supuvusioj kamaroj bulvės laikyt?

— Duosiu, jei neturit. Ateikit parsinešt. Ko nesakėt?

— Ką daugiau sakysi? Pavasarį prašėm, sakėt, kad nėra.

— Kur čia nebus! — įsikišo Motiejus.

— Neapskaičiuota dar buvo, — atsakė Kreivėnas ramiai.

Jis norėjo tuo ramumu lyg šaltu vandeni uždilti karštus Motiejaus žodžius.

— Ateisiu, ponas Kreivėnai! Ateisim ir bulvių, ir ...

Pasiėmęs rankšluostį, jis išėjo pro duris. Pro prasegtus marškinius buvo matyti nuo prakaito pajuodę škaplieriai.

Kreivėnas palydėjo jį akimis ir dabar jau aiškiai pajuto, kad viskas pasikeitė. Jie jau visi išdrįsta — ir Julė, ir Kazys, ir dabar Motiejus. Visi suka į naują kelią, bet į klaidingą, nepageidaujamą

Kreivėnui. Jis jautė tai ir kartu suprato, kad dabar jau ne laikas taisyti. Jų lūpomis kalba kažin kas kitas, nematomas, su kuriuo ginčytis beprasmiška, net pavojinga. Labai pavojinga. Reikia tik nusileisti, užgniaužt savo išdidumą, lyg nuolankiai pasitraukt į šoną, kad nestumdytų.

Kreivėnas žvilgtelėjo į metalinį kryžių, pastatytą ant lango, į tamsiai raudoną spintelę, po kurios koja buvo pakišta skiedra.

— Kokia rami ir gera mergaitė. Nė neverkia. Sveika, matyt. O tu ar eisi žuvų gaudyt? — kalbino berniuką. — Tyli. Nedrąsus, o gal nepažįsta. Ar pažįsti mane?

— Pazįjstu ...

— Tai kas aš?

— Tu buuuozė ...

— Parše tu! Lauk tu gero! Prisišklauso visokių kalbų ... — sujudo motina. — Nė jis žino, kur tas žodis tinka, nė ką ...

Kreivėnas bandė šypsotis, bet lūpas sudėstė taip, kaip vaikas, besirengiąs pravirkti. Jis pakraipė galvą taip, lyg marškinių apikaklė būtų per ankšta ir labai graužtų kaklą.

Jis išėjo, Eidamas takeliu, jis klausėsi rugių šlamėjimo. Rodos, kas tyliai šnabžda aplinkui ir įspėja. Jam rodėsi, kad paskui kas eina, kad kumetienė stovi tarpdury ir piktai žiūri į jį. Ir vaikai stovi šalia jos. Jie laiko rankose degtukų dėžutes su bambatieriais, bet bambatierius jie jau užmiršo, tik žiūri ir tyli. Tyli vaikai, tyli kumetienė, o Motiejus traukia iš tvoros kuolę. Kreivėnas pats nepajuto, kaip atsigrėžė. Iš tikrųjų — tarpdury stovėjo Motiejus ir žiūrėjo į jo pusę. Pamatęs, kad Kreivėnas atsigrėžė, Motiejus dingo priemenėj.

Rugiai tyliai šlama, šiurena, lankstosi, bangomis puola. Ir vosilkos po truputį kruta ir lenda į akis akiplėšišku mėlynumu. „Tai čia dabar!” atsiminė Kreivėnas jos akis. Jis sudavė vienai vosilkai lazda ir žiūrėjo į kelelį, pilkuojantį per Grūšto kiemą. Gerai, kad jis ir neužsispyrė pirkti šitą kelelį. Kam tokio išdidumo: mano kelias, nusipirkau, aš tau nė gero! Nereikia Taip ... Geriau su žmonėmis gražumu, švelniai... Reikia tylėt ir laukti.

Kreivėnas stabtelėjo. Laukti? Ko?

Vyturis linksmi čireno, ramiai plaukė balti debesys.

— Laukti, kas bus toliau. Tuoj viskas paaiškės. Kad tik greičiau. Visko vis tiek neatims. Laimės jie man vis tiek neatims. Dirbti teks?

Nieko, priprasiu. Vieni juokai prieš tai... Pradėsiu gyvent iš naujo. Viskas iš naujo. Naujas gyvenimas ir nauja laimė. Glostyti tas geltonas kasas Magdutės audėjėlės, glostyti ir nuo to švelnumo tirpti ... Ne, šitos laimės jie vis tiek neatims, o už Giružio ji vis tiek netekės. Ne tokiam šlamštui ji.

Vyturio čirenimas parlydėjo jį namo.

Pusryčių šiandie jis valgė mažai. Suvalgė duonos riekutę su sviestu, išgėrė puodžiuką kavos, o dešrą pastūmė į šalį. Žmona susirūpinusi paklausė, ar jis neserga. Kreivėnas tik numojo ranka ir atsigulė ant sofos.

Kreivėnienė rengėsi važiuoti į bažnyčią. Net valgomajam buvo girdėt, kaip seklyčioj cypdė stalčius ir girgždino duris. Virtuvėje pasigirdo kibirų čerškėjimas ir Kazio balsas — ėjo žuvauti.

Kreivėnas atsikėlė ir išėjo į kiemą. Arklys stovėjo pakinkytas, o Kazys su Motiejum jau ėjo pro vartus. Kažin kas šūkavo paupy. Grūštų brička važiavo į plentą.

— Ponas šiandie susiraukęs, kaip gavėnia, — nusijuokė Julė patenkinta ir prišoko prie lango. — Ir kriukio taip aukštai nekelia. Tuoj visai padės.

— Susirauktum i tu, jei šiandie ponia, o ryto tau rengiasi krepšius užkabint, — palingavo galva Petronė.

— Seniai taip reikėjo. Tik palauk, išsirinksim seimą. Taip nebus, kaip iki šiolei: vieniems viskas, o kitiems nieko.

— Tai jeigu visiem dalins, iš kur tų žemių užteks? Tai priveis ubagų! Tai bus lygybė: visi su krepšiais, visų krepšiai skylėti.

— Mat velniai! Aš neturiu, bet neturi ir tu. O dirbt turės visi. Nebus tokių, kur tik stovi ir pirštu darbą rodo. Nebus ponų.

— Kaip nebus? Tai čia dabar. Jei visi dirbsim, tai vis bus viens, kuris pasako, kap reik dirbt. Štai tau i ponas. Pasaulų buvo i bus ponų.

— Bet mes jį išsirinksim arba valstybė paskirs. Viskas bus valstybės. Paklausk Balaikos, jei netiki manim. Jis pasakojo, tik liepė niekam nesakyt. Dar per anksti, sako. O valstybės bus viskas — ir žemė, ir fabrikai, ir namai ir net žmonės.

— Pašvilpk! Tada bus da blogiau. Dabar bent gali su ponu pasibart, jei negerai. Jei negerai, gali pamest ir ait pas kitą. O tada? Su valstybe nesibarsi — policiją turi. Iš valstybės nepamesi ir in kitą valstybę neisi pasišūlyt už mergą. Dabar tu ūkininko merga, o paskui valstybės, tai kas čia? Visas jos susiramminimas, kad atimkim, pasidalinkim! Kad mą nieko, tai i tau nieko!

— Bet valstybė didesnes algas mokės.

— Pašvilpk! Aš jau suuodžiu tas tavo algas. Marijampolėj mą parodė: ana, sako, bolševikų karininko žmona. O tu vištos galva, pamislėjau. Na kad ji prasčiau atrodo už mane. Kas aš? Kaimo merga, o ji gi ponia, karininko žmona. Būtum mačius! Suknelė skalbta i suskalbta, bačiukai sutrūkinėje, tik snukis nurodonintas. Matyt, Rusijoje raudonų dažų nesigaili. Tai ką aš čia norėjau pasakyt?

— Kas tave žino, ką tu čia mali.

— Aha, žinau. Tai kai aš ją pamačiau, tai tep mą i topt: jei jau bolševikų ponios šitėp atrodo, tai ką tę biednas žmogus turi? O dą tokia ponia čia važiavo kap ir in svečius. Vis jau ne be to jau... O dą paskui vė pamislėjau: tegu tik arklio lovy būna daugiau avižų, tai i žvirbliui užteks. Ko čia pavydėt kitam turtų. Kai kits turi, tai i mą bus.

Į virtuvę įėjo Kreivėnienė.

— Ar nematėt, kur gaspadorius išėjo?

— Vaikščiojo čia po kiemą. Ana, eina pro vartus.

— Zigmai, palauk.

— Ko tau reikia? — paklausė nekantriai, bet priėjo arčiau.

— Duok man porą litų.

— Ką tu pirksi?

— Nieko, bet vis jau reikia važiuojant.

— Kad nieko nepirksi, tai nė nereikia.

Kreivėnas apsisukęs išėjo pro vartus ir patraukė į paupį.

— Matai! — sušuko Julė pasipiktinusi. — Visur pirmutinė, viskas ant jos pečių, o lito negauna.

— Kad tep ma, tai aš neprašyčia. Nusivežiau, pasidaviau — pašvilpk!

Pilkavo Šešupės vanduo. Tik kur-ne-kur jis blizgėjo, lyg ten būtų kas pabėręs gyvojo sidabro. Ir žuvytės žybčiojo prie kranto, o alksniai palinko nuo kranto į vandenį ir žiūrisi lyg į veidrodį. Šešėliai vandeny toki tamsiai juodi ir toki vėsūs, kad, rodos, nusiautum kojas, sukištum į vandenį, ir tegu gaivina tas vėsumas.

Motiejus su Kaziu dviem valtim leidžiasi pavendeniui.

Kreivėnas ėjo krantu. Kai gaudydavo žuvis, jis visada vaikščiodavo pakrantėm. Jam būdavo smagu žiūrėti į tą darbą. Malonu išimti žuvį iš kibiro, laikyti rankose tokią slidžią, įmesti į kibirą, vėl išimti ... Malonu žiūrėti į jų žybčiojimą ir raudonus pelekus pilkam vandeny. Kai žuvis didelė, tai jam atrodydavo, kad laiko ką už šlapios kojos ... Tas žuvies burzdėjimas visada priversdavo jį šypsotis.

— Irkluok čia. Sukim tarp šitų krūmų, — ragina Motiejus pašnibždom.

Iškėlė žuvis. Jos blizgėjo prieš saulę ir pleksėjo uodegom.

— Mažų neimk.

— Šita jau galima kept. O, galima jau.

— O lydeka, tai lydeka!

— Laužkit sprandą, — paliepė Kreivėnas.

— O kokio riebi.

— Kitas žuvis ėda, tai ir riebi. Kas kitus ėda, visada riebus, — paaiškino Motiejus, lauždamas lydekai sprandą.

Kreivėnas atsidėjęs pažvelgė į Motiejaus veidą. Nieko. Motiejus įmetė žuvį į didelį medinį kibirą ir nė nedirstelėjo į krantą.

Juodo pasileido toliau. Kreivėnas žengė porą žingsnių ir staiga pajuto keistą jausmą. Lyg kas jam būtų pasakęs: „Ko tu čia lendi? Ko čia tau reik? Ar nematai, kad jie tavęs nekenčia?“ Lyg kas su panieka būtų pažvelgęs, o jis vis tiek eitų paskui.

Jis sustojo, pastovėjo ir atsisėdo ant akmens.

Ant nendrės nutūpė mėlynas žirgelis. Pliaukštelėjo žuvis po karklais. Prie pat vandens tarp baltų akmenų nutūpė pempė. Ji pabėgiojo, pasilankstė, pakraipė galvą ir pakilusi pamaži nulėkė per pievas. Mėlynas žirgelis pakilo nuo nendrės. Iš alksnių šakų išnėrė pilkas paukštis, stabtelėjo ore, pagriebė žirgelį ir dingo lapuose.

Valtys pamaži tolo.

Kreivėnas pajuto keista jausmą širdy. Tie žmonės atsitolindami paliko jį vieną. Su upės srove nuplaukė jie, palikę čia panieką. Šalta, kaip upės vanduo. Paliko tuos nemalonus žodžius apie riebią žuvį. Ir reikia tik lenktis, kaip pempei, glaustis už akmenų, nes tuoj išners iš šešėlių kažin kas ir pagriebs, kaip tą mėlyną žirgelį.

Alksnio lapuose linksmai čirškė paukštis, o upės vanduo tekėjo ramiai ir vienodai.

Reiktų nueiti kur ... taip pavadeniui ... Pasišnekėt su kuo reiktų. Pas Giružį jis nenorėjo eiti. Matė jį kelis kartus kalbantis su Kaziu ir su Motiejum. Aišku, ką jie kalbėjo. Apie išnaudotojus. Kreivėnas karčiai šyptelėjo. Jis, Kreivėnas, nebuvo išnaudotojas, o visuomet ėjo už laisvę, už žmoniškumą, o dabar? Jau mėto į jį akmenimis, o jis net nedrįsta gintis. Net bijo. Jeigu laisvė, ar tai reikia jį, Kreivėną, už gerklės griebti? Kur žmoniškumas dingo? Ar tai žmoniška taip kalbėti: „Ateisim, ir bulvių ir...“ Juk šitos žemės jis neatėmė iš Kazio nė iš Motiejaus. Šitą žemę jam paliko tėvai. Ar čia nusikaltimas? Bet paaiškink tu jiems! Neklausys arba net griebsis už peilio. Neša tave srovė, ir nėra už ko nusigriebti — jokios karklo šakos. Kaip klaidingai jie supranta laisvę!

Kur gi nueiti? Grūštas išvažiavo į bažnyčią. O dabar, šitą minutę, Kreivėnas norėtų pakalbėti kaip tik su šituo žmogum. Kreivėnas jautė, kad jis net nedrįstų akių į Grūštą pakelti ir nesiginčytų daugiau, tik klausytų. Tegų Grūšto mintys būtų ir klaidingos, kaip visuomet, bet klausyti vis tiek būtų malonu. Klausyti apie žmoniškumą... Jau vien tik to ramaus, taikaus Grūšto balso šandie jam labai, labai reikia. Ir to švelnaus nusišypsojimo.

O gal pas Račiūną nueiti? Vis bus šiočia tokia užvėja nuo šitų nesmagumų. Nėra apie ką su juo kalbėt, bet visgi... Račiūnas bent savo vargus išpasakos, kaip visuomet. Kur nebus vargų! Dvidešimt hektarų, o aštuoni vaikai. Stasys, vyriausias, jau dvidešimt trejų metų, Mikas devyniolikos, Domicėlė gal septynioliką turi — jau plaukus raito, krykštaudama suduoda draugei per šlaunį ir su malonumu pati atstato, kai draugė atsilygina tuo pat. Matė vieną kartą Kreivėnas. Kitų vaikų ir vardus sumaišė. Jauniausias, rodos, Antanukas, kokių penkerių metų. Trejetą palaidojo. Samdytos šeimos neturi, tai bent akių niekas nebado, išnaudotoju nevadina. Visos bėdos — skarelės reikia, kojinių reikia, batukai suplyšo, kepurė nušuto.

Račiūno trobos buvo toliau nuo upės. Seniau buvo keli gluosniai pakluonėj, o dabar jie jau iškirsti. Reikėjo žmogui malkų, o gal ir padų klumpėm. Iškirto gluosnius, o vėjas dabar sušiaušė šiaudinį stogą, kaip kurkino plunksnas. Ir tvoros nukūrentos. Visus pašalius į ugnį kiša. Žvilgtelėjo Kreivėnas vieną kartą į malkų krūvą. Ko ten nebuvo. Seni klumpių padai, įskilus kultuvė, subyrėjusio rato stipinai, sena gelda, kėdės koja. Nudegusio degtuko kieme nerasi. Skundžiasi, kad malkų neįperka, o skolų neturi. Dar vieną kitą centą apgniauzęs laiko. Dar ir Kreivėnui turi penkis šimtus paskolinęs. Renka žmogus pinigėlių. Kur nerinks: keturios dukterys, dvi jau Domicėlę vejasi. Pinigą renka, o vaikai be mokslo. Pradžios mokykla, ir liko namie. Renka, tai renka, bet iš kur, jei pats mėgsta išgerti? Beveik kiekvieno šeštadienio vakarą pas Račiūną girdėti triukšmas: mergos dainuoja, armonika trililiuoja, o vidurnaktį visas kaimas skamba, kai Račiūno laukuos vyrai traukia vienas kitą perrekdamas: „Pragėriau žirgą ir kamanėles ...”

Kreivėnas išgirdo Račiūno kieme išgąstingą šunio staugimą ir riksmą. Užėjęs ant kalniuko, pamatė, kad karvė atsiklaupusi ragais trina šunį, o Račiūnas ir vaikai rėkdami šokinėja aplinkui.

— Kirvi, griebk kirvi! — rėkė Račiūnienė ir nubėgo per kiemą. Račiūnas įbėgo į pašiūrę, atlėkė atgal su kirviu ir užsimojęs kirto karvei. Šuva šoko ant būdos, nuo būdos ant žemės ir, ištempęs grandinę, lipo ant sienos. Račiūnienė pribėgus padavė vyrui dalgį.

Kai Kreivėnas įėjo į kiemą, karvė jau buvo papiauta. Šuva ramiai laksnojo šiltą kraują.

— Kas čia atsitiko?

— Karvė pasiuto.

Iš papiautos karvės snukio buvo išbėgę baltos putos.

— Negirdėtas dalykas.

— Laukuose nutraukė grandinę ir parėjo, — aiškino Račiūnas, rankoje laikydamas kruviną dalgį. — Jau kai tiktai į kiemą įėjo, aš supratau, kad čia negerai. Eina kojas lyg vilkdama, baubia, priėjusi parvertė žagrę ir pradėjo badyti. O kai šuva sulėjo, ji prie šunio.

— Albinute, — šūktelėjo Račiūnienė, braukdama ašarą, — bėk pas Grybus, pašauk Stasį. Tegu nulupa.

— Kažin, ar mėsą bus galima valgyt, ar ne, — abejojo Račiūnas.

— Vis riek reikia nulupti. Bent odą parduosim. O mėsą nuvešim pas gydytoją. Tegu pažiūri. Gal tik galva reiks numest. Sako, kad visoki pasiutimai būna rik galvoj. Laikraščiuos skaitė. Kur trumpa, ten trūksta. Šitokia karvė! Tik su trečiu veršiu buvo. Šitiek pieno duodavo! O koks pienas. Ir kas čia jai pasidarė. Bėkit, vaikai, į šalį. Be jūs, kaip be ligos, neapsieisi.

— Tegu Stasys lupa. Aš nė žiūrėt negaliu. Einam į sodą, — pakvietė Račiūnas svečią.

Sodas buvo priaugęs dilgėlių ir varnalėšų. Abudu dairėsi, kur galėtų atsisėsti.

— Tai šmalžiai! Paskutinį suoliuką sukūreno. Sakiau, kad bent tą paliktų — kur tau! Eikim į seklyčią.

Gyvenamas namas buvo medinis, sulindęs į žemę. Stogas šiaudais dengtas, o langai mažučiai.

Račiūnas ranka nubraukė nuo kėdės dulkes ir paprašė svečią sėsti. Ant stalo buvo moteriškos kojines, skarelė ir druskinė. Kelios negyvos musės juodavo pilkoje druskoje.

— Tų skarmalų tai visur pilna.

Račiūnas nuėmė nuo stalo kojines ir skarelę ir užmetė ant lovos. Už balkio buvo užkišta verba — kad perkūnas į namus netrenktų. Ant grindų pribirę kadugio spyglių.

— Dar vis laikai? — paklausė Kreivėnas, rodydamas į prezidento Smetonos paveikslą, kuris prie sienos buvo prikaltas klumpinėm vinutėm.

— Juodišias dovana, sesers sūnaus. Gerą vietą turėjo policijoj. O gal jau liepia nuimt?

— Seniai reikėjo. Per radiją skelbė, laikraščiuos rašė.

— Radijo neturiu. O seniūnas dar nieko nesakė. Gal užmiršo. Kai pasakys — nuimsiu. Gerai Juodišius sakė: tol Lietuva bus, kol bus Smetona, o kai jo nebus, nebus ir Lietuvos. Ar ne taip? Dabar žydai mus valdo. Vis sakė ... Kad ir jūs patys ... Laisvės nėra ... diktatūra ... O kas dabar, rik gerai pasimislykim? Ar nebuvo galima gyvent? Reikėjo tik pažinčių turėt. Aš jau ne kas, ir tai... Vieną tik Juodišių giminę turėjau valdžioj, ir tai... Geras žmogus. Ir šnapsiuką išgeria. O jei kas degtinę varo, kas jam galvoj. Tegu varo, ar jam gaila. Ir varydavo žmonės, ir parduodavo. Kad ir mūs kaime. Kiek čia tokių buvo ir dabar yra. Aš tai neprasidedu — bijau. Reikia žmonėms pinigų. Valstybinės butelis — imkim lygų skaičių — penki litai. Jei kas namie varo, tai iš centnerio — imkim per vidurį — gavo penkioliką butelių. Tai penkioliką butelių tegu tik po pusantro lito? O kiek tu gausi už rugių centnerį? O melasinė dar pigiau atsieina. Nėr ką sakyt: cukraus fabrikas buvo didelė parama ūkininkams. Lyg toks Juodišius nesuprato. Man tik buvo gaila, kad girininkas ne giminė. Su mišku buvo sunku. Per

žydus negalėdavai prieiti. Jei rik gerai pamislysim, gyvent buvo galima.

Kreivėnas tylėjo. Jis žiūrėjo į seklyčios kampa. Grindys ten buvo išpuvę ir iš lauko švietė. Pro skylę kumštis įlįstų. Po grindimis sucypė pelė.

— O kas pas jus girdėt? Nebruzda šeimyna?

— Kol kas nieko ...

— Tai dar gerai. Jūs visada prieš valdžią ėjot, tai darbininkai ir supranta, bet kitiem, kaip teko nugirst, jau nė gero žodžio neduoda. Ar rinksit į seimą?

— O ką darysi? Juk pažymės pasuose, kas rinko. Nerinksi, sakys — liaudies priešas. Dar suims arba iš ūkio išmes.

— O aš nebalsuosiu. Patys tokius kandidatus pastatė, tegu patys ir balsuoja. Jeigu jau kars, tai tegu patys kilpą ant kaklo užneria, kam dar aš pats turiu užsinert? Nebalsuosim, tai tegu Amerika ir visi kiti pamato, kas čia darosi.

— Tur būt, manai, kad jie užsienio bijo?

— Žinoma, kad bijo. Jeigu nebijotų, tai taip iš skudurų nesinertų. Tik eikit, tik rinkit, tik balsuokit! Tik gerai pamislykim, ką jie man padarys, jei aš nebalsuosiu? Ūkį atims? Tegu tada pasiima ir visus vaikus. Atims! Dar aš žiūrau, kad jie man duotų. Duos, lauk. Jeigu ne bolševikai, tai Stasys būtų vietą gavęs. Juodišius jau būt įstatęs į policiją. Vyras jau atsitarnavęs kariuomenėj. Vyresniu buvo. Būt buvus parama, o dabar? Daržininkai, kriaučiai — šiaučiai sulindo. Irgi valdžia. Jei gerai pamislysim.

Durys tyliai prasivėrė. Per slenkstį peržengė basas berniukas ir sustojo prie durų. Viena kelnaičių sagutė buvo atsegta, ir buvo išlindę marškinukai.

— Eik arčiau, Antanuk. Antanukas vardu?

— Eik, eik, kad dėdė šaukia.

Vaikas pasisukinėjo ant vienos kojos, nusigrėžė į sieną ir ėmė pirštuku krapštyti plyšį.

Į seklyčią įėjo Stasys, apsiavęs ilgais batais ir pasirišęs siaurą kaklaraikštį, išrašytą lietuviškom tulpėm. Jo tamsūs plaukai žibėjo ištepti sviestu. Pasisveikinęs su Kreivėnu, jis atsistojo vidury seklyčios ir kažin ko laukė. Jo pilkos akys žibėjo nekantrumu, kai jis žiūrėjo į tėvą. Pagaliau neiškentęs krustelėjo galvą ir mirktelėjo. Tėvas atsistojo. Pasišnabždėję juodu išėjo iš seklyčios. Antanukas išbėgo paskui.

Kreivėnas matė, kaip juodu greitai nuėjo per kiemą, o Antanukas neatsiliko.

Kieme stovėjo nebaigtas rengti vežimas. Vienas ratas gulėjo ant žemės, o ašis buvo paremta pėdele. Kluono durys buvo paremtos kartimi. Prie šulinio priėjo Domicėlė ir pasisėmė kibirą vandens. Kibiras buvo prie galo karties prikaltas — neatkabinamas. Mergaitė pastatė kibirą ant žemės, įkėlė koją ir mazgojo ją kairiąja ranka, o dešiniąja prilaukė kartį, kad svirtis kibiro nekeltų į viršų. Nusiplovusi vandenį ji šliukštelėjo į balą šalia šulinio. Iš balos pašoko murzini paršai ir kriuksėdami palindo po klėtim. Kibirą užkabinusi už vagio, įkalto į stulpą, Domicėlė nuėjo į klėtį, abiem rankom glostydama šlaunis.

Durys prasivėrė. Tarpdury pasirodė Antanuko galvutė.

— Nebijok, Antanuk, eik į seklyčią. Kur tėtė?

— Balasi...

— Su kuo?

— Su Stasiu.

— O ko jie barasi?

— Kalvė išgėlė blogą ...

— Karvė grogą išgėrė? O kur ta proga buvo?

— Us kluono, kul pasiūlė, kul vezimai — tę ... — parodė pirštu į sieną.

— Ir visą išgėrė?

— Visą. Pusė dą liko. Palėjo, su snukiu nustūmė dugną ... — pasakoja vaikas, o akutės žiba. Papasakojęs spruko atgal.

— Kur tu čia, kaip akis išdegęs? — pasigirdo balsas už durų, ir į seklyčią įėjo Račiūnienė. Įėjusi prie slenkščio paliko šliures. Prie svečio ėjo basa. Nuo prakaituotų kojų dulkėtose grindyse liko gražios pėdos.

— Paliko svečią vieną ir negrįžta. Riejasi ten, kaip du šunes.

— Ko dabar ten jie?

— Karvę be reikalo papiovė. Ir aš rėkiau, kad nepiautų, bet kur tau... Žinoma, kad reikėjo palaukt. Kai stips, tai tada... Bet kur tau...

— Iš tikro, gal jai tik taip kas užėjo ... Račiūnienė nusiminusi tik ranka numojo.

— Rengėtės kur važiuot, kad vežimą tepa? — paklausė Kreivėnas patylėjęs.
— Kur čia važiuos. Vakar iš ryto susigalvojo pašmeruoti ir nebaigęs paliko.
Sugrįžo Račiūnas. Atsisėdęs prie stalo kramtė nagus ir tylėjo.
— Vežimą vakar šmeravai ir palikai nebaigęs. Šiandie jau nebaigsi — šventa, bet bent šmerą galėtum nuo kiemo nunešti: džiūsta prieš saulę.
— Jei matai, tai ko pati nenuneši?
— Rodos, kad jis pats nemato. Eina pro šalį, į šmerą lipa ir nemato.
— Būčiau vakar pabaigęs, bet visada taip ... Viena darbą pradėjai, jau bėk prie kito. Matai, kad šmeruoju, tai kokių galų prisikabinai? Padėk jai kiaulėm nunešt. Mergom apsikrovus, o aš turiu kiaules šert. Tik nesinori kiekvieną sykį bartis. O paskui ir užmiršau tą vežimą. Ne vežimas dabar galvoj. Galvoju, kur čia kitą karvę gaut. Sėdžiu ant slenksčio ir poteriauju mišių maldas namie pasilikusiems. Į bažnyčią nėjau, nes batų neturiu. Stasys nunešė prikalt puspadžius, o visam Liudvinave puspadžių nėra. Tai išvadavo mus bolševikai! Basi turėsime vaikščiot. Poteriauju, keliu akis į dangų, žiūrau — pareina karvė namo.
Ir Račiūnas vėl pasakojo, kaip ji badė žagrę, kaip baubė, kaip trynė šunį.
— Būčiau nežinojęs nė ką daryt, bet boba: „Griebk kirvį!“
— Ar aš tau sakiau? Kirvį? — mirkčiojo Račiūnienė. — Tai sugalvojo! Man dabar bėda. Dar aš sakiau — nepiauk, palauk, palauk. Tuščia jo to šunio.
— Nepiauk! O kas dalgį atnešė? Ne tu? Ginsiesi dar?
— Liepei, tai atnešiau, o piaut... Gyniau, kad nepiautum. Tur būt, ir ponas Kreivėnas dar girdėjo. Nesigink.
— Tylėk nemelavus. Kai tik aš tavęs paklausau, visada taip išeina. O paskui kam bėda? Man.
— Klausai tu, kur gi ne. Kad manęs klausytum, tai ne taip šiandie gyventume.
— O kai Stasį norėjau leist į gimnaziją, ką sakei? Kam tų mokslų. Ir taip tų mokyty per daug. Geriau dėk pinigų, sakei. gal į žentus išeis. Paklausiau, o ką dabar šneki?
— Nė aš sakiau, kad neleisk, nė sakiau, kad leisk. Pats pinigų pasigailėjai. O dabar dar geriau nemokytam. Matai, koki laikai. Visi mokyti — liaudies priešai, o vietas gauna visi, kurie tik šiaip taip pasirašo. Bolševikam, matyt, nepatinka toki, kurie viską išmano. Kvailių ieško. Pagal mano mintį su Stasiu išėjo, nors aš nieko ir nesakiau.
— Sakei — nesakei, dabar jau vis tiek, o karvės reikia. Šitiek pašaro, ir tik keturios melžiamos karvės lieka. Galvojau, galvojau eidamas per kiemą... Ponas Kreivėnai, dvi karves pardavėt, bet vis tiek jums per daug. Duokit man vieną į skolą. Dabar aš nė tiek pinigų neturiu, jei reikėtų pirkti. O karvės reik ...
— Skola neprapuls, — atsakė Kreivėnas šaltai. — Rudenį terminas, ir gausi.
— Bet karvės man dabar reikia ...
— Kas parduota, tai parduota. Anksčiau pardaviau, o dabar reik būt atsargiam. Pradėsi karves dalint — aha, sakys, liaudies priešas, ūkį griaua.
— Griauna? Juk karvė neišgaravo. Eikit žiūrėt, sakysit, karvė pas Račiūną.
— O kodėl tu ją atidavei? Bijai, kad neatimtų. Komunistais nepasitiki. Tuoj visas išdalinsi. Lauk iš ūkio.
— Hm...
Abudu valandėlę tylėjo. Račiūnas atsikrankštė ir nusispiovė į vidurį seklyčios.
— Kur tu čia dabar spiaudai, — supyko žmona. — Seklyčioj ir dar prie svečių.
— Nedulkės, kai kitamet šluosi. Hm ... O gal galėtumėt, ponas Kreivėnai, rugių koki centneruką kirą ... į skolą. Baigiu, ėst neturėsime ką. Šitokia šeimyna!
— Rugių? Lyg tu nežinai, kokia pas mane tvarka? Iškūliau, apskaičiavau, kiek man pačiam reiks, tiek ir pasilieku, o kiti į miestą. Šituo laiku pas mane niekad negausi. Nėra nė vienos saujos atliekamų. Neturiu.
— Turit, turit. Šitoks ūkis, nebus centnerio du viršaus. Kam čia kitą už kvailą laikyt.
Sakau, kad neturiu, — atkirto Kreivėnas susierzinęs.
— Tai bent skolą gražinkit. Už ką aš dabar pirksiu?
— Skolą gausi rudenį.
— Čia tai jau po velnių! — režė kumščia į stalą Račiūnas. — Karvės — eik, rugių reik, pinigai Kreivėno kišenėj, o jis nė karvės, nė rugių, nė pinigų!
— Rudenį! — jau pradėjo pykti ir Kreivėnas. — Pats terminą žinai. Iš kur aš tau dabar imsiu?
— O kas man darbo? Man reikia karvės.
— Ar tau reik, ar nereik, be rudens negausi. Toks terminas.

— Bet man reikia dabar. Aiškiai sakau.
— Paimk, jei gali.
— Ir paimsiu!
— Žmogau tu protingas! Kodėl aš turiu gražinti prieš laiką?
— Kad man reik. O ne — duokit karvę.
— Vėl savo Juk paskolinai už procentus. O kokius procentus paėmei? Užmiršai? Kas tau kits būtų tiek davęs?

— Reikėjo nesiskolint. Aš nesiūliau. Procentais gaudina! Būtum iš manęs neėmęs, jei būtum iš banko gavęs, bet bankai tokiem ponam jau neduoda. Sėdi iki ausų skolose.

— Tai ne tavo dalykas!

— Mano! — kirtosi Račiūnas atsistodamas. — Ar man nereik rugių? Ar man nereik karvės? Kieno čia dalykas, jei ne mano? Bet tau svetimo žmogaus vargas nerūpi. Tu žiūrai, kad tik tau gerai.

— Kur čia rūpės svetimo žmogaus vargas tokiam bedieviui... — atsiduso Račiūnienė.

— O tu nesikišk. Aš su juo apsidirbsiu.

Atsistojo ir Kreivėnas.

— Duonos neturit, tai aš kaltas? — net paraudęs šaukė jis. — Dievo šaukietės, bet tas Dievas judviem abiem proto pasigailėjo. Nevarykit degtinės, tai turėsit duonos. Ką čia dailinti.

— Ką? Aš degtinę varau? Matei? Tavo laime, kad čia nėra liudininkų: atsakytum man teisme. Matai, koks atsirado! Kad be liudininkų, tai be liudininkų: manai, nieks nežino, kad tu uždegei Grūšto kluoną?

Kreivėnas pabalo.

— Tik tavo laimė, kad ant kvailio pataikei, laimė, laimė, Kreivėnėli, kad Grūštas netiki, jog čia tavo darbas, — šaukė Račiūnas, grasindamas pirštu.

— Grūštas netiki? — tyliai sušnibždėjo Kreivėnas. Jis žiūrėjo į Račiūną, bet atrodė, kad jo nemato. Rausvumas pamaži vėl pradėjo grįžti į jo veidą. Račiūnui net pasirodė, kad Kreivėno akyse sužibo nesuprantamas džiaugsmas.

— O tu galėtum pakartoti ... prie liudininkų ... Galėsi? Štai ateina Grybas. Galėsi?

— Ar aš kvailas ar ką?

Ir Račiūnas atsisėdo ant suolo.

— Ką jūs čia taip garsiai, kad net kieme girdėt? Sveiki gyvi. Maniau, kad miško varžytynės.

— Ne, kur tau, — atsakė Račiūnas ramiai. — Bėdoms skundžiamės. Duona baigiu, tai ponas Kreivėnas pažadėjo man du centnerius. Ką darysi, ir už tuos ačiū, nes ...

Kreivėnas tik prasižiojo, pažvelgė į Račiūną ir staiga nutraukė:

— Ne du, o tik vieną žadėjau. Atvažiuok rytoj.

Mostelėjęs kriukiu, jis išėjo pro duris.

Račiūnas atsilošė, lyg kas jam būtų smūgį į krūtinę davęs, nustebeš žiūrėjo į duris, į Grybą ir, patraukęs pečiaais, davė kumščia į stalą:

— Nešk čia mudviem po šnapsą.

— Matai, koks žmogus ... — palingavo galva Račiūnienė. — O tu tik be reikalo jį bedieviu išsvadinai.

— Aš? — pašoko Račiūnas.

— Kas gi, kad ne tu? Kas gi ginčijosi? Aš nė vieno žodžio neištariau.

Račiūnas tik galva palingavo.

— Gerai žmogus ir sakė, kad Dievas tau proto pagailėjo. Nešk šnapsą ir eik po velnių...

— Už ką čia jūs ginčijotės? — paklausė Grybas.

— Už karvę. Gerai žmogus ir sako, kad be reikalo papiovėm. Sveikas. Reikia paieškot tokių žmonių, kaip Kreivėnas.

Išėjęs už vartų, Kreivėnas stabtelėjo, lyg būtų užmiršęs ką ir dabar norėtų grįžti. Garsiai trinktelėjo durys, ir Kreivėnas pradėjo eiti dar greičiau.

— Kas man pasidarė? Kaip čia išėjo? Kuriem velniam aš jam pažadėjau ta centnerį rugių? Tur būt, pats velnias mane truktelėjo už liežuvio. O dabar jau reiks duoti.

Jam buvo pikta. Nesinorėjo nė namo eiti. Pasuko į savo laukus, atsisėdo parugėję ir iš tolo žiūrėjo į savo trobas. Žybtelėjo, lyg žaibas tamsoj, toks jausmas širdy, kad dabar tos trobos jau ne jo, kad ten jau šeiminkauja Motiejus, kad jis turėtų pasibelst į duris, jeigu norėtų įeit. Kreivėnas vėl supyko pats ant savęs, kad galvoj kyla tokios kvailos mintys. Jis pažvelgė į naują Grūšto kluoną ir vėl pajuto nesuprantamą džiaugsmą. Visą laiką, kol kluoną statė, Kreivėnas nenorėdavo nė pažvelgt į tą pusę. Jį erzindavo net žmonos arba Kazio kalbos apie kluoną. Jam vis rodydavosi, kad jie tyčia nuolat

apie kluoną kalba. Kai kluoną uždengė, Kreivėnas pajuto lyg palengvėjimą ant širdies. Lyg kokia liga praėjo, lyg koks sunkus sapnas. Praėjo ir jau daugiau nebus.

Nenoroms žvilgtelėjo į kapinaites, o tarp kluono ir kapinaičių ore pamatė apdegusią lazda. Toji lazda staiga atsidūrė Grūšto seklyčioj. Grūštas ją laiko rankoj, duoda jam, o jis ilgai nedrįsta paimti. Tas delsimas paimti lazda iš Grūšto rankos toks nepakenčiamas, toks ilgas ... Ir kam jis tas kapinaites nupirko? Atsitiko, kaip šandie su rugiais. Pasakė žodį ... Ir šandie dar atsimena. Tą akimirksnį jis galvojo apie mėnesieną, apie senas liepas, apie pelėdų riksmą, norėjo pasakyti, kad reikia iškirsti liepas, o pasakė, kad nori kapinaites pirkti. Pasakė, nenorėjo atsiimti žodžio, o kai žmona ėmė bartis, jis užsispyrė ir tikrai nupirko. Net penkis šimtus skolintis iš Račiūno turėjo: bankely visų negavo. Paskolino Račiūnas, o dabar? Kiaulė, kvailys!

15.

Kreivėnas parėjo namo jau kur po pietų. Mergos kieme skuto žuvis. Iš kelelio į kiemą suko vienarklis vežimėlis. Iš bažnyčios grįžo žmona, o vadeles laikė sūnus. Ir Kreivėnui kažin kodėl dingtelėjo, kad Petras be reikalo parvažiuoja, kad jis čia daugiau nereikalingas, kad ūkis vis tiek bus ne jo. Atsiminė gydytoją, šluostantį akinių stiklus, atsiminė Magdutę ir jos pabučiavimą, atsiminė, kaip jis girdė arklį paplentės baloj ir šuoliais užlėkė prieš kalną.

Petras išlipo ir padėjo išlipti motinai. Jis buvo šviesiom kelnėm ir mėlynu švarku. Jo kaklaraikštis buvo tamsiai raudonas su baltom kruopukėm. Buvo vienplaukis, o tamsūs plaukai nuo saulės kiek nurudę. Ir akys rudos, kaip du variniai pinigučiai.

Tėvas pasisveikino su sūnum šaltai ... Net: motina nustebusi pažvelgė į juodu, norėjo ką sakyti, bet tik skarelę pasitaisė ir nusigrėžė į mergas, darinėjančias žuvis. Žvilgtelėjusi į katę, kuri per kiemą nešėsi žuvį, ji nenoroms šypstelėjo. Nusišypsojimas buvo trumpas ir liūdnas. Lyg jai būtų pagailę tos žuvies.

Petras išsiėmė iš vežimaičio du lagaminus, vasarinį apsiaustą, ir visi trys nuėjo į vidų. Iš klėties išėjo Kazys ir arklį nuvažiavo į pakluonę.

Pavaikščiojęs po valgomąjį, Petras nuėjo į seklyčią, apžvelgė seniai matytus baldus, sienas ir nenoroms šypstelėjo. Vienoj sienoje kabėjo kryžius, apvestas plačia taurine juosta. Rausvos tulpės žydėjo toje juostoje. Tai mamytės rankų darbas. Kitoj sienoje kabėjo Darvino paveikslas, iškirptas iš kažin kokios knygos ir padėtas po stiklu. Paveikslo rėmai paausuoti. Tai tėvas pakabino jį čia, pasalinęs Dievo Motinos paveikslą.

Ir ramiai žydėjo tulpės, ir ramiai žibėjo rėmai šitoj seklyčios tylumoj. Rusvai dažytos grindys žibėjo prieš saulę. Jos buvo tokios švarios, kad Petras nenoroms žvilgtelėjo į savo dulkėtus batus ir išėjo iš seklyčios.

Nieks namuos nepasikeitę. Tik tėvas paniuręs, nekalbus, o motina dar labiau sunykusi. Bet ir dabar ji bėgioja vikriai, vis susirūpinusi, ir žvilgsnis tas pats — rodos, visas namas pilnas jos akių.

Petras išėjo į laukus. Žiemkenčiai javai puikūs: tankūs, stambūs, kaip nendrės, nė žolių, nė dirsių, tik kur-ne-kur kokia vosilka..

Ir vasarojus puikus, tik miežiai pakalnėj kiek retoki. Petras apmetė akimis pakalnę ir tuoj apskaičiavo — trisdešimties litų nuostolis. Ir dviejų karvių nėra. Mažiausia keturiasdešimt litų kasdien — pajamos sumažėja šimtu dvidešimt litų per mėnesį.

Petras paėjęs kapinaičių link, bet į kapinaites nėjo. Nėra ką ten veikti. Motina peikia tą pirkimą, bet jam rodosi, kad nuostolių nebus. Šitokius akmenis galima ir statybai parduoti, pagaliau parduoti plentui.

Namie motina jau lauke su pietumis.

— Laukiu, laukiu, o jo nėra. Pavalgęs galėsi pasivaikščioti. Išalkai. Dabar užkask šį tą, yra žuvis, o vakarienei piasim vištą.

Kreivėnas išsiėmė iš spintos butelį, du stikleliu, bet Kreivėnienė pastatė ir trečią.

— Manai, kad aš tai neišgersiu vieno su sūnum.

Tėvas tylėdamas pripylė. Motina susimušė su sūnum, išgėrė pusę ir užsikosėjo.

— Nesuprantu, kaip tie vyrai gali ją gerti. Kad nors būtų gardu.

O kai kam net arkliai ir akėčios pro gerklę praeina. Pastačiusi neišgertą stiklelį, ji išbėgo į virtuvę. Tėvas su sūnum pakalbėjo apie kelionę, apie ūkį, apie šeimyną ir motinos sveikatą. Pildamas po antrą, tėvas paklausė:

— Perėjai į kitą kursą?

— Perėjau...

— Hm ... Kaip tas laikas bėga ... Čia, rodos, dar maži vaikai buvo, elementorių seilino, o

klausai — mokslus baigęs. Kartais net tikėt nenori. Žiūrau, klausau — Arminaitė jau pabaigė gimnaziją.

— Gal būt.

— Hm ... Iš gerų namų mergaitė ...

— Ką čia ir kalbėt!

— Kas čia man sakė? Palauk... Ir užmiršau... Ji klausinėjo apie tave...

— Apie mane? Tai tau! Ko jai? Juk aš iš jos neėmiau albumo eilėraščiui įrašyti.

— O kodėl negalėtum parašyti? — šyptelėjo tėvas nenoromis ir tiriamai pažvelgė į sūnų.

— Nebent tokį:

Turiu šioki tokį ūkį,

Kur čia riebi taukinukė?

Tėvas susiraukė:

— Hm ... Geriau taukinė, kad tik nepirūdijus, negu kokias geležtes, kad ir nužibinta. Kad ir jaunas, bet turėtum suprasti, kokią reikia rinktis: šokt, pamirkčiot — dailią rūtą; duonai minkyt — riebią drūtą. Čia aš, Petrai, ne tik turtą turiu galvoj. Čia daugiau. Kas turtingas, tas ir išmintingas — kvailys turtą neužgyvens. O jeigu ne jis pats užgyveno — tėvai, tai vis tiek jis iš protingų giminės. O vien tik grožio žiūrėt, tai... Dažniausiai su moterų grožiu eina visoki tie — aš, man, aš taip nenoriu, man tik šitaip turi būt! Supranti?

— Suprantu. Pastatyti šalia turtingo fabrikanto, mudu esam maži kvailiukai.

— O manai — ne?

Įėjo motina ir tyliai paklausė:

— Žadėjai ar kaip čia? Kazys prašo vyno.

— Duok. Du buteliu. Ji tik pečiais patraukė.

— Mama, dar nebaigėt stikliuko.

— Jau aš jo nebaigsiu. Paragavau į tavo sveikatą, ir užtenka.

— Be to ... — nutraukė Kreivėnas. — Jeigu manęs rytoj nebūtų namie ... Atvažiuos Rečiūnas, duok jam centnerį rugių. Baigia duoną ...

— O mes ar išteksim? Degtinę varo, o paskui duonos prašinėja. Irgi žmonės!

— Irgi katalikė! Kai žmogui reikia padėti, tai ji raukosi.

— Nesuprantu, iš kur tas tavo gerumas.

Po pietų Petras pavaikščiojo po sodą, kelis kartus žvilgtelėjo į naują Grūšto kluoną ir pagaliau pasiryžo pas Grūštą nueiti. Seniai buvo. Reikia paklaust, kaip seniui sekasi, reikia naujo kluono pažiūrėt... Taip, naujo kluono ir bendrai... Būtų ir užmiršęs! Pievas ketina sausint, sakė mama.

Darželio tvora nudažyta. Gerai — ne taip greit supus. Kiemo pašaliai nugreboti. Irgi gerai — bus mažiau musių.

Pro langą žvilgtelėjo Elziutė. Ji paraudo ir dingo.

Aguona daržely taip užsidegė, kad net vienas lapelis nukrito ant žemės.

Grūštas išėjo pro duris svečio pasitikti.

— Mes net pagalvodavom — tur būt jūs jau nė gyvo nėra. Nuo pernai vasaros dingot.

Petras linksmai nusijuokė ir vėl žvilgtelėjo į langą.

Ant palangės užsirangęs katinas prausė svečių.

Vėsių seklyčioj buvo jaučiamas lengvas rožių kvapas.

Grūštas klausinėjo svečią apie kelionę, apie Dotnuvą, apie Kauną ir atsiduso:

— Kiek įvykių per tuos vienerius metus. Kiek kraujo pralieta, kiek valstybių žuvo. Ir Lietuva kartu. O kas dar mūs laukia — nė nežinom.

— Galim nujaust — tautos naikinimas. Pirmiausia sunaikins inteligentus, o paskui ateis visiems kitiems eilė.

— Dievas už mūsų nuodėmes siunčia mums bausmę ir kartu didelį bandymą. Jei prisipažinsim kalti, šauksimės jo gailestingumo, tai palengvins kančias. Baus, bet ir pasigailės.

— Bet ne visa tauta kalta. Turėtų baust tik kaltuosius.

— O Dievo Sūnus ar kaltas buvo? O šventieji? Jie irgi buvo nukankinti — mirė už kaltuosius. Matyt, nekaltųjų kraujas reikalingas kaltųjų išganymui. Matyt, tik nekaltųjų kraujas gali suminkštyti užkietėjusias širdis.

— Pagal jus išeina, kad ir Stalino valdžia iš Dievo ... kaltiesiems bausti...

— O kaip gi kitaip? Tauta turi būti nubausta, bet ateis atgailos valanda, ir rykštė bus

sulaužyta. Kas gal žinoti? Gal šitas tautas, kurias Dievas dabar baudžia, ateity labai, labai mylės. Ir baudžia dėl to, kad myli.

Elziutė vis nesirodė. Petras pradėjo nerimauti ir vis nejučiomis dairėsi į duris. Gal ji nė neateis? Bet atsiminė jos paraudimą ir pats sau atsakė: „Ateis“.

Petro neramumą pastebėjo ir Grūštas.

— Kur gi ta šeimininkė dingo? — neiškentė jis. — Nors kokios giros atneštų. Ir reikės nueit ieškoti.

Su tais žodžiais atsidarė durys, ir įėjo Elziutė. Ji įėjo šypsodamasi. Mėlynavo gėlė josios geltonuose plaukuose, mėlynavo akys, lengvas rožių kvapas seklyčioje susiliejo su tuo mėlynu meilumu. Tą meilumą Petras pajuto josios rankos paspaudime, josios lūpų išlinkime, net plaukuose, kurie ties smilkiniais dar nebuvo spėję išdžiūti.

„Kokios mažytės josios ausys“, pagalvojo Petras.

Atsisėdusi prieš Petrą, ji susidėjo rankas, lyg mokinė, prasidedant pamokai, ir paprašė:

— Dabar pasakokit.

— Ką? — nusijuokė Petras.

— Viską, viską.

— Aš jau papasakojau tėveliui. Jam net nusibodo klausyti.

Grūštas šyptelėjo.

— Meluojat. Dabar pasakokit man, — spyrėsi ji. — Aš irgi noriu viską žinoti.

— Ne pasakot, o paklausti noriu. Kaip čia tas jūsų kluonas galėjo sudegti? Padegimas ar ką?

Tyrinėjot?

— Neieškok, jei žinai, kad nerasi. Jei kartais ir žinotum, o tau būtų aišku, kad neįrodysi — tylėk. Žarijas žarstysi — dar didesnį gaisrą sukursi. Tai šitaip. Pasakokitės, o aš einu karvių perkelti.

— Ar ir jūsų bernai dabar šventomis dienomis piršto nepajudina?

— Ne, bet jau iš seno pas mus taip: jeigu aš šventą dieną namie, tai darbininkai gali eiti, kur nori.

— Tai štai kokios naujienos su tuo kluonu, — nutęsė Petras nežinodamas, kuo čia reiktų pradėti. — Ir daugiau dar yra. Girdėjau, rengiatės tekėti.

— Žinoma! Raskit tokią, kur nenorėtų.

— Už Giružio?

— Kodėl ne? Lyg jis blogas vyras?

— Aš to nesakau, bet...

— Na, matot... O kam tas „bet“?

— Aš tik norėjau pasakyti, kad greit išsirinkot.

— Kam man rinktis? Išrinko.

— Ar jau susitarėt?

— Ne.

— Tai juk galit ir netekėt... už jo ...

— Žinoma. Galima net nuo pačio altoriaus pabėgti.

Josios akys juokėsi.

Petras kažin ko sumišo ir atsikosėjo.

Ant agrasto krūmo nutūpė dagiliukas. Jis kraipė galvutę ir ciceno, žiūrėdamas į pravirą langą.

— Šita gėlė labai pritinka prie jūsų plaukų.

— O gal ir jums gėlės jau pradeda patikti? Gal jau pasikeitėt? Seniau, kiek atsimenu, ne labai vertindavot. Sakydavot, kad iš visų gėlių jums labiausiai parinka agurkai: ir žydi, ir valgyt galima.

— Kodėl ... Gėlės gerai ... Ir jos reikalingas daiktas. Ypač valgomajam. Jos žadina apetitą.

— Taip? Tik tiek? O gal norėtumėt užkasti?

Petras pyktelėjo:

— Aš rik norėjau pasakyti, kad gėlės, pavyzdžiui, šita jūsų plaukuose, kelia ... visokią apetitą ...

— Visoki? — Elziutė paraudo. — Nežinojau, kad jūs iš tų, kuriuos šieniu privilioja.

— Tai reikia suprasti, kad jūs gėlę turit, norėdama privilioti.

— Kodėl ne? Aš irgi Ievos duktė. Kodėl nevilioti? Pavyzdžiui jus!

Ji pažvelgė jam stačiai į akis ir linksmai susijuokė.

Petras vėl sumišo. Jis nežinojo, ar čia atvirumas, ar švelnus pasityčiojimas.

— Jeigu tik mane, tai gėlė nereikalinga ...

— Nieko nepadės?

— Ne, ir be gėlės jūs ...

— Jei taip, tai metu ją, — nedavė jam pabaigti. — Be reikalo tik nuskyniau. Būtų dar žydėjusi ir biteles viliojusi.

Ji išsiėmė gėlę iš plaukų.

— Duokit man.

Imant gėlę, jų rankos susisiekė, bet ji greitai atitraukė savąją.

Gėlę Petras įsikišo į atlapo kilpą.

— O dabar eikim pasivaikščioti, — paprašė jis.

— Taip greitai nusibodo čia?

— Ne, bet lauke sienos nevaržo. Ir pažiūrėsim naujo kluono.

— O koplytėlės nenorėtumėt atlankyti? Tiesa, jūs toli nuo to ...

— Jūs labai greitai galite apsirikti. Man atrodo, kad aš jau pradėdau artėti prie jos.

Elzietė nustebusi pažvelgė į jį.

— Kaip aš turėčiau suprasti?

— Taip, kaip aš pasakiau.

Sodo takeliai buvo nugreboti. Du klevai iš abiejų koplytėlės pusių šlamėjo, tarsi šnibždėjosi tarp savęs. Lyg skundėsi. O Kristus klausėsi to šlamėjimo ir rymojo. Susigraudinęs buvo ir tylus. Saulė švietė Jam, bet Jis žiūrėjo į juodą žemę. Tylus ir susimąstęs.

Kai juodu priėjo ir sustojo, juodviejų šešėliai susiglaudė. Kristus žiūrėjo į tuos susiglaudusius šešėlius, susirūpinęs ir tylus, o klevai nustojo šlamėti.

— Man jau pradeda aiškėti šita Didžiojo Rūpesčio mįslė.

— Čia visai ne mįslė.

— Taip, tam, kas gyvena ne tik protu, bet ir širdimi.

— O jūs?

— Aš dar neišmokau ir širdim gyventi.

— Tai aš padėsiu jūsų protui — priekite prie Jo arčiau ir ledas nutrįps nuo jūsų širdies. Aš kažin kokioj knygoj skaičiau, ir net pagalvoju — kodėl kai kurie žmonės turi širdį meilei, kuri virsta dulkėmis, o Amžinajai neturi jos.

— Tur būt, dėl to, kad žemei atiduoda visą širdį, o Dievui jau nelieka vietos.

— Netiesa, žmogaus širdis didesnė už visą žemę, o Dievui vietos reikia tiek maža.

— Šitie žmonės panašūs į krūminės varytojus. Gavo grūdą duonai, o varo degtinę. Jie dirba sutemus — bijosi saulės. Šitų žmonių meilė irgi — ne vynas, tik krūminė. Aš ne per seniausiai pradėjau galvoti, bet jau priėjau išvadą, kad bolševizmas, visokio netikėjimo vainikas, liberalizmo išpera, yra ne tik valstybės ir visuomenės gyvenimo santvarka. Tai tobulas materializmo įsikūnijimas visose gyvenimo srityse, mokslo sužalojimas, dorovės sugriovimas, meno suteršimas, visokio žmoniškumo bankrotas. Viskas per gyvulį ir tik gyvuliui. Aš nenoriu patekti į tą kiaulių tvartą ir ieškau kelio kitur, o todėl pirmiausia atsisakau nuo ... kairės. Kelias po kairei — į bolševizmą. Ar aš mokėsiu žengt dešiniaja — nežinau, bet viena man aišku: jei aš norėsiu sukurti šeimą, tai mano žmonai turės būt viskas aišku. Ir gyvenimo prasmė, ir meilės prasmė ... Egoistu vadinsit mane? Vadinkit, bet čia yra tik noras ... na ... nenorėčiau, kad vaikai augtų kiaulių tvarte, nes paskui ne visiems pasiseka iš jo išėiti.

— Tai jūs jau nenorit... eit kairėn?

— Ne, nes tas kelias veda į bolševizmą, o bolševiku gali būti tik kvailys arba nusikaltėlis.

— O radę kitą kelią ... eisit juo?

— Dar nežinau, ar pajėgsiu per tvarto slenkstį perlipti.

— Jums padės ... ta ... kuriai viskas aišku ...

— Tada ... žinoma ...

— Jūs nuoširdžiai sakot?

— Ar aš kada melavau, — Elzietė? Juk jūs pažįstat mane nuo mažų dienų.

— Tiesa, jūs visuomet būdavot tiesus.

— Nuo mažų dienų ... Kaip neseniai tas buvo ... Aš atsimenu visus mudviejų žaidimus, o jūs? Atsimenat tą vejelę po ažuolu? Tai buvo jūsų darželis. Kai aš vieną kartą nuskyniau visus snaudalius ir sakiau, kad tai bus kralikams, kiek verksmo buvo! Atsimenat? O viena kartą jūs pasakėt: „Kai aš jau galėsiu šitą ažuolą apkabinti, tai gausiu šliūbą“. — „O ką tu juo veiksi?“ paklausiau aš, rimtai galvodamas, kada aš jį gausiu. „Pasidėsiu po pagalve“, atsakėt jūs. Elzietė nusijuokė.

— Aš viską dėdavau po pagalve — saldinius, riestainį, kurį nesuvalgydavau, o kas tas šliūbas, tur būt, nė nežinojau.

— O dabar jau mėginot ažuolą apkabinti?

— Ne, ypač, kad jis dabar suodinas.

— Tik mūsų akmuo paupy — Tėvelis — nepasikeitė ir, tur būt, vis toj pačioj vietoj stovi. Metus laiko nemačiau. Atsimenat, kaip mes tą akmenį pavadinom tėveliu? Jis toks didelis, o kiti akmenys toki mažiukai buvo. Tuos mažiukus, tuos vaikus, mes sunešėm arčiau tėvelio, kad jie vieni nebijotų. Kai sunešėm apie dvidešimt, mums pasirodė, kad vaikų per daug. Reikėjo ir mamos ieškoti. Mama atsirado — kiek mažesnis akmuo, iki pusės vandeny. Nusprendėm, kad mama skalbia ir tuoj pareis namo. Bet kai ir kitą dieną mama neparėjo, nutarėm prašyti mūsų kumetį, kad pasikinkytų arklus ir mamą nuvežtų pas tėvelį. Koks negeras buvo tas mūsų kumetis! Tik pasijuokė ir nevežė.

— Ar neaplankysim savo senų draugų?

— Gerai, pradėkim nuo kluono, nors jis ir naujas.

— Kluonas man ne draugas. Aš jo net truputį bijau.

— Kodėl? Kad vėl neužsidegtų?

— Ne, kad kiek, aš būčiau už jo ištekėjusi, jei ne vienas mano gudrumas...

— Koks?

— Nesakysiu, atspėkit...

— Leiskit kiek geriau į šitą jaunikį įsižiūrėti. Neblogas. Šimtus metų stovės.

Kluonas dar kvepėjo eglų sakais. Kai kur dar sunkėsi sakai, kaip šviežias medus. Ir šienas kvepėjo. O pastogėje jau čirškė žvirbliai, o iš po sparų buvo išlindę šiaudai ir plunksnos.

— Štai ir viskas. Netrukdykime žvirbliams, — nusišypsojo Elziutė, rodydama į jų lizdus.

Ažuolas stovėjo apjuodęs, be lapų. Jo draugai medžiai sode žaliavo ir žaidė lapų vainikais, o jis stovėjo vienas. Nykus ir liūdnas. Tik viena kregždutė, nutūpusi ant plikos šakos, kažin ką pasakoję jam, juokėsi ir krykštė. Staiga suskambėjo, kaip nutraukta styga, ir nuskrido.

— Gal dar atsigaus, — guodėsi Elziutė.

— Reikėtų paimti gražtą ir įgręžti. Pažiūrėti, ar giliau mediena ugnies sudeginta, ar ne.

— Jums tuoj viską gręžti, piauti ir vis žiūrėti. Ir kad viskas būtų aišku. Reikia laukti. Kam skausmą jam be reikalo didinti.

— Kalbat, lyg ažuolas ką jaustų.

— Žinoma, ir medis turi kraują.

— Argi kas krauju jaučia? Vis netikslumai, Elziute. Bendrai, mes iš papratimo pasakom daug netikslumų. Pavyzdžiui, sakom: „Myliu tave visa savo širdimi“.

— O kaip reiktų sakyti?

— Mes mylim visai ne širdimi. Reikėtų sakyti: „Myliu visais smegenų centrais ir visa nervų sistema“.

— Fui... Kokia anatomija! Jei į mane kas taip kreiptųsi, ką aš turėčiau atsakyti? „Atsiprašau, mano meilė dar nepasiekė reikiamo kolorijų skaičiaus“. Fe!

— Atsiprašau, — nusijuokė Petras, — aš tik taip sau. Aš tik tyčia.

— Juokitės, o aš sakysiu savo — medis turi kraują. Ir gėlės yra gyvos. Kai skleidžiasi rožės žiedas, rodos, paimtum jį, kaip kūdikį, ant rankų. Ir gėlės kvapas tiesiog sunkiasi į tavo kraują, kad turi net užsimerkti. Ir, rodos, bučiuotum tą gėlę, kaip savo seserį. Gėlės juokiasi, raudonai mėlynai kutena širdį, ir tu kartu juokiesi su jomis. Kai aš nuliūdus, liūdi ir jos, rodos, net galvelės palenkia. Kaip jūs tą išaiškinsit su savo kolorijomis?

— Čia jau poezija ...

— O jums agurkai.

Juodo nebuvo iš anksto susitarę, kur eis, bet kaip susitarę stablelėjo netoli kapinaičių.

— Užeikim pažiūrėti liepų. Kviečiu, lyg į savo. O tėvelis pardavė visai manęs neklausęs. Aš nė nežinojau. Būčiau jokia būdu nesutikus.

— Ką čia toki brangų mano tėvas nupirko?

— Senovė! Praeitį. Liepas. Čia guli mūsų močiutės, kurios dūminėj pirkaitėj verpė, o balana švietė joms. Ar ne tiesa? Rodos, tik pakastum čia ir rastum sidabrinių žiedų, sklypelį žiursto, atausto raudonom šakutėm. Rodos, matau aš jas su dryžais sijonais, su baltais marškiniais ir rūtų vainikais ant galvų, einančias į bažnyčią. O kokias dainas dainavo jos! Dabar tas dainas dainuojam mes. Jos miega ir laukia mūsų. Tiesa? Juk senovė čia, taip?

— Nekalbėkim apie mirtį. Baisiai nemėgstu. Verčiau apie šitas liepas.

— Man patinka po šitom liepom pasėdėti. Čia taip tylu. Tik liepos šnabžda, lyg bijodamos miegančius pabudint. Tas šnibždėjimas kyla vis aukšty, į pačias viršūnes, o iš viršūnių į patį dangų. Gera būtų čia miegoti ir sapnuot kartu su mirusiais.

— Ir vėl jūs apie mirtį! O liepos? — pažiūrėjo į jas atsidėjęs. — Išpuvė, lizdai špokam ir

paklydusiom bitėm. Jas jau reikėjo prieš keliasdešimt metų nukirsti. Būtų buvę naudos. Nors ir dabar... Gal dar būtų medžiagos liepinėms — taukams supilti, medui... Iš kitokio medžio šitie indai toki geri neišeina.

— O dabar pasakykit, ar jūs juokiatės, ar norit mane supykdyt. Šitos liepos priklauso mirusiems, o ne mums, gyviems.

Petras nustebęs pažvelgė į ją ir susigriebė.

— Dėl manęs tegu jos būna. Dar šimtą metų tegu žaliuoja. Aš tik taip sau, praktiškai pagalvoju. O beržiukai koki užaugę! Jau cieli beržai.

— O ką iš jų būtų galima padaryti?

Abudu pažvelgė į vienas kitą ir nusišypsojo.

Juodu išėjo iš kapinių ir pasuko pro cukrinių runkelių lauką. Ėjo linija. Petras ėjo paskui ją. Jis nusiskynė runkelio lapą ir eidamas mušė sau per ranką. Žiūrėdamas į jos šlaunų linijas, jis galvojo: „Kokia sveika mergaitė. Ji tiesiog sutverta būti mama.“ Elziutė atsigrėžė, norėdama ką sakyti, ir nustebusi pažvelgė į jo veidą.

— Ko jūs taip spoksot?

— Žiūrau ... Kokios gražios jūsų kasos.

Ji nieko jam neatsakė, rik nejučiom pasitaisė sijoną ir ėjo toliau.

Eidamas jis stengėsi stoti į josios pėdas. Ėjo pro rugius. Elziutė braukė ranka per rugių varpas. Jis taip pat ištiesė ranką, ir jam rodėsi, kad rugių varpos šiltos. Kad šiltos josios pėdos. Jis nusiskynė vosilką, kurią buvo palietusi jos ranka, ir prispaudė ją prie lūpų. Kai ji vėl atsigrėžė, jis sumišęs vosilką numetė ant žemės. Pasijuto, lyg pagautas nusikaltimo vietoj.

— Į paupį?

— Taip.

— Pas Tėvelį?

— Taip.

— Vėl sunešim jo vaikus? — nusijuokė ji. — Jau jie turėtų būt paaugė.

— Taip.

— Kas jums? Sakinio nesudedat.

Jis taip pat nusijuokė merkdamasis, lyg saulė jau per daug šviestų jam į akis.

Prie didelio raudono akmens augo žemuogės. Aplinkui buvo pridėliota mažesnių akmenukų.

— Žiūrėkit, dar yra keli vaikai, — nudžiugo ji. — Vienas, du, trys ... septyni. Kažin, kur kiti dingo?

— Kas nors pasiėmė žagrei pataisyti arba piemenys įmetė į vandenį. Išsiskirstė po pasaulį.

Priėjo arčiau. Iš žolių prie pat akmens purtelėjo kieliukė ir cypsėdama plasnojo ore. Paskui atsitūpė ant grumto ir mosavo uodega.

Elziutė pasilenkė.

— Žiūrėkit, mažyčiai! Koki jie bejėgiai ir meilūs.

Ji pasakė tokiu balsu, kad Petrai net šilta pasidarė krūtinėj.

Ji praskleidė žoles ant lizduko taip švelniai ir atsargiai, lyg būtų norėjusi miegančiam kūdikiui nuo akučių nubraukti plaukus.

Juodu susėdo pievoj. Petras plėšė nuo karklo šakelės lapus ir metė juos į vandenį. Žuvytės priplaukdavo prie nukritusio lapo, pasisukinėdavo ir vėl nunerdavo.

— Jums kad tik apgaudinėti ... — pirštu pagrasino Elziutė.

— Nelinkęs. Aš einu tiesiai, kepurę nusiimu pirmas iš tolo.

— Jei taip, tai pasakykit ... Jūs vesite Arminaitę ... kiek teko nugirst...

— Jau taip toli nueita!

— Na, pasakykit! — nekantravo ji, nutraukdama ramunės galvutę. — Vesit?

Ji rauda ir su baime žiūrėjo į jo veidą.

— Ne.

— Melagis! — metė ramunės žiedą jam į veidą ir susijuokė taip linksmai, kaip kregždė, kai išskrenda pro atvirą langą.

Petras susimąstė.

— O aš jau atspėjau, ką tas reiškia, kad jūs vos neištekėjot už naujo kluono, — pasakė jis po valandėlės, žiūrėdamas į vandenį.

— Ilgai galvojot!

— Kuo paprastesnė moterų gudrybė, tuo ją sunkiau atspėt. O dabar jūs pasakykit — tekėsit už Giružio?

— Ne.

Petras taip pažiūrėjo į ją, lyg pirmą kartą matytų. Jis apkabino ją ir pamažėli lenkėsi pabučiuot, bet ji prispaudė pirštus prie jo lūpų ir sušnibždėjo meilium prašymu:

— Būkit geras, palaukit... Ir aš palauksiu. Jis tylėdamas paglostė josios ranką. Kai juodu pakilo eiti namo, jis paklausė, apkabindamas ją per liemenį:

— Ar galima ... taip?

— Galima, — atsakė ji paprastai.

Kreivėnas iš kiemo žiūrėjo į du, einančius per pievas. Jam atrodė, kad jie eina taip lėtai ... Per lėtai. Tur būt, niekados iš tos pievos neišeis. Iš tolo žaliuojančio pievoj jie atrodė, kaip dvi gėlės — rausva ir melsva.

Kreivėnas vaikštinėjo po kiemą, lyg ko ieškodamas. Nubaidė gaidį, besipešantį su gaigalu, priėjęs pakrutino vežimo ratą, lyg norėdamas atspėti, ar ilgai laikys. Įėjęs į daržą, pavaikščiojo tarp plysviais, pasilenkęs nusiskynė svogūno laišką ir kramtė, žiūrėdamas į debesis ir kregždes. Išspioves vėl sugrįžo į kiemą. Pievoj tų dviejų dėmių — rausvos ir melsvos — jau nebuvo.

Kreivėnas patrynė rankas, kaip neįgudęs kalbėtojas, besiruošias pradėti kalbą.

— Taip. Aš jį išpėsiu... Atsargiai... Ir vėl tu, šėtono puse! — suriko jis ant gaidžio, kuris gaigalą jau buvo parvertęs ant šono.

Apgynęs gaigalą, jis nuėjo į trobą.

Petras parėjo namo lėtai žingsniuodamas. Kieme gaigalas buvo įsikirtęs gaidžiui į gūžį. Burzdėsi gaidys, sparnais mušė, net plunksnos rūko, bet gaigalas jo nepaleido.

Petras žiūrėjo ir šypsojosi.

Pagaliau gaidžiui pavyko pasprukti. Tik ties vištide jis sustojo ir atsigręžęs sušuko ko-ko ko-ko! Gaigalas atsikirto užkimusiu balsu ir nukrypavo per kiemą.

Klėty zurzėjo armonika.

— Jeigu karas rytoj... — pradėjo Kazys ir nutilo.

Kažin kas ginčijosi su juo. Armonika vėl sukvykė, ir svetimas balsas užtraukė:

Esli zaptra vaina,

Esli zapira pakod...

Daina nutrūko. Armonika dar kiek pažviegė ir taip pat nutilo.

— Sūrmaišėli Račiūnienės! Jei tik tiek moki, tai nė nepradėk!

16.

Valgomajam tėvas skaitė laikraštį. Jis pažvelgė į sūnų per laikraščio viršų. Atsikosėjęs laikraštį sulankstė, padėjo ant stalo ir patrynė rankas.

— Kur mama?

— Prigulė. O kas?

— Nieko, tegu miega.

— Pasivaikščiok buvai?

— Buvau pas Grūštus ... Kluono pažiūrėt.

— Ilgai žiūrėjai. O per pievas ar ne tuėjai?

— Aš.

— Su Elziute?

— Aha...

— Hm... Šita... O gal ir pats jau girdėjai — Elziutė rengiasi tekėti.

— Už ko?

— Už Giružio.

— Vargiai...

— Kodėl vargiai? Ar ne puikus vyras? Rankas turi, negeria. Užeitum pasišnekėt. Kartu augot.

— Spėsiu. Atsišnekėsime.

— Hm ... O tau pas Grūštą nėra ko ieškot...

— Kodėl? Ar tai pas kaimyną nėra užteigalima?

— Galima, nesakau ... Bet su Elziute vaikštinėti po laukus ... Pamatys Giružis ... Paskui piktumai... Ko tau ten lišt? Neardyk, kas pradėta.

— Jūs, rodos, ir pradėjot...

— Aš. Puiki bus pora. Truks — laikys!
— Iš tų pelų nebus grūdų.
Kreivėnas iš paniūrų pažvelgė į sūnų. Valandėlę tylėjo.
— Žinai mano būdą. Ką aš pradėdau, tai ir pabaigiu. Aš turiu planą, todėl iš anksto įspėju — nesipainiok. Elziutė ne tau.
— O ką jūs žinot? Gal ir aš turiu planą. Kreivėnas krustelėjo galvą ir giliai įtraukė oro.
— Elziutė ne tau ... Verčiau pagalvok apie Arminaitę. Parašyk jai eilėraštį, — šyptelėjo nenoromis. — Jau pastebėjau, kad tu su motina pradėdi sukti vienas girnas. Ar ne ji tau įkalbėjo gretintis prie šios ... geros, doros, skaisčios mergaitės? Ar ne taip ji kalbėjo?
— Kam jūs čia dar mamytę atrandat? — liūdnu balsu atsakė sūnus ir pažvelgė pro langą. Kieme gaidys vėl buvo susikibęs su gaigalu.
— Tam, kad neužmirštum... kad... kad jeigu šituos namus teks užrašyti, tai užrašysiu aš, o ne ji.
— Dar nežinia, kaip su tuo užrašymu bus. Gal nebus kas palikti...
— Tu drįsti man prikaišioti! Drebi į akis, kad aš ūkį baigiu nugyvent! Kad skolų pridirbau?
— Argi aš kalbu apie skolas?
— O apie ką gi, mamytės Petreli?
— Aš norėjau pasakyti, kad jeigu mes jau turim bolševizmą, tai aišku, kad nuosavybės nebus, ergo, nebus kas palikt.
— Nuosavybės nebus? Tai būtų ūkio griovimas!
— Bolševikams tas nesvarbu. Jie turi būti nuoseklūs. Jeigu jie paskelbė, kad Dievo nėra, atmetė visus Jo įsakymus, tai turėjo atmeti ir šitą: „Nenorėk nė jaučio, nė asilo ... ir taip toliau, kuris yra tavo artimo." Nesuprantu tik, kodėl mūsų kairieji ... pažangieji ... bedieviai ... (kaip juos geriau pavadinti?) kodėl jie tokie nenuoseklūs? Net juokinga ir kartu pykti reikia. „Ponai bedieviai", norisi jiems pasakyti: „Dievo nepripažįstat, taigi atmetat ir Jo įsakymus. Svetimoteriauti leidžiat ir patys svetimoteriaujat." „Kam varžyti žmogaus laisvę, jeigu tas sveikatai nekenkia." Juk taip sakot? — nusijuokė Petras. — Bet kada iš jūs nori atimti penkių aukštų namą, tai tuoj atsimenat Dievo įsakymą: „Nenorėk nė jaučio, nė asilo ...". Tur būt dėl to atsimenat, kad tame penkių aukštų name yra minkštesnė lova. Paleidot gyvulį, o kada jis pribėgo prie jūsų kupetos, tada rėkiate. Ė, nerėkit, nesulaikysit!
— Kokį gyvulį? — suriko tėvas, nustebimo parblokštas.
— Mane! Jeigu Dievo nėra, tai žmogus neturi sielos, ergo, aš gyvulys, o jeigu gyvulys, tai turiu būti tikras gyvulys ir kuo didesnis, tuo geriau. Duokit man ragus kuo ilgiausius, kad galėčiau prisimūšt prie lovio. Jūs leidžiat svetimoteriauti, o tas man, gyvuliui, patinka. O vogt, užmušt? Nenorėtumėt leisti? Uždrausit?
— Yra įstatymai. Tu ką čia dabar? — stebėjosi tėvas, išpūtes akis.
— Dievo ar žmonių įstatymai? Jei jie ne Dievo, tai man tik nuspiaut. Ko man bijot, jeigu viskas baigiasi čia, jeigu po mirties man nereiks atsakyt? Užmušiu, nudursiu savo ragais kiekvieną, nudursiu dėl patelės ar samčio jovalo. O aš esu ir pavydus. Kodėl jūs, ponai, galite turėti truputį aukso, o aš ne? Aš apsidairau, susiieškau daugiau tokių, kaip aš, galvijų. Mes iškeliam kruviną vėliavą ir šaukiam: „Išalkusi minia pirmyn!"
— Tai proletarai tau galvijai? — suriko tėvas grasinamu balsu.
— Taip, bet ne dėl to, kad jie nieko neturi — dėl to, kad atmetė Dievo įstatymus. Pagaliau ir patys prisipažįsta, kad yra iš gyvulių ir gyvuliai. Taigi mes vienijamės ir griaujame jūsų įstatymus. Mes leidžiam naujus: „Mirtis mūsų klasės priešams!" Ir užmušame juos. Užmušame viešai, net pasauliui pasigirdami tuo. Visi kiti turi mums pritarti, o jei ne — užmušame ir juos. Žinoma, mes patys nenorim, kad mus užmuštų. Kaip gi gyvulys galėtų to norėt?
— Bet ir mes nenorim! Mes, kurie turim namą, kurie turim žemės daugiau kaip du kvadratiniai metrus, kurie turim tarną ir tarnaitę.
— Aha, jūs! Jums pasigailėjimo nėra. Jūs kliudot mums prieiti prie lovio. Žinoma, mes vienas kitą irgi subodom, ir mus už tai baudžia. Ką padarysi, kad tave vieną „bausti" užpuolė visas būrys. Neapsiginsi, ragai per silpni, bet sąžinės graužimo dėl mūsų padarytos žmogžudystės mes nejaučiam. Sąžinės graužimo! Sąžinės nėra, nes sielos nėra. Pagaliau... jeigu mus ir nubaudžia ... kad ir mirtimi ... tai bausmė nedidelė. Sutrumpino tik laiką kapstyti po šitą mėšlyną, kurį jūs vadinat žeme.
— Nesuprantu, ar tu dar varpininkas, kairysis, ar jau bolševikas. Ne, tu ne bolševikas. Nekalbėtum taip pats apie save. Tu meluotum. Ar tik ne į Romą suki?
— Ar dar kairysis aš? Kiekvieno kairiojo nuoseklus kelias eina į bolševizmą. Ko sustot

pakely prie nuosavo namo, prie tarno ir tarnaitės? O gal į Roma suku, klausiat? Pamatysim vėliau, o dabar baikim kalbėt apie nuosavybę.

— Taip, sakiau ir sakysiu, kad atimti nuosavybę — sudaužyti tą lovį, apie kurį tu kalbėjai. Jei nebus nuosavybės, niekas nenorės dirbti. Kam šitą arklį turiu šerti aš, jeigu jis ne mano? Tegu kiti pašeria, ar aš kvailas. Kam aš turiu pasilenkti ir paimti akmenį nuo dirvos, jei ta dirva ne mano?

— Mat kaip? — nusijuokė Petras. — Aš jums atsakysiu — tik Dievo įsakymas „Nenorėk nė jaučio, nė asilo“ skatina mane tą akmenį paimti. Matyt, Dievas norėjo, kad žmogus šį tą turėtų savo, kad jis pats — pats! — lenktųsi to akmenio paimti. Kad jis dirbtų laisvai, su džiaugsmu, o laisvė ir darbo džiaugsmas jau skiria mus nuo gyvulio. Jei žmogui atimsi viską — atimsi laisvę, nes jis pats nesilenks akmenio paimti. Pagalvok, tėve, kas mums dabar daryti? Reikia, kad mes, kurie laikom iškėlę kruviną vėliavą, turėtume ant savo stalo baltos duonos. Taip. O kad jie nenori dėl akmenio lenktis, tai mes griebiam botagą. Aš dar ne viska, tėve, apie Dievo įsakymus pasakiau. Dievo įsakymai, kaip laikrodžio ratukai. Išimk vieną, ir visas mechanizmas sustos. Kad ir svetimoteriavimas. Žmona yra mano nuosavybė, o aš esu nuosavybė žmonos. Jei netekėjusi — ji bus kieno nuosavybė, o jeigu aš mergaitę suvedžioju, aš tuo pačiu kam nors pavagiu nuosavybę. Užmušiau — atėmiau didžiausią nuosavybę.

— Dabar man aišku, kur tu suki. Apsieisim ir be Romos. Nevok, neužmušk... Kam čia dar Dievą išgalvoti? Sveikas žmogaus protas sako, kad negalima. Protas! Tik reikia daugiau šviesos, mokslo ...

— Protas, mokslas aistrų nežaboja. Protą aistra visuomet nugalės, jeigu aistros nesulaikys Dievo akivaizda. Pagaliau, koks išskaičiavimas būti doru? Kokia nauda iš to man, kuris nieko neturi? Kad jūs, turtingieji, galėtumėt ramiai miegoti? O dėl Romos... Aš ten dar nenuėjau. Prieš einant, reikia dar išmokti pirmą žingsnį žengti. Vištidėj užaugęs, neskrisi kartu su baltu balandžiu.

— Suprantu, kas tas ... baltas balandis! — piktai šyptelėjo tėvas.

— Dar nenuėjai? Vadinasi, kely sustojai?

— Aš tik nuo bolševizmo nusisukau. Aš prieš darbo džiaugsmo — laisvės — atėmimą. Aš prieš pavertimą gyvuliu. Aš už tai, kad žmogus pats lenktųsi akmenio paimti. Man viena aišku — arba su bolševizmu, arba su Dievu. Vidurio kelio nėra. O jei su Dievu, tai reikia priimti visus Jo įsakymus. Aš ieškau kelio. Nenorėčiau likti toks, kaip dabar — nė nuryt, nė išspiaut. Į Romą ar į Meką — man kol kas vis tiek, bet viena jau aišku — eiti reikia!

— Tu visiškai klysti, laisvamanius laikydamas gyvuliais. Žmogus vis dėlto ne gyvulys. Jis turi protą.

— Tai kam dar pasikabinot Darviną? Lyg aš neatsimenu, ką jūs apie beždžionę pasakodavot? Vargšės beždžionės! Jos apalptų iš nusiminimo, jeigu sužinotų, kad šitie šlykštūs žmonės jas, šituos švarius gyvulėlius, vadina savo giminėmis.

Tėvas tylėjo. Po valandėlės jis atsiliepė, akis išmeigęs į sūnų:

— Tur būt, imsi tvirtinti, kad tarp netikinčiųjų nėra padorių žmonių? O Romos avelių tarpe maža ištvirkimo?

— Sutinku. Yra tokių, kurie Dievo neneigia, bet Jo ir neboja. Irgi nė nuryt, nė išspiaut. Aš nesakau, kad žaliai medų nėra nudžiūvusiu šakų. Būna ir nudžiūvusiam, kurį tik nukirsti reiktų, viena kita atžala prie šaknų. Šitos atžalos vis tiek yra išauklėtos, kaip jūs pasakytumėt, religijos nuodų atmosferoj. Taip, taip, nesiraukykit, nenorit prisipažinti, bet taip yra. Dievo įsakymai vis tiek liko šitų netikinčiųjų pašamonėj, Bet pagalvokit, tėve, kas bus tada, kai žmonės apie krikščionišką auklėjimą ne girdėt nebus girdėję! Kai „nuodų“ nė pašamonėj nebus likę. Pavyzdžių jau turim rytuos. Beždžionė vis dėlto švaresnis gyvulys!

— Tai šitas nudžiūvęs medis — bedievių medis?

— Taip.

— Ir jį reikia nukirsti? Puiku, kunigėli! Tiek pasieki besimokydamas, kad net pasukai į visų prietarų šatrinį — Romą! Mokslo reikšmės nenori pripažinti! Ir rėžti į akis, kad visi laisvamaniai yra gyvuliai, supuvę ... — Tėvas pakėlė kumštį ir pagrasino sūnui. Jo veidas net pagelto. — Tylėk! Žinau, ką nori pasakyti. Besiteisindamas, bešvelnindamas, gal būt, pasakysi, kad aš esu to nudžiūvusio medžio žalia atžala. Tik tiek ir galėtum. Nereikia! Leidau mokytis, o eini sesers keliais. Tik pinigūs kaip į balą išmečiau... Bet dabar aš... aš tau pasakysiu. Jeigu bolševikai šito ūkio neatims, tai tada aš tau duosiu atsakymą į tai, ką dabar išgirdau. Tada tu nė nedrįsk manęs kaltinti. Tai irgi bus — ergo! — dūrė jis pirštu į stalą. — Pažiūrėsim, ką tada kalbėsi. Atsimink, vaike ... Aš ir mirsiu, o neužmiršiu!

— O jeigu bolševikai viską atims? — atrėžė sūnus, rankas susikišdamas į kelnių kišenes. — Tada sakysit, kad gyvulį reikia pririšt. O kuo?

Tėvas sukando dantis, net žandikauliai iššoko. Jis taip pažvelgė į sūnų, kad šis net nusigando.
— Vaikpalaiki!
— Ko jūs čia baratės? — paklausė motina įeidama.
— Mes čia nubalsavom, kad Dievo nėra, — stengėsi šypsotis Petras, bet jo lūpos drebėjo. Baimė praėjo, o pradėjo kilti neapykanta. — Nubalsavom, bet — vis dėlto porą Jo įsakymų pasilikti norėtume. Taip mums patogiau.

Kreivėnienė priekaištingai pažvelgė į vyrą ir palingavo galva.
— Nespėjo vaikas parvažiuot, o tu ...
— Kam vaikas, o kam ne ...
— Ar tu girtas, ar jau visai iš proto išėjai? Tik jau, Dieve tu mano...
— Nutilk ir nešdinkis į virtuvę. Žinok savo vietą. Marš!
— Irgi žmoniškumas, mokslas ir proto šviesa! — žušuko Petras baldamas.
Kreivėnas pagriebė nuo stalo stiklą, trenkė jį į žemę ir spruko pro duris.
— Kam tau prasidėt su juo? Žinai jo būdą, — atsiduso motina.
— Kalba apie žmoniškumą, apie laisvę, o į žmones žiūri kaip į savo avių kaimenę. Noriu — suvarau į žardį, noriu — uždarau į tvartą. Daryk taip, gyvenk taip, kaip aš noriu, o jei ne, tai aš tau parodysiu.

— Ar tik ne nuo Elziutės pradėjot?
— Kad ir taip ...
— O baigėt, Dievas žino, kuo ... Visada taip būna ...
Per vakarienę Kreivėnas visą laiką tylėjo. Jis žiūrėjo tik į langą arba duris. Tylėjo ir Petras su motina. Pabaigęs valgyti, Kreivėnas patrynė ranka kaktą ir paklausė, nepakeldamas akių nuo stalo:

— Tai gal sekmadienį nė balsuoti neisi?
Petras suprato, kad tėvas sako jam.
— Neisiu, — atsakė tvirtai.
— Žinoma, atsakyti teks man. Ar ne?
— Kiekvienas atsako už save. Juk yra laisvė galvoti ir elgtis ...
— Taip, taip, juokis... Didelę išmintį rodai... O tu? — kreipėsi į žmoną.
Žmona tylėjo.
— Nieko nepadarysi. Reiks griebtis priemonių... Apsidrausti... — nusprendė jis, eidamas į miegamąjį.

Motina su sūnum sėdėjo tylėdami. Juodu girdėjo, kaip tėvas vaikštinėja po miegamąjį. Jis ten pastūmė kėdę, užsuko laikrodį. Buvo girdėti, kaip jis atsidarė langą ir nuspiovė į sodą. Vėl vaikštinėjo.

Petras norėjo užsukti radijo aparatą. Motina, netardama nė žodžio, sulaikė jo ranką. Jis nusišypsojo, linktelėjo ir išėjo į savo kambariuką šalia seklyčios.

17.

Anksti rytą Petras nuėjo į upę maudytis. Rytas buvo pilnas rasos ir vieversių. Jų čiulbėjimas buvo vėsus ir drebėjo, kaip rasos lašeliai ant dobilų lapų. Vanduo gnaibė kūną, bet paplaukiojęs Petras pasijuto lengvesnis ir linksmesnis. Net kvėpuot buvo lengviau. Rodos, sugertų visą tyrą orą. Ir karkluose, ir alksniuose jis pajuto tą linksmumą ir pradėjo ant jų təkšti vandenį. Pasilenkęs paėmė nuo dugno akmeniuką ir juokdamasis paleido į Tėvelį. Akmeniukas garsiai kaukštelėjo į akmenį, ir Petras net susilenkęs užsiėmė ranka burną. Jis atsiminė kieliukę.

Kažin kur toli sugiedojo gaidys. Žuvis pliaukštelėjo pakrūmėj, o vanduo vis plaukė ir plaukė — be paliovos. Nešė putas, šapus, prigėrusį vabalą. Ir buvo taip miela viskas — ir Tėvelis, ir gaidžio giedojimas, net šapai ir vabalas. Tą vabalą jis išnešė ant kranto, padėjo ant žolės ir ėmė rengtis.

Paupiu Kazys vedėsi arklius. Zuikis nešdinosi, kiek drūtas, ir įlindo į dobilus.
Apsirengęs Petras vėl pažiūrėjo į vabalą. Tas nekrutėjo.
— Jeigu negyvas, tai jau nieko nepadarysi. O šandie... šandie, žinotum, aš norėjau tavęs pasigailėti. Tokia diena. Pats nesuprantu, vabale, o tu nė nežinai, kas čia vakar pas šitą akmenį atsitiko.

Mergos su kibirais ėjo į laukus.
— Ką duosit veikti? — kieme Petras paklausė tėvą.
Tėvas žvilgtelėjo į sūnų ir šiuurkščiai atsakė:
— Pridirbsi tu čia ...
Pamatęs, kad sūnus stovi ir laukia, kiek švelnesniu balsu pridėjo:

— Jei taip nori, gali eit runkelių kaupti. Toki čia dabar darbai... Verčiau pameškeriotum ... Jeigu eisi kaupt, tai pasiimk juodį. Jis lėčiausiai eina, bet Julė vis tiek turės vedžioti. Tegu ne tiek, kaip kiti, bet ir juodis lipa iš vagos ir runkelius mindžioja.

Po pusryčių Petras pasikinkė juodį į žagrukę ir laukė ateinant Julės. Ji atėjo apsilvilkusi dryža bliuzkaite. Nauja. Ta pačia, kur vakar, šventą dieną, vilkėjo. Ne ta pilka, kur buvo iki pusryčių. Tos pilkos buvo viena alkūnė užlopyta.

— Naaa! — sudavė ji arkliui per kaklą. — Ir arklį pasirinkot. Su tokiu dar užmigsim laukuose.

Lengvai šliaužė žagrukė, versdama pailgus kaupus. Juodavo režiai tarp žalių lapų. Runkelių lapai šlamėjo. Užkaupas plotas atrodė dar gyvesnis ir linksmesnis. Ir runkeliai lyg didesni, ir žalumas tamsesnis. Ir išpurenta žemė kvepėjo.

Varsnų gale, sukdamą arklį, Julė vis žvilgteldavo į Petrą.

— Naaa! Kada užkaupsim, jeigu šitaip velkiesi koja už kojos. Manai, kad rytoj pabaigsim?

Petras jautė, kad čia jam buvo sakoma. Jį kalbino mergina, bet jis tylėjo.

Atsivaręs iki pievos, jis žvilgtelėjo į laikrodį ir priėjęs išžebojo arklį. Užsirūkęs papirosą, atsigulė ant pievos. Julė atsisėdo kiek toliau.

Arklys peša žolę, rūksta papiroso dūmai, šlama runkelių lapai, o Julė iš tolo vis žvilgčioja į Petrą.

— Ar teisybė, — paklausė ji, kai Petras atsuko galvą į jos pusę, — kad dabar tarp mokytų ir nemokytų skirtumo nebus?

— Teisybė.

— Čia skiedžia, kad dabar nemokytos galės tekėti už mokytų.

— O kas pirma neleido?

— Nevedė. Gėda buvo. O dabar gal tos gėdos nebus, kai jau visi lygūs. O iš teisybės, kuo ta mokyta geresnė už prastą? Ir ta boba, ir ta boba, koks čia skirtumas? Kad ji lūpas nusidažius, nagus nusižibinus, plaukus susiraičius pusmečiui? Pasakojo man levutė, tarnaitė to advokato... Kaip čia jo pavardė? To, kad jį kur varnos sulestų... Jūs žinot, tik pavardę užmiršau. Tai levutė pasakoja ... mano gera pažįstama. Aną sekmadienį buvau užėjus, dar giros užfundijo. Turi atskirą kambariuką ant aukšto. Tai sako, kad ponias vis pusmečiui susifrizavus, o paausiuos glindos. Baisi ponias! Lūpas tai ir mūsiškės mokės nusidažyti. Čia mokslų nereikia. Didelis daiktas suknelę išsirinkt arba skrybėlę?

— Bet žmoną veda, kad turėtų draugę ... na, kad turėtų su kuo mintimis pasidalinti, pasikalbėt.

— Pasikalbėt? Tai bobą veda tik pasikalbėt? Kva kva kva!

Ir Julė nusirito ant pievos.

Petras neiškentė nesišypojęs. Numetęs papirosą, pataisė juodžiui plėškę.

— Šeimininkas eina pas Giružį.

Petras žvilgtelėjo į paupį. Tėvas ėjo takeliu ir nešėsi kažin ką susivyniojęs po pažaste.

— Giružis dabar — oho!

— O kas?

— Iškilo. Su bolševikais iš vien. Dabar jis viską gali. Tik pasakys: „Šitas liaudies priešas“, ir jau saugumas ima. Dabar ir Grūštaitė už jo tekės. Pirmiau dar spyrė, o dabar jau drąsiai galės priėti ir paglostyt. Ir tokia davatka uždės balną tokiam vyrui!

Petras pažebojo juodį ir apsuko žagrukę.

— Naaa, proletare! — spyrė ji arkliui į koją.

Arklys truktelėjo. Vidury vagos Julė atsisuko:

— O aš, jeigu ... Runkelius ariat! Nematot?

— Užsižiopsojau ... — atsakė Petras sumišęs.

— Jeigu būčiau Giružio vietoj, dabar jos nevesčiau. Pirmiau nenorėjai, tai dabar ir man nereik tavęs. Buožės pusė! Kurgi! Dabar kiekviena tekėtų už komisaro, o Giružis bus. Bus, ką čia šnekėt!

Julė dar kažko paklausė, bet Petras neatsakė. Kaupė tylėdami. Petras nė nepastebėjo, kaip iš kažin kur atsirado tėvas.

— Vesk arklį namo. Jau vienuolika. Kazys jos arklus pakaustyt. O kaupiasi gerai. Žemė kaip ikrai.

Petras patraukė namo, o tėvas likęs dar žarstė žemę, išsirovė runkelį ir apžiūrėjo iš visų pusių.

— Ko tėtė buvo pas Giružį? — paklausė Petras motiną.

— Kas jį žino ... Kumpį nunešė ...

Kreivėnas parėjo namo ir kažin ką aiškino Kaziui. Prisiraišiojęs tris arklus, Kazys išjojo pro

vartus, o Kreivėnas nuėjo į klėtį. Pasidairė, pradengė Kazio lova, pasiraukė ir išėjęs šūktelėjo Julę:

— Griebk šluotą ir iššluok klėtį. O paskui išmazgok.

Julė nustebusi truktelėjo pečiais.

— Visur pats ir pats eik, visur parodyk pirštu, tai gal dar padarys, o pačios niekad nesusipranta. Šitiek dulkių! Jeigu visą laiką tokiom dulkėm kvėpuosi, tai aišku — gali džiova prisimest.

Įėjęs į virtuvę, užpuolė žmoną:

— Nežiūrai, nematai, kokia darbininko lova! Pakėliau paklodę, o paklodė — kopūstus sodink.

— Koks rūpestingas, a girdit! Kas čia pasidarė? Tur būt kieno šuva pasikorė. Visą amžių nežinojo, kaip šeimyna turi, o šandie ėmė ir pamatė. Ar neskalbiam, ar negauna baltus kas savaitė? Su kokiom kojom atėjo iš tvarto, su tokiom ir lipa į lovą. Tai aš čia kalta?

Pro vartus vienu arkliu įvažiavo Račiūnas. Kreivėnas išėjo į kiemą. Pasisveikinęs paklausė, ar turi maišą, ir abu nuėjo į klėtį. Julė šlavė grindis. Kampe ji pakėlė numestas kelnes, ir Kreivėnas ten pamatė aplūžusią pintinę. Pintinė buvo pripilta pelų, ir baltavo kiaušiniai. Kreivėnas priėjęs pintinę paėmė ir atsinešė į šviesą.

— Nežinojau, kad mūsų vištos čia kiaušinius deda.

— Ir kaip gražiai... eilėmis ... Ir dar pelais užbarsto, — nusijuokė Račiūnas.

Julė paraudusi stovėjo kampe.

Kreivėnas padėjo pintinę ant grindų ir lipo į viršų. Laiptai sugirgždėjo, ir jis nenoroms susiraukė.

Kai juodu su rugių maišu nulipo žemyn, pintinė vis dar stovėjo vidury klėties.

— Kur ją dėt? — paklausė Julė jau atvėsus.

— Dėk į kampan. Kieno bus, tas pasiims.

Išlydėjęs Račiūną, Kreivėnas patenkintas nusijuokė žmonai:

— Jau radau šešką, kur kiaušinius vagia.

— Kas?

— Kazys.

— Klėty radai?

— Klėty. Dėl tavęs galėtų viską išnešt. Nieko nematai. Vis man vienam eik, vis žiūrėk, viską matyk. Kažin, kas būtų, jeigu šituos namuos ir aš taip nežiūrėčiau, kaip tu. Kiaušinius palikau. Užteks, kad užsirašysiu.

Kreivėnienė atsiduso:

— Tai vis tie ... pažangūs!

Kreivėnas net krūptelėjo, bet nieko neatsakė ir priėjo prie rašomojo stalo. Išitraukęs stalčių, išsiėmė storą sąsiuvinį.

Stalčių buvo senų laikraščių, prirašytų popierių lapų, batų tepalo dėžutė, vokų, kamuolys šniūrų maišams rišti, sauja uknorių ir naujutėlės šukos arkliams šukuoti. Per dulkes ritosi šruotai.

— Nekišk nagų, — sakydavo žmonai, kai ji norėdavo išvalyti stalčiaus dulkes. — Dar sumaišysi man raštus. Aš jau pats išvalysiu.

Kreivėnas atsivertė sąsiuvinio puslapį, kurio viršų buvo užrašyta: Kazys. Lėtai pasivilgęs plunksną, jis pradėjo naują eilutę: „Liepos mėn. 8 d.: Kiaušiniai.“

— Kiek pasigesdavai kiaušinių? — paklausė žmoną.

— Penkių, šešių. Ir taip vis kasdien. O matai, kur tie kiaušiniai...

„Keturių savaitės, 7 kiaušiniai kasdien, iš viso...“ rašė Kreivėnas ir, nepakeldamas galvos, šūktelėjo žmonai:

— Duok pietus!

— O kur Petriukas? — susirūpino Kreivėnienė. — Petrute, ar nematei, kur jis?

— Sode stovi pas tvorą i žiūri in Grūšto kluoną.

Kreivėnienė piktai žvilgtelėjo į tarnaitę ir pati ėjo pašaukti. Visi sėdo valgyti pietų. Parjojo Kazys. Arklius išvedęs į laukus, jis sugrįžo į kiemą ir ėjo tiesiai i trobą. Julė žvilgtelėjo į Petronę, padėjo šaukštą ir straktelėjo į priemenę. Sugrįžus ilgai maiše šaukštu po lėkštę, lyg nežinodama, ar valgyt toliau, ar ne.

Įėjo Kazys. Trenkęs kepurę ant suolo, atsisėdo, pažvelgė į Petronę ir įsidėjo į burną duonos plutelę. Ilgai kramtė. Pagaliau mostelėjo ranka ir pasiėmė šaukštą.

— Kas tau? — nustebė Petronė.

— Liežuvį skauda, — prakošė jis pro dantis.

Julė iškišo Petronei liežuvį ir parodė špigą. Petronė pasiėmė lėkštę ir nuėjus atsisėdo prie

krosnies.

— Kas čia? — nustebė Kreivėnienė įėjus ir visus apžvelgė.

— Tiedu durnaropių apsiėdė.

Kreivėnienė tuoj suprato ir, nieko nesakius, grįžo atgal.

Vakare atėjo Giružis.

— Labas vakaras, — pasveikino jis garsiai ir apžvelgė šeimyną, valgančią vakarienę.

Tuoj prasivėrė durys, ir pasirodė Kreivėnas. Jis buvo susirūpinęs.

— Prašom. Prašom toliau.

Kazys mirktelėjo Julei.

— Ir dieneles karštumas, — pradėjo Giružis pasisveikinęs. — Nė vakare neatvėso. Ir draugas Petras jau namie.

— Šiandie jau runkelius kaupė, — atsakė tėvas greitai, lyg norėdamas nuslėpti šypsena, kurią pastebėjo Petro lūpose.

— Namie, — atsakė Petras. — Renkasi draugai iš visų pakampių.

— Slinkis toliau prie stalo, — kvietė Kreivėnas.

— Ačiū, aš jau po vakarienės.

— Gal giros išgertum?

— Čia tai kas kita.

Išgėres pusę stiklinės, pasigardžiuodamas atsikrankštė ir reikšmingai nusišypsojo:

— Kai mečiau gėręs degtinę, tai dabar man gira geriausias gėrimas.

— Argi niekad degtines ir negerai? — paklausė Kreivėnienė lyg stebėdamasi.

— Vieną, du stikliukus. Daugiau — ne. Ne tie laikai. Smetonos laikais gėriau. Visi gėrė.

Pasakykit, kas biednam žmogui daugiau buvo likę? Dabar kas kita. Naują gyvenimą statom. Ir jei kas dabar išgeria, lai tik iš džiaugsmo. Laisvę turim.

Kreivėnienė susiraukė.

— O kur ta laisvė? — pradėjo Petras. — Žodžio laisvė, pavyzdžiui, yra, ar nėra jos?

— Yra! — nukirto Giružis.

— Gerai. O jeigu aš, pavyzdžiui, pasakysiu, kad mes laisvės neturim, darom, ką Maskva diktuoja, kas bus su mano laisve?

— Kaip galima sakyti, kad Maskva diktuoja. Tai melas, o už melą, aišku, reikia bausti. Argi Maskva diktuoja? Ne, rik pataria, moko mus, mums gero nori. Juk mes penkiasdešimčia metų atsilikę nuo kultūros. Girdėjot juk, radiją turit, laikraščius skaitot.

— Suprantu. Kai mes pradėsim vogti, kaip rusai, tingėti, kaip rusai, kai mūsų vaikai gaujomis vaikiosis be priežiūros ir nieks nežinos, kieno jie, tai tada būsim tą kultūrą pasiviję.

— Čia broliškos tautos įžeidimas! — supyko Giružis.

— Tu, Petrai, geriau prikąšk liežuvį, — įsikišo tėvas.

— Teisybė, liežuvis prikąst leista. Laisvė!

— Tu sakai, kad dabar geri iš džiaugsmo... — neiškentė Kreivėnienė, ir jos akyse sužibo pikti žiburiukai.

— Iš džiaugsmo, bet tik kiti. Aš — ne!

— Ir tu tikėk žmonėms! O čia vis pasakoja, sakosi net patys matę, kaip prieš savaitę tu girtas Liudvinave į Šešupę įpuolei. Būtum prigėres, tik Balaika ištraukė. O pasakoja žmonės nemelagiai.

— Tai Balaika būtų prigėres, Balaika įpuolė, o aš jį ištraukiau. Pasiutę žmonės! Abu šlapi buvom, tai gal ir sumaišė.

Kreivėnas pritardamas linktelėjo galva.

— Ką čia apie tokius niekus kalbėti ... — tęsė Giružis patylėjęs. Dabar yra svarbesnių dalykų, kuriuos reikia aptarti, išsiaiškinti. Artėja rinkimai į liaudies seimą. Štai kada pasirodys, ar mes suprantam laisvę, ar ne. Rinksim geriausius iš geriausių. Nė vieno balso liaudies priešams!

— O kas tie liaudies priešai? — paklausė Kreivėnienė.

— Aišku, smetonininkai, fašistai!

— Yra tik keturi kandidatai, tai kuris iš jų fašistas, liaudies priešas?

— Visi keturi geri kandidatai. Fašistų čia nėra.

— Tai kad liepi balso neduot už liaudies priešus? Tai už kurį nebalsuot?

— Už visus reik balsuot?

— Tai kam dar tas išpėjimas? — piktai nusijuokė Petras. — Keturis kandidatus davėt, už keturis liepiat balsuot ir dar išpėjat — nė vieno balso liaudies priešams! Kvailių ieškot, ar ką?

— Čia taip išeina. Jeigu jūs neisit balsuot, tai aišku, kad jūs prieš liaudį, kad jūs su liaudies

priešais einat.

— Dabar jau aišku. Čia laisvė — gali balsuoti, gali nebalsuoti.

— Žinoma — laisvė.

— O jeigu aš nebalsuosiu?

— Tada pasirodysit, kad einat su liaudies priešais. Pasirodysit, kad jūs prieš komunistų partiją, o komunistų partija teisinga, bet ima be pasigailėjimo: mirtis visiems liaudies priešams!

— Tai čia ir yra ta laisvė?

— Žinoma, laisvė! Galit nebalsuoti, nieks neprivers, bet atsiminkit, kad pasuose įspaus, kas balsuoja. Ateisit į krautuve ko nusipirkt, ateisit į įstaigą ... Reikalą turi, pilietis? Parodyk, drauge, pasą. Aha, nebalsavai? Kur ženklas?

— Ir laisvai ima laisvą pilietį! — nusikvatojo Petras.

— Su jumis ginčytis sunku. Aš ne ginčytis atėjau. Aš tik atėjau įspėt, paragint, išaiškint... Kur jūs rasit geresnę partiją, kaip komunistų partija? Ji visų kovojančių žmonių ... kaip čia geriau pasakyti, kad suprastumėt... Ji visų žmonių prūsųkys!

— Tai kas mes? Užpakalis? — supyko Kreivėnienė.

— Palaukit, drauge ...

— Žinai ką, Juozeli? Mudu kiaulių kartu neganėm, tai tu manęs drauge nė nevadink.

— Tegu bus senoviškai, dėdiene ... Ir ... taigi... Aš manau, kad tik taip šnekat, dėdiene, o balsuot vis tiek balsuosit.

— Ar taip jau labai nori žinot? Jei kiti nedrįsta, tai aš pasakau. Jei Dievo skirta, kad reik kentėt — kentėsime. Jo valia, Juozeli. Ir tu Jo valioj. Bet balsuot už tuos, kurie nebijo Dievo ir bažnyčias griaus — ne!

— Kas čia griauja tas bažnyčias? — šoko Giružis. — Eikit, melskitės, nieks nedraudžia.

— Ką bolševikai sako, reik suprast priešingai, ir rasi tiesą.

Giružis nutilo. Apsidairęs po kambarį, jis kreipėsi į Petrą:

— O draugas Petras kaip?

— Aš? Šis laisvas pilietis jau laisvai apsisprendė, — atkirto Petras, su panieka pažvelgęs į Giružį.

— Ačiū Dievui.

— *Kam dar Dievą mini? — supyko Kreivėnienė.*

— *Kaip tai? Tai jūs, tai jūs, dėdiene, manot, kad aš koks bedievis? Aš einu į bažnyčią ir pasakysiu, kad jeigu Dievas būt nepadėjęs, tai būtume nė laisvės negavę.*

— *Užteks! — pašoko Kreivėnas. — ir galo nebus. Su savo kvailiojimais jūs galit žmogų iš proto išvest!*

Giružis atsiduso. Jis pabaigė gerti savo stiklinę, vėl apsidairė po kambarį ir atsistojo.

— *Reikia krutintis.*

Atsisveikindamas jis spaudė visiems rankas, o Kreivėnienę dar suramino:

— *Pamatysit, dėdiene, koks gražus bus naujas gyvenimas.*

Kreivėnienė tylėjo. Kreivėnas sveičią išlydėjo pro duris. Temo. Snaudė beržai. Tik vakarų dangus buvo įpykęs, Rodos, kad ten kas ištiesė ilgą raudoną vėliavą.

— *Gražu! Puiku! Kur judviejų protas? — širdo Kreivėnas sugrįžęs. — Nebalsuosit — nebalsuokit, bet kam šitokių ... velniai žino, kokių ... šnektų?*

— *O kas pradėjo? — atsikirto žmona. — Kam tu čia jį pasiprašei?*

— *Aš?*

— Tai dar meluosi, kaip bolševikas? Vakar pats sakei: „Reikės griebtis priemonių ... apsidrausti“, a girdit. O šandie pasigriebei kumpį ir apsidraudei.

— Gerai, gerai ... Aš savo padariau ... Mano, kad jeigu ji nebalsuos, tai bolševikai pasiims savo tankus ir nusigandę pabėgs į Maskvą. Žiūrėk, kad iš ūkio neišmestų. Ech, boba!

— Tegu meta. Gatvę ties komisaro namais šluosiu, bet vis tiek nebalsuosiu. Tankus, a girdit! Tegu aš tik boba, bet manęs nė su tanku nepaimsit.

Kreivėnas mostelėjo ranka ir užsidarė miegamajam.

18.

Ryte nuėjęs maudytis, Petras jau rado paupy Giružį.

— Skandintis ar maudytis? — paklausė Petras, sėsdamas ant akmenio.

— Ko aš skandinsiuosi? — atkirto Giružis, segiodamasis marškinius. — Gyvenimas dar prieš akis. Ir dar koks gyvenimas! Kai pagalvoji, tai imtum šituo vandeniu ir nuplautum visus priespaudos likučius.

— O kai na pagalvoju, tai tu apie nieką daugiau nemoki kalbėti, tik apie politiką. Visai nusipolitikavai. Pasakyk man, jeigu jau viską sakai, ko tu lauki iš bolševizmo, iš šitos naujos tvarkos?

— Ko? Žemės gausiu.

— Kam tau tos žemės? Tu račius juk.

— Tai kas? Galiu ir ratus dirbt, ir žemės turėt. Žemė neprapuls. Žemė toks daiktas, kad ... Žmogus, žiūrėk, mirė, rodos, nieko jam nereikia, o ir tam kask giliau ir kuo plačiau. Į siaurą duobę nenori lįst, ir gana. Daugiau žemės duok, vadinasi. Žemė! Turėsiu daugiau žemės — karvę laikau, vištų daugiau ... Kaip žinodamas ir klėtį pasistačiau. Žemė! Jeigu, sakysim, jau dvidešimt penkis hektarus turiu — velniam man ratus dirbti?

Abudu nusirengę vaikščiojo paupiu.

— O jei tu šandie jau turėtum dvidešimt penkis hektarus, ar taip pat agituotum už bolševikus?

— Hm ... Kur tu rasi tokį kvailį. Kiekvienas gina, ką turi. Bet jeigu aš nieko neturiu, tada kas kita ... Aš galiu tik gauti.

„Kai žmonės nuogi, jie daug atviresni“, pagalvojo Petras. „Jie nesivaržo pasakyti, ko šiaip nedrįstų. Rūbus padėjai — lyg koki varžtai nukrito.“

— Girdėjau — Grūštaitę ketini vesti?

— Kaip liaudies seimas pasakys.

— Tai čia seimo reikia?

— Jeigu žemę atima, tai kas man ta Grūštaitė? Likite sveiki, einu į kitą parapiją.

— Aha ... Tai tu turi ir kitą?

— Grūštaitė iš pradžių buvo tik pagašdint tai kitai, o dabar ir pats nežinau, kaip čia yra. Užsispyrus, gyvačiukė. Toks būdas, kad nežinau, ar glostyt, ar su lazda mušt. Pats nesuprantu, kas čia darosi. Kai apie aną niekas nesisuka, tai atrodo, kad ir man jos nereikia. Tada galvoju apie Grūštaitę. Tegu tik kitas pradės sparnu apie ją rėžti, jau man nė miegot, nė valgyt nereikia. Rodos, kas šnibžda į ausį: „Kvaily! Tokią gražią mergą nuneš iš po pat nosies. Kaip tu gyvensi be jos? Gausi, tai gausi dvidešimt penkis hektarus. bet be anos visuos laukuos vietos nerasi.“ Graži. Grūštaitė jau nieko sau, bet ana ... Grūštaitė medus, o ten medus su karštu šnapsu. Galva sukasi... Tiek prikankina mane, kad kartais imu ir pagalvoju: „Palauk tu, rūtele žalioji. Kai vesiu Grūštaitę, tai tada žinosi.“ Vieną vakarą net kažin kur nugalvojau. Rodos, stoviu su Elziute prie altoriaus, kunigas rengiasi žiedus mainyti, o Balaika šnibžda man į ausį: „Magdutė šventoriuj laukia.“ Aš nuo altoriaus ir pro duris. Pabėgčiau, kaip mane gyvą matai, pabėgčiau nuo pačio altoriaus.

— Tai vesk aną. Ko lauki?

— Vesk! Reik pirma žinoti, ar ji eis. O vėl man atrodo, kad šitam tąsymuisi vis tiek sykį bus galas. Aš pats suprantu, protas sako, kad Grūštaitė būtų geriau. Tegu tik seimas pasakys apie žemę. Seniau — kas man ta žemė? O kai dabar ją pajudino, tai rodos, be jos gyvent negalėsiu. Net pavydas ir piktumas ima, kad kiti gali gauti daugiau, negu aš. Žemė! Man jau dabar taip atrodo, kad vieną gražią dieną imsiu ir pasakysiu: „Užteks tų seiliojimuši! Žemė! Sudie, žalioji rūtele! Einu pas Grūštaitę.“ Svarbiausia, kad aš noriu tokios dienos sulaukti. Noriu! Protas sako! Ech, nemoku visko išdėstyti, — pabaigė jis, šokdamas į vandenį.

Išsimaudę juodu nuėjo kas sau.

Petras pabaigė kaupti runkelius, susiieškojo meškere ir vaikštinėjo paupiais. Vakaraus vaikštinėdavo keliu paliai sodą. Nueidavo iki kapinių.

Šeštadienio vakarą pro sodą važiavo Račiūnas. Važiavo vienu arkliu. Vežimaitis buvo tuščias.

— Kur taip vėlai, kaimyne?

— Pas Grūštą, — atsakė Račiūnas nenoroms ir sustabdė arklį. — Nė sakyti, nė nesakyti... Et, vis riek sužinosit. Važiuoju, gal gausiu kokį centnerį rugių, — prisipažino, traukdamas ant akių kepurę. — Žinai, šeimyna didelė, pernai rugiai neužaugo ... Tai ką, balsuoja rytoj?

— Balsuos, tik ne visi. O jūs?
 — O ką padarysi? Nebalsuosi, dar iš ūkio išmes. Giružis jau buvo pas mane, išdėstė ... —
 kalbėjo Račiūnas, žiūrėdamas į sodo tvorą.
 — Galim nė viens nebalsuot, Maskva vis vien paskelbs, kad balsavom visi.
 — Taigi... Nebalsuok, įkąsk, kad dantų nėra.
 Ir Račiūnas pavarė arklį.
 Vis labiau tamsėjo medžiai. Sužibo pirmosios žvaigždės. Viena ties Grūšto kluono kreigu, kita ant sodelio. Sužibo ir mirksėjo. Žibėjo jos, kaip Elziutės karoliai saulėje. Tada, kai juodu sugrįžo per pievas vienu du.
 Iš ryto Kreivėnas ėmėsi nustatyti dienos tvarką. Jis pats, žmona ir Petras balsuoti važiuoja prieš pietus. Kai sugrįš, galės eiti šeimyna.
 — Aš lieku namie. Jei reikės tuoj grįžti, tai į bažnyčią vis tiek negalėsiu nueiti. Viena mergu eis priešpiet, o kita popiet.
 Kreivėnui buvo aišku, kad bartis neverta.
 — O kur tu? — paklausė sūnų, kuris valė dviratį.
 — Važiuoju į Marijampolę.
 — Tai į Liudvinavą balsuot nevažiuosi?
 Petras nieko neatsakė.
 Kreivėnas išvažiavo vienas. Paskui išėjo Julė ir Kazys. Jis buvo apsiavęs čebatais ir iki pusės aulų užleidęs kelnes.
 — Kap tu čia dabar? — nustebo Petronė, stovėdama tarpdury ir žiūrėdama į naują madą.
 — Rusiškai! — pasigyrė Kazys ir pliaukštelėjo rykšte per čebato aulą.
 Kreivėnienė sėdėjo prie lango. Ji atsivertė maldaknygę ir persižegnojo.
 Prie sodo brolis su seseria stabtelėjo ir laukė Motiejaus. Giružienė jauėjo per lieptą. Toliau nuo kalniuko, keldamas dulkes, dardėjo Račiūno vežimas.
 Saulė švietė pro pilką rūką. Vėso. Dangus drumstėsi ir niukėsi.

19.

Po rinkimų Kreivėnas buvo neramus. Vis vartė laikraščius ir sėdėjo pas radijo aparatą. Atrodė, kad jis užkaitė ką ir dabar negali nuo puodo atsitraukti. Bijo, kad neprisviltų.
 Pagaliau — žinia! Ūkininkams palieka trisdešimt hektarų.
 — Trisdešimt hektarų palieka! — riktelėjo žmonai, įbėgęs į virtuvę. Jo balse buvo pasityčiojimas ir panieka žmonai, šitai kvailai davat kai. Ką čia dailinti!
 Jis vėl pasijuto lyg didesnis, vaikščiodamas kriukį kėlė aukščiau, o žingsnis buvo tvirtesnis. Pro sūnų praeidavo visai nepažvelgdamas. Kelis kartus atrodė, lyg norėtų stabtelėti ir ką pasakyti. Ne, praeina, o akyse žiba išdidumo žiburiukai. Prie stalo jautėsi, lyg laimėjęs svarbią bylą. Lyg žmona su sūnum būtų ką negera padarę, o dabar jo valia bausti ar pasigailėti. Iš rankos judesio, kada jis siekia sviesto, buvo jaučiama, kad jis turi ką pasakyti ir pasakys, bet jūs palaukit. Truputį paspėliokit, truputį paragaukit neramumo ir jūs. Žodį „mano“ jis išardavo ypatingai pabrėždamas, lyg tarp kitų žodžių jis būtų didesnis ir meilesnis. Tardavo tą žodį lyg per dažnai.
 Žinią apie žemę laikrašty jis perskaitė du kartu. Tvirtai prisikimšęs pypkę, jis krestelėjo galvą į sūnaus pusę:
 — Tai kaip? Atėmė žemę, ar ne?
 O lūpos šiepiasi. Net pypkė taip kruta, kad reikia ją išimti iš burnos.
 — Negirkit dienos be vakaro.
 Kreivėnas pažvelgė į sūnų, paskui į stalą, lyg ieškodamas, ką čia pagriebt ir paleist tam vėplai į galvą. Bet jis tik ranka mostelėjo ir išdidžiai nusprendė:
 — Bolševikai ne toki kvaili, kad griautų ūkį.
 — Jūs palaukit kokius metus. O gal nė tiek nereiks. Aš norėčiau tada šitoj pačioj vietoj, jei taip bus galima, paklaust: „O kur jūs trisdešimt hektarų?“
 — Manai, kad liaudies seimas savo nutarimą mainys? Ne piemenų gauja ten susirinko.
 — Gauja kvailų Maskvos pastumdėlių.
 — Eik jau, eik. Iš piktumo pats nežinai, ką kalbi.
 — Žinau. Taip. Ir žinau kai ką daugiau — kitais metais jūs pats bėgsit iš šito ūkio. Luktelkit. Nustatys mokesčius. Džiaugsmas išsisklaidys, kaip jūsų šitie pypkės dūmai.
 Tėvas pakėlė antakius aukštyn, nykščiu giliau išpaudė tabaką į pypkę ir nutęsė:
 — Lauksim ...

Tą žodį jis taip atskiedė abejone, kad Petras nenoroms šyptelėjo. Nusišypsojimas buvo trumpas, bet pilnas pasigailėjimo.

Kreivėnas iškrėtė pelenus iš pypkės, paėmęs kamštį užspaudė žarijas ir, žiūrėdamas į užrašą ant pypkės, pradėjo:

— Atsimeni... Sakiau... Jei žemės neatims, tai gausi atsakymą. Dabar jau gali gaut ... ergo ... Jei nori griaut mano planus, tai žinokis. Ką čia dailint: jei manai vesti Grūštaitę, tai žinok, kad aš tau nieko neduosiu. Aš nenoriu tokios marčios.

— Bet, tėve, aš pasitraukčiau į šalį, jei vesčiau ...

— Vis tiek ... Negausi, ir baigta, o Grūštas ubago neims į savo namus.

— Dar tas viskas už kalnų.

— Vis tiek ... Dabar žinok ... Aš tau nurodžiau kelius. Jei vesi aną... Tegu Arminams lieka irgi tik trisdešimt hektarų, bet kiek jie turi susikrovę! Sidabriniai šaukščiukai ... Ką šaukščiukai — net šaukštai! O brangūs kailiai? Vasarą tik neša ir vėdina. Aš tau galėčiau tik į ausį pasakyti, tikėt nenorėtum, kiek jie turi aukso sužerę. Dar iš senų laikų turėjo ... Parodė man vieną kartą, kai buvau svečiuos. Paėmiau penkrublę ir numečiau atgal. Lyg būtų pirštus nudeginus. Nėr valgyt paskui negalėjau. Imu su šaukštu morkas, o rodosi, kad ten rubliai su caro galva.

— Et, tėve, pasakoji nė ši, nė ta ... Apie savo godumą ...

Kreivėnas susigriebė.

— Ne apie godumą ... Tik norėjau pasakyti, kad auksas, kaip žemė! Tik mokėk rankoj išlaikyt. O šiais laikais gal net geriau, negu žemė. Žemę atims, o auksą paslėpsi — pašvilpk, kaip sako Petronė.

— Ir auksą gal atimt.

— Tada viską gali. Ir gyvybę. Taigi mat... Aš tau tik gero linkiu. O nenori — sau žinai. Tada manęs nekaltink. Vesi Arminaitę — gali ir be ūkio gyvent, jei atsitiktų, kaip tu sakai, kad nuosavybės nebus ... Tai šitaip yra. Jei norėsi vest Grūštaitę, nieko negausi. Taip ir žinok. Svetimam paliksiu, bet savo planų griaut neduosiu.

— Aš pradėdau suprast, kad kažin koks Giružis jums svarbiau, negu aš.

— Ne svarbiau, bet planas ... Tu jo vis tiek nesužinosi. Nė tu, nė kas kitas.

— Ir nereikia. Jeigu Grūštaitė už manęs tekėtų, tai man irgi daugiau nieko nereikia.

— Aha! Atsisakai nuo palikimo? Iš anksto atsisakai? Taip ir žinosim, — grasino tėvas, nepajėgdamas paslėpti džiaugsmo. — Nereikia, tai nereikia. Žinosim, ką daryt. Tik neužmiršk! Tu, kiek atsimenu, irgi nusistatymų nemainai, nors vieną ... vieną jau pakeitei ir apspiaudei mane...

— Turėkit tuos savo planus, bet be reikalo negrasinkit ir neieškokit priekabių. Nerašysit — nerašykit!

— Taip ir bus! Truks — laikys!

20.

Kreivėnas laukė, kada atvyks matininkas ir atrėš šešis hektarus nuo jo žemės. Jis žinojo, kad su matininku turės atvykti ir Balaika, ir Giružis. Pagaliau sužinojo — rytoj atvyksta. Dar iš vakaro jis nuėjo pas Giružį, rado jį namie ir iš tolo pradėjo kalbą apie žemę.

— Tiesiog stebėtis reikia naujos valdžios sumanumu. Dar Smetonos laikais laikraščiai rašė, kad reikia žemės reformos. Nieko neišėjo. Dabar brūkšt, žodis — darbas, ir pabaigta. O reformos reikėjo. Ką čia dailint! Gal žinai, kuriam daikte atrėš?

— Žinau. Kalbėjau su komiteto pirmininku. Dviejose vietose rėš. Vienoj keturis hektarus, bus kumečiui, o kitoj du. Tur būr, aš gausiu.

— Kaip tu manai? Ar negalėtu kumečiui prirėžt ir kapinaites?

— O ką jis su tom kapinaitėm darys?

— Žmogau tu protingas! Koks daržas išeis. Medžius iškerta, akmenis nuveža — pirmos rūšies žemė. Šitokia žmonių kaulų trėša. Tik sodink kopūstus.

— Taigi, taigi... Bet kirsk tuos medžius, vežk tuos akmenis ...

— Akmenys statybai...

— Iš vienu akmenų nieko nepastatysi.

— Galės parduot. Atsimink, kad aš tau irgi stengiuosi...

— Žinau. Pakalbėkit rytoj, kai ateis matuoti. Aš pritarsiu. Nusipirkot kapines, o dabar nenorit.

— Kas galėjo žinoti? Grynas nuostolis. Man tų kapinių negaila. Negaila ir tų šešių hektarų. Tegu ima. Taip ir reikia. Jei ims daugiau, tegu ima. Čia mes nieku negalėsime atsilygint už tą, ką dar

padarys. Pagalvok tik, kokių permainų bus mokykloj. Bendrai, žmonės pradės kitaip galvoti ir jausti. Išvaduos iš Romos vergijos. Kad ir šitoks klausimas — vedybos. Dabar žmonės galės skirtis, jei nepatinka.

— O pirmiau ar negalėjo? Lyg nesiskyrė? — nustebo Giružis.

— Skyrėsi, bet tik miestiečiai. Tie buvo daugiau susipratę. Bet pažiūrėkim į ūkininkus. Ar maža buvo tokių, kurie nesugyveno? O betgi nesiskyrė — kentė, ėdėsi, laukė vienas kito mirties ir nesiskyrė. O kodėl? Va kodėl. Ūkininkui reikia ne tik žmonos, bet ir šeimininkės. Atsiskirsi, kas ūkininkaus? Tarnaitė? Viskas eis šuniui ant pazvanų. O be šliūbo su tavim ji negyvens, kad ir tarnaitė. Toks buvo tamsumas. Gyventų, bet tik kokia pasileidus, o tokios nenorėtum nė tu, nė aš. Aišku. Kad ir tarnaitė, bet vis nori, kad būtų tvarkoj ir prieš Dievą, kaip sakoma, ir prieš žmones. Įstatymai buvo netikę, išauklėjimas netikęs.

— Dabar sutvarkys. Galėsit skirtis, ponas Kreivėnai, — nusijuokė Giružis.

— Aš rimtai kalbu, o tu juokus kreti. Man tų įstatymų nereiks. Išgyvenau gražiai tiek metų, gyvenisiu ir toliau. Kitiems reiks — štai dėl ko mane ima džiaugsmas. Štai dėl ko aš dėkingas naujai valdžiai ir sveikinu ją. Štai dėl ko su džiaugsmu atiduodu tuos šešis hektarus, o jei reiks su džiaugsmu atiduosiu ir daugiau. Atiduosiu ir sveikinsiu.

— Laisvė tai laisvė — gerai, bet ne viskas man ir patinka.

— Kodėl?

— Duosi bobai laisvę, tai nieko gero nebus.

— Juk moteris toks pat žmogus, kaip ir vyras.

— Ne visai. Ne be reikalo sako — ilgas plaukas, trumpas protas. Ir teisybė.

— Bet dabar ir moteris plaukus kerpa, — šyptelėjo Kreivėnas.

— Apsikirpt apskirpo, bet proto nepridūrė. Duosi joms laisvę, tai užries uodegas ir tabalai makalai zylioti. Iki šiol buvo tik jos liežiuvis laisvas, o kas darėsi! O kai dabar ji bus ... na, žinot... visa laisva, tai nors trenk klumpes ir bėk per laukus.

— Reikės mokėt sugyvent. Moteris, kaip katė — paglostyk, bet ant kelių neimk: nagus suleis. Į trobą įėjo Giružienė.

— Ir mama parėjo. Dabar judu pasikalbėkit, o aš bėgsiu. Atvažiuos, o ratas dar nebaigtas ir ...

— Bėgsiu ir aš, — nutraukė ją Kreivėnas atsistodamas.

— Sėskit, namus visada rasi, — sulaukė ją Giružienė, imdama iš rankų kepurę.

Kreivėnas stovėjo nė nekrusteldamas ir žiūrėjo į duris. Taip apsimsta ešeris, prieš nerdamas į šoną nuo pavojaus.

— Girdėjau, kaip judu kalbėjot apie moteris, — pradėjo ji priekaištingai, kai sūnus išėjo. — Stovėjau už durų, nesiginsiu. Kad sūnus taip šneka, suprantu: jaunas, kvailas. Bet jūs ... Paglostei katę... Reikėjo viską sakyti — paglostęs spirk ir mesk pro duris ...

— Nesuprantu, apie ką tu čia, Giružiene ...

— Giružiene! — šyptelėjo ji.

— Negerai? Galiu sakyti — drauge Giružiene ...

Moteriškė tik galva palingavo.

— Patys sakėt, kad dabar bus kiti laikai, bus laisvė ... Aš ir norėčiau pakalbėti apie tą laisvę ...

— Galima, kodėl ne.

— Skyrybos, sakėt ... Naujas gyvenimas, sakėt ... Kaip jūs manot, ponas Kreivėnai, ar aš niekad nepagalvojau apie tą naują gyvenimą? Iki šiolei aš gyvenimo ir neturėjau. Ar tai buvo gyvenimas? Tik žmonių panieka. O dabar jau atėjo laikas ... Patys sakėt, kad jeigu aš tik į šonus įsiremčiau ... Ar nesakėt?

— Sakiau. Žodis pigus.

— Ne, jūs tada nemelavot, nesiginkit.

— Aš niekad nemeluoju.

— Gerai. Dabar pasakykit, ar klaidas reikia taisyti, ar ne?

— Reikia, jei galima.

— Jei galima ... O aš nenoriu, kad mane ir toliau vadintų Giružiene, jeigu aš esu tik Giružytė. Užteks prieš žmones galvą lenkt, sukt akis nuo balto stalo ir žiūrėt į pelenus. Aš noriu turėt vyro pavardę!

— Bet jeigu ... tas kitas nenori?

— Tas kitas? Kodėl — „tas kitas?“ Hm ... Tas kitas seniai laukia žmonos mirties. Kam to? Jis viską dabar gali ir be jos mirties sutvarkyti. Jūs tą kitą ... priverskite, ponas Kreivėnai. Jis vis tiek, galima sakyti, gyvena be žmonos. Kam ... tam kitam ... ir toliau lįst į nuodėmes. Tegū bent viena

klaidą išlygina. Lygesnis bus kelias į kapines.

— Tai būtų ne kelio išlyginimas, tik duobės pagilinimas. Jei nesupranti, tai turi jausti, kad iš to nieko gero neišeis. Kiek tau liko gyvenimo, tikro gyvenimo? Iš bėdos dar gali susilaukti vieno vaiko, o anas? Su Dievo pagalba, kaip žmonės sako, mažiausia šešių. Ir kam pradėt tokias kalbas? Aš ir be tavo bėdų turiu savų iki čia, — brūkštelėjo pirštu per kaklą ir pasiėmė kepurę.

Giružienė ilgai žiūrėjo į duris, kai jis išėjo.

— Tavo bėdų ... — palingavo ji galva. — Paglostyk, bet ant kelių neimk...

Kitą dieną apie pietus atvažiavo matininkas, o su juo ir Balaika. Kreivėnas pasiuntė Petronę, kad pašauktų Giružį. Taip reikalavo Balaika. Motiejus, pamatęs svečius, paliko žagrę vidury vagos, iškinkė arklus, šuoliais nujojo juos į dobilus ir probėgsmiais skubėjo namo. Tik prie namų sulėtino žingsnį. Jis įėjo pro vienus vartus, o Račiūnas pro kitus.

Julė išnešusi pabėrė vištom, stovėjo vištų būry ir klausėsi vyrų kalbų.

Račiūnas priėjęs pasisveikino su visais iš eilės ir atsistojo šalia Kreivėno, bet Kreivėnas kalbėjosi su Balaika. Julė vis dar stovėjo su sėtuve rankose. Vištos pešėsi ir maišėsi apie jos kojas. Račiūnas pažvelgė į Julę ir atsiduso.

— Tai kur vaikštinėjai? — paklausė Kreivėnas, apžvelgdamas Račiūną nuo galvos iki kojų.

— Pas jus atėjau. Eisiu namo tiesiog per lieptus, tai... tik porą žodžių.

— Einam. Palauks: dar nėra Giružio. Prašom, draugai, į vidų.

Ėjo pro rugius. Račiūnas nusiskynė varpą ir, krapštydamas grūdą, atsiduso:

— Gražūs bus šiomet rugučiai. Bus duonelės.

— Bus duonelės, o kai kam dar ko kito.

Račiūnas numetė varpą ir žvilgtelėjo į debesis.

— Lietaus, tur būt, nebus šiandie. Tai, sakot, atvažiavo matuoti.

— Kam dar — sakot! Pats matai. Ir gerai. Viena kartą bus aišku. Jeigu jau bolševikai man palieka trisdešimt hektarų, tai dabar aišku — jų nė pats velnias iš manęs neatims. Daugiau nebijau jokių reformų.

Iš paupio krūmų išlindo Giružis ir Petronė. Juodu pamaži ėjo prieš kalniuką.

— Ir diegas gi tas Giružis... — pakraipė galvą Kreivėnas. — Matai, kas darosi. Ir tai ne pirmutinis kartas. Aš jam peršu Grūštaitę, o jis... Vis galvojau, kas tuos pakrūmius išgulėjo. Tik tu, kaimyne, tylėk...

— Kas man darbo. Bet pikta, kad šitoki šėtonai tik ir rėkia apie laisves.

Kreivėnas susiraukė, bet nieko neatsakė.

— Aš, ponas Kreivėnai, norėjau prašyt, jei neužmiršot... Tada pas mane kalbėjom apie du centnerius. Ir Grybas girdėjo... O davėt tik vieną. Reikia, nors užmušk. Aš neužsipuolu, tegu ... Žinau, suprantu, bet...

— Negaliu! — atrėžė Kreivėnas tvirtai ir patylėjęs pridėjo: — Dar ir kumečiui turėsiu duot daugiau, negu buvo susitarta. Kaip tas tau atrodo? O ką šiandie matei, geriau tylėk. Pats žinai, kas šiandie Giružis. Suės be druskos.

— Nemokykit mane su šaukštu valgyt. Kas man darbo? Ar jis mane į kūmus kvies? Bet visgi tą centneruką ...

— Nebūk mažas. Kabinasi, kaip paršiukas į padalkas.

— Negaliu, ir peržegnota. O tu žinai, kad degtinę varyt dabar didesnis nusikaltimas, negu seniau? Tu atimi liaudžiai duoną. Tu nuodus duodi jai ir už tai atsakysi.

— Ką? Tai tu man grasini? Pažiūrėsim. Jeigu kas paskųs, tai žinosiu, kieno darbas.

Nė neatsisveikinęs, Račiūnas pasileido pakalnėn. Kreivėnas pastovėjo, pamastė ir prabumbėjo po nosim:

— O tu man, jeigu reikės, būsi naudingas, skylėtas puspadi.

Svečiai jau buvo suėję į vidų. Petronė plovė puodus. Kreivėnas priėjo prie jos ir paklausė:

— Ko tu ten po krūmus landžiojai?

— Juozas prašė padėt paršą suvaryt, bet tas žiurkė nulindo i nulindo per nendres. „Tegu jį velniai“, sako Juozas, „pats pareis.“ Tai tep i nesuvarėm.

Žemės dalintojai sėdėjo valgomajam ir klausėsi radijo.

— Draugas Kreivėnas jau namie, — atsigrėžė Balaika. — Galim eiti. Pirmiausia atrėšim Sprindžiui.

— Argi gaus ir kas daugiau, kad sakot — pirmiausia? — nustebo kumetis.

— Žinoma, Giružis gaus du hektaru.

— Tai kaip čia išeina? Kreivėnui nė trisdešimt nepaliksit?

— Paliksim.
— Tai kaip čia išeina? Jeigu man šeši ir dar Giružiui du, tai iš kur liks Kreivėnui trisdešimt?
— Kas tau sakė, kad tu gausi šešis?
— Šešis Kreivėnui nurėžia, o aš čia kumetis — aš juos turiu ir gauti. Aš tiek ir prašiau.
— Maža, ką tu prašei. O ką Giružiui duosim?
— Giružiui? O kam jam reik žemės? Ar jis ją dirbs? Jis račius. Iki šiolei nedirbo, nedirbs ir toliau.
— O kas tau sakė, kad aš nedirbsiu. Norėtum tik vienas gauti?
— Žemė tik tiem, kurie ją dirba, o tu nedirbai. Buvai račius ir būk, kam kitiems koją kiši? Ir taip tos žemės mažai, o jeigu dar ima, kuriems nereikia...
— Prasadėjo! — nusijuokė Balaika. — Proletarai pradės piautis.
— Ir turės piautis, — sutiko Motiejus. — Jei šitaip daro, tai kas daugiau lieka? Ką aš su tais keturiais pradėsiu? Šeši, ir tai ... Aš nenusileisiu. Aš einu į komitetą.
— Eik, ko lauki? — supyko Balaika. — O aš kas? Ne komitetas?
— Jei komitetas, tai kam taip darai? Komitetas, o du hektarus duodi, kam nereikia.
— Kvailas tu, Sprindy, ir viskas. Norėtum, tur būt, vienas visą Kreivėno žemę pasiimti, ar ne?
— Kvailių čia nieškok. Ne tie laikai. O jei nori žinot, tai pasakysiu. Jeigu jau lygybė daryt, tai žinoma, kad taip turėtų ir būti. Visą žemę! Tegu dabar jis eitų į mano vietą. Tegu jis būna kumečiu, o mano eilė paponaut.
Visi nusijuokė.
— Einam, — pasiūlė matininkas. — Čia ir galo nebus. Išėjo į kiemą. Kreivėnas pašaukė Kazį grandinės vilkti, ir visi patraukė į kapinaičių pusę.
— Klausyk, Motiejau, — pamojo pirštu Kreivėnas.
Motiejus sustojo.
— Ką sakysit?
— Imk tu šitas kapinaites ...
— Kapinaites? — nustebo kumetis. — Koks raudonas! Aš dar gyvent rengiuosi, o jis man grabus siūlo.
— Tik tu palauk. Paklausk, ką pasakysiu. Imsi kapinaites — turėsi akmenų statybai. Vis ką nors statysi. Ir medžių yra. Kad ne kam, tai nors tvoroms. O ten žemė puiki. Puikiausias daržas. Be to, visas tavo sklypas bus keturkampis. Aš dėl to ir nupirkau, kad buvo įsikišęs į mano žemę. Jei imsi keturis hektarus šalia kapinių, tai kas išeis? Tavo sklypas įsikiš į mano žemę, mano kapinės prasikiš pro tavo sklypą. Susikirs, kaip šerno dantys. Ir su vežimu sukintis, ir art bus bloga.
— Nieškokit, ponuli, kvailių. Ne tie laikai. Kirsk medžius, iškask šaknis. O ir su darbu — rapūžykis ant tokio kalno. Akmenys, girdi... Kai man jų reiks, tai aš juos ir taip gausiu. „Turėsi medžių tvoroms!“ Nesirūpinkit, valdžia man viską duos.
— Nenori — kaip sau nori.
— O karvių, ponuli, tai nepardavinėkit. Paskui patiems bus maža.
— Ar aš pardavinėju? Kas čia tau atėjo. Pagaliau, kas tau darbo?
— Darbas tai toks ... Ir man reiks karvės. „Pažanga“, galima sakyti, taip, kaip mano. Jau aš ją geriau ir pašeriu, karvutę. Tik tvartą pasistatau, ir pereina karvutė pas mane į marčias. Tokią dieną ir vartelius šakom apkaišysiu.
— Kaišyk, kaišyk...
— Kaipgi, reikės. Šitokia karvė! O Račiūnas, girdžiu, jau šneka... Viena, sako, karvę vis tiek iš jūs paims. Tai aš jum ir primenu. Sakau, paskui jum patiem bus maža.
— Račiūnas šneka? — nustebo Kreivėnas. — Ten irgi pelai, o ne smegenys galvoj.
Kai juodu priėjo, Kazys jau kalė kuoliuką į žemę.
— Nuo čia ir pradėsime, — paaiškino matininkas.
— Palaukit, — šuktelėjo Motiejus. — Turit taip matuoti, kad man tektų pusė cukrinių runkelių.
Visi nustebę pažvelgė į vienas kitą.
— Taip neišeina, — paaiškino matininkas. — Cukriniai runkeliai kažin kur. Koks čia būtų sklypas?
— Vis liek, bet cukrinių runkelių pusę turiu gauti.
— Kam tau tų runkelių? — įsikišo Kreivėnas.
— Kam? O iš ko aš pradėsiu gyvent? Runkelius parduodu, ir pradžia jau yra.
— Šiai kaip! — šyptelėjo Kreivėnas pastebėjęs, kad matininkas mostelėjo ranka ir nė nemano

daryt, kaip kumetis nori. — Juk tau valdžia viską duos.

— Valdžia savo keliu. Tas neprapuls, o per daug nebus.

— Jei tau pusę, tai kita pusė Giružiui, ar ne? — šaipėsi Kreivėnas.

— Jis gali atsirėži pusę linų. Prie jo sklypo prieina.

— Gal pusę kluono tau atrėžt?

— Pusės man nereik, bet manai, kad aš javus į kūgį krausiu?

— Tas tiesa, — pritarė Balaika. — Pradžioj naujakurius reikės priimti, kol jie ką pasistatys, bet su runkeliais nieko neišeis. Imk juostą ir eik pirmyn.

— Matyt, kad Kreivėnas papirko ir matininką, ir komisiją, — sušnabždėjo Motiejus Kaziui.

— Ne be reikalo jis pas Giružį bėgiojo. Tegu daro, bet čia taip neliks. Rasiu teisybę.

Giružis su Motiejum vilko juostą, o Kazys vis kalinėjo kuoliukus.

— Tu, Sprindy, tempk juostą kaip reikiant, nes jeigu netempsi, tai tau mažiau žemės išeis, — įspėjo matininkas.

— Žmogui galva susimaišė, — šyptelėjo Balaika. — Jis, tur būt, mano, kad daugiau išeis, jei netemps.

Kumetis sustojo ir susimąstė.

— Matuokim iš naujo, — nusprendė jis.

— Ką daro žmogaus kvailumas! — pyko matininkas.

— Čia ne kvailumas, ponas matininke. Čia vargas, — teisinosi Motiejus.

— O gal gobšumas, — pridėjo Kreivėnas.

— Bepig tau būt negobšiam, kai turi trisdešimt hektarų. Bepig būt išmintingam. Vargas žmogų sukvailina. Štai ką pasakysiu. Bet aš vis manau, kad čia tik pradžia. Dar bus daugiau padaryta. Tada tu sėdėsi ant šitų keturių hektarų, o aš ateisiu kriukiu pasiramsčiuodamas ir pasiūlysiu tau kapines.

Matavo iš naujo. Kumetis taip tempė juostą, kad kitas galas net išsprūdo Giružiui iš rankų.

— Palauk, aš jau neišlaikau.

Visi susijuokė, o Motiejus piktai sušnabždėjo Kaziui:

— Nieko nebus. Reikės kito matininko ir kitos komisijos. Giružis aiškiai suka.

Pabaigė matuoti sklypą ir rengėsi eiti kitur, bet Motiejus atsiskyrė ir ėjo sau vienas.

— Kur tu, Motiejau? Einam mano sklypo matuoti.

— Apsieisit be manęs. Aš nemoku nė juostos ištempti.

— Pyksta žmogus, — juokėsi matininkas. — Keturių hektaru per mažai.

— Matai koks! Kai jam tai aš padėjau, o tu žinokis. Štai kokia vienybė ir sutarimas.

Motiejus sustojo, pamąstė ir priėjęs paėmė juostą.

— Tai kad sakot, kad aš nemoku ...

Kai jau viskas buvo baigta, Kreivėnas atsiduso:

— Matai, Motiejau, ir tu turi žemės. Galėsi dabar dirbti ir džiaugtis. O aš kumečio kitamet jau neturėsiu. Nebus kur padėt. Paėmė šešis hektarus — tiek to. Dėl manęs gali imti ir daugiau, jei liaudies gerovei — viską atiduodu.

— O kam jums to kumečio? Negalit patys dirbt? Ir berno nereikia. Gali Petras namie likt. Kaip pagalvoju — juk čia viskas tik mano ir Kazio padaryta. Ir aparta, ir pasėta. O jūs tik su lazda sau vaikščiojat. Džiaukis, girdi... Žemės turi! Ne to tikėjomės ... Kaip buvo storkakliai, taip ir liko. Jeigu ir toliau visko tik po riek duos, tai tegu velniai ir tą žemę.

— Cukrinių runkelių gaila. — šypsojosi matininkas.

— Paimsiu pusę ir be žemės, — pagrasino Motiejus pirštu.

— Imk, imk, o dabar prašom visus užkasti.

Motiejus atsiskyrė ir nuėjo sau.

— Kur tu, Motiejau? — nustebo Balaika.

— Mano vieta pas arklius, o ne seklyčioj, kur ponai ir komitetai geria. Rasim kitus komitetus.

— Ką tu turi prieš komitetą? — šoko Balaika piktai.

— Aišku — ką! Padarėt, kaip patys norėjot. Su buožem iš vien.

— Žinai ką, Motiejėli? Tu gali teisme atsidurt.

— Netrepsėk — gaidys išsigas.

Visi pasišnekučiuodami grįžo namo. Valgomajam stalas buvo užtiestas balta staltiese Buvo pripiaustyta mėsos, padėta sviesto. Butely mirko slyvos ir šaknelės.

— Sėskit, kur kam patinka. Giruži, tu prižiūrėk butelį.

— Kad aš lyg ir atpratęs ... Tegu Balaika ...

— Galiu, — šyptelėjo Balaika, žiūrėdamas į Giružį. — Jei jau pats šeimininkas ir nuosavybės atsisako... Mažai geriu, bet kad jau tokia diena ...

Besikalbėdami apie rinkimus, bepeikdami Smetoną, pamatė, kad iš butelio jau nebėga. Kreivėnas atkimšo antrą ir vėl užpylė ant šaknelių. Matininkas, visą laiką tylėjęs, dabar pagyvėjo. Išmetęs stikliuką „šviežios“, atsikosėjo ir kreipėsi į Balaiką:

— Įdomu, ką tie naujakuriai su tiek žemės pradės.

— Parems valdžia.

— Trobas pastatys? Gyvulių duos?

— Duos, bet iš karto daug negalės. Dabar pinigai eina kur kitur. Visam pasauli turės būt revoliucija, tai reikia tankų, reikia samoliotų.

— O jeigu ta revoliucija nepavyks?

— Pavyks. Pirmiausia bus sukilimas Vokietijoje, o Prancūzija, Italija ir Ispanija seniai jau laukia. Kai tik sukilimas, tai tuoj mūsų tankai į pagalbą. Štai kas bus, vyručiai. Taip. Aš jau žinau. Man išaiškino. O kada visoj Europoj komunizmas, ką Anglija gali? Pasakykit? Nėra jos. Baigta. Pasidėkit sau tą savo karalių.

— Gerai, gerai, bet kol bus ta revoliucija, kalbėkim apie šitą naujakurį. Toks Motiejus jau ir šandie nepatenkintas ...

— Kvailas, — nukirto Balaika. — Prie komiteto kabinasi. Ką, ar jis atmainys liaudies seimo nutarimus? Kabinasi prie tokio žmogaus, kaip draugas Kreivėnas. Juk visi žinom, kad draugas Kreivėnas — pažangiausias apylinkės žmogus. Aiškus kairysis. Ir sūnus kairysis. Mūsų komitete nebalsavo, bet mes jau žinom, kad buvo nuvažiavęs į Marijampolę. Neabejoju, kad balsavo ten.

— Labai tu žinai... — nutraukė Giružis.

— Nė nemirktelėjęs galiu pasakyti, kad balsavo. Kairysis juk ...

— Visokių ir kairiųjų yra ...

— Pyksti, Giruži, kad su tavim susibarė? Kas kaltas, kad tu nemoki išaiškinti. Per mažai dar išmokai. O yra tokių žmonių — jam aišku, bet jis vis tiek tave tąso. Vadinasi, įveik tu jį, kad toks drūtas. Jam smagu ginčytis ir tyčia nepasiduoti. Galėtume jo pačio paklausti. Kur draugas Petras?

— Nežinau, kur išėjo. Ir šeimininkės nematyti.

Prasidaręs duris, Kreivėnas paklausė Julę:

— Kur šeimininkė?

— Išėjo į Grūštus.

— Tiek to. Svarbu, kad ant stalo yra.

— Bet tamsta man nepaaiškinai, ką darys valdžia, kai naujakuriai bus nepatenkinti. Trumpai sakant — neišgyvens iš tiek žemės.

— Jei vieni neišgyvens, galės jungtis į kolchozus. Nieks nevers eiti į kolchozus, bet jei norės — prašom. Paduoda prašymą, komunistų partija pritaria, komitetas su milicija vykdo.

— Juokus tamsta pasakoji! Daug čia rasi šitam kaime tokių, kurie norėtų kolchozų. Sprindys, Giružis, gal būt, atsiras dar pora, o kiti?

— Kodėl tik Sprindys ir Giružis? O Kazys, ve? O Julė, o Petronė? O kur dar kiti. Šitų daugiausia. Ar juos, drauge matininke, užmiršai?

Kreivėno akys padidėjo, lūpos prasivėrė, veidas ėmė gelsti.

— Tuoj išgirsit, — pasakojo Balaika karštai, — rudenį laikraščiai rašys, kad pirmieji kolchozai jau yra. Sveiki!

Kreivėnas irgi siekė stikliuko, bet stikliukas parvirto ant stalo.

— O... Ateina kas su bloga žinia... Tuščia jo, įpilsim kitą. Išskalbs Kreivėnienė. Ji per šimtą mylių garsi audėja ir skalbėja. Bet į liaudies seimą nėjo rinkti. Tiek to. Ligota moteriškė. Apsieis liaudis ir be jos balso. Teisybė, drauge Kreivėnai?

Kreivėnas nieko Balaikai neatsakė. Jis sėdėjo ir sustingęs žiūrėjo į degtinės balą ant staltiesės.

— Man nepilkit, — spyrėsi Giružis įraudęs. — Jeigu jau Kreivėnas nusilesė, tai ir man užteks. Aš daugiau negeriu — vieną, du ... Tik šandie ... Tokia diena ...

— Kreivėnas nenusilesė, tik buvo kažin ko susimąstęs, o paskui krūptelėjo — pats mačiau — lyg šiurpas jį nukrėtė, todėl ir paliejo. Teisybė, drauge Kreivėnai? O tu negerk. Nedaug ir yra. Mes išgersim. Draugas matininkas, Kazys ... Sveiks, kolchozninke! — kreipėsi Balaika į berną. — Dabar ir pabaigsiu, drauge matininke. Tai jeigu daugumas jungiasi, tai manai, kad kitų kas žiūrės? Bet nė to nereiks — patys prisijungs. Toks draugas Kreivėnas. Jis visuomet su liaudim. Lyg nesijungsi, drauge? Paremsi partijos reikalą. Kreivėnas atsistojo, prasidarė duris ir šūktelėjo:

— Jule, atnešk dešros.

— Šeimininkė raktą išsinešė.
— Kam tos dešros? — stebėjosi matininkas. — Ve, dar visa lėkštė ant rašomojo stalo.
— Teisybė, o aš nė nemačiau.
— Ir nereik daugiau, — nusprendė matininkas, žvilgtelėjęs į tuščią butelį. Jis pažvelgė į spintą, į šeimininką ir pamatęs, kad tas nesijudina, atsistojo.
— Išgėrėm, ir užteks. Turim pas Pucėtą važiuoti. Atrodo, kad šito matavimo mums užteks iki vėlyvo rudenio.
— Važiuot — tai važiuot! Vežam liaudies laimę toliau, — mosavo rankom Balaika.
Išlydėdamas Kreivėnas truktelėjo Balaiką už rankovės.
— Aiškino, aiškino, o man vis tiek ne viskas aišku. Jeigu, sakysim, toks Grūštas užsispiria ir neina į kolchozą. Kas tada?
— Tegu neina. Nieks nevers. Jeigu tik jis pajėgs atiduoti valstybei tiek, kiek iš jo pareikalaus. Grūštas neis. Ir jis, ir jo bernai, ir mergos — visi iš vien. Tik gieda litaniją, tik kelia akis į dangų. Iš kokios balos jis tokius ir susirinko? Tie irgi neis į kolchozus. Aišku. Ražančius neleidžia. Dievas Tėvas, Dievas Sūnus, Dievas Dvasia Šventa neleis. Aišku.
Žemės dalintojai susėdo į vežimą ir išvažiavo. Kreivėnas ilgai stovėjo prie vartų ir žiūrėjo į kelią. Nuėjo iki sodo kampo ir žiūrėjo į Grūšto kluoną. Motiejus vaikščiojo apie karves. Priėjęs prie statinės, prileido kibirą vandens ir nunešė Pažangai, bet karvė negėrė. Motiejus pastatė kibirą, ištraukė kuoliuką ir karvę pavarė toliau į dobilus. Klėty sukvykė armonika. Kreivėnas apsisuko ir grįžo į kiemą.
Kazys sėdėjo ant klėties slenksčio ir tąsė armoniką.
— Nueik sutaisyti sodo tvorą ... ten, prie kampo ...
Kazys suspaudė armonikos dumtuves ir numojo ranka:
— Tegu, dėde, šandie bus ir man šventė.
— Tegu bus, — atsakė Kreivėnas abejingai, žiūrėdamas į purvinas berno kojas. — O tu gausi žemės? Prašymą, žinau, padavei.
— Gausiu. Savo krašte. Kas gaus, kas negaus, o aš tikrai gausiu.
— Tai jau kitamet netarnausi?
— Ne. Pradėsiu gyvent su Dievo padėjimu. Jei ne man, tai mano vaikam tarnaus kiti.
Per kiemą iš paupio grįžo Petras. Meškerė ant peties, o ant šniūro virtinė šapalų.
Kreivėnas žvilgtelėjo į žuvis, į sūnų. Ir tos žuvis jam atrodė nereikalingos, ir sūnus lyg svetimas. Jis nė neužkalbino sūnaus. Jam atrodė, kad jis tuoj pradės ginčytis.
Kazys vėl sucirpino armoniką. Kreivėnas susiraukė ir išėjo į laukus. Pažiūrėjo į nubalusius rugius, perkando grūdą ir švelniai pratarė nulinkusioms varpoms:
— Laikas. Savaitę dar galit palinguot, o paskui namo ... Ir akmenį čia paliko. Atvažiuosi čia su mašina, stok ir lipk akmenio nuristi.
Jis ilgai žiūrėjo į tą akmenį ir mąstė.
Ant saulės užslinko debesys. Per rugius, per pievas perbėgo juodi šešėliai. Lyg vėsiu pasidarė.
Kreivėnas jautėsi pavargęs. Jis atsisėdo parugėj, paskui atsigulė ant žolės ir žiūrėjo į debesis. Galva buvo įkaitus, jį troškino gerti, bet jis tingėjo keltis, tik apsivertė ant kito šono. Gulėdamas matė arklius, matė pririštas karves ir Motiejų, vis dar besisukinėjančių ten.
Grūštų kieme sugirgždėjo svirtis. Vis tyliau ir tyliau girgždėjo ji, pagaliau visai nutilo. Kreivėnas kantriai laukė, kad ji dar kartą pradės girgždėti, bet daugiau nesulaukė jokio garso.
— Ką tas Motiejus taip ilgai veikia pas karves?
O Motiejus pasiėmė kibirą, priėjo prie Pažangos ir atsiklaupęs ėmė ją melžti. Karvė nenorėjo stovėti, ir Motiejus užsimojo ant jos su grėbliakočiu.
Kreivėnas bėga ten, nori surikti, bet iš piktumo negali. Motiejus atsigrėžia, mato jo pikta veidą ir iš piktumo pats ima balti. Pagriebęs kibirą, jis lieja pieną stačiai Kreivėnui į akis.
Kreivėnas pašoko. Lynojo. Saulė jau buvo visai vakaruos. Pro debesis buvo matyti tik gelsva jos šviesa.
Namo Kreivėnas parėjo sulytas.
Kazys plepėjo su Jule klėties tarpdury, o Motiejus patvartėj kabino plėškes ant vagio, įkalto į sieną. Kreivėnas stabtelėjo ir norėjo jam pasakyti, kad plėškių ten nekabintų. Sulis naktį. Ir taip jau sutrūkinėje. Tvarką užmiršo! Visur nuostoliai!
Tuo tarpu Motiejus atsisuko, ranką įsikišo į kišenę, lyg ko laukdamas, ir Kreivėnas neištarė nė žodžio. Jam tik šilta pasidarė krūtinėj, ir jis pamaži nuėjo į trobą.

Motiejus pirštu parodė į plėškes ir paklausė Kazį:
 — Supratai?
 — Kur čia nesuprasi.
 — O aš tik laukiau!
 Abudu nusijuokė.
 — Kur tu buvai? — paklausė žmona.
 — Laukuos. O tu? Gražu — svečius paliko ir išėjo.
 — Geriau, kad tokių svečių būtų rečiau. Lyg neturėjot ką valgyt?
 — Turėjom, bet visgi...
 Iki vakarienės jis sukino radijo aparatą, o po vakarienės pirmas nuėjo gulti. Šiandie jis nė laikraščio neskaitė atsigulęs ir tuoj užgesino šviesą.
 — Kas tau, kad taip anksti šviesą gesini? — nustebo žmona.
 — Galvą skauda ir lyg...
 — Išgerk miltelių.
 Kreivėnienė atsikėlė, įžiebė šviesą ir priėjo prie spintos.
 — Gesink šviesą.
 — Palauk, miltelių paieškosiu.
 — Nereik man tavo miltelių. Gesink šviesą.
 — Nebūk mažas.
 Ji priėjo ir uždėjo ranką ant kaktos, bet Kreivėnas ją piktai atstūmė.
 — Nelįsk. Gesink šviesą.
 — Galva nekaršta. Šiaip kas nors ...
 Šviesa vėl užgeso. Kreivėnienė atsigulė, bet ilgai negalėjo užmigti. Ji girdėjo, kaip vyras vis vartėsi lovoj, kosėjo, atsiduso ir nurimo.
 — Tavo tiesa, — išgirdo ji tamsoj drebančią vyro balsą. Atrodė, kad visa tamsa sudrebėjo. — Nepataikiau šimt šeimynos susiieškoti...
 — Ar nesakiau? O tu — pažangūs, susipratę ...
 — Koki ten susipratę, kad net kiaušinius vagia. Grūšto šeimyna kas kita ... Nepataikiau ...
 — Aš tau sakiau. Jeigu jau žmogus juokiasi iš Dievo, tai gero iš jo nelauk.
 — Ne tai kad juokiasi... Kam čia Dievo...
 Tyla.
 Subrašė Kreivėno lova. Jis apsvirtė ant kito šono.
 — Žinai ką? Šimet tu pati turėsi šeimyną susirasti. Aš neieškosiu. Užteks.
 — Užteks pažangiųjų? — susijuokė žmona tamsoj.
 — Hm... Tyla.
 — Gal iš to krašto, kur Grūštas prisikalbina. Bet jau tu geriau žinai...
 — Susirasiu, nesirūpink. Seniai taip reikėjo.
 Tyla.
 Laikrodis taksi. Kreivėnas žiūri į tamsą ir jaučia, kad atsitiko kažkas... Gerai, kad dabar tamsu, kad nemato jo akių. Ir baisu, kad žmona nesakytų dar ką nors.
 Žmona tylėjo.

21.

Kreivėnas atsikėlė pirmutinis. Prikėlęs šeimyną, jis pabeldė į Petro kambario duris.
 — Užteks miegot. Eisim peilių tekinti. Šiandie kertam rugius.
 Petras šoko iš lovos, apsirengė ir išėjo į kiemą.
 Toli, toli. kur baigiasi žalios lygumos, tekėjo saulė. Ji atrodė, kaip raudonas ratas, pastatytas ten tarp juodo medžio ir vėjinio malūno.
 Visas kluono galas nudažytas raudonai.
 Per kampą sodo tylėdama perskrido pėmpė.
 Beržai buvo lyg vandeniui aplaistyti.
 Sukaukšėjo Kazio klumpės į klėties slenkstį, suskambėjo kibiras virtuvėj.
 — Kazy, nenuaik. Visi trys ištrauksim mašiną.
 Visa dulkėta kertamoji iššliaužė iš pastogės į kiemą.
 — Atsinešk šluotą, Kazy, nubrauk dulkes ir patepk mašiną, o aš einu peilių. Išsinešk į kiemą tekėlą, — paliepė Kreivėnas sūnui.
 Kreivėnas buvo beeinaš į klėtį, bet apsisuko ir nuėjo į trobą.

— Mergos, tuoj karvių melžt. Tuoj virk pusryčius, o Petronė, kai tik pamelš, tegu lekia į pieninę.

— Gal nevežt to pieno šiandie. Iki nuvažiuos, iki parvažiuos ... Reikės rišt, o nėra kam. Tegu tik vienas žmogus, bet jeigu jo nėra, jau darbas kliūva.

— Nevežt... Pasakė! Ir taip mieste sviesto sunku gaut. Neveši, sakys — liaudies priešas. Mes vežam, kaip vežę, o darbininkai skundžiasi — sviesto nėra. Velniai juos žino, kur tas sviestas dingsta.

— Plati mūsų naujoji tėvynė ...

— Na, na ... Virk pusryčius.

Iš klėties jis atsinešė peilius. Petras suko tekėlą, o jis tekino.

Vienodai šnypštė tekėlas, vanduo tiško ant rankų.

Į kiemą įėjo Motiejus.

— Perkėlei karves? — paklausė Kreivėnas, pirštu mėgindamas ašmenis.

— Jau.

— O tavo žmona ateis rugių risti?

— Ne. Mano rugiai dar nebyra, tai ji liks namie.

— Gerai sakai. Tegu buožių rugiai byra, o tau valdžia duos. Valdžios duoną valgysi. Pasuk tekėlą, o tu, Petrai, patekink už mane.

Nutrynęs ranką į ranką, jis išėjo pro vartus Giružio link. Mergos parėjo su pienu. Peilį jau baigė ištekinti. Grįžo Kreivėnas ir parsivedė arklį. Kazys arklį pakinkė į vežimėlį, ir Petronė nė pusryčių nevalgysiu išdarėjo su pienu.

— Ar Giružienė ateis? — paklausė Kreivėnienė supratęs, kur vyras buvo nuėjęs.

— Ateis. Ir Giružis ateis. Puikus vyras, tas Juozas. Pats pasisiūlė. Negalima, sako, leist, kad bent vienas grūdas nubirtų ant žemės.

Motiejus nusispiovė ir pasikasė kelį. Ilgai kasė. Atsitiesęs rankeną paėmė kairiaja ranka ir nuo visų nusisuko.

— Kas nežino Giružio! — šyptelėjo Kreivėnienė. — Vieną dieną pariš, tai bus iki Vilkaviškio girdėt.

— Na, na ... Duok pusryčius. Ir juodu ateina. Šiandie valgysim visi kartu. Duok ir man čia.

— Bet Petrukas nevalgo barščių. Aš jam išvirsiu kakao.

— Duok jam atskirai, o man čia.

Visi susirinko į virtuvę. Julė padėjo ant stalo lėkštes, šaukštus, šakutes ir atnešė prausiamą dubenį riebių barščių. Valgė tylėdami. Kazys kelis kartus pasižiūrėjo į Kreivėną, sėdintį gale stalo, ir mirktelėjo Juliei. Ji susijuokė ir nusisuko į sieną.

Kreivėnienė atnešė dubenį gelsvų lašinių ir raudono skilandžio, atnešė agurkų, apipiltą rauginta grietine, ir paklausė:

— Gal kas agurkų norėtų su actu?

— Su actu geriau, — atsiliepė Kazys. — Lašiniai per daug riebus.

— Nemėgsti riebių?

— Ne.

— Luktelk metelius. Prašysi, o negausi.

— Na, na... Kritikuokit, kritikuokit jūs valdžią, — pagrasino Julė.

Kreivėnas piktai žvilgtelėjo į žmoną.

— Po pusryčių, Kazy, kol parvažiuos Petronė ir kol mes pasikinkysim, nueik ir apkirsk kampus. Julė sugriebs.

— Ir mudu su mama eisim.

— Gerai. Kiek čia tų rišikų? Aha, septyni. Užteks, ką padarysi.

— O kas kirs?

— Aš, o kas daugiau. Gal kokį šventąjį iš dangaus paprašysi. Kitais metais aš nešiodavau, bet šimet į pavakarę visi turėsime griebt ir sustatyt.

Po pusryčių Kreivėnienė mazgojo indus. Julė ėmetė į žardį lapų kiaulėms, kiti išėjo kampu apkiršti, o Kreivėnas su Petru kinkė arklius. Parvažiavo Petronė ir tuoj nubėgo pusryčių.

Pagaliau. Kreivėnas su mašina važiavo pro vartus, o Kreivėnienė ėjo paskui. Jai irgi rūpėjo pažiūrėti, kaip viskas seksis.

Sustojo, nuleido stalą. Kreivėnas truktelėjo vadeles, mostelėjo botagu, ir peiliai sučerškė. Rugiai drebėjo ir lyg alpdami krito ant stalo. Krūpčiodami sukosi sparnai. Vienas sparnas nusileidžia prie stalo ir lyg suabejoja, ar griebti tuos rugius dantimis, ar ne. Neverta, ir sparnas pakyla į viršų, rugių nepalietęs. Suabejoja ir antras. Vienas išdrįso — nusileido žemiau ir nušlavė pėdą ant žemės.

Kreivėnienė priėjus surišo pirmą pėdą, numetė į šalį ir nusišypsojo. Susikišusi rankas po žiurstu, žiūrėjo, kaip mašina tolsta, sparnai mosuoja, krinta pėdai, o Petras riša, meta, vejasi mašiną, vėl lenkiasi, išsitraukia saują rugių ir suka ryšį. O rankos tik mirga. Jis atsilošia, vėl pasilenkia, lyg senovišką šokį šokdamas, vėl atsitiesia, ir pėdas lekia į šalį.

Apkirto vieną eilę. Dabar iš visų keturių pusių rik skuba, tik linkčioja. Čia pasirodė kepurė ir vėl dingo už rugių sienos. Sumargavo skarelė ir vėl pasislėpė.

O pėdai vis krinta. Sparnai sukasi ir krūpčioja, peliukai čerškia.

Saulė kyta vis aukščiau. Įkaitęs oras pradeda mirgėti. Rudi veidai žiba, kaip alyva ištepti. Julė marškinių rankove braukia prakaitą, piktai žvilgčioja į saulę ir keturkampį rugių plotą. Petronės marškinių rankovės tik iki alkūnių. Jos rankos tarsi vinutėm subadytos. Ir Petro rankos lyg kačių apdraskytos. Iš panagių sunkiasi kraujas, o veidas — lyg kas būtų rėžęs murzina mazgote.

Kreivėnas sustojo mašinos patepti. Petronė atsisėdo ant pėdo, o Julė pirštais atplėšė prie kūno prilipusius marškinius ir rankomis praskleidė antį, kad pūsteltų ten nors mažas vėjelis. Petras nuėjo į pievą ir atsigulė. Kokia švelni buvo žolė, kokia vėsi žemė! Tas vėsumas prabėgo per visus sąnarius, net akis merkė tas vėsus žemės kvėpėjimas.

Julė ilgai žiūrėjo į pailsusį Petrą. Jos akyse žibėjo gaudūs užuojautos žiburiukai.

Motiejus priėjo prie Giružio, delnu nusibraukė nuo veido prakaitą ir šlapią ranką krestelėjo į šalį.

— Storkakliams atėjai padėti? — šyptelėjo jis, verždamasis diržą.

— Ne storkakliams, bet liaudžiai renku. Ji, duonelė, eis ten, — parodė ranka į Marijampolės pusę. — O tau pasakysiu ir tokiems, kaip tu. Turit laisvę, bet jums vis tiek dar reikia gero botago.

— Tokią laisvę mes ir seniau turėjome. Nebent tik botagą pridėsite.

Jis nususuko ir žiūrėjo į laukus. Grybo irgi kirto. Kitam krašte Račiūnų. Dalgiais. Grūštų rugiai jau sustatyti. Lyg palapinių eilė geltonavo iš tolo.

Sučerškė mašina. Visi pašoko iš vietų.

Vis mažėjo stačių rugių plotas. Lyg erdviau darėsi laukuose.

Iš kamino pasirodė dūmai. Julė atsiduso. Petronė sukikeno.

Kreivėnas sulaikė arklius.

— Mergos, karvių melžt.

Mergos lėtai nuėjo į pievą ir pasiėmė ten paliktus kibirus. Kazys su kumečiu nuėjo karvių girdyt, o Petras su Giružiu nuvedė namo arklius.

Kreivėnas stovėjo ir žiūrėjo į rugių pėdus. Neiškentęs pastatė pirmą bandelį. Jis atrodė kaip šiaudinis stogas mažo namelio, kurio sienos visai sulindo į žemę.

Smagu taip stovėt ir žiūrėt į sunkias varpas, į mašinos vėžes, į žalią žolę tarp gelsvų rugienojų.

Pro kojas prabėgo pilka pelė ir įlindo į juodą olą.

Saulėje žibėjo mašinos sparnai.

Parėję namo, visi šoko praustis. Kas kibirą pasigriebė, kas dubenį. Taškėsi, prunkštė, leisdami per rankas muilą, vandenį liedami į patvorį.

O Kreivėnienė jau stovėjo pas stalą ir ranka baidė muses.

Po pietų Giružienė išbėgo paršo pasišerti, o Petras nuėjo arklių pagirdyti. Kreivėnienė mazgojo indus, o mergos prigulė pasilsėti. Parvirtęs klėty ant lovos, Kazys rūkė papirosą ir spiaudė ant klėties grindų. Buvo tyla namuos, tik tekėlas be paliovos čirškė ir šnypštė — Kreivėnas su Giružiu tekino peilį.

— Kad porą savaičių pabūtų toks gražus oras, tai tik pasijustume, kad jau viskas namie.

Paskui jau atsikvėpsime. Kai tik viską susivešime, tai kokį sekmadienį tik pokšt ir paprašau pas save svečių. Paprašysiu Grūštą su Elziute. Ir tu būsi. Meškerę jau užmetėm, o dabar pamėginsim traukti.

Giružis tylėjo.

O pilkas oras drebėjo ir mirgėjo, net karšta buvo kvėpuoti.

— Tik aš bijau, kad tu vėl neprigaudytum vėžių.

— Kokių vėžių?

— Raudonų, kaip tada ... į Šešupę įsivertei... Ne Balaika tada įsivertė, nemeluok, bet dėl šventos ramybės tegu jau bus Balaika.

Giružis tylėjo.

— Arba sugalvosi vėl... su Magdute... žodelį kalbėti, — šyptelėjo Kreivėnas ir tiriamai pažvelgė į Giružį.

— Magdutė neprapuls. Aš ją bet kada galiu rast. Jeigu Elziutė spirtuši, tai tada ... Gal tada ...

Magdutei n r kur nub gti. Nemaniau, kad ji tokia kvaila. Jau iš kalb  gali suprast, kad ji tekėtų tik už ūkininko ir kad tas ūkininkas dar ne bet koks bŭtų. O kuris ūkininkas j  griebis? Taigi. „Už ylos ir už vieno par iuo aš visada sp siu ištekėti“. Taip ir pasak . Svetimo lizdo ieško ... gegutė ...

Kreivėnas taip paspaudė peilį, kad net tekėlas sustojo. Giružis nustebeš pažvelgė į tekėlą, o paskui į Kreivėną.

Pakėlęs peilį, Kreivėnas pirštu mėgino ašmenis. Peilis buvo i tekintas. Į kiemą įėjo Giružienė.

— Kur Petras? Vestųsi arklius.

— Aš nuvesiu.

— Kazy,  auk mergas. Einam.

Vienas paskui kitą griebėjai ėjo pro vartus. Giružis visus aplenkė raitas. Parėjo ir Petras. Ties keliu j  pavijo Julė ir užkalbino:

— Su dalgiais kirst smagiau.

— Kodėl?

— Kada nori, gali pailsėt, o čia ma ina eina ir eina. Ir  iaip ... Kiekviena griebėja turi savo kirtėją. Per pabaigtuves šoki su savo kirtėju. O jeigu dar boba teko sugriebt...

— Tai kas tada?

—  inot, kaip seniau bŭdavo. Jeigu jau teko sugriebt paskutinį pradalgį, tai turi savo kirtėją priimt į klėtį.

— O tu priimtum?

—  iŭrint koks ... —  yptelėjo ji. —  iaip tai ne, bet jeigu taip jau išpuolė ... Negali pažeminti. Vis jau galėtų pastovėti prie lovos ...

— Palauk tu ... Aš tyčia taip pataikysiu ir padėsiu tau paskutinį pėd  surišti.

— Nieko iš to nebus. K  jums Elziutė pasakytų?

Petras ramiai atsakė:

— K ? Šiandie vakare nueisiu ir paklausiu.

Julė sumišo ir nutilo.

Visi išsiskirstė ir apstojo rugius. Lyg koki sargybiniai ar medžiotojai.

Arkliai truktelėjo, sukruto sparnai, ir vėl visas rugiŭ laukas buvo pilnas aštraus  er kimo.

Vikriai lankstėsi Julė, kėlė pėd , spaudė prie savęs, kaip kŭdikį, kurį nori suvystyti, vėl dėjo ant žemės, rišo ir ėjo toliau. Petronė bėgte bėgo, o Giružienė eidama vis žvilgčiojo į mašinos pusę ir taisėsi skarelę. Kazys suri t  pėd  mesdavo nuo savęs kuo toliausiai, o Motiejus dar paspirdavo koja.

Už pusvalandžio vėl buvo šlapi veidai, šlapi marškiniai, o ant Petronės rankŭ vėl nauji rausvi brŭk niukai.

O ma ina vis  er kė. Prunkštė arkliai. Per tarplysius liumsėjo mašinos sėdynė.

Julės rankos vis labiau ilso, vis atsities buvo sunkiau, bet ji, pradėdama savo bar , vis suri davo vieną pėd  i  Petro dalies. Petras pagaliau pastebėjo ir supyko:

— Tu  iŭrėk savo. Atsirado, mat, globėja ar kokį gal .

Julė nieko neatsakė, tik dar labiau pasilenkė prie pėdo. Petronė bėgo vis povaliau, o Kazys  vilg iojo į sta iŭ rugiŭ plot . Iš tos gelsvos sienos išnėrė zuikis ir nuti ciojo per piev .

— Jurai! Palauk! — riktelėjo Kazys.

Ir iš tikro — prie pat avi ŭ zuikis stabtelėjo ir atsitŭpė ant paskutiniŭ kojų. Visi garsiai susijuokė. Lyg lengviau pasidarė, o Julė žvilgtelėjo į namŭ pusę.

Pro vartus ėjo Kreivėnienė su dviem pintin m. Ma ina sustojo. Visi rinkosi į vieną viet . Kiekviens ne si po pėd .

Atėjusi pas griebėjus, Kreivėnienė pintines pastatė ant žemės ir atidengė. Geltonavo sviestas, baltavo sŭris ir kiaušiniai. Buvo pripiaustyta kumpio ir la iniŭ.

— Atnešiau pieno atsigert, bet jei kas nori — yra giros.

— Koks ten gėrimas pienas! — atsiliepė Kazys. — Gira geriau.

Į pavakarę rugiai buvo nukirsti. Ma ina nuvažiavo namo, o ri ėjai šoko mandeliŭ statyti. Tuoju visam lauke geltonavo daugybė  iaudiniŭ bŭdŭ.

Namo sugrižo tylėdami.  jo kas sau.

— Ir po rugiapiŭtės, — nusišypsojo Kreivėnienė, pasitikusi Giružienę prie durŭ. — Nė pabaigtuviŭ, kaip seniau, nieko... Nė dainŭ. Seniau, bŭdavo, pabaigs rugius kirsti, tai lyg kokia šventė. Vainik  neša, dainuoja, vandeniui laistosi, krykščia. O paskui kiek tŭ  okiŭ, kiek to juoko, linksmybiŭ ... O dabar ...

— Kiek  ia to darbo? Seniau tai bŭdavo darbo, kai rugiŭ sėdavo daug ir reikėdavo po saują piautuvu nupiauti, — aiškino Kreivėnas. — Iš tikro, bŭdavo džiaugsmo, kai pabaigdavo. O dabar?

Kiek čia tų rugių? Dabar daugiausia kviečius sėja. Ir ne piautuvai ar dalgiai, o mašinos. Seniau — rugius nukirtai, tai daugiau kaip pusė darbų padaryta, o dabar dar tik pradžia. O visgi pabaigtuvės. Būt gerai žuvų ... Gal pagaudytum, Motiejau, ir Kazys ve...

— Žinau, kad mėgstat žuveles ... Ypač šaltas, su krienais. Dar šnapsiukas prie žuvies. Bet aš jau negaudysiu. Gaudykit patys.

— Užmokėsiu, nieks neprąšo dykai. Aš pats taip gerai nemoku gaudyt.

Motiejus piktai šyptelėjo ir numojo ranka.

Išsimaudęs ir pavakarieniavęs Petras ėjo į Grūštus. Prie sodo kažko lūkuriavo Julė.

— Tai ir po darbų, — užkalbino jį Petra. — Nepapratęs jūs, mačiau. Pavargot labai... Šianakt miegosit, kaip suvystytas. Galėtų kas su lova jus išnešti — nepabusit.

— Kas mane neš.

— Na, na ... Juokais kas. Už tai langą užsidarykit.

Petras nežinojo, ką jai sakyti.

Ji nusiskynė avietės lapą ir vyniojo ant piršto.

— O aš savo lango naktį niekad neuždarau... Nebijau... Smagu klausyt, kaip sode obelys šlama.

— Smagu, — atsakė Petras ir nuėjo sau.

Julė įėjo į sodą, pavaikščiojo takeliu ir nusiskynė raudoną gėlę. Ji nukando vieną gėlės žiedo lapelį, o paskui gėlę pro pravirą langą įmetė į Petro kambarį.

Obelys tyliai šlamėjo. Vakarai raudonavo. Tas saulėleidis raudonavo ir praviro lango stikle. Neramumo pilnas.

Grūštų irgi pabaigė rugius kirsti, o rytoj rengėsi važiuoti į bažnyčią. Sutarė važiuoti į Marijampolę. Elziutė pakvietė ir Petra. Jis pagalvojo, pagalvojo ir sutiko.

— Jei taip, tai važiuosim poriniu, — nudžiugo Elziutė.

22.

Sekmadienį Petras atsikėlė anksti, išsimaudė, šventadieniškai apsirengė ir papusryčiavo. Valgė dvilinkais kąsniais.

— Ko taip skubi? — paklausė motina. — Kad ir pakinkė, bet aš dar neapsirengus.

Petras nieko neatsakė, tik žvilgtelėjo į laikrodį ir atsistojo.

— Važiuosiu su Gruštais ...

Motinos veidas nušvito. Ji atsisėdo kėdėn ir susiėmė rankas. Ji suprato. Petras išėjo, o ji vis dar sėdėjo taip — susiėmusi rankas. Ir šypsojosi viena sau. Jos veidas atrodė sveikesnis, o akys žibėjo šviesiau.

Pro sodą ėjo jis, o sodo kampe po beržu stovėjo Julė ir sekė jį akimis.

Saule įdeges, gražiai susišukavęs, batai žiba, kaklaraikštis neapsakomo gražumo, tik reiktu gėlės, bent mažytės raudonos gėlelės jam prie atlapo.

Julė sekė jį, kol pradėjo loti Grūštų šuva. Tas geras, gerutis Grūštų šunelis...

Ji grįžo sodo taku. Ant tako gulėjo raudona gėlė. Ji buvo išmesta pro pravirą Petro langą ir vyto saulėje.

Julė pakėlė tą gėlę, pakvėpino ir įėjo į kiemą.

Prie gonkų stovėjo pakinkytas bėris. Julė prikišo gėlę prie jo snukio.

— Tau, bėri. Te, imk nors tu ...

Bėris grybštelėjo snukiu, ištraukė gėlę iš rankų ir suėdė, o Julė vis dar stovėjo ir glostė jo kaklą.

— Tai taip, bėri. Tai šitaip būna, juodbėras žirgeli.

Grūštų arkliai irgi buvo pakinkyti ir prišti prie tvoros; Sėdynės uždengtos raudonais užtiesalais, išmargintais juodom akėčiukėm. Brička buvo senoviška, tamsiai žalsvai nudažyta.

Petras pajuto nesuprantamą džiaugsmą, žiūrėdamas į švariai nuplautą bričką, į besišypsantį Grūštą. Jam mieli buvo žili senio plaukai. Ir botagas, prištis prie geltonos nendrės, buvo mielas, ir arkliai lyg savi. Arklys kasa koja žemę, o Petras šypsosi. Jam atrodo, kad ir arklys supranta jo džiaugsmą. Šitas juodis, šitas geras arkliukas! Ir Petras paglostė jį.

Išėjo Elziutė.

— O maldaknyges turit? — paklausė ji pasisveikinus.

— Ne, — atsakė jis ir žvilgtelėjo į arklį.

„Matai, kaip čia išeina, juodi...“ reiškė jo žvilgsnis.

— Aš ir jums paėmiau, — nuramino jį Elziutė. — Aš pasiėmiau mamos, o jums savo.

Petras padėkojo ir maldaknyges įsidėjo į kišenę.

Jonas įlipo į bričką pirmutinis ir pasiėmė vadeles. Šalia jo atsisėdo Grūštas, o Petras su Elziute susėdo gale.

Išvažiavo į plentą. Brička tarškėjo savo lingėm ir išsiplakusiom sąvaržom, bet Petrui atrodė, kad taip ir reikia, kad taip gražu — tinka prie tų žilų Grūšto plaukų ir tų senų, išpurtusių gluosnių paplentėjų. Gražūs jam buvo šie tie gluosniai ir tie šiaudiniai stogai. Murzinas vaikiukas varėsi žąsis paplente. Ir tas piemenukas buvo jam mielas, ir tos baltos žąsys.

Petrui atrodė, kad jis galėtų važiuoti be galo. Užtektų jam tiktai žiūrėti į Elziutės rankas, apmautas pilkom pirštinaitėm, į maldaknyges josios rankose, į ražančių, apvyniotą apie maldaknyges. Žiūrėti į tas gėles, užkištas už maldaknygės viršelio. Dvi gėles — baltą ir raudoną.

— Kas jūs pirštui? — paklausė jis Grūštą.

Tik dabar jis pastebėjo, kad senio kairės rankos nykštys storai apvyniotas baltu audeklu.

— Įsikirtau vakar.

— Labai?

— Ne tai, kad būtų labai, bet visa bėda, kad rytoj negalėsiu rugių vežti. Vieno darbininko truks, pasisamdyti nėr kur, ir darbas neis.

— Aš ateisiu. Mes vešim tik antradienį.

— Kur jūs! Ką jau čia ...

— Ateisiu.

Elziutė žiūrėjo į šoną, į beržą ant kalnelio. Jos veidas buvo nušvitęs.

Įvažiavo į kiemą Petro Armino gatvėj. Jonas liko arklių pasišerti, o jie visi trys suėjo į vidų nusišukuoti dulkių.

Grūštas nuėjo į bažnyčią tiesiog, o Petras su Elziute kartą apėjo apie miesto sodą.

Nepažįstami veidai. Akys susirūpinę. nuliūde, žingsniai lėti. Smarkiai mynė tik rusų karininkai. Iš tolo atrodė, kad kiekvienas nešėsi po armoniką, prikabinatą prie diržo, kuriuo buvo susiveržę bliūzes, iš ilgumo panašias į moteriškus marškinius. Liūdni vaikštinėjo lietuvių karininkai.

Ramiai ošė sodo medžiai.

Prie bažnyčios juodu atsiskyrė. Petras priklaupė ir nė nepersizegnojęs sustojo prie durų. Jis girdėjo vargonų garsus, matė žvakių liepsną, žibantį kryžių ant altoriaus ir saulės nusviestą arnotą. Jis palietė ranka kišenę, kur buvo maldaknygės, bet iš kišenės jų neišsiėmė. Žmonės meldėsi. Senutė, gyslota ranka pasirėmusi, pabučiavo žemę, o ant juodos vėliavos buvo išsišiepusi balta kaukolė.

Vargonai užė. Petras užsimerkė. Rodos byra sušalę grumstai ant karsto gilioj duobėj.

Mirgėjo žvakių liepsnos. Pageltę tos žvakės, kaip motinos veidas. Tai vargonų muzika — tas niūrus ūžimas — drebina tą žvakių liepsną.

„Užgesim, kaip žvakės ... Pavirsim į žemę, kurią drebėdama bučiuoja senutė... Ir viskas? O kur dings tas, ką dabar jaučiu savy? Toji šviesa, kur yra many dabar? Kurią jaučiu, žinau ir pradėdu suprasti? Kuri šviesesnė ir už saulę, apšviečiančią altorių. Kuri peršviečia žmones ir daiktus ir jų paslaptis prieš mane atidaro? Ši šviesa many — mano vertybė ir mano esmė. Tai ne kūnas, ne kaukolės juokas. Tai ne smegenys. Ir ne kraujas, ne žemė. Yra! Jaučiu ir žinau, tik jokiais kitais tyrinėjimais nieks jos neužčiuops.“

Per pakylėjimą Petras pats nejuto, kaip atsiklaupė, pats nejuto, kaip persizegnojo, o kada atsistojo, žvakių liepsna mirgėjo linksmi, saulės šviesa pavirto muzika.

Petrui atrodė, kad krūtinėj lyg pražydo kažin kas. Šiltas ir saldus. Ir gražus, kaip tos gėlės ant balto altoriaus.

Po mišių jis klausėsi pamokslo, bet kunigo žodžių beveik negirdėjo. Kunigas jam trukdė džiaugtis tuo iki šiol nepatirtu jausmu. Tuo, kas taip pražydo, kaip tos gėlės ant altoriaus. Pražydo, ir jis nebe jis. Tai kažin kas kitas, pažįstamas, bet seniai matytas. Tas pats, kuriam motina sakydavo — Petriukas — paguldydavo lovon, imdavo rankutę ir peržegnodavo.

23.

Pirmadienį Petras, niekam nieko nesakęs, po pusryčių išėjo į Grūštus. Vežimų krauti jis nemokėjo. Jam pasiūlė duot ant vežimo, bet jis nesutiko — tegu merginų kuri. Laukuos joms bus lengviau. Daugiau vėjo. Jis liksiąs kluone ir mesias vežimus.

Vežimai svyrudami pamaži važiavo iš laukų. Vis didesnės plikės darėsi laukuos.

Traškėjo šiaudai ant grendymo, kai vežimai įvažiuodavo į kluoną. Žvirbliai pakreigėj Čirškė

nustebę ir išsigandę. Iki pietų suvežė daugiau kaip pusę.

Petras su Grūšru ir Elziute pietus valgė seklyčioj. Valgydamas Grūštas vis susirūpinęs žiūrėjo pro langą į vakarus. Ten mėlynas dangus vis tamsėjo. Vienas kitas paklydęs debesukas uždengdavo saulę, bet tuoj vėl nuslinkdavo į rytus. — Spėsim, — nusprendė senis.

Tuoj po pietų tuščias vežimas išlėkė iš kiemo. Linksmi tarškėjo perdžiūvę lentukės ir žybčiojo nušveisti ratlankiai.

Grūštas nuėjo į laukus, pavaikščiojo, suskaitė mandelius ir perkėlė karves.

Apie pavakarius visas vakarų dangus jau buvo juodas. Lyg juodi dūmai sukosi ten. Jie plėtėsi, kilo vis aukšty. Jau siekė Kreivėnų medžių viršūnes. Saulė pasislėpė. Pievos pasidarė tamsiai žalios, vanduo tvenkinys tamsiai mėlynas.

Staiga smarkiai sulingavo Kreivėnų beržų viršūnės. Keliu lėkė dulkių juosta. Sukdamiesi pakilo į viršų šiaudai, o sodo medžiai pradėjo ošti ir blaškytis. Šakos daužėsi, krito obuoliai, o keli žali lapai, sukdamiesi ore, nulėkė į laukus.

Grūštas rinko sode obuolius. Jis žvilgtelėjo į dangų, paklausė vėjo dainos, pasiėmė pintinę ir išėjo iš sodo.

Per kiemą bėgo Elziutė. Ji stabtelėjo, pasilenkė ir rankomis prie kojų prispaudė sijoną.

Grūštas nuėjo į galą kluono ir žvilgtelėjo į laukus. Vežimą baigia krauti. Jau tik desėtkas mandelių laukuos pasiliko.

Grįždamas atgal, jis vos neužsistojo ant žvirbliuko. Aštrus cypimas sutvinkšėjo Grūšto ausyse ir smilkinuose.

Žvirbliukas spyrėsi kojytėmis, kliuvo už žolės, virto ant šono ir vėl yrėsi padaiguotais sparniukais.

Grūštas žvilgtelėjo aukšty. Pastogėj, tarp lotų ir išsikišusio balkio, buvo didelis lizdas. Rodos, kad ten kas užmetė seną, nušutusią kepurę.

Grūštas įėjo į kluoną. Petras baigė mesti vežimą. — Jonai, lipk nuo prunto, pasiimk kopėčias ir atsinešk į galą kluono.

Netrukus bernas atvilko kopėčias. Atėjo ir Petras.

— Kas čia bus? — paklausė jis susidomėjęs.

— Ve kas bus, — parodė Grūštas žvirbliuką. — Vargšas mažytis išpuolė iš lizdo.

— Tai ką? — nustebo bernas.

— Įkelsim. Ana, katė slankioja ... Arba tuoj duos lietaus, ir po jo.

— Tur būt, per mažai žvirblių turit? — linksmi nusijuokė Petras. — Galėtumėt pas mus pirkti kokią kapą.

— Kopėčios per trumpos, — apsidžiaugė bernas.

— Atsinešk ir tas trumpukes. Ir porą lotgalių pasiimk. Sukalsim.

— Lietus ant nosies, laukuos dar vežimas rugių, o mes apie žvirblį šokinėjam, — pyko bernas. — Rėžt į sieną, ir viskas. Ar maža toks rupūžiukas kanapių sules?

— Kai les, tai reiks neduot. Tam ir galvą turim, kad mus žvirbliai nesulestų, o tokį muši — pats sau pikta darysi. Dievo jisai.

— Ir katės, — nepasidavė Jonas.

Atsinešė dar vienas kopėčias, atsinešė lotgalių, bėgo ieškoti vinių ir plaktuko.

— Ką jūs ten dirbat? Eži radot? — paklausė antras bernas, su pilnu vežimu įvažiavęs į kiemą. — Vežimą išvažiuokit iš grendymo. Tuoj lis.

Petras išvažiavo vežimą. Jonas sukalė kopėčias, pastatė ir, pasiėmęs šiltą žvirbliuką į sauja, lipo prie lizdo.

Ažuolo viršūnėj daužėsi žvirbliai. Iš ažuolo lėkė ant kreigo, stiepėsi, trepsėjo, čirškė net užspringdami.

Nusileidęs kopėčiom, Jonas į žolę nusišluostė ranką.

Vėjas lyg aptilo. Kluono stogas sutratėjo. Rodos, kad tenai kas žirnių užbėrė. Lyg pavilgytu krapylu tėškė visiems į veidus. Įtraukę kaklus, visi spruko į kluoną.

Kieme lietus net rūko.

— Brangus žvirblys! — šaipėsi Jonas. — Vežimą rugių atsieina.

— Galėjot tą žvirbliuką kur padėti, iki parvažiuosim su paskutiniu vežimu.

— Teisybė, o aš pirma nė nepagalvojau, — atsakė Grūštas ir nusišypsojo. — Tegu jau sau... Bet dabar jis tupi ten ... šilta jam... ir neužlyja jo.

Per balukes, žiūrėdamas, kad neužsistotų ant varlės, straksinčios ant kelio, Petras linksmas grįžo namo.

— Kur tu buvai dingęs? — klausė tėvas stebėdamasis.
— Grūštuos buvau. Padėjau rugius vežti.
— Aha ... Talka, vadinasi... Taip ... Bendromis jėgomis. Spėjo suvežt?
— Ne. Vienas vežimas liko.

Petras juokdamasis papasakojo apie žvirblį.

— Kvailas. Ir jo tėvas buvo kvailas. Rinkdavo visokias žoleles. Žiemą visose palangėse prikabindavo zylėm kaulų ir žiopsodavo pro langą, kaip jos lesa. Kvailas. O kvailų tėvų, tai jau mokslo pasakyta, ir vaikai kvaili, — kaip vinį įkalė paskutinius žodžius Kreivėnas, iš pasalų pažvelgęs į sūnų.

Petras tylėjo.

24.

Sode pro žalius lapus raudonuoja obuoliai, mėlynuoja slyvos.

Laukai tušti. Juoduoja suartos rugienos, geltonuoja linai. Tik cukriniai runkeliai dar žaluoja ir šlama.

Kluono grendymas nušluotas. Salinės prikrautos aukščiau balkių. Ant grendymo tupi katė ir klauso, kaip pėduose šiurena peliukė.

Pakluonėj straksi ir čirškia žvirbliai.

Saulė šviečia, bet oras vėsesnis. Pilnas obuolių kvapo tas vėsumas. Ir vanduo tvenkiny jau tamsesnis, ir debesų danguj daugiau.

Ramiai ėda karvės pievoj, ramiai tupi kregždžių virtinė ant radijo antenos ir ramiai neša vėjas baltus usnės pūkus.

Kiemas išvažinėtas ir pilkas. Kiemo pilkumą puošia tik žalios auksu nusagstytos gaidžio plunksnos ir raudona skiauturė. Gaidys atsilošia ir užgieda. Gieda pakraipydamas, o pabaigęs nusilenkia visam vištų būriui.

— Vienas likai — turi valią giedot, — juokiasi Kreivėnienė pro langą.

Gaidžio draugai išsitiesę virtuvėj. Galvos nukirstos, o žali uodegų dalgiai sulamdyti. Ir raibos antys guli šalia jų. Ančių pakaušiuos raudonos kraujo dėmės.

Julė kapoja mėsą ir pro langą žiūri į Petronę. Susikūpinusi ji atneša iš klėties miltų maišą.

Gale tvarto padžiauta veršio oda. Baltas šuniukas įsikando žalią gaidžio plunksną ir bėga per kiemą.

Parvažiavo Kreivėnas, sustojo prie durų ir iš vežimaičio kraustė ryšulius. Kreivėnienė išėjo padėti.

Valgomajame ji atraišiojo ir dėstė mieles, šokolado plytas, kavos krepšį, cukrų. Smulkius mazgelius, aptiekoje pirktus, ji atvyniojo, pauostė ir vėl padėjo.

Kreivėnas įtempė pintinę degtinės.

— Kur Petras? Padės alaus bačką iškelti.

— O vyno nupirkai?

— Nu.

— Tikrą balių tu čia sugalvojai. Net neramu tokiais laikais ...

— O kas kam darbo? Ko aš bijau? Ką dalino, tai jau padalino, o kas liko, tai mūs. Dabar aš niekam nė gero. Tyčia parodysiu, kad aš nieko nebijau. Tavo burna šnekant, išeitų taip — dirbk, kaip arklys, ir susitraukęs lauk nežinia ko. Šiaučiai kriaučiai — ir tie ūžia, snapsą stiklinėm laka, o neturi ką, tai nors rauginto agurko užkanda. O mums, išeitų, negalima nė giminių pasiprašyti?

Susirado Petra. Juodu iškėlė bačką iš vežimo ir nurito į klėtį. Įritęs Kreivėnas pliaukštelėjo delnu per bačkos dugną ir atsisėdo ant jos.

— Paprašiau ir Arminus, — pranešė jis atsipūtęs.

— Žinoma, kaip gi kitaip.

— Tik tu neužmiršk panelei Natalijai vieną kitą, sakyčiau, saldesnį žodelį į ausukę pašnibždėti.

Petras tylėjo.

— Grūštų brička sena ... Pasostės šiaudų prikimštos ... O Arminas turi šį tą, kas nebijo jokių reformų. Viską atims, sakysim, o tą geltoną pinigėlį užkasi tokioj vietoj, kur joks šuva, jokia mongoliška akis neraz. Jei vargas, atsikasei truputį...

Petras tylėjo.

— Ką čia dailinti! — pridėjo tėvas nežinodamas, ką daugiau sakyti.

Kitą dieną virtuvėj minkė, plakė, trynė, kapojo, piaustė, sijojo, o iš kamino be pertraukos rūko tiršti dūmai. O to bėgiojimo, stalčių traukymo, peilių gelendymo į slenkstį ir į plytą!...

Sugrižęs iš laukų, Kreivėnas nė nėjo į virtuvę. Jis susirado sode Petrą ir pasiūlė:

— Ar neisim nors mudu žuvų pagaudyti?

Pasiėmė irklus, įrankius ir nuėjo į paupį. Motiejus ir Kazys arė kvietienas. Motiejus sustabdė arklius ir botkaičiu dūrė į Šešupės pusę:

— Matai rupūžės! Patys eina žuvų gaudyt. Biednam žmogui neduoda nė uždirbti.

— Siunta buožės. Balių ruošia. O žmonės badauja. Girdėjau, pasakoja ... Maskvos radijas skelbia.

— Kur čia nebadaus. Aš savo lašinius jau visai baigiu...

— O velniai tau liepė lašinius su Račiūnu ant degtinės išmainyti.

— Reikėjo, tai mainiau.

Ir Motiejus piktai šveitė arkliui botagu. Arklys pašoko ir, žengęs tris žingsnius, atsiduso.

Sekmadienį tuoj po mišių įvažiavo pirmoji brička.

— Žilvičiai atvažiavo, — nudžiugo Kreivėnienė, žvilgtelėjusi pro seklyčios langą. — Tur būt, nė bažnyčioj nebuvo, kad taip anksti.

— Tu pasakysi pamokslą, ir užteks, — atkirto Kreivėnas ir išėjo svečių pasitikti.

Žilvitenė buvo Kreivėno sesuo. Ištekėjo už šimtamargio netoli Gižų.

Iš bričkos išlipo Žilvitis ir, imdamas botagą iš dešinės į kairę, pasisveikino su Kreivėnu. Jis buvo aukštas, sudžiūvęs žmogus, švariai nusiskutęs barzdą ir ūsus.

Kreivėnas padėjo seseriai išlipti. Žemė net dunktelėjo, kai ji išlipdama treptelėjo užkulniais. Ji atkišo broliui minkštą, kaip bandukė, ranką.

— Sako — žmonės badauja, o tavo pagurklys, kaip žiūrau, vis tiek dvigubas, — nusijuokė Kreivėnas.

Nusijuokė ir ji. Sužibėjo auksiniai dantys ir rudos akys. Ji visa atrodė, lyg už drabužių būtų prisikimšusi pakulų. Su dėde pirmiau pasisveikino abidvi dukterys gimnazistės, o paskui priėjo sūnūs studentai. Juodu buvo abu į tėvą — aukšti ir laibi. Atrodė, kad marškinių apikaklės jų kaklams per žemos. Seserys buvo žemesnio ūgio, į mamą, lygiai, slidžiai aptekintos.

— Kazy, bričką įvažiuok į kluoną, o arklius pašerk tvarte. Svečiai nakvos.

Kreivėnienė svečius pasitiko gonkose.

— Ar tai gražu taip retai į savo tėviškę atsilankyti. Rodos, kad už jūrių gyvenat, — kalbėjo ji, bučiuodama Žilvitenę į lūpas.

— Žinai, duktė ar sesuo iš namų — ir duris šluota paremk, kad kartais nesugalvotų sugrižti.

— Jaunieji, prašom į Petro kambariuką. Ką jis ten knarpia, kad nė pasitikt neišeina?

— Ir staltiesės gražumėlis! — džiaugėsi Žilvitenė, eidama prie užtiesto stalo. — Jau tik, sesele, turėsi mano dukterims, kai tekės, po vieną duoti. Ne stalui užtiesti. Užtiest gali nusipirkt. Bus parodyt. Tegu mato tie Kauno ponėkai, kaip Lietuvos moterėlės dar moka austi.

— Duosiu, duosiu kad ir po dvi, tik prašom toliau — į miegamąjį. Ten jau bus visų gaspadinių kambarys.

— Ar tai jom dar atskiro kambario? — atsiliepė Žilvitis.

— O jeigu man bešokant kojine nusmuks? Kur bėgsiu?

Jaunuomenė išėjo į sodą ir susėdo ant suoliukų.

— Tai kaip, agronome? Gal jau išauginai naują kviečių rūšį? — paklausė vyresnysis Žilvičių studentas.

— O tu? Gal jau pastatytum dangoraižį?

— Dar ne, bet šuniui būdą jau sukalčiau.

— Kaip neįdomu, — atsiliepė vyresnioji Žilvitytė.

— O apie ką jūs norėtumėt? Apie kavalierius, žinoma. Kaip jums patinka šitie naujieji iš stepių? Visoki Ivanai Ivanovai?

— Neblogai. Ypač karininkai. Pusbernis į pusberni.

— Nepasakok, — pridėjo sesuo. — Yra tikrų bernų. Panagės — rodos, kad mėšlą kapstė.

— Spėjai į rankeles įsižiūrėti?

— Iš tolo matyti.

Į kiemą suko vienarklis vežimaitis.

— Rėkliai atvažiuoja, — nudžiugo Petras. — Kodėl tik trise? Panuobodžiaukit, aš einu dėdės pasitikt.

Kreivėnienė kieme jau laukė. Pasisveikinusi su broliu, pabučiavus Rėklienę, ji džiaugėsi:

— Antanukas kad užaugo Nė pažint negali. O kur Antosėlė?
— Namie, — atsakė Rėklys, toks pat išgeltęs ir neaukšto ūgio, kaip Kreivėnienė. — Naujos suknelės nenupirkau, tai nevažiavo. Užsispyrus mergaitė. Į motiną.
— O ar ne? Klėtis, matai, būtų sugriuvus, jei būtų nupirkęs.
— O tu kaip manai. Kiekviena suknelė — vis plyšys klėties grindyse. Pelės tiek nesuėda, kiek kandys judviejų spintoj.
Rėklienė susiraukė ir sumirksėjo akimis. Tos akys buvo šviesiai mėlynos ir mažytės, o nosis smaila. Rėklienė buvo kiek aukštesnė už savo vyrą ir šviesesnio veido.
Petras, pasisveikinęs su svečiais, Antaną nusivedė į sodą.
— Kai sugrįžau baigęs žemės ūkio mokyklą, tai nieko daugiau negirdžiu, kaip tik barnius dėl suknelių, — pasakojo jis Petrai. — O tėvo teisybė. Jei pinigų yra, tai kam juos mėtų? Verčiau susidėt, žemę išdrenuot...
— Tikras tėtė.
— Kad teisybė. Mamai kad tik važinėt, kad tik iš svečių į svečius. Porą metų dėl bričkos tėtė grizino, o kam tos bričkos? Neužtenka vežimuko? Dabar tarkuoja dėl suknelių, Antosė dar tik pirmo kurso studentė, o daugiau nieko nekalba, tik — ta direktorienė tokią, ana anokią suknelę pasisiuvo, šita sidabrinę lapę nusipirko. Ištekės už kokio kvailio ir uždusins savo lapėm.
Jis mostelėjo ranka sunkiai, lyg pleišką kaldamas, ir užsiveržė kaklaraikštį. Tas jo kaklaraikštis buvo pilkas, arčiau kaklo patamsėjęs nuo prakaito ir netiko prie vienspalvių tamsiai mėlynų marškinių.
Atvažiavo Pucėtai vienarkle bričkute, vidury pasisodinę šešerių metų geltonplaukį Vytuką.
— Kas čia? Nė iškilmingų vartų, nė vėliavų, nė raudonų gėlių? Nematot, kad liaudies draugas atvažiavo?
— Kur? — klausė Kreivėnas juokdamasis.
— Ve! — dūrė Pucėta sau į krūtinę. — Penkiolika hektarų liaudžiai padovanojau. Pats Stalinas, girdėjau, man padėką rašo. Ūsą, liaudies drauge! Ir tu toks pat.
Juodu pasibučiavo ir stipriai pasikratė rankomis. Pucėta buvo Kreivėno pusbrolis, trisdešimt su viršum metų vyras. Jo veidas buvo įraudęs. Kreivėnas užuodė degtinės kvapą. Tuoj išsitraukęs porą cigarų, vieną įkišo Kreivėnui į dantis, o kitą įsikando pats.
— Dovana iš plačiosios tėvynės! Iš Vokietijos atvežta, o atimta Kauno sandėliuos. Keli ir man nubyrėjo.
— Leisk nors su ponia pasisveikint.
— Ar ji dar čia? Maniau, kad jau prieš veidrodį stovi.
Pucėtienė ėmė iš bričkaitės pailgą lagaminą.
— Kaip gi kitaip būs. Pucėtienė visada su dėže, — kalbėjosi moterys, žiūrėdamos pro langą.
— Kaip visuomet... atsivežė atsarginę suknelę.
Kazys pavažiavo Pucėtos bričkutę į pakluonę ir, išžebodamas arklį, rėžė jam į snukį.
— Buožės vaike! Tau bus Stalino pasveikinimas!
Nusivilkusi apsiaustą ir pasisveikinusi, Pucėtienė pirmiausia bėgo į miegamąjį prie veidrodžio.
— Pinigus moki, o koks čia darbas! — skundėsi ji, taisydamosi sufrizuotus juodus plaukus.
— Nesilaiko. Vytuk, netrauk staltiesės. Sėsk.
— Kad labai gražiai atrodo, ponija, — gyrė Rėklienė.
Pucėtienė atsidarė rankinuką, išsiėmė žiedus ir susimaustė ant pirštų. Ant dešinės vestuvinį, o ant kairės du — vieną su mažu briliantu, o kitą su dideliu ametistu.
„Kaip vyskupo“, pagalvojo Kreivėnienė. Šito žiedo ji dar buvo nemačiusi.
Pucėtienė buvo aukšta, laiba, mėlynakė. Lūpos atsargiai padažytos.
— Vytuk, nemataškok kojom. Negražu.
Atvažiavo Miškiniai. Vienarkliu vežimuku. Nė prie durų nesustojo — nuvažiavo tiesiai į pakluonę. Miškinienė, Kreivėnienės pusseserė, jau pražilusi moteriškė, išsiėmė iš vežimaičio punda ir nusinešė per kiemą. Pundą ji padavė Kreivėnienei.
— Na, ar to reikėjo? Ar to reikėjo?
— Aš senoviškai. Į svečius — tai su savo.
Nusivilkusi ji nusiklėstė skarelę, išdulkino ir vėl apsiklėstė.
Miškinis, pasišėręs arklį, įėjo į kluoną ir žiūrėjo į šalines.
— Neblogai, neblogai... — bumbėjo jis pro savo pražilusius ūsus. — Kasmet neblogai. O kišenė vis tiek tuščia. Ir dar skylė yra.

— O kur gi jūs kiti? — paklausė jį Kreivėnas vidury kiemo. — Ir kapitonas žadėjo atvažiuot.

— Kapitono bolševikai neišleidžia iš pulko, o Kostas ketino dviračiu vėliau atvažiuot.

— Prašom į vidų.

— Ne, aš einu karvių pažiūrėt. Paskui, žinai, prasidės sveikas į sveikatą, o aš pasigėręs neįžiūrėsiu.

Juodu jau ėjo pas karves, bet pro vartus įvažiavo Arminų brička. Kreivėnas greitai sugrižo, o Miškinis nuėjo vienas.

Arminų brička buvo juoda, pakraščiais apvedžiota raudonais brūkšniukais. Pasostė šviesiai žalio aksomo. Du obuoliuoti žiliai dairėsi po kiemą ir karpė ausimis. Žibėjo ir skambėjo šviesios rinkės ir sagtys.

Išlipo abudu Arminai ir duktė Natalija. Arminas buvo Kreivėno amžiaus, vidutinio ūgio ir apvalus, kaip pilnas javų maišas. Sveikindamasis nusimovė pilką odinę pirštinę ir nusiėmė minkštą pilką skrybėlę. Sausus durpės spalvos plaukus jis buvo susišukavęs į viršų, o įdegęs veidas dar labiau pabrėžė kietos apikaklės baltumą.

— Mes visada paskutiniai, — atsiprašydamas kalbėjo jis, o mėlynos akys linksmi sužibėjo. — Kaltininkų ieškokit čia netoli manęs.

— Mes kaltos! Moterys visuomet kaltos! O ko Andrius važiavo, lyg su puodais? — teisinosi Arminienė, tiesdama ranką.

Arminienė buvo mažutė, liesa, o mėlynos akys didelės. Lyg nustebusios žiūrėjo į viską.

— O panelė Nataliukė ... Žiūriu ir atsigėrėt negaliu, — džiaugėsi Kreivėnas. — Visas mūsų pilkas kiemas nušvito. Pespėčiau jaunuosius, kad saugotų savo širdis, bet... nėra čia nė vieno, kuris tiktų greta pasodinti, kuris mokėtų gražų žodelį pasakyti. Nuobodžiaus, nuobodžiaus panelė Nataliukė. Štai, kas man širdį spaudžia.

— Kad tu staugdamas su savo liežuvium! — nusijuokė Arminas.

Natalijos veidai raudoni, kaip vyniniai obuoliai, dar labiau paraudo. Buvo matyti plonytis pudros sluoksnis. Jos judesiai buvo lėti. Atrodė, kad ji bijo smarkiau pasisukti — plištų jos mėlyna šilkinė suknelė. Tokia ji buvo pilna mergaitė. Visai į tėvą. Tik akys motinos. Arminų bernas su brička nuvažiavo į pakluonę.

— Kieno šitie arkliai? — paklausė Kazys, žiūrėdamas į bričką. — Nauja.

— Armino. Pernai pirka.

— Irgi buožė?

— Ūkininkas, o ne buožė. Sugalvojo ūkininkus buožėm vadinti. Tada reik ir bernus, ir kumečius perkrikštyt. Tegu ir jie bus koki... bezmėnai.

— Tai kas tu toks būsi?

— Aš? Bernas.

— Bernas? Ir buožes palaikai?

— Kam man laikyti? Patys tegu laikosi. Aš taip galvoju: tegu šituos buožes, kaip tu sakai, sunaikins, bet mes iš to sotūs nebūsim. Aš ūkininkams to nesakau, pučiuosi ir aš, taip reikia, bet tarp savęs bernai ir kumečiai pasikalbėti galim. Vienas liks susiramėnimas: aš buvau tavo bernas, o dabar ir tu ubagas.

— Ir gerai!

— Kas iš to? Jau, girdžiu, mūs kaimyno Senkaus šeimyna meta lašinius gospadinei į akis. Parūdiję, mat. Palauk, palauk, kad tik nereiktų susirinkti iš po žydo vežimėlio, kaip žmonės sako. Vėl... žemė. Žeme apdalino. Kas iš tų naujų Šešmargių? Šviesios dienos nematys. O aš... nė aš prašiau žemės, nė man jos reik. Šešti metai pas Arminą, ir man gerai. Negeriu, o jis algas moka didesnes, kaip kiti, tai ir pinigų susidėjau. Tik dabar, šneka, litus panaikins. Rubliai bus. Štai kas galvą ėda. Vis riek ... Po Kalėdų vedu ir lieku pas Arminą už kumetį. Turėjo du kumečius, dabar būsiu aš viens.

— Ar daug jam nukirpo?

— Pusę. Turėjo šešiasdešimt. Pamatytum, koks kumetynas! Mūrinis, čerpėm dengtas. Nors mieste pastatyk. Kits Marijampolės raštininkėlis tokių kambarių neturi. Kumečiams Arminas duoda visko, kaip ir kiti, tik pinigų daugiau. Jau galima ir susidėt. O rūpesčių jokių.

— Vis tiek lygybės nėra.

— Lygybės! — nusijuokė Andrius. — Jos nebuvo ir nebus. Kai pradėsim marškinius siūti iš salietros maišų, kaip Rusijoje, tai tada jau bus. Žinau, pasakojo, kurie ten buvo. Ir skaičiau. O gal ir visai basi ir pusnuogiai vaikščiosim. Tada bus rojus, nes ten irgi nuogi vaikščiojo.

— Skiedi, kaip sena davatka ...

— Tegu. Aš tik galvoju, kad jei visi ūkininkai taip rūpintųsi darbininkais, kaip Arminas, tai tų

lygybių nieks neieškotų. Aš jau apgalvojau. Mano galva irgi ne skiedryne rasta.

Kazys nusispiovē ir nuėjo į virtuvę. Po valandėlės išėjęs šūktelėjo:

— Ei, tu ... Šaukia valgyti.

— Palauk, pirmiau arklius pagirdysiu.

Pro vienus vartus ėjo Grūštas su Elziute, o pro antrus Giružis.

Kreivėnas pasitiko Grūštus ir tyčia ilgiau kalbino prieškambarį.

— Štai dar vienas mielas kaimynas, — šypsojosi jis, imdamas Giružio skrybėlę ir kabindamas ant vagio.

Giružis tylėdamas paspaudė Grūšto ranką, paskui Elziutės.

— Netolimi kaimynai, bet, rodos, retai susitinkat, — rišo Kreivėnas, žiūrėdamas čia į Giružį, čia į Elziutę.

— Keliai nesusieina, — atsakė ji. — Giružio eina visai į kitą pusę.

— Jūsų pusėj buvo... buvo tvora užtvarta, — atkirto jis, kažin ko apsidžiaugė ir aukščiau pakėlė galvą.

— Kaimyną veduosi pas senius, o judu ieškokit. kur visi jaunieji krykščia. Sode jie.

Juodu išėjo į darželį. Elziutė ėjo apie gėlių lysves, pasilenkusi ir galais pirštų kilsteldama gėlės galvutę aukštytyn.

— Koks gražus darželis, — stebėjosi ji. — O nėra nė vienos dukters: Marytė vienuolyne ir nesugrįš jau.

— Ko grįžti? Gal iš tikro ten geriau. Ko grįžt, kur vienas kito nekenčia, vienas kitą žemina.

— Jūs nesmerkiate tų, kurie eina į vienuolyną?

— Ne. Kodėl jūs manot, kad aš smerkiu? Žinau, ką jūs galvojat. Jūs galvojat, kad aš bolševikas. Ar ne? Nė nesiginkit. Jeigu, panele Elziute, vargšai nori, kad jiems būtų geriau, tai lyg reikia sakyti: „Ne, neieškokit. Kaip buvo, taip tegu ir lieka.“ O su kuo man eiti? O vėl... Gal aš klystu. Gal mes nemokam ir nežinom, ką iš tikrųjų reiktų daryt, kaip padėt, vadinas, tiem vargšam. Ar už tai reik ant manęs visus šunis kart? Nemanokit... kad ... na, kad aš irgi gundau viską griaut, viską atimt. Jei jie imtų griaut bažnyčias, tai aš tik pasakyčiau: „Likit sveiki! Aš jums ne plėšikas ir ne vagis!“

Elziutė į Giružį pažvelgė nustebus ir pasiūlė:

— Eikim į sodą.

Rėklių Antanas ginčijosi su Žilvičių studentais, o gimnazistės garsiai juokėsi.

— Eikim ir mes ten ... pasijuokt.

Visai nuošaliai po šakota obelīm stovėjo Petras ir Arminaitė. Jis padavė jai raudoną obuolį, o ji klausėsi jo kalbos ir raudoną obuolį mėtė iš rankos į ranką.

— Einam ten ... Ten einam! — parodė ranka Elziutė į jaunas obelaites. — Einam gi pagaliau! Ko stovi!

Ji truktelėjo Giružį už rankos ir patraukė paskui save. Apie obelaites vienas sau vaikštinėjo Miškinis ir skaitė užrašus ant lentelių.

— Mes irgi atėjom pasiskaityt! — nusijuokė Elziutė keistai ir perdaug garsiai.

— Skaitykit, skaitykit. Kada nors bus gražių obuolių, — atsakė Miškinis, padavė jai ranką, o nuo Giružio nusigrėžė. Elziutės akyse šokinėjo raudonas obuolys. Ji priėjo prie obelaitės, pavartė lentelę, priėjo prie kitos. Raudonas obuolys daužėsi jos smilkinuos.

— Iš šitos knygos daug neišmoksit, — išgirdo ji balsą ir atsisuko.

Petras ir Arminaitė stovėjo šalia.

Pasisveikinus ji atkakliai ir nesivaržydama žiūrėjo į Arminaitę.

„Penėta žąsis. Tiesiog gėda šitai nutukti. Tik valgo ir miega. Tinginė!“

Ji pastebėjo, kad viena Arminaitės kojine truputį susisukus ir lyg apsmukus. Ji džiūgavo, žiūrėdama į tą kojinę.

— Panele, — kreipėsi ji į Arminaitę, — vieną žodį jums norėčiau...

Jiedvi paėjo į šalį. Elziutė kalbėjo pakuždom, bet vis tiek visi išgirdo:

— Jūsų kojine apsmukus. Pasitaisykit. Labai negražu, kai...

Arminaitė paraudo ir užėjo už krūmo. Kai ji sugrįžo, visi nuėjo prie suoliukų. Nuėjo ir Miškinis. Jis sustojo, pažiūrėjo į visus ir palingavo galva.

— Ach, jūs, mergelės ir berneliai. Gaila man jūs.

— Kodėl, dėde?

— Pasenot be laiko. Ar tai šitai reikia? Mano laikais ... Jeigu šitoks būrys, tai tuoj dainos, juokas. Merginas į dilgėles velkam. O čia? Sėdi, lyg sušlapę ... Džiovinasi prieš saulę.

— Prašom į seklyčią, — nutraukė kalbą Kreivėnienė. — Prašom pasistiprint.

Visi pakilo. Arminaitė ant suoliuko paliko raudoną obuolį.

Elziutė žvilgtelėjo į tą obuolį, savo nosinaitę numetė ant žemės ir nuėjo su visais kartu.

— Nosinaitę pamečiau, — sušnibždėjo ji Arminaitėi prie pat durų ir nubėgo atgal.

Pasiėjusi nosinaitę, ji žvilgtelėjo į duris. Visi jau buvo suėję. Pagriebusi tą raudoną obuolį, ji giliai suleido dantis, išplėšė kraštą ir išspiovė. Prakastą obuolį padėjo atgal ant suoliuko. Petras priemenėj laukė jos.

— Maniau, kad norit pabėgti.

— Buvau pametus nosinę.

Prie seklyčios durų stovėjo Kreivėnas ir kažin ką aiškino Giružiui.

— Einam, Petrai, padėsi man, — sukruoto jis, pamatęs sūnų su Elziute. — O tu, Juozai, nuvesk ir pasodink panelę.

Petras tylėdamas nusekė paskui tėvą į sandėliuką.

— Imk šituos butelius vyno ir neškis ant savo stalo. Mergaitės degtinės negers.

Seklyčioj buvo užtiesti du stalai. Prie trumpesnio stalo spietėsi studentai ir gimnazistės, o apie ilgąjį ieškojo vietų dėdės ir tetos. Arminienė jau sėdėjo gale stalo su Pucėtų Vytuku. Jis kažką kuždėjo tyliai.

— Palauk, negražu, — nugirdusi per stalą įspėjo mama. — Tuoj visi susės.

Pucėta, Rėklys ir Arminas dar stovėjo vidury seklyčios ir niekaip negalėjo pabaigti savo ginčo.

— Prašom, sveteliai, — paragino Kreivėnienė. — Prašom mūsų duonutės paragauti. Kad ir prastai, bet nepadyvykit.

— Išalkusi minia pirmyn! — užgiedojo Pucėta ir atsisėdo netoli Arminienės.

Petras sugrįžo su buteliais. Giružis sėdėjo šalia Elziutės, o kėdė šalia Arminaitės buvo tuščia.

— Prašau, sveteliai, — vis ragino Kreivėnienė. — Nesidabinkit.

— Tiesiog vargas! — atsiduso Pucėta, imdamas butelį. — Pats gerk ir pats įsipilk.

Kitam stalo gale butelis irgi pakilo iš vietos. Prie jaunųjų stalo Petras apsidairė, paėmė butelį už kaklo ir paklausė kaimynę:

— Sutiksit?

— Vieną. Daugiau ne, — atsakė Arminaitė.

Kitos mergaitės stikliukus pastūmė nuo savęs. Studentai pylė joms vyno.

— Ar kapotos žuvies, ar šitos nori, Vytuk?

— Šitos, teta.

— Palauk, aš tau kauliukus išrankiosiu. Duonos plutuke prispausk. Šitaip.

— Vytuk, sakyk ačiū. Negražu taip, — mokė mama.

Kreivėnas pastovėjo prie vieno stalo, priėjo prie kito ir pagaliau atsisėdo šalia Rėklienos. Kreivėnienė bėgiojo iš seklyčios į virtuvę, iš virtuvės į seklyčią, buvo susirūpinus, neturėjo laiko nė prisėsti.

Pucėta jau pylė visiems po trečią, bet Grūštas stikliuką uždengė delnu.

— Kas gi čia, — sušuko Pucėta. — Ar tamsta nežinai, kad streikai dabar draudžiami komunistų centro partijos komiteto ir liaudies komisarų tarybos nutarimu...

— Nieko neišeis, — įspėjo Kreivėnas. — Nepažįsti mano kaimyno. Aš jam įpilsiu vyno.

— Ir pas mus yra vienas nepaklusnus, — atsiliepė Rėklių Antano balsas nuo kito stalo. — Giružis baidosi. Akis reiks užrišti, ar ką?

Moterys atsigrėžė. Miškinienė mirkstelėjo Pucėtienei, o ši nusišypsojo ir ranka prisidengė burną. Sužibėjo žiedai, sujudėjo gintaro karoliai.

— Taigi, Grūštai, nelauk komisarų nutarimo, — kalbėjo Rėklys, keldamas savo stikliuką. — O gal lauksi, iki seimas tau palieps?

— Ką liaudies seimas! — numojo ranka Miškinis. — Jis daro, ką jam Maskva liepia.

Miškinienė stuktėlėjo vyrui į šoną ir galva krustelėjo į Giružio pusę.

Miškinis tik ranka numojo ir tęsė toliau:

— Ir tai liaudies valią vykdo. Mūsų, lyg išėitų, valią. O gal mes ne liaudis?

— Buožė tu, štai kas, — šūktelėjo Pucėta. — Liaudies priešas.

— Labai daug tų buožių pas mus yra. Jeigu buožes reik naikinti, tai daug bus naikinimo. Jei bus, kaip Rusijoj, tai... Ten, kas vieną karvę turi, ir tas jau buožė. Bijau, kad neimtų naikinti visą mūsų tautą.

— O manai nesunaikins? — šaukė Pucėta. — Sibiras platus. Jeigu pusę Ukrainos ten sugrūdo, tai dar užteks vietos ir mums.

— Pucėta jau atvažiavo girtas, — sušnibždėjo Giružis Elziutei. — Pats nežino, ką kalba. Dabar jau nėra jokių buožių. Kas turi trisdešimt hektarų, tai jau ne buožė.

— Sako, Sibiras... — svarstė Rėklys. — Man tas ir neišeina iš galvos. Dar neaišku, ką su mumis darys. Rusijoj ūkininkams nieko nepaliko. Nė klaust nereik — bus ir pas mus taip. Tik kada? Čia tai ir blogiausia, kad nežinai. Galvoji, lauki. O dirbti nėra jokio noro. Ketinau laukus drenuoti. Nedrenuosiu!

— O aš raugyklą ketinau statyt. Nestatysiu! — pridėjo Miškinis.

— Jeigu taip visi darysim, tai kas bus? — palingavo galva Grūštas.

— Tas stogo netaisys, anas griovio nekas, trečias geresnio gyvulio neaugins. Viskas grius ir pus. Prie ko prieisim? Kas bus, kas nebus, vis tiek reikia krutėti. Jei dirbi sau, tai dirbi ir kitiems, o jei teks dirbti kitiems, tai dirbsi ir sau. Be darbo žmogus nyksta ... neranda vietos žemėj. Jei ką gerai padarai, vis tiek — sau ar svetimam — jautiesi lyg sveikesnis, jaunesnis. Reikalingas jautiesi. Jauti, kad dar gyveni. Aš visai negalvoju, kas bus: pavasarį sausinu pievas. Kai nusausinsiu aš — nereiks kitiems.

— Koks protingas žmogus jūsų tėvelis! — nusistebėjo Giružis. — Su tokiu žmogum pasikalbėti tas pats, kaip tamsią naktį pamatyti žiburį. Labai norėčiau... Tiesiog neturiu su kuo... Jeigu nesupyktumėt ... jeigu kada sekmadienį užeičiau ... Aš visuomet ieškau protingų žmonių. Visi turim ieškoti. Kaip manot. ar tėvelis neišeitų pro kitas duris, jeigu aš ...

— Kodėl... prašom užeiti... — nenorom sutiko Elziutė ir žvilgtelėjo į Petrą.

Julė su Petrone keitė lėkštes. Miškinienė atsistojo padėti. Įnešė šiltos mėsos.

— Jau atšilo, o mes dar nusausinimo darbų nebaišėm! — šūktelėjo Pucėta, imdamas butelį.

— Besausindamas visai sušlapsi, — susiraukė Pucėtienė.

— Išsidžiovinsiu prieš Stalino saulę!

— Tu nerėk taip, — pašnibždom per stalą perspėjo žmona. — Neužmiršk, kad čia mes ne vieni...

— O kas man? Būta! Giruži, gerk ir tu, nes lietuviškos skaidriosios tuoj nebus.

— O kodėl nebus? — mėgino šypsotis Giružis atsigręžęs.

— Bus rykovka. Duos rykovkos, nugirdys mus, kad nejaustum, kaip mus nuaus. Taip, Giruži! Nuaus, o paskui pasakys: „Čia jums basiems per šalta. Važiuokit į šiltesnius kraštus — į Kazachstaną“. Čia atgabens burliokus.

Pucėtienė pagriebė vyro stikliuką ir išliejo po stalą. Stikliuką pastatė šalia savo lėkštės. Žiūrėdama į savo vyrą, ji patraukė pečiaus ir atsiduso.

Pucėta garsiai nusikvatojo ir numojo ranka.

— Linksma žmogus! — nusišypsojo Giružis, kreipdamasis į Petrą. Nusišypsojo, bet lūpos sudrebėjo.

— Nuginklavo, — skundėsi Pucėta, dėdamas ranką ant Žilvičio peties. — Teisybės nemėgsta.

— Teisybė, kaip ugnis — degina.

— O aš tau pasakysiu — nėra tokių, kurie mus užtartų, — jau tyliau kalbėjo Pucėta. — Dabar visam pasauly karas. Tokios valstybės griūva! Net Prancūzija, tai ką tokia mažytė Lietuva reiškia? Karosiukas tvenkiny, kur lydekos plaukioja. O Rusija nekariauja. Ji tik laukia, laukia ir vis ima. Su Vokietija irgi nekariaus. Hitleris su Stalinu gražiai susitarė.

— Toks tokį pažino.

— Palauk, palauk. Stalinas laukia, kas bus toliau. Jei Rusija nekariaus, tai su mumis galės daryti, ką nori. Niekam nepasiskūsi. Piaus mus. Išveš. Bet man vis tiek. Tegu veža, kur nori. Jei nesušaudys, tai aš vis tiek sugrįšiu. Juk Stalinas sako, kad reik sukelt pasaulinę revoliuciją, ar ne?

— Žinau.

— Visą pasaulį judina. Vis tiek vieną dieną tas pasaulis trenks kumščia į stalą ir pasakys: „Gana!“. Ir bus su Rusija baigta. Nuvilks tuos raudonus marškinius, pilnus utėlių, nupraus rusą ir pasakys: „Dabar gali sėsti prie bendro stalo. Pirmiau buvai nešvarus — galėjai užkrėsti savo utėlėm.“

— Tai sakai, pradurs šitą skaudulį?

— Pradurs, Žilviti, pradurs. Kitaip negalima. Jei pasiutęs šuva laisvai bėgioja, tai jį reik nušaut.

Atnešė ant stalo ančių, paršiukų, Kreivėnas įnešė didelį ašotį alaus.

— Tai Kreivėnas! Kad jam Dievas sveikatą duotų. Bus nors kuo gerklę praplaut. Visai užkimau Žilvitį bemokydamas.

— Pucėta! — sujudo Kreivėnas jau įraudęs. — Nagi aš su tavim šiandie nėra po šnapsą neišgėriau. Kaip čia išėjo. Kur tavo stikliukas?

Pucėta parodė į žmoną ir akis pakėlė į lubas.

— Tai man vyras! Žmona pagrasino pirštu, tai jis ir nuleido ausis, — skeryčiojo rankom Kreivėnas, šalia Pucėtos lėkštės statydamas kitą stikliuką. — Pilk. Kad jau mudu neišgertume... Ne kasdie juk. Po vargų, po sunkių darbų ...

Pucėtienė supykusi žiūrėjo į Kreivėną, bet jis nekreipė į ją dėmesio.

— Dar po vieną! Kad nešlubuotume.

— Duok savo meilų snukutį! — tirpo Pucėta, išgėręs antrą, ir apkabino Kreivėną.

Abudu pasibučiavo.

Pradėjo stiklinėse putoti alus. Po antro stiklo stalias jau užė, kaip musės prieš lietu. Vyras ginčijosi, sprendė Anglijos likimą, smerkė žemės reformą ir šaipėsi iš Raudonosios armijos. Moterys kalbėjosi apie vaikus, apie vištas ir audeklus. Jaunuomenė plepėjo apie šokius ir kino artistus.

— Negaliu aš tų vyrų klausyt. Vis apie karus, — skundėsi Arminienė. — Geriau padainuokim. Kur tas mūs jaunimas? Padainuotumėt, o mes, seniai, bent paklausytume.

— Ką tas jaunimas! — numojo ranka Pucėta. — Nė jie išgert, nė jie padainuot. Aš padainuosiu.

Ėjo mergos karvių melžt,

susitiko jautį...

— Ar nenutilsi! — nutraukė ją žmona ir paleido į kaktą duonos plutele.

— Tai laikai. Nė verkt, nė dainuot neduoda. O šita daina tokia graudi...

Visi nusikvatojo.

— Jaunime, — nenusileido Arminienė, — ko snaudžiat?

Gimnazistės pasikuždėjo tarp savęs ir pradėjo:

Pakelkim, pakelkim mes taurę linksmybės ...

Studentai pritarė. Seniai klausėsi nutilę. Arminienė šypsojosi, o Miškinienė pakuždėjo Grūštui:

— Tokios dainos aš dar buvau negirdėjusi.

Jaunimas pabaigė.

— Kaip sau norit, aš supratau tik pirmą eilutę, — lyg stebėjosi Pucėta. — Kai liepia įpilt, pakelt, tai man viskas aišku. Graži daina. Už pačios širdies žodis griebia.

— Čia kokių mokytų daina, — sprendė Rėklys. — O mes? Ką mes? Tik apie rūtelę ir žirgelį mokam.

— Kaip sau nori, o senovės dainos buvo gražesnės, — šnekėjo Miškinis. — Tada ir žmonės buvo linksmesni. Kitoki buvo laikai. O dabar? Žmonės kažkoki pasipūtę. Ir vaikščioja kitaip. Praeidamas pro merginą, netyčia stuktels alkūne, tuoj „atsiprašau“. Rodos, kad ta mergina stiklinė. Arba kai šoka. Paims merginą pirštų galiukais. Rodos, bijo, kad nesulaužytų. Imi, tai imk! E, Grūštai. Atsimeni senus laikus. Padainuok tu senovišką.

Grūštas iš karto tik juokėsi ir purtėsi, bet pagaliau sutiko ir uždainavo kraipydamas galvą.

Mergužėle mano,

Balta lelijėle,

Gįsim mudu šėmus jaučius

Į žalią girelę.

Miškinienė prisidėjo, ir toliau dainavo dviem balsais.

Ten mudu gansim,

Ugnelę kūrįsim,

Žalių rūtų vainikėlį

Ugnelėj degįsim.

Miškinienė dainavo, galvą palenkusi į šalį. Jos balsas buvo toks liūdnas, kad net visi sužiuo į ją. Visus pagavo tas liūdnumas. Ta ugnelė žalioj girelėj. Prisėdo Žilvitenė, Arminienė ir Miškinis. Ir Rėklis neiškentė, ir jis linkčiojo galva.

Vainikėlis dega,
Balti dūmai rūksta.
Gailiai verkė mergužėlė
Rūtų vainikėlio.

Dainai nutilus, Pucėta neiškentė:

— Štai kur lietuviška daina! Tai ne kokia tačanka. Čia ta ugnelė dega! — sudavė jis kumščia sau į krūtinę ir, išitraukęs nosinę, nusišluostė ašaras.

Grūštas nusišypsojo Miškinienei:

— Mano nabašninkė, kai dainuodavau šią dainą, visada apsiverkdavo.

— Jautri buvo moteriškėlė, — atsiduso Miškinienė.

Grūštas palenkė galvą ir susimąstė. Jis atsiminė tuos laikus, kai ten, netoli Žuvinto ežero, kur kadaise buvo jo tėviškė, dar visur miškai žaliavo. Jis atsiminė, kaip naktimis lankoj ganydavo arklius. Uzdainuodavo, o ten, pamiškėj, klėties lange, sužibėdavo žiburėlis. Tai ji ten ... Ji girdi ... Ji nemiega — juostą audžia. O žvaigždės danguje žiba ir mirksi. Gražios žvaigždės, bet ne tokios mielos, kaip tas žiburėlis. Vėlai, vėlai tas žiburėlis užgesdavo. Likdavo tik žvaigždės. Jos mirksėdavo jam, ir jis mirkteldavo joms.

Jaunas jis buvo, bet suprasdavo, ką tos žvaigždės sako. Visi pradėjo kilti nuo stalo. Pucėta susiieškojo kortas ir ieškojo draugų iš kirčių palošti. Pucėtienė nubėgo į miegamąjį plaukų pasitaisyti, o kitos moterys nusekė paskui. Grūštas su Miškiniene vis dar sėdėjo už stalo. Juodu vis dar nebaigė nepabaigiamų kalbų apie senovę. Jaunimas stūmė stalę prie sienos, statinėjo kėdes, o Kreivėnas sukinėjosi aplink ir rūkė Pucėtos cigarą. Jis žvilgčiojo į Giružį, kalbino Elziutę, ir gėrėjosi Arminų Nataliuke. Pamatęs, kad Arminas eina į prieškambarį, jis pasivijo jį.

— Vieną žodį, ponas Arminai. Labai man nesmagu, bet ką padarysi. Ar negalėtumėt man paskolinti tūkstantinę? Tik už savaitės kulsiu, o rytoj turiu gražinti skolą kaimynui. Račiūnui čia tokiam. Pirkau iš Grūšto kapines ir pritrūkau. Penkis šimtus skolingas, bet reikės duoti ir sūniui. Važiuos mokytis. Tuoj kulsiu ir atiduosiu.

— Neturiu čia. Nesivežioju pinigų. Atvažiuok rytoj.

— Ačiū. Labai ačiū. Sūnus galėtų palaukt. Ir Račiūnas palauktų — kas čia ta savaitė, bet jo prašyti nenoriu.

Petras įnešė radijo aparatą. Rėklių Antanas visus priedus, ir juodu ruošėsi pagauti kokią stotį.

— Net ir man kojos nerimsta, — bėrė Kreivėnas. — Kai tik užgros, pirmas kviečiu panelę. Neatsisakykit. Mirčiau iš gėdos. Tegu širdis sena, bet akys dar įžiūri — matau skaisčią saulelę rytuos užtekančią.

Pro cigaro dūmus pasigirdo liūdnas tango verkšlenimas.

Kreivėnas pakvietė Nataliją, pažengė porą žingsnių ir sustojo.

— Neišeina.

— Žiūrėk, senis! — stebėjosi Žilvitenė.

— Neišeina, bet ko tėvas negali, sūnus padarys.

Jis privedė Nataliją prie Petro, paėmė jo ranką ir sujungė su Natalijos minkšta, lyg patinusia, rankute. Savo žibančiomis, lyg aliejum išteptomis, akutėmis jis taip pažiūrėjo į sūnų, kad šitas viską suprato.

„Žiūrėk man ir žinok ...“ sakė tos akys.

Giružis šoko su Elziute, Rėklių Antanas su vyresniąja Žilvityte, o jaunesnioji pasidairiusi pakvietė brolių.

Kreivėnas priėjo prie Žilvičio ir stipriai sudavė jam per petį:

— Eina! Sukasi! Pagal planą, žmogau.

— Kas sukasi? Kokį planą?

— Yra čia toks. Sukasi, net džiaugsmas ima. Išgerkim po vieną iš džiaugsmo.

Įėjo Pucėtienė. Ji buvo jau su kita suknele. Vyresnysis Žilvitukas pakvietė ir ją.

Kreivėnas su Žilvičiu išgėrė po vieną, po antrą ir žiūrėjo į šokančius.

— Ar ne graži pora? Tik primerk akį.

— Dar aš matau abiem.
— Bet tu primerk. Imk ir primerk. Tyčia primerk.
Prisipylė stiklą alaus ir pakėlė į viršų:
— Už jaunujų sveikata.
Tango skundas ir alpimas nutilo.

Petras pasukinėjo, sugavo fokstrota ir atsigrėžė. Giružis jau lenkėsi Elziutei. Petras priėjo prie Pucėtienės.

— Šitaip tai jau ne ... — sumurmėjo Kreivėnas sau ir priėjęs užgesino aparatą.

— Dėde, tegu būna.

— Palikit, dėde, — šaukė mergaitės.

— Pailsėkit. Kas per daug, tai nesveika, — atkirto Kreivėnas.

— Mes nepailsę. Mes norim šokti.

— Gerai, kad taip.

Praeidamas pro Arminaitę, Kreivėnas sušnibždėjo jai:

— Jei pati išvesit Petra šokti, tai aš jums pasakysiu vieną paslaptį.

Vėliau pasakysiu.

Jis vėl įjungė aparatą, sugriebė valsą ir šūktelėjo:

— Panelių valsas.

Arminaitė atsiskubino prie Petro, o Giružis vėl nusilenkė Elziutei.

— Dabar panelės kviečia, — šūktelėjo jam Pucėtienė. — Kas čia dabar...

— Vis tiek, — atsakė Giružis. — Tas pats išeina.

— Tas pats išeina. O jūs vis tiek ne panelė, — pridėjo Kreivėnas.

Vyresnysis Žilvitukas buvo išėjęs, ir Pucėtienė liko be šokėjo. Kreivėnas pažvelgė į ją ir šyptelėjo. Pucėtienė pastebėjo tą jo nusišypsojimą ir pikta atsisėdo kėdėn. Susiraukusi, taisydama siplaukus, ji žiūrėjo į šokančius. Atbėgo Vytukas ir prisiglaudė prie jos.

— Bėk ... Bėk pas tetą ... Nė valandėlės be tavęs ...

O Kreivėnas trepsėjo, mosavo rankomis ir švilpavo.

— Išgerkim po alutį, Rėkly. Linksma, ką? Gerai, Rėkly! Viskas gerai. Eina! Sukasi, Rėkly.

Truks — laikys!

Prie jų priėjo Pucėta.

— Eik, Rėkly, palošti. Ten reikia vieno.

— O tu?

— Žmona pinigų atėmė. Tai žmona! Prie stalo stikliuką, o dabar pinigų. Nelošk, sako.

— Koks tu vyras? — pastūmė jį krūtinėn Kreivėnas. — Ar tai tu vyras?

— Palauk, Kreivėnai. Tik tu nesistumdyk. Duok pašnekėt.

— Bet aš tavęs klausiu — vyras tu, ar ne? Jeigu jau žmona net pinigų iš tavęs atima, tai, brolyti, eik pro vartus ir neatsigrėžk. Pinigai vyro rankose turi būti.

— O kodėl? — paklausė Pucėtienė, priėjusi prie jų.

— Kuo mažiau moteris turi pinigų, tuo ji išmintingesnė. Turėjo būti vienuoliktas Dievo įsakymas: „Neduok pinigų moteriai į rankas“. Moterys tavo sunkiai uždirbtą pinigą išmėto visokiems niekam.

— Kažin, kas daugiau išmėto! — atrėžė Pucėtienė supykusi. — Kažin, kas sunkiau dirba! Kad ir šituos namuos.

— Šituos namuos?

— Šituos namuos. Mažai vargšė Kreivėnienė dirba? Mažai bėgioja? O kai i bažnyčią važiuoja, tai lito vargšei moteriškai neduodi. Bernui išmeti penkis, o ji ... Jai nereik. Atsimenu vieną sekmadienį Marijampolėj. Išėjom iš bažnyčios. Toks karštis. Sušilus moterėlė, nusilpus. „Einam, Kreivėnien“, sakau, „bent limonado išgersim“. O ji? „Tai kad“, sako, „ką čia... nereikia...“ Supratau, viską supratau! Ir nėjo. Gėda pasirodyt, kad cento prie dūšios neturi, o šitokia ūkininkė! Dabar paieškokim to darbo ir pinigų mėtymo!

— Mane mokyti atvažiavai, Pucėtiene? Manęs mokyti nereik. Aš čia ponas! Mano žodis įstatymas! Kaip aš noriu, taip visi šoka. Matai? O kam nepatinka, gali kraustyti lauk — vartai atdari. Mačiau daug šitokių ponių. Žiedai ant pirštų, o panagėse kiaulių jovalas. Pašol von! — pastūmė jis atgalia ranka Pucėtienę.

— Prašom mano žmonos nestumdyti! — šoko Pucėta. — Ji tau ne tarnaitė.

— Ir nedidelė ponija!

— Su savo tarnaitėm ... taip ... Su tom tu darai, ką nori. Eik rengtis, — paliepė žmonai. —

Važiuojam.

Žmona nuskubėjo į miegamąjį, bet tarpdury buvo susigrūdę svečiai. Ji prasiskverbė pro juos ir dingo. Jaunuomenė nustojo šokusi ir stovėjo pasieniuos. Pucėta nuėjo virtuvėn, padavė Kaziuui penkinę ir liepė privažiuot bričkutę.

Į seklyčią įėjo Kreivėnienė ir šoko prie vyro:

— Tai šitaip? Tam svečius pasiprašei? Gražiai pasirodei! Pasigėrei, tai eik gult, o ne savo kvailumą rodyk.

Kreivėnas nusigrėžė nuo jos ir šūktelėjo jaunimui:

— Šokit! Kas nereikalingas — išvažiuos, o jūs šokit.

Žilvitytės sumišę prisiglaudė prie viena kitos, broliai šypsojosi, o Rėkliukas ramiai degėsi papirosą.

— Nenorit? Irgi prieš mane? Prieš mane, prieš Bendručių Kreivėną? Nenorit — nereikia!

Kreivėnas šlitiniuodamas priėjo prie radijo aparato ir stūmė jį nuo staliuko. Bumbtelėjo, skambtelėjo, ir viskas nutilo.

— Iš proto išėjo! — sudejavo Kreivėnienė.

— Nagi mielas ... Kaip sau nori, bet jau per daug! — tik dabar susigriebė Rėkllys. — Eik gult.

Prišoko Žilvitis, Miškinis. Visi sugriebė Kreivėną vesti. Kas už rankų tęsė, kas stūmė ir taip nuvilko į miegamąjį. Kreivėnas griuvo skersai lovos, mėgino kažin ką aiškinti, pasakoti, bet niekas jo neklausė.

— Vainikėlis dega ... — mėgino jis dainuoti, bet staiga nutraukė, pasikrutino minkštoj lovoj ir užsimerkė.

Vyrai, mostelėję rankom, grįžo į seklyčią. Kreivėnienė mėgino sulaikyti Pucėtus, bet tie nė klausyti nenorėjo. Ne su visais nė atsisveikint spėję, įsisėdo į bričkutę ir išdūmė pro vartus.

Kreivėnienė puolė šen, puolė ten. Vyrai ramiai rūkė ir šaipėsi, jaunimas susėdęs pasieny juokavo ir mėgino dainuoti, o Petras išnešė radijo aparatą. Jis netrukus grįžo su Kazio armonika. Rėkliukas apžiūrėjo ją iš visų pusių, truktelėjo kartą kitą ir, mostelėjęs ranka, atsisėdo prie krosnies.

Jaunimas vėl šoko. Seniai grįžo į valgomąjį, ir netrukus ten buvo girdėti:

— Bėda!

— Dabar tavo sodyba ir dalyba.

Juokėsi, žarstė pinigus ir mušė krumpliais į stalą.

Miegamajam liko tik dvi moterėlės — Rėklienė ir Žilvitenė. Jos pasakojosi ir neatsipasakojo.

O Kreivėnas knarkė sau. Užknarks ir papučia rusvą ūsą, užknarks ir vėl papučia.

Grūštas, pastovėjęs prie lošėjų, sugrįžo į seklyčią. Prie jo prisigretino Arminienė iš vienos pusės, o Miškinienė iš kitos.

Giružis sėdėjo šalia muzikanto ir žiūrėjo į šokančius. Jam neliko panelės. Arminaitė buvo išėjęs iš seklyčios, o su Elziute šoko Petras. Giružis žiūrėjo į juos. Kokia Elziutė linksma! Kaip ji šypsoi! Jam, Giružiui, ji nė karto taip nenusišypsojo. Matai, kokia merga ... Prie šventųjų vis, o kaip glaudžiasi prie Petro. Ne, ji nesiglaudžia, tik Petras sujudino ranką, stengiasi ją arčiau prisitraukti. Jis tvirčiau suspaudė Elziutės ranką. Taip, Giružis aiškiai matė. Ji pažvelgė Petru į akis ir nusišypsojo. Nusišypsojo ... Ne visada mergos taip šypsoi. Šitaip šypsoi jos, kada dviem, tik dviem vienas dalykas būna aiškus ... Toks dalykas, kad ... Kreivėno čia reikia. Tegu jis dabar pažiūrėtų. Ką pasakytų jis? Ar jis padarytų taip, kad ji Petru šitaip daugiau nesišypso ... Tegu jis padaro taip, kad Petras jos daugiau šitaip neapkabintų. Šitaip ... O jei Kreivėnas nemokės užginti, tai jis, Giružis, pats padarys... Ką? Giružis dar nežino, ką, bet padarys!... Vis tiek ką nors padarys! Jis turi kada nors būti toks, kaip šitie... visi... Jis pilstys degtinę, svečiai gers, ji ragins valgyti, mielos kaimynės petį paglostys beragindama, o kieme žvengs svečių arkliai, o sode juoduos obelys ir mėnulis švies.

Giružio galvoj cirkpė armonika, akyse žibėjo baltos lėkštės, o krūtinę spaudė tas Elziutės plaukų geltonumas ir tas nusišypsojimas. Naujas kluonas baltavo čia pat, ir riebios karvės žiūrėjo į jį, į Giružį, namų šeiminką.

Muzikantas nustojo grojęs ir, ant kėdės padėjęs armoniką, nuėjo prie stalo. Jis įsipylė alaus. Priėjo ir Giružis.

— Per maža panelių, — pradėjo jis, pildamasis alaus.

— Tiek, kiek reikia.

Ir Rėklių Antanas nusisukęs nuėjo sau, Giružį palikęs vieną.

Užgrojo valsą. Giružis pastatė nebaigtą gerti stiklą, bet su Elziute vėl šoko Petras.

„Dabar jau aišku ... Nereikia nė Kreivėno ...“

Giružis pakvietė Žilvitytę. Ji šoko, žiūrėdama į šalį. Atrodė, kad jai nemalonus Giružio

kvėpavimas ir jo žodžiai.

— Jūs smagiai šokat, panele. Kita, kad išeina, tai nė patęst negali.

— Taip?

— Tikrai. O jūs tokia lengvutė.

Mergaitė susiraukė.

— Linksma būtų buvę, kad ne tas Kreivėnas. Nepatinka man toki žmonės. Nusigeria ... O jums?

— Nežinau.

— Kaip jums atrodo šita porėlė? Kreivėnų Petras ir Grūštų Elziutė? Ji per daug nosį riečia, ar ne tiesa?

— Riečia tiek, kiek reikia. Jei tamstyte manai, kad kiekvienas, iš kažin kokios pakampės ... jau gali lygintis su ja ...

Giružio širdis tvinktelėjo. „Kol šita klasė nebus sunaikinta, tol mums, proletarams, nebus šviesesnių dienų“, atsiminė jis Balaikos žodžius.

Dabar jis laukė tik šokio pabaigos. Ir šitos mergaitės ranką laikyti nesmagu, ir jos artumą jausti nesmagu, ir sukti ją sunku. Biau ri ji... Ir visi čia ... Šitie ...

Nutilus armonikai, jis linktelėjo šokėjai ir norėjo eiti sau kur į prieškambarį ar į gonkas, bet jį užkalbino Grūštas.

— Ką, kaimyne? Nė pasikalbėt neprisėdi?

Grūštas sėdėjo vienas.

— Mielai! Užteks tų šokių. Kaip einasi? Kaip žiūrau, jūs visuomet linksmas, visuomet patenkintas, net pavydas ima.

— Nėr ko pavydėt. Jei žmogus sveikas, tai ko daugiau reikia? Džiaukis ir Dievui dėkok.

— Ne visi taip gali. Žinai, žmonės. Viens kitą stumia, viens kitam ant kojų lipa. Kad tik iš kito atimt. Vietos pasauly mažą.

— Užtenka, o nusinešt nieko nenusineš. O tu kaip? Girdėjau, motorą ketini pirkti.

— Ketinau, bet nepirksiu. Dar paskelbs buržujum ir liaudies priešų. Kvailai daro su tais atiminėjimais.

— O gal valdžia iš tikro tik gero žmonėms nori ... Bet... aš taip suprantu. Jeigu tu žmonėms nori gero daryt, tai turi juos mylėt. Visus reik mylėt. Kur piktumas, ten laimės nėr. Ten tik ašaros ir vargas. O piktumas — kur godumas ir pavydas. Mylėk artimą, kaip pats save, ir viskas bus gerai.

— O kaip su Dievu? Juk ir Dievą reik mylėt.

— Nemylėsi Dievo, nemylėsi ir artimo. Štai kaip išeina.

— Aišku ir be knygų. O kartais būna daug knygų, o mažą išminties. Kai išgirsti išmintingą kalbą, tai ir ant širdies lengviau. Jau aš užsiminiau Elziutei, kad... sekmadienį kada... kai jūs laiko turit... Man būtų džiaugsmas, jei galėčiau pas jus ateit, pasikalbėt apie viską, kaip dabar.

— Prašom, ir man bus smagiau.

Įėjo Julė su Petrone, patraukė stalą nuo sienos, nešė naujas lėkštes ir nušveistus peilius. Kreivėnienė, tortu nešina, varėsi prieš save visus kortuotojus. Moterys jau žvalgėsi į užstalę, o jaunimas tik dairėsi, kad taip netikėtai paio šokiai. Tarnaitės įnešė dar du tortus, ir visi rinkosi vietas.

Giružiui kažin kodėl smagu pasidarė. Jam dabar buvo vis tiek, kur teks atsisėsti. Jis neskubėjo, bet nustebęs pamatė, kad kėdė šalia Elziutės tuščia.

— Kas čia pasidarė? Neseniai buvot toks susiraukęs, o dabar lyg dvarą pirkęs, — paklausė ji, kai Giružis atsisėdo šalia.

— Be degtinės linksma! Ką reiškia žmogaus žodis! Jis gali tave parstumt ir vėl prikelt.

— Nesuprantu. Paaiškinkit.

Bet Giružis rik šypsojosi.

Vyrai jau pylėsi stikliukus, moterų kuri paršiuko siekė, kuri gaidžio šlaunukę smeigė, bet vis žiūrėjo į tortus.

Apie vidurnaktį svečiai pradėjo skirstytis. Grūštas su Elziute išėjo pirmutiniai. Giružis irgi ieškojo savo skrybėlės. Atsisveikino su visais, bet kai seklyčion įėjo Petras, jis nususuko ir sumurmėjo:

— Rodos, visus atsisveikinau.

Neatsigręždamas išėjo pro duris.

— Linksma buvo su buožėm? — paklausė Kazys, stovėdamas prie Žilvičių arklių.

— Apie tai nekalbėkim. Man reikėjo. Ypatingas reikalas. Sumanymai toki... Bet aš tavęs paprašysiu vieno ... Aš negeriu, o turiu butelį degtinės. Nuo seniai turiu. Ateik rytoj ir gausi. Tik žinai

ką? Tu tyčia papasakok Grybienei, Račiūnam ir kitiem, kad aš sudaužiau radijo aparatą.

— Tu? Čia dabar kas?

— Tyčia pasakok. Gausi butelį. Girtas, sakyk, buvo. Girtutėlis. Tik neprasižiok, kad aš tavęs prašiau taip ...

Žilvičiai irgi nenorėjo nakvot. Užsispyrė važiuot, ir gana.

— Gražu! — prikaišiojo Kreivėnienė — Atrodo, kad susipykom. Skubat pabėgt.

— Nesusipykom, bet naktis šviesi — parvažiuosim. Rytoj darbai laukia.

Vyresnysis studentas pasikvietė Petrą į jo kambariuką. Išsiėmęs iš kišenės kelis lapelius, įspaudė Petrui į rankas ir sušnibždėjo:

— Slėpk. Atsišaukimai. Išplatink kaime. Duok jaunimui — iš senių menka nauda.

Už vartų Žilvitienė paklausė vyrą:

— Ko tu taip užsispyrei važiuot?

— Ko nakvot, jei galim parvažiuot? O ir Kreivėnui... Atsikels rytoj, akis bijos parodyt. Tegu apmiršta. Bent nebijos susitikti.

Nespėjo svečiai išvažiuot — pabudo Kreivėnas. Praplėšęs akis, valandėlę žiūrėjo į lubas, paskui pakėlė galvą ir apsidairė. Kambary buvo tuščia. Išlipęs iš lovos, nuėjo seklyčion. Svečių nēr, tik Petras rūko papirosą ir geria kavą.

— Ir privirei košės! — tarė Kreivėnas sūnui, imdamas

šaltos kavos puodelį.

— Aš?

— Kas gi? Aš tau sakiau ... Supratai mane. Kas Giružio, tai Giružio, o kas tavo — tavo. Man judu abudu rūpit. Petras šyptelėjo.

Kreivėnas valandėlę tylėjo.

— Tuoj prasidės mokslas. Gali kad ir rytoj važiuot. Čia tau nėra ko veikt.

— Gerai.

— Ir iš viso ... tu iš šitų namų daug ko nesitikėk. Laikas žinot. Jeigu ir rašysiu, tai tik ne tau.

Ergo!

— Gerai!

— Trečia, nesišaipyk ir neatsikirtinėk. Aš savo pasakiau.

— Gerai.

Kreivėnas sukando dantis, rankoj suspaudė kavos puodžiuką ir liejo sūnui ant veido.

— Gerai?

— Ačiū, tėve.

Kreivėnas pamaži nuėjo į miegamąjį. Petras stovėjo nuleidęs rankas. Kava bėgo per jo veidą ir lašėjo ant baltų marškinių.

25.

Kreivėnas atsikėlė vėlai. Nusiskutęs, nusiprausęs iš stalčiaus išsiėmė naujus marškinius ir užsidarė miegamojo duris. Žmona suprato, kad jis rengiasi važiuoti. Apsirengęs liepė Kaziu pakinkyti arklį, į dėžę įsidėjo radijo aparatą ir sėdo valgyti.

Petras sėdėjo seklyčioj ir žiūrėjo pro langą.

— Ko neini pusryčių? — paklausė motina.

— Nenoriu. Vėliau.

Per kiemą ėjo Račiūnas. Petras kažin ko apsidžiaugė, pasiėmė skrybėlę ir išėjo. Paupiu jis nuėjo pas Račiūnus.

Stasys vaikščiojo apie vežimą, tvirčiau surišo virvę gale ir taisė šiaudus. Petras pakalbėjo su juo, nusivedęs už tvarto kampo padavė kelis lapelius ir paupiu nuėjo namo.

Račiūnas sėdėjo ir žiūrėjo, kaip valgo Kreivėnas. Šeiminkė paprašė ir svečią prie stalo, bet jis atsisakė ir laukė, rankose laikydamas kepurę.

— Žinau, ko atėjai. Be reikalo tik padus plėši. Vakare pats atnešiu.

— Ne padai čia... Čia matot, kas išeina... Kai aš jums paskolinau penkis šimtus, tai tada penki šimtai buvo pinigai. Galėjai šį tą nupirkti. O dabar? Krautuvės tuščios. Eilės stovi. Laikrodį gauk, jei nori! Gali gaut, bet reik paieškot, paklausinėt. Per pažįstamus siekt. Toks laikrodis pavasarį buvo penkiasdešimt, o dabar už vartų nusivedęs tau parodo, nė į rankas nenori duot ir prašo trijų šimtų. Pavasarį už penkis šimtus galėjai dešimtį laikrodžių nupirkti, o dabar nenupirksi nė dviejų.

— Tai ko tu nori? Laikrodžio?

— Ne laikrodžio. Aš rik taip šneku, kad suprastumėt. Nuostolis man.

— Nori laikrodžio, tai eik pas bolševikus. Jie viską išplėšė.

— Ką bolševikas pagriebė, tai peržegno — negausi. Bet man nuostolis. Kas man dabar tie penki šimtai? Ką aš nupirksiu? Patys suprantat... Jūs, kaip toks žmogus, irgi nenorėsit mano skriaudos. Duokit už skolą vieną karvę.

— Nesuprantu, ar tu kvailas, ar tu girtas! — supyko Kreivėnas.

— Balių aš nekeliu už svetimus pinigus, tai nėr ko pagiriot.

— Eik po velnių!

Kreivėnas apsilvilo, užsidėjo skrybėlę ir į vežimą išnešė dėžę su radijo aparatu. Jis jau buvo pro vartus išvažiuavęs, o Račiūnas dar vis sėdėjo ir rankose sukiniėjo kepurę.

— Tai reikės ir eit, — atsiduso jis, pažvelgęs į Kreivėnienę, kuri įėjo lėkščių pasiimti. — Neteisingas žmogus jūsiškis ... Labai neteisingas ... Žmogui padaro nuostolį, o paskui nė kalbėt nenori.

— Apie kokį nuostolį jūs čia kalbat?

Račiūnas numojo ranka ir atsistojo.

— Gerai žmonės sako — nekask duobės kitam, nes pats įkrisi. Tik užmiršau Kreivėnui šitą primint. Likit sveikos.

Eidamas namo, kitoj upės pusėj pamatė Petrą ir nususuko. Petras ten sėdėjo prie pat vandens ant didelio akmenio. Sėdėjo susimąstęs ir glostė tą akmenį. Račiūnui taip pasirodė.

— Dar tu neišvažiuavęs. Kada tu prisimuši, jei šituo laiku išvažiuosi? Ar nežinai, koks dabar malūne susigrūdimas?

— Sutrukdė.

— Kas?

— Buvo čia Kreivėnų Petras atėjęs. Atnešė šį tą. Naujienų šiokių tokių. Paskaitykit, jei norit.

Račiūnas paskaitė lapelį, pamastė ir sulankstęs įsidėjo kišenėn.

— Duokit, — atkišo ranką Stasys.

— Važiuok, važiuok. Aš dar kartą paskaitysiu. Reikia gerai apgalvot.

Stasys išvažiavo, o Račiūnas nuėjo į tvartą ir, pasirėmęs ant tuščio lovio, ilgai žiūrėjo į sieną. Jo ieškojo žmona — šūkavo kieme, bet jis neatsiliepė. Žardyje sužvigo susipiovē kiaulės, bet jis nekrustelėjo. Vis žiūrėjo į sieną ir koja spardė lentgalį, kuriuo buvo paremtas lovy. Trinktelėjo trobos durys. „Nuėjo su savo gerkle“, pagalvojo Račiūnas ir paglostė karvės saitą. Čia visuomet stovėdavo karvė, o dabar ši vieta tuščia. Kokia karvė buvo!

Piktai nusispiovēs, Račiūnas išėjo pro galines tvarto duris ir apsidairė. Iš račiaus kamino rūko dūmai. Perlipęs per tvorą, jis tiesiai nuėjo į tą pusę.

Giružį jis rado namie.

— Sakiau, kad kitą pirmadienį! — sušuko Giružis, pamatęs Račiūną.

— Aš ne rato. Čia kitoki ratai ritasi.

Atsisėdęs ant suoliuko, žvilgtelėjo pro langą, žvilgtelėjo pro duris ir iš kišenės išsiėmė lapelį.

— Pasiskaityk.

Giružis priėjo prie durų, ilgai skaitė, pavartė lapelį ir tylėdamas žiūrėjo į Račiūną.

— Man atnešei?

— Man davė, ir aš duodu.

— Kas?

— Kreivėnų Petras. Stasiui davė.

— Kad jūs agonom paspringtumėt. Ir Petras, ir tu. Mesk dabar viską ir važiuok. O nevažiuosi — pats įkliūsi. Lyg aš žinau, ką tu čia sugalvojai? — šyptelėjo Giružis, negalėdamas paslėpti savo džiaugsmo.

— Ir aš nežinau, ką kiti galvoja. Kreivėnas man skolingas penkis šimtus, o atiduot nenori. Gal mane įklampint nori, kad... supranti... Gal mano, kad tada nereiktų skolos gražint, jei aš. sakysim, į kalėjimą ... Duobę, taip atrodo, kasa man ...

Giružis žvilgtelėjo į dviratį ir nubėgo rengtis, o Račiūnas pasėdėjo dar, pasiėmęs sulaužė tarp pirštų šipulį ir išėjo namo.

Giružienė sūnų palydėjo iki vartelių. Ji buvo įraudusi, akys žibėjo piktu džiaugsmu. Pažvelgusi į Kreivėnų trobas, ji pagrasino kumščia ir grįžo į trobą. Nespėjo atsisėsti prie ratelio, kai pro vartus įslinko Grybienė. Vartelius atidarė tyliai, net nė rankenėlė nesuskambėjo. Žvilgtelėjo į uždarytas dirbtuvės duris, žvilgtelėjo į langą ir, truktelėjusi ant akių skarelę, įėjo į vidų.

— Garbė Jėzui Kristui.
— Per amžius ... tu, nagine! Jau ir vėl atbėgai su liežuviais?
— Su kokiais liežuviais? Kokius tu čia liežuvius atradai? Kur aš juos nešioju arba kur aš einu.
Jei kad į bažnyčią, o tai vis namie. Verpalų atėjau.

— Neverpsiu aš tau. Gali neštis. Ar tai man visą amžių storkakliam verpt? Ir tu iš tos kaimenės!

— Neverpsi — neverpk, bet ko čia pykt? Tik pagarbinau, dar nė žodžio nepasakiau, o ji — liežuvius... Jei ką kada papasakodavau, ar ne mano būdavo teisybė? O jeigu teisybė, tai nė pašnekėt negalima? Tai jau, Giružiene ... Apie tave, bruknele avietėle, ir apie Juozą niekad ir su nieku, kaip mane gyvą matai, nešnekėjau. Ką kiti papasakodavo ... Ves Grūštaitę — tegu veda. Dieve padėk. Buvo, girdėjau, ir Juozas pas Kreivėnus. Susitiko su Grūštaitė. Ir gerai. Pradžia yra. O tavęs, girdėjau, nė neprašė. Matai, koki žmonės ...

— Prašė, bet nėjau. Reikia man tų storkaklių! ...

— Ves — tegu veda. Dieve padėk, jei kitas nepasipainios. Jau seniai girdėjau ... Kreivėnų Petras ten ... O jeigu Petras pradėjo, tai ko dar Juozui lįst? Tik apsisarmatys ...

— Baisus daiktas tas tavo Petras! Girdėjot! Toki, kaip Petras, visur vandenį drumsčia. Biednam žmogui laimės pavydi. Neilgai drums!

— Ar jis jums ką blogo padarė?

— Dar klausia! Per šitokius arba tokių tėvus mums niekad gyvenimo nebuvo. Storkakliai prakeikti! O dabar visokius popiergalius nešioja. Prieš valdžią kursto. Nebijok, dar šiąnakt jam užčiaups snukį. Dabar bėk ir pasakok. Jis vis riek neištruks, o išplepėsi, tai ir tave paims.

— Kas man rūpi! Kas jis man? Aš, bruknele avietėle, tik verpalų atėjau, o ne apie politiką šnekėt. Kada gi suverpsi?

— Na ... nė pati nežinau ... Už savaitės ateik. Neša ir neša, negaliu nė atsigint. Ir vis giria. Kaip fabrike, girdi, suverpta. Nė Kreivėnienė gražiau nesuverpdavo. Suprantu, giria, kad tik verpčiau, bet žinai, ką pasakysiu? Jeigu tik aš mažiau turėčiau to verpimo ir pataikyčiau, tai ir už Kreivėnienę gražiau suverpčiau.

— Lyg aš nežinau, bruknele avietėle! Suprantu, man nereik sakyti. Tai kad jau suverpsi, tai labai ačiū, ir bėgu namo.

Po pietų parvažiavo Kreivėnas ir tuoj nuėjo pas Račiūną. Grįžo piktas, suplėšė vekselius ir įmetė į ugnį.

Petras savo kambary skaitė. Pradėjo temti. Jis atstūmė knygą ir norėjo degti šviesą, bet tuo tarpu į langą kažin kas pabeldė. Petras nustebęs priėjo prie lango. Lyg matyta moteriškė slėpėsi už kampo. Nustebęs jis išėjo į sodą ir pamatė Grybienę. Prisiglaudusi prie sienos, ji suposi skara.

— Atėjau pasakyt... Aplinkiniais keliais bėgau, kad nepamatytų Giružienė ar tas jos bolševikas. Šiąnakt ateis jus suimti. Už popieras kokias, kur davėt kažin kam.

Petras nubalo.

— Ar nieko kieme nėra?

— Nieko.

Grybienė smuko už krūmo ir netrukus jau lipo per tvorą.

Petras pastovėjo, žvilgtelėjo į Grūštų trobas, sugniaužė kumštis ir greit įbėgo į seklyčią. Jis tuoj viską papasakojo motinai. Ji drebdama atsisėdo kėdėn.

— Aš bėgu į Vokietiją.

— Palauk, reik nors tėvui pasakyt. Reik sudėt daiktus.

— Jokių daiktų! Nieko. Pėsčias turėsiu bėgt per sieną.

— Tai vis ... Nors marškinius ... Ką nors. Kaip gi taip?

— Marškinius galiu pasiimti į portfelį. Rankšluostį įdėkit. Kojines. Dešros šmotelį dėl visa ko

...

Motina išbėgo, o jis šoko rengtis. Įėjo tėvas, sustojo prie durų ir tylėdamas žiūrėjo į sūnų.

— Pinigų aš daug neturiu, — pagaliau prašneko jis ramiai. — Tik penkis šimtus...

— *Kam tų pinigų? Nereik. Vokietijoje vis tiek iš darbo reiks gyventi.*

— *Vis dėlto pasiimk.*

— *Užteks šimto ... Dėl visa ko ...*

— *Imk jau nors du. Nebūk mažas. O aš tave nuvešiu iki Marijampolės. Sakysiu, kad į Dotnuvą išvažiavai. Sakysiu, kad mieste turi reikalų, o rytoj anksti būtina ... būtina, vadinasi,*

turi išvažiuot.

— Gerai. Įsimesiu ir lagaminą dėl visa ko. Paliksiu Petro Armino gatvėj. Ten, kur Grūštas sustoja. Parsivešit kada nors ...

— Einu, tegu kinko.

Įnešusi išsipūtusį portfeli, motina drebančiu balsu paklausė:

— O pinigų? Prašei? Davė?

— Kas iš tų pinigų. Ką su jais ten veiksi.

Motina greit nusimovė jungtusių žiedą.

— Te.

— Ką jūs čia, mama! Nereik, neimsiu.

— Imk! Kai nereiks, tai parsineši. Imk, kad sakau. Palauk dar...

Motina pradėjo raustis po komodos stalčius. Išėmė skareles, nosines, mežginius ... Sumetė viską ant komodos viršaus ... Darinėjo dėžutes, graibė pirštais po kampus.

— Viešpatie brangiausias! Kur gi galėjo dingt?

— Ko čia ieškai? — paklausė Kreivėnas įėjęs.

— Braškės nerandu. Norėjau Petriukui atiduot. Vis, sakau, būtų koks duonos kąsnis ... Nėra!

— Ar aš tau nesakiau? Nesakiau, kad laikytum seklyčios duris užrakintas? Dabar turi.

Motina nusiminus nuleido rankas.

Kreivėnas stovėjo, iš paniūrų žiūrėdamas į sūnų, žvilgtelėjo į ištraukta stalčių ir atsisegiojo apsiausta. Atsegęs laikrodžio grandinėle, jis lėtai tarė sūnui.

— Imk. Aš apsieisiu.

— Aš turiu laikrodį.

— Imk. Jei kaip — išmainysi. Batus gausi ar ... Palauk dar.

Kreivėnas nuėjo į valgomąjį kambarį. Buvo girdėti, kaip jis rakina rašomąjį stalą ir vėl užrakina. Netrukus grįžo.

— Tai ve, — atkišo jis sūnui auksinę penkrublę. — Buvau nusipirkęs dančiui taisyti. Imk, tau tikrai prireiks.

— Šitaip tai jau ne! Ką gi jūs darytumėt, jeigu neturėtumėt kuo taisyti? Ne!

— Nesiginčyk. Nemėgstu. Kaip sakoma — geriau tėvas be dantų, negu sūnus be duonos kąsnio. Jei duodu, tai žinau, ką darau, — pabaigė jis šiurkščiai.

„Jis gėdinasi savo gerumo ir nori paslėpti jį po šiurkštumu“, pagalvojo Petras ir pasiryžo — ištiesė tėvui dešinę ranką, kairę padėjo jam ant peties ir pabučiavo į veidą. Tėvas irgi atsakė pabučiavimu, nasisuko eit pro duris, stabtelėjo, atsisegė apsiausto sagutę ir vėl ją užsegė.

Petras apsilvilo. Pakėlė lagaminą ir vėl pastatė ant žemės.

— Vaikeli tu mano... Gal jau... nepamatysiu aš tavęs... — glaudė jo galvą prie savo išdžiūvusios krūtinės. Per ašaras nieko nematė. Kreivėnas nusigrėžė į langą. Petras pabučiavo motinos rankas, pabučiavo į lūpas ir pakuždėjo į ausį:

— Pasimatysim. Pasakykit... jai... kad aš sugrįšiu ... Auksinį žiedą jis gražino motinai — įspaudė jai į ranką ir vėl sušnibždėjo:

— Atiduokit jai...

Motina linktelėjo, paglostė jo petį, vėl linktelėjo ir pro ašaras nusišypsojo.

— Tu neik į kiemą, — perspėjo Kreivėnas žmoną. — Šeimyna tik dirstels į tave ir tuoj viską supras.

Ji liko seklyčioj. Veidą priglaudė prie lango stiklo. Nuo drėgmės aprasojęs stiklas dabar buvo visas šlapias.

Išvažiavo. Visai temo.

Apie vienuoliktą Kreivėnas sugrįžo. Pats iškinkė arklį, nuvedė į tvartą ir įėjo į trobą. Blykčiodamas šviesom, iš plento į kelelį pasuko automobilis. Kreivėnas įbėgo į trobą ir užkabino duris. Nedegdamas šviesos, nusivilko apsiaustą, švarką, greit nusiavė batus ir jau metė šalin kalnierių, o automobilis jau suko į kiemą. Netrukus jau klabino duris, o Kreivėnas nusivilko liemenę, susivėlė plaukus ir tik tada uždegė šviesą.

— Kas ten? — riktelėjo jis, išėjęs į priemenę. Riktelėjo ir pats nusigando: suprato, kad perdaug garsiai.

— Atidaryt! Saugumas.

Įėjo trys pusberniai.

— Kur Petras Kreivėnas?
— Nėra namie.
— Nėra? O kur jis?
— Išvažiavo.
— Kur?
— Į Dotnuvą.
— Kada?
— Šiandie.

Vyrukai pažvelgė į vienas kitą.

— Ieškot! Kur jis miega?

Kreivėnas nuvedė. Vyrukai pasižvalgė po kambarį. Lova paklota. Prasadarė spintą, įėjo į seklyčią ir grįžo į virtuvę.

— O čia kas?

— Tarnaitė miega.

Pasišnibždėję įėjo. Julė apsvilkusi apsiaustu stovėjo vidury kambariuko ir abiem rankom glostėsi plaukus.

— Kur Petras Kreivėnas?

— Išvažiavo.

— Kada?

— Šiandie, temstant.

Vyrukai pažvelgė į vienas kitą.

— Temstant? Buvo čia kas atėjęs?

— Račiūnas buvo.

— Tai iš ryto, bet vėliau?

— Buvo atėjusi moteriška. Į sodą. Iš tolo mačiau. Po langu šnibždėjosi, o paskui perlipo per tvorą. Kas daugiau bus, jei ne ta pasileidus Grūštaitė. Jeigu jau suimt, tai ne Petrą, bet ją. Ji čia visiems vyram suka galvas, visus kusina.

Tarėsi. Liepė pašaukt Kazį, paskui Petronę.

— Račiūnas buvo, o daugiau nieks. Grūštaitės nematėm. Ir Petras niekur nebuvo išėjęs.

— Kodėl jis taip vėlai išvažiavo?

— Ir kodėl šiandie? — pridėjo kitas. — Šiandie, būtent?

— Turi reikalų Marijampolėj, o rytoj turi būtinai važiuoti į Dotnuvą.

— Būtinai! Koks tas reikalas, kad būtinai?

— Paklauskit jo.

— Paklausim, paklausim. Kur jis sustojo Marijampolėj?

— Nežinau.

— Juokų, draugas, nekrėsk. Mes ne juokaut atvažiavom!

— Nežinau. Aš jį pakeliui paleidau. Susipykau su juo. Susiginčijom. Aš jam ir pasakiau: „Eik sau ir kad daugiau negrįžtum į namus“. Taip. Reakcionierius jis. Nenorėjau savo ausimis tikėti. Jam pasakiau ir kartoju čia prie visų: jis man ne sūnus! Taip. Viena nuėjo į vienuolyną, vadinasi, gyva supuvo, o šitas irgi... Geriau be vaikų, negu toki. Ką čia dailinti! — numojo jis ranka.

Vyrukai nustebę pažvelgė į vienas kitą ir nusišypsojo.

— Smarkus tas draugas Kreivėnas. Taip ir reikia. Nebijok, drauge, jis jau daugiau negrįš į šituos namus.

Atsisveikindami visi trys iš eilės paspaudė Kreivėno ranką ir išvažiavo.

Kreivėnienė išbalusi stovėjo valgomajam.

— Tu iš tikro susipykai? — paklausė ji silpnu balsu.

— Ne tavo dalykas.

— Kur tavo protas ir širdis šitaip kalbėt!

— Kas mano galvoj ir širdy — tu niekad nesužinosi. Aš tau jau sakiau kartą. Eik gult. Nieko aš negirdžiu daugiau, tik tavo dejavimus. Tu tik dejuot, verkšlent... Nors kartą tu ...

— Sakyk, sakyk: „Nors kartą tu mirtum!“

— Nori? Nori? Ir pasakysiu. Žinoma, kad būtų geriau ... tau arba man... negu toks gyvenimas. Arba gyvent, arba mirt. Ką? Turi dabar?

Automobilio šviesos šokinėjo, svyravo tamsiuose laukuose, pasisuko, ir šviesi juosta greitai slinko į Marijampolės pusę.

Lyja. Smulkus tas lietus, bet kieme balos. Vištos vaikščioja pasišiaušę, nuleidę uodegas. Tik antys linksmi šnekučiuojasi ir pliurškia po balą. Medžiai juodi, dangus murzinas. Šlapias vėjas gailiai cypia kluono plyšiuos.

Švilpia vėjas, nuo stogų varva, o šuva tupi patvartėj ir dreba.

Rato išrėžta vėže sruvena vanduo. Ir arklio pėdos pilnos vandens. Po bulvieną vaikščioja vieniša varna.

Šlapia ir šalta. Mergų rankos pamėlynavę ir purvinos. Apsiavē vilnonėmis kojineis ir įsistoję į dideles klumpes, jos rauja cukrinius runkelius. Rauja, peiliais nupiauja lapus, nukerta šaknis ir meta į krūvas. Lapus sau, o runkelius sau. Per laukus ateina ir Kazys su Motiejum. Pasižiūri į runkelių lauką, pasižiūri į dangų, nusikeikia ir griebia už runkelių lapų.

Dirba tylėdami. Petronė retkarčiais rankove nusibraukia nosį. Kazys šlapias rankas nusišluosto į kelnes ir suka papirosą. Linksmi sukasi pilkuos laukuos tas melsvas dūmelis.

Šalta. Julė ploja rankom, pučia jas, o Motiejus spiria koja į orą, ir storas purvo puspadis toli lekia per runkelių vagutes.

Smagu tokiam drėgnam šalty rasti zuikio guolį. Žiūrėt į sugulėtą sausą žolę, žiūrėt į minkštą zuikio vilnos žiupsnelį. Smagu žiūrėt į pempės plunksną, pamestą runkelių vagutėj.

O lietus dulkia. Debesys lekia pažemėm. Ten toli toli laukai dingsta pilkoj migloj. Toli ten kyla balti dūmai ir žybčioja raudona ugnelė. Smagu žiūrėt į tą ugnį, į tuos baltus dūmus. Jie kyla. kaip šiltas džiaugsmas šitam šlapiam šalty. Šitam purvinam darbe.

Runkelių lapai girgžda, tyška vanduo nuo jų, byra drėgnos žemės nuo jų ir krinta į klumpes.

— Eikit pietų.

Visi atsigrėžė. Kreivėnas bakstelėjo lazda į lapų krūvą. Jau daugiau kaip pusė runkelių nuimta. Lapų karvėms bus nemažai. Puikiai užaugo! Tik išvežt bus sunku per šitą upelį.

Upelis smagiai tekėjo, išsiliejęs iš krantų. Petronė pasilenkusi mazgojosi rankas. Kiti trys jau toli buvo nuėję.

— Kap čia bus, dėde? — paklausė ji atsistodama ir šluostydamosi į žiurstą rankas.

— Kas bus? — nustebo Kreivėnas.

— Nugi tas ... kap tada pavasarį...

— Kas — pavasarį?

— Nugi kap tada naktį atėjot pas mane ... Aš sakiau, kad tep bus, o jūs tada: „Nerėk — išgirs.“ Tai kap dabar?

Kreivėnas žiūri į ją, ranka perbraukia per savo šlapią veidą, o ji pasitraukia aukštyn žiurstą.

— Kokių velnių tu tylėjai iki šiol. Burnos neturėjai?

— Tai ką aš sakysiu?

— Ką sakysi? Reikėjo ... Hm ... Ir dabar ne vėlu ...

Merga žiūri į šeiminką ir tyli, o jis žiūri į jos žiurstą.

— Reikia tuoj... Nelaukt... — kalbėjo jis, vis giliau smeigdamas lazda į minkštą žemę. —

Naktį. kai visi sumigs, pasiimk savo daiktus ir eik namo. Pametei mus, vadinasi. Per sunku buvo rudenį. Aš tau duosiu pinigų. Važiuk į Šančius, pas tokią poniją. Duosiu adresą. Nė lapė nelos. Supranti?

— Suprantu, bet...

— Kas?

— Ar labai baisu?

— Kvaile! Ten šimtai... ne tokių, kaip tu, ponijų ateina. Juokai! Tik reikia tuoj... Supratai?

Važiuosi?

— Važiuosiu, — atsakė merga, žvilgtelėjusi į cukrinių runkelių lauką.

— Vykis anuos.

Merga nušlepsėjo su savo didelėm klumpėm.

Smagiai tekėjo upelio vanduo. Apie pilką akmenį sukosi baltos putos.

Kreivėnas ištraukė iš vejos savo lazda ir nuėjo toliau, piktai dairydamsis po visus laukus.

Rugiai linksmi žaliavo.

Kreivėnas atėjo iki Grūšto linijos.

— Koks čia velnias? Na, ar ne kukūžės?

Dar prieš rugių sėją jis susitarė su Grūštu ir šia linija iškasė griovį. Seniai reikėjo šito griovio, kad geriau į upelį nutekėtų vanduo. Kasė Kazys ir Grūšto Petras. Grūšto pusėj visur rugiai kaip rūtos, o jo pusėj visas pakraštys numirkęs. Velėnos Grūšto pusėj sudėtos į krūvą, iš rugių prakasti grioveliai,

o jo pusėj — kaip sumetė velėnas į eilę, tai taip ir stovi. Nėr kur vandeniui nutekėti. Ir grioveliai neiškasti. Ar nesakė Kaziu tada, važiuodamas į miestą, kad velėnas sudėtų į krūvas? Sakė, bet jei pats nenuėisi, pats nepadarysi. viskas eis šuniui ant uodegos. Ką veikė Kazys, kad griovelių neprakasė? Eik dabar ir paklausk, o rugiai vis tiek numirkę. Mažiausia keturi centneriai nuėjo velniop! Tai gyvenimas, tai šeimyna!

O tam dzūkui vis tiek viskas sekasi. Nė jam žemės reforma galvą kvaršino, nė jam šeimyna akis bado. Dar ir kapinaites įkišo tas niekocia. O čia? Dar to betrūko! Jo, Kreivėno, pusėj ir velėnų daugiau! Aišku, to davatkos bernas tyčia metė į svetimą pusę. Palauk tu, žalty!

Lazdą įsmeigęs į griovio krantą, Kreivėnas draskė velėnas, krovė į krūvas, o dalį metė į Grūšto lauką. Tiesiog į griovelius, iškastus rugiuose. Perpykęs į griovelį nuvertė visą velėnų krūvą, sukrautą Grūšto pusėj.

— Pažiūrėsim per Kalėdas, šėtonai rauginti!

Ryte Petronės jau nebuvo. Visi stebėjosi, spėliojo, tik Kreivėnas susiraukęs tylėjo.

— Žinoma, jeigu tokiam lietuj reikia runkelius imti, tai ne kiekvienas iškęs, — nusprendė Kazys. — Peršlampi, kaip šuva. Vakare kojų nejauti. Ji gudresnė už mus. Vis tiek atsiims, kiek uždirbo.

Pasitaręs su žmona, Kreivėnas išvažiavo kitos mergos ieškoti. Vakare sugrižo ir parsivežė šlakuotą kalvio dukterį. Ji dar pernai per Kalėdas labai norėjo eiti pas Kreivėnus. Norėjo, kad Kreivėnienė pamokytų austi. Kreivėnas tada neėmė — tėvai per daug užsiprašė. Dabar Agota liks ne tik iki Kalėdų, bet ir kitiems metams.

27.

Runkelius nuėmė, nuvežė į fabriką, prisivežė išspaudų. Bulvės jau namie, karvės tvartuose. Laukuose jau nėr kas veikti.

Motiejus su Kaziu kerta malkas ir laukia Kalėdų.

Motiejus šįmet irgi pasisėjo du centneriu rugių ir centnerį kviečių. Žemę išdirbo Kreivėno arkliais. Sėklos irgi Kreivėnas davė.

Kazys nepatenkintas — žemės jam neištekė. Jis laukia Kalėdų, bet kitais metais tarnauti neis. Jis jau sugalvojo — eis į miestą, į fabriką. Mieste kitoks gyvenimas. Julė irgi taikysis arčiau prie miesto. Giružis laukia pavasario. Jis buvo net du kartu nuėjęs pas Grūštą. Vieną kartą Elziutės nerado namie, o kitą kartą ji sirgo. Jis pasikalbėjo tik su tėvu — apie ūkį, apie senovę, apie karą. Abudu kartu grįžo nepatenkintas. Tik tiek jam pasisekė sužinoti, kad iki pavasario Elziutė netekėsianti. Iki pavasario apie vedybas ji nė kalbėti nenorinti. Pavasarį — taip, būsiąs pats laikas. Ji pati suprantanti, kad tada reikėsia viską vienu žodžiu išspręsti. Dabar per anksti apie vedybas kalbėti. Iki pavasario dar Dievas žino, kas gali atsitikti.

Jau buvo truputį pašalę. Klumpės garsiai taukšėjo į gruodą. Balose žibėjo ledas, o pabaliuos po kojomis lūžo sušalusi žolė.

Per laukus pabaliais atskrepėjo Grybienė. Ji atėjo pas Kreivėnienę pasiskolint siūlų. Siuvėjas pas juos siuva, pritrūko siūlų, o vyras parvažiuos tik vakare. Kur trumpa, ten trūksta: Kreivėnienė siūlų neturėjo. Padejavusi Grybienė krapštėsi eiti namo, bet į valgomąjį susierzines įėjo Kreivėnas ir atsisėdo prie rašomojo stalo.

— Kas naujo, Grybiene? Ką šneka žmonės? Ar tuoj bus pasaulio pabaiga? — klausinėjo jis, traukdamas iš stalčiaus sąsiuvinį.

— Kas čia gal žinot pasaulio pabaigą. Nė angelai nežino, bet viena jau nusibaigė. Nebijojot Dievo, tai be laiko prieš Jo teismą atsisojot.

— Kas? — nustebo Kreivėnienė.

— Ogi Petronė, kur pas jus tarnavo. Mirė užvakar.

Kreivėnas greit atsigrėžė, žvilgtelėjo į Grybienę ir, pamatęs jos akis, greitai vėl nusisuko.

— Ką tu, Grybiene! Negali būti! — sušuko Kreivėnienė, susiimdama rankas.

— Kad sakau, tai taip ir yra.

— Amžiną atilsį... Šitokia sveika mergina! Apsirgo ar ką?

— Nesirgo. Sveika buvo. Ne tai, kad sveika ... Į Kauną rengėsi važiuot, o paskui nevažiavo. Pradėjo kalbėt apie vestuves su kažin koku ... Prisipirko suknelių. Taigi, mat ... Suknelės pirkto. Ne suknelės jai, vargšei, bet palukės reikėjo pirktis. Laukė ... Taigi, bruknele avietėle.

— Eik jau, eik, Grybiene.

— Dar netiki. O kaip buvo? Nuėjo pas kažin kokią bobą, gavo vaistų, išgėrė, ir nėra merginos. Neteiskime, kad nebūtume teisiami, sako kunigėlis, bet aš sakau savo — kas Dievo

neklauso ...

— Šitokia darbininkė! — atsiduso Kreivėnienė.

— Gaila, gaila ... Labai gaila ... Bet ir tam Dievas nepadės. Nepadės tam šuniui, kuris ją suėdė. Aha ... — atsiduso ji ir palūkėjus atsistojo. — Likit sveiki, bėgsiu namo.

Kreivėnas vis labiau lenkėsi ant sąsiuvinio. Jis buvo pieštuku pradėjęs rašyti, o dabar tik brėžė vis tą patį vieną stulpelį, spaudė ir braukė, kol lape pradilino skylę.

— Čia pat, po akių, ir nieko nežinojom! Nė tu nenujauti, kas jis?

— Kvaila tu! Visai sukvailėjai! — iširdo Kreivėnas, trenkė sąsiuvinį ir spruko pro duris.

Kreivėnienė atsidėjusi išlydėjo vyrą akimis, pažvelgė į skylę sąsiuvinio lape, ilgai galvojo ir persižegnojo.

28.

Atėjo Kalėdos. Visi buvo linksmi. Ir vaikščiojo greičiau, ir juokėsi garsiau, tik vienas Kreivėnas vis buvo nekalbus ir susimąstęs. Jei žmona paklausdavo ko, jis piktai pažvelgdavo į ją ir drėbdavo:

— Pati žinai. Nelįsk į akis.

Antrą Kalėdų dieną Kazys su Jule rengėsi išeiti. Kreivėnienė sudėjo jiems paviržius — po kepalą duonos, po bandelę pyrago, po lašinių šmotą. Kreivėnas, atsisėdęs prie stalo, atskaitė pinigus ir pastūmė Kazui.

Aštuoniasdešimt išimta.

— Taip, išėmiau. Atskaitęs pastūmė Julei.

— Penkiasdešimt išėmei.

— Reikėjo, ką padarysi.

— O kaip su armonika? Derėta buvo.

— O man laikrodėlis.

— Laikrodėlis! Gauk tu kur laikrodį. Rusai iš visų krautuvų pasiėmė sau.

— Vis tiek. Kas man darbo. Kas derėta — turi būt.

— Tuo pažiūrėsim, kaip čia išeina, — kalbėjo Kreivėnas ramiai, atsiversdamas sąsiuvinį. — Aha, čia... Kazys. Man prapuldavo kasdien po septynis kiaušinius. Taip darėsi visą mėnesį. Galvojau, galvojau, iš kur čia tas šeškas ateina. — Radau tą šešką savo klėty. Tu, Kazy, skaičiuot pats moki. Imkim lygiai — du šimtai kiaušinių, dvidešimt dešėtkų, vadinasi. Po kiek buvo vasara dešėtkas? A? Skaičiuok. Tai viena.

Kazys tylėjo. Julė sumišusi šypsojosi.

— Antra. Kur liktarna? Ar nesakiau rudenį, kai iš fabriko vežei išspaudas, kad gerai prisirištum? Mėnesiena, girdi, buvo! Man mėnesienos reik — man duok liktarną. Kai man bus tamsu, aš pas tave neisiu mėnesienos skolint. Neprisirišai ir pametei, o gal ir ... Kas tave žino. Gal kiaušinių keliais nuėjo.

— Jeigu jau ir liktarnos! — neiškentė Kazys ir atsistojo. — Pridėkit dar pasagas, kurias arkliai per metus pametė!

— Pridėt nereiks. Užtenka ir šito tau parodyt. Kad suprastum, vadinasi. Trečia. Liepiau velėnas ant griovio kranto sudėt į krūvas ir prakast griovelius. Sudėjai? Iškasei? Eik dabar pažiūrėt. Mažiausia keturi centneriai prigirė. Po kiek centneris?

Kazys tylėjo. Julė kraipė galvą.

— Ką čia dailint! Ne armoniką aš tau, bet dar tu lieki man skolingas. Ve, kokia čia muzika ir opera.

— Velėnas? — pabudo Kazys. — Šito tai jau nesakei. Niekad man neliepei sudėt. Ne! Pažiūrėsim. Yra dar liaudies teismas.

— Gerai. Yra. Tik neužmiršk, kad Rusijoje irgi tas pats. Padarei ūky nuostolį, iš tavęs atskaito. Kas ir būtų! Keturi centneriai prigirė — kam nuostolis? Valstybei nuostolis. Valstybė tų rugių jau negaus darbo žmonėms maitinti. Supratai?

— Niekad tu man neliepei jokių velėnų... Gal galvojai pasakyt, bet nepasakei. Pats kartais užsimiršti, kur eini ir ko ieškai. Taip. Gal liepei, ana, bėriui... — šyptelėjo Kazys ir žvilgtelėjo į seserį.

Abudu susijuokė.

— Bėrį tu palik! — nukirto Kreivėnas, pliaukšteldamas ranka į stalą. — O dabar tavo puslapis, Jule. Kai rudenį — svečių buvo, sumušei aštuonias lėkštes. Nesakė maniškė, kad neimtum po tiek daug? Nesakė?

— Irgi — valstybei nuostolis? — atkirto Julė.

— O tu kaip manai? Lėkščių žmonėms nereik? Jas reiks padaryt, vadinasi, darbo jėgas skirt tokiam menkniekiui, o tuo tarpu visos jėgos turi būti skirtos ginklavimuisi. Pasaulinės revoliucijos išvakarėse stovim!

Julė dar prasižiojo ką sakyt, bet paskutiniai žodžiai ją nutildė.

— Toliau, Jule.

— Užteks jau. Galo nebus. Ir be tavo skaitymo žinau, kad laikroduką nusukai. Einam, Kazy.

— Palaukit, nors paviržius pasiimkit, — stabdė Kreivėnienė susirūpinusi.

— Velnias čia juos neš. Ryt poryt važiuos žmogus iš mūsų krašto, paprašysiu, stabtels ir paims. Sudie, dėdiene. Jūs viena dar žmogus šituos namuos.

— Sudie, dėdiene, — atkišo ranką ir Julė. — O šituos namuos dar ir Petrukas geras žmogus. Pasakykit, kai kada sugriš, kad aš ... kad mes jį geru žodžiu atsimenam.

29.

Naują šeimyną šimet Kreivėnienė pati apsiklausė. Susirado jau pagyvenusią merginą ir raupuotą berną. Mergina labai apsidžiaugė, kad bažnyčia bus netoli, o bernas pakartodamas klausė, ar galės laikyti karvelių. Jis buvo apie keturiasdešimt metų. Kreivėnas nuvažiavęs daug nesiderėjo. Tą pačią dieną parsivežė berną ir narvą su šešiais karveliais. Bernas įėjęs atkišo Kreivėnieni ranką ir sumurmėjo:

— Albinas. Ar gausiu, dėdiene, kokį bliūduką. Vandenio reiks karveliams įpilt.

— Gausi, gausi, — nusišypsojo Kreivėnienė. — O tu negali be karvelių?

— Karvelis Dievo paukštis. Ir Dvasia Šventa karvelis. Kur karveliai laikosi, ten geri žmonės gyvena.

— Galėsi laikyti ant klėties, — pridėjo Kreivėnas.

— Tai pirmiausia ir einu ...

Po savaitės parsivežė ir Barbora su didžiausia skrynčia. Ta skrynčia buvo žaliai dažyta, išpiešta baltom lelijom. Juozapinėm.

Kai tik skrynčią pastatė kambario kampe, Barbora tuoj ją atidarė ir prie lovos pasikabino kryželį.

Kreivėnuos prasidėjo ramus ir vienodas gyvenimas. Vakarais Kreivėnienė su tarnaitėmis kalbėdavo apie šventuosius, bernas taisydavo plėškes ir klausydavo. Net Kreivėnas kartais neiškėsdavo — tyčia pasilikdavo valgomojo duris praviras. Nusibosta vienam. Pasiklausęs tik palinguodavo galva ir vienas sau skaniai nusijuokdavo. Į miestą jis važiuodavo retai. Kurį laiką nė pas Giružį neidavo. Jis nugirdo tas kalbas — Giružis, esą, įskundė Petra, jis, esą, atsiuntė saugumą. Tik kai kunigas kalėdojo, Kreivėnas neturėjo kur dingt ir nuėjo pas Giružį. Kalbėdamasis su Giružiu, Kreivėnas sekė o veidą, jo akis. Užsiminė apie Petrą. Nieko: Giružio akys ramios, veide jokio debesėlio. Ir kalba jis ramiai, paprastai. Užuojautą reiškia ir atsidūsta.

Užsiminė Kreivėnas ir apie ūkininkų prievolės valstybei. Sunkios tos prievolės ir nelygios. Didesni ūkininkai vos vos pajėgia viską atiduoti. Mažesniems lengviau. Prievolės aiškiai ne pagal žemės kiekį. Aiškus bolševikų noras didesnius ūkininkus parklupdyti. Grūštas daug lengviau viską atidavė ir pačiam dar liko. O Kreivėnui neliko nieko. Vos pajėgė šeimynai algas išmokėt. Dabar su tuščia kišene neverta nė mieste pasirodyt. Be to, Arminui skola negražinta — gėda susitikti. Jis, žmogus, nieko nesako, bet visgi... O kas kitamet bus?

— Kaip manai, Juozai? Ar nepadidins prievolių? Ką tu su jais... Jau dabar „Tiesoj“ rašo, kad bolševikai pakėlė Lietuvos žemės našumą. Rašo, kad daug trąšų privežė. Kur tos trąšos? Niekas jų nematė. Nebent tą mėšlą skaitysim — Katiušas. Jeigu pakėlė našumą, tai ūkininkai turi atsidėkot — turės daugiau duot. O tada peilis... Kaip tu manai?

Juozas tylėjo.

— Mažesni ūkininkai lengviau išpils. Galvoju, galvoju ... Mielai parduočiau kad ir dešimt hektarų, bet kas .pirks? Nieks tos žemės nenori. Beje, ir parduot uždrausta. Turi ir sprink!

— Jūs labai neatsargiai kalbat...

— Žinau, su kuo kalbu. Tikėsi ar netikėsi, bet jei man dabar reiktų nauji čebatai pirkti — neturėčiau iš ko. Gyvenk, kad nori. Jeigu už rugių centnerį gali tik vienas kojines nupirkti. Gyvenk ir džiaukis. Ot, laukia žmonės, tikisi kažin ko ... Visgi turi būt kas nors! Turi būt kokia permaina.

Abudu tylėjo.

— Rūpesčiai ... Kaip pagalvoji ... Geriau negalvot. Kaip bus, taip. Et, — numojo Kreivėnas ranka. — Ar neturi kartais kokį šnapsiuką?

— Turiu, bet tik naminės.

— Duok, kol mamos nėra.

Giružis atsinešė iš priemenės buteli ir du stikliukus. Išgėrė po vieną, po antrą.

— Tu daugiau negerk. Visada atsimink — du, daugiau ne! Matai koks aš pasidariau, — šyptelėjo Kreivėnas sumišęs. — Kitus mokau, o pats... Aš tai kas kita. Iš manęs nėra ko laukt, o prieš tave graži ateitis.

Kreivėnas vienas išgėrė trečią. Pakalbėjo apie šį, apie tą.

— Biaurus, bet ką padarysi, — raukėsi Kreivėnas, pats pildamasis stikliuką. — Ar ne Račiūno darbas?

— Kas jums? Gerkit, kad yra, ir viskas.

Langų stiklai tamsėjo.

— O žinot, kas su jūsu Jule atsitiko?

— Na?

— Ją suėmė prie pat Vokietijos sienos.

— Kas ten dabar? Juk ji tarnavo Šukiuose netoli Vilkaviškio.

— Taip. Bet čia pasakoja ... Grybienė, kas daugiau. Ta viską žino. Sužinojo Julė, kad jūsu Petras gyvena netoli Tilžės, dvare. Gerą vietą turi. Ir sugalvojo durniukė eit į Vokietiją, į tą patį dvarą už mergą. Eit šitokiais laikais, kada siena šitaip saugojama! Jei nesušaudys, tai tikrai į Sibirą išveš už tai. Sakau — pasiuto merga, daugiau nieko. Čia jau pats velnias pakišo tokią žariją, kad merga neišlaikė. O gaila ... Gaila! Merga — nors iš visų pusių žiūrėk.

Kreivėnas išgėrė ir vėl prisipylė.

Už lango suriko pelėda.

Kreivėnas krūptelėjo.

— Čia, grūšioj rėkia, — ramino Giružis. — Iš kapinių atlėkė.

— Bet rėkia kaip ... Rodos, tamsį palietei lavoną. Slidų... Šaltas prakaitas ant jo veido... — šnibždėjo Kreivėnas atsistodamas. — Tas liepas aš vis tiek iškirsiu!

30.

Jau arė. Alytiškės giria Iš tolo atrodė, kaip žalia juosta. Vyturiai čiulbėjo nesiliaudami, bet tie vyturiai šimet Kreivėnui atrodė lyg mažesni ir jų čiulbėjimas lyg tylesnis, kaip kitais metais. Ir vėjas šaltesnis, ir žemės kvapas rūgštus. Debesys plaukia lėtai, kamino dūmai aptingę. Net ir antys aptingę: tąso, tąso baloj varlę ir vis negali praryti. Lėtai vaikščioja karveliai po kiemą, lėtai užlekia ant stogo ir snaudžia.

Tyliai pučia vėjas, lėtai laša sula iš beržo šakos. Kada pradėjo kaltis pirmieji vyšnių žiedai, Kreivėnas pagyvėjo. Dažniau nueidavo pas Giružį. Vieną dieną, kai garnys strapaliojo po balą, Kreivėnas dirstelėjo į jį, šyptelėjo ir pranešė Giružiui:

— Šiandie einu pas Grūštę. Reikia galutinai išsiaiškinti. Nėra ko daugiau lauki. Tau nepasisekė, bet man turi pasisekt. Ne aš būčiau! Dabar jai rinktis nėra ko. Visus sulygino, o gal ir visai priplos. Truks — laikys, o jauniems vis tiek gyventi reikia.

Sugrįžęs persivilko kitais marškiniais, nusižibino batus, paglostė katę.

Pakelės grioviuose nardė linksmos varlės.

Su Grūštu pradėjo kalbėti iš tolo. Pynė, rezgė, pagaliau ir pats neiškentęs paklausė aiškiai:

— Tur būt neužmiršai, kaimyne. Atsakymą žadėjai duot pavasarį. Matai — lapelis prie lapelio glaudžiasi, žiedelis prie žiedelio. Net tvora, ir ta kruta, o ką čia kalbėt apie jaunųjų širdis.

— Žinoma ... — nutęsė Grūštas.

— O kur Elziutė?

— Serga po biskį...

— Ką padarysi. Vis tiek eikim prie reikalo. Ką ji čia taip labai nugriebs? Ūkininką! Nedidelis džiaugsmas. Menkas kirtys! Dar mes nežinom, kas su ūkininkais bus, bet jau galim suuoti. Ubago krepšiu atsiduoda. O toks Giružis ... Kas jam? Ko jis bijo? Jis moka amatą. Duoną visada turės. Be to, toki, kaip jis, dabar liaudies draugai. Jo ir tokiam ūky nieks nekas. Turėsi sau užvėję ir niekam nė gero.

— Taip, tai taip, bet...

— Kas?

— Su Giružiu ji žiedų nemainys.

— Kodėl? — nusigando Kreivėnas.

— Lyg mes nežinom, kas yra Giružis.

— Giružis? Galvą dedu, kad jis ne bolševikas. Ir negeria ...

— Negeria ... — nusišypsojo Grūštas. — Tik čia, po akių. Negeria, kai mes matom, o ką daro Kalvarijoj, Liudvinave, Marijampolėj? Šešupėj būt prigėręs. Galit nepasakot, aš viską žinau. Apsaugok Viešpatie nuo tokio žento.

— Plepalai! Grybienės liežuviai! Ta kalė iš pavydo visko pripliauškė. O kaip su radijo aparatu? Girdėjai? Giružis sudaužė! Kad ją velniai! Pats buvai, pats matei.

— Žinau. Giružis pats prašė, kad pasėtų kalbas. Jūs pernykštis Kazys dar butelį už tai gavo. Pasakojo mūsų Jonui. Ir gudrumas to Giružio! Supraskit žmonės: kaip čia neteisybė, tai taip ir kitur Ach tu lape, lape...

— Pamazgas lieja ant gero vyro, o tu tiki. Smerki vyrą be reikalo, lyg kokia Grybienė, o dar stataisi geras katalikas. Ar šitaip tinka katalikui? Dievo įsakymus užmiršai. Jeigu visi katalikai tik šitokie ... Bažnyčioj primanę ant altoriaus užliptų, o savo artimą juodina.

— Ne tau, Kreivėnai, spręst! — supyko Grūštas. — Ne tau parodyt, kuris geras katalikas, o kuris ne. Nesuprantu, kam šimet vėl su tuo Giružiu tąsaisi. Jau pernai turėjai suprast, kad iš tų pelų nebus grūdų. Dar čia katalikybę kaišioja.

— Viskas melas, ką apie Giružį pasakoja. Ir pats meluoja. Elziutė serga! Ar ateidamas nemačiau pro langą sveikutėlę? Katalikas!

— Nepyk, sumelavau, bet dabar pasakysiu teisybę. Ak, kiekvienas norėtų gero tikram savo sūnui...

— Sūnui? — nutirpo Kreivėnas, griebdamasis už stalo kampo.

— Lyg nieks nežino! Pirmiau tik spėliojo, o dabar jau visiems aišku.

— Kas aišku? Kas pasakė? Dievas? Velnias?

— Pats pasakei.

— Kur? Kada? Kam?

— Nė man, nė kitam. Pasakei savo bėriui, pasiskundei, o kai kas ir išgirdo. Net ne vienas, o du išgirdo.

— Katalikas! Fariziejus tu, štai kas! Niekocia! Šitaip mane šmeižt...

— Ką čia! O juk Giružis ir panašus į tave.

Kreivėnas atsistojo, pabeldė kumščia į stalą, bet neištarė daugiau nė vieno žodžio. Pasigriebęs kepurę, trinktelėjo durimis.

Grūštas nuleido galvą. Prasivėrė šoninės durys, sumėlynavo akys, ir Elziutė, smeigdama adatą į bliuzkaitę, įėjo seklyčion. Pro kitas duris įsirito Praniukas.

— Dėdė išėjo kad piktas, kad piktas ... — pasakojo jis net uždusdamas.

— Kodėl jūs, tėveli, taip padarėt! — prikaišiojo ji, su gailesčiu žiūrėdama į tėvą. — Kam jums reikėjo tą sakyti.

— Et, pradėjo jis čia ... Koks tu katalikas, koks tu žmogus! Nusibodo... Neiškenčiau...

— Reikėjo tiesiog pasakyt, kad neleisit manęs, ir jau. Kam tų piktumų. Šitaip žmogų pribaigt...

— Negerai... Dabar jau matau, kad negerai. Nesusivaldžiau, nusidėjau, bet kad ir jis ...

Abudu ilgokai tylėjo. Praniukas vėl išdulkėjo į kiemą, o Grūštas dar porą kartų pakraipė galvą, lyg negalėdamas atsistebėti kuo, ir pagaliau prašneko:

— Tai su vienom piršlybom, ačiū Dievui, jau pabaigėm.

— Nesuprantu, ko jūs taip ilgai tęsėt. Aš gi ne kartą sakiau jums...

— Iš karto, kai buvau susigundęs ant pinigų ir amatininko, maniau, kad viskas išeis gerai. Vyras buvo lyg ir pasitaisęs. O juk ir tu pati nė šio, nė to ...

— Aš? Jeigu jau taip norit, tai aš daugiau galvojau apie jus. O vėl ... Juk iš pažiūros jis nieko vyras. Peikti negali. Būčiau per daug nesišalinus, bet...

— Kas — bet?

— Tai... Aš šiaip sau ...

— Sakyk — parvažiavo Petras ir įsidrašino tau pasakyti, kad ...

Elziutė nuraudo ir tylėjo.

— Tai mat. O paskui maniau, kad Kreivėnas susipras. Pats pamatys, maniau, kad ne jam rūtelė sėta, kaip jis pats mėgsta visur tokius žodžius kaišioti. O jis savo ir savo. Jokio supratimo! Ir tu man būk tu jam šitokiam! Tikras titnagas. Aš vis nenorėjau tiesiog kaip kirviu nukirst ir įskaudint žmogui, o visgi taip išėjo... Betgi jau reikia ir akis turėt!

Abudu vėl valandėlę tylėjo.

— O kai dėl Petro ... — tęsė Grūštas kalbą, vogčiomis pažvelgdamas į dukterį, — tai aš vis rengiausi, rengiausi tau pasakyti ... Nenorėčiau, kad judu eitumėt prie altoriaus ...

— Tėte! Kas čia dabar? — pašoko Elziutė, visa nutirpusi iš nustebimo. — Tai įsismagino šiandie! Viešpatie, ką gi jūs prieš Petrą turit?

— Koks tėvas, toks ir vaikas, nes obuolys nuo obelies netoli tenusirita.

— Iš kur jūs žinot? O mūsų sode ar neauga dvejopi obuoliai ant vienos obelies? Aš jau geriau žinau ... viską žinau. Tai ne tėvas, nesakykit. Jis visai į motiną, — gynė Elziutė net uždusdama.

— Į motiną! O į bažnyčią neina ...

— Eina! O tada — neatsimenat?

— Porą kartų prie durų pastovėjo, tai tau ir užtenka. Tau jis jau kaip Švento Petro pusbrolis ...

— Nešnekėkit, ko nežinot. Aš viską žinau. Aš žinau, ką jis galvoja. Visas jo mintis žinau. Ir jam kaip tik reikia ... reikia tokios, kad jį suprastų, palaikytų, nes jeigu gautų tokią, kuri...

— Sakyk, sakyk — tik tu viena gali išgelbėti, — šyptelėjo tėvas nepiktai. — O man atrodo, kad jis tik galvoja du ūkiu sujungti.

— Tėte, net negražu šitaip išgalvoti. Tai kam Kreivėnas būtų piršęs Giružį?

— Tėvo vieni, anot jo pačio, planai, sūnaus kiti. Tai nesupranta! Vienam sūnui Grūšto ūkis, kitą kur kitur išstums, o pats... Pamatysi, nespės Kreivėnieneį išgiedoti pro vienus vartus, o jau pro kitus piršlys šuoliais išlėks. Šitoks krienas!

— Kam šitaip apšnekėt žmogų!

— Tarp savęs šnekam, tarp mūsų ir pasiliks. Čia apie savo reikalus galvojam.

— Tai jeigu Petras jums nepatinka, kam dar būdavot jam visada toks malonus!

— Aš ir Giružiui būdavau malonus. Patinka ar nepatinka, o žmogus vis tiek žmogus. Jeigu jau gyvuliui esi malonus, tai kaip gi žmogui, šitam Dievo paveikslui? Žinoma, jeigu tik jis tavęs nenori suėst... O dėl Petro tai aš štai dar ką pasakysiu ... Aš su jo tėvu dar turiu atsiskaityti!

— Už ką? — nustebė Elziutė.

— Tau dar per anksti žinot. O gal ir geriau... tau pačiai geriau, kad dar nežinai. Jei ne kitaip, tai nors į akis drėbsiu.

— Buvo čia, ko nedrėbėt?

— Jis buvo mano svečias.

— Drėbkit, atsiskaitykite, bet kuo čia Petras kliūva? Aš gyvensiu, o ne jūs. Kai pirmiau, tai visiems šnekėjot, kam reik ir kam nereik: „Aš duodu savo dukteriai laisvę!“ O kur dabar ta laisvė, kada pasirinkau? — piktai pastūmė ji žvakidę pastatytą ant stalo. Žvakidė susvyravo, bet atsilaukė. — Tai ką, gal ir Marytė tokia, kaip tėvas?

Grūštas sumišo:

— Nerėk, nerėk ... Šeimyna išgirs.

— Tegu visi girdi, nebijau, — bėrė Elziutė įraudusi.

Ji pati nepastebėjo, kaip į jos rankas pakliuvo rankšluostis. Ji tampė tą rankšluostį, lyg mėgindama perplėšti. — Nebijau ir netylėsiu. Mat, koks! Pašnekėt — tai vis iš Švento Rašto, o kai reik skatikas duot, tai pakaušį krapšto.

— Čia ne skatikas, dukrele, čia viskas reikėtų atiduoti. Kam čia tas skatikas? Bet jeigu jau taip, tai dėl skatiko aš tau štai ką pasakysiu. Duok ir nesigailėk, kur reikia, bet nemėtyk į balą. Toks tu ir tarp turtingų turėsi vietą, nors tavo kišenėj būtų tik tas vienas skatikas. Centas menkas pinigas, bet jeigu tu į tą centą žiūrėsi su pagarba, tai jis tuoj pavirs į litą. Dar mano tėvas mokė: pinigų ant stalo nemesk, o gražiai padėk. Jei reikia pastumti, tai pastumk švelniai. Pinigams patinka, kai juos dažnai suskaitai, bet suskaitęs ir vėl suberi į maišelį. Žinoma, šitie tėvo žodžiai ir man juokingi, neginu, bet visgi, dukrele, pinigai tai kaip koki ratai, ant kurių ritasi tas vežimas, kuriame mes sėdim šio gyvenimo kelionėje. O neturi ratų — turi pėsčias eiti.

— O dabar aš jums pasakysiu: visi mes vienodi, tik, tur būt, šventais dedamės. Jūs labai saldus pažadėt...

— Žinai, Elziute, jau supyksi!

— Titnagais kitus vadinat, o pats ... — nebaigė ji, suglamžytą rankšluostį trenkė po suolu ir spruko pro duris.

Likęs vienas, Grūštas ilgai galvojo. Praniukas užsikorė ant lango ir kažin ko klausė, bet jis negirdėjo. Vaikas nekantriai dar kartą paklausė.

— Bėk, bėk. Neturiu laiko.

Vaikas nustebo: sėdi tėvelis, nieko neveikia ir neturi laiko! Nesulaukęs atsakymo, nusileido nuo palangės ir nudundėjo pasieniui.

Atsiduso Grūštas. Jau pakilo — eis — ir vėl atsisėdo. Kasėsi žilą smilkinį, lingavo galva ir žiūrėjo į tą dvišaką obelį, ant kurios auga dvejopi obuoliai. Žiūrėjo į komodą. Ten nabašninkės

fotografija po stiklu. Iš abiejų pusių žydinčių vyšnių šakelės, įmerktos į šviesiai mėlyno stiklo vazes. Grūštas atsistojo prieš tą paveikslą, rankas sunėrė ant krūtinės ir ilgai ilgai žiūrėjo. Pagaliau tylėdamas ranka parodė į duris, pro kurias su tokiu triukšmu išbėgo Elziutė, ir nusišypsojo.

Paėmęs rankšluostį iš po suolo, palygino jį, padėjo į vietą ir išėjo iš seklyčios.

Elziutė vikriai sukinėjos virtuvėj. Grūštas įėjo, pastovėjo prie durų ir tyliai įspėjo dukterį:

— Nepilk tiek daug pieno.

— Ne pirmą kartą girdžiu.

— O visgi neklausai.

Elziutė atkišo tėvui samtį:

— Tekit ir virkitės patys. Pažiūrėsim, kas valgys tas jūsų vos pražilintas kruopas. Prisitylėjau.

Kantrybė, vis maniau, dorybė, bet šandie ir šito gana. Tai taukinės į kopūstus per daug dedu, tai... Kur čia! Visko per daug. O kai vakar pagaminau vakarienę, tai koks buvot linksmas! Lyg ir visas svietas jums gražesnis pasirodė. O su kuo pagaminau? Kaip manot? Tik nenusigąskit — su sviestu! Na?

— Hm ... Aš ne tavo ožiuko pažiūrėt čia atėjau, o tik norėjau pasakyti, kad... Jeigu jau... Vis tiek gero su tavim nebus. Jeigu jau taip užsispyrei, tai žinokis su tuo savo Petru ...

— Ar taip sakot, kad mažiau pieno pilčiau?

— Jau, dukrele, kaip sau nori...

— Bet kad ir jūs, tėveli...

Metus samtį, ji pribėgo prie tėvo ir apkabino jį už kaklo. Tėvas pabučiavo ją į kaktą.

Jis jau ėjo iš virtuvės, bet tarpdury sustojo ir kažin ko delsė. Elziutė laukė, kas čia bus.

— Kad jau taip viskas išėjo, tai gal būtų ne pro šalį ir šandie tokia vakarienė, kaip vakar.

— Bus! — nusijuokė Elziutė ir į verdantį puodą pliūkstelėjo dar pusę puodynės pieno.

Per kiemą grįžo mergos su pieno kibirais. Pasišėręs arklius, paskui jas ėjo Jonas.

Mergos sukošė pienu, ir visi sėdo prie stalo. Barščių paviršiuje žibėjo taukų pinigučiai. Grūštas persižegnojo, paskui jį visi, bet dar laukė, iki jis pirmas paims šaukštą. Visi valgė tylėdami. Nebuvo pusbernio — jis dar negrįžo iš kalvės.

Srėbdamas barščius, Grūštas vis žvilgčiojo į Joną. Jis vis lyg rengėsi prakalbinti berną, bet šis taip atsidėjęs šveitė, kad lyg ir nepatogu buvo trukdyti. Pusmergė Matildukė pastebėjo Grūšto norą ir šyptelėjo. Jos nusišypsojimas reiškė: „Čia jau kažin kas bus.“ Elziutė atnešė lašinius, Juzė nubėgo į rūšį krienu.

— Ar pabaigsi iki vakaro arti tą sklypą?

— Ale!

— Bet pavakarius tai neškis pats, — įspėjo Elziutė. — Mes neturėsime laiko. Visą sudėsiu į pintinėle.

— Tai... — nutęsė Jonas. — Maniau, kad šandie jau jūs atnešit. Būčiau upely išmaudęs. O gražiai. Taip paimu ant rankų, atnešu prie upelio, taip gražiai nuleidžiu į vandenį. O jūs rėkiate ir iš baimės apsikabinat mane.

— Apuoke! — sudavė jam kumščia į kuprą Elziutė.

— Na kad tikrai taip būtų.

— O ką tau Katriuka pasakytų? — neiškentė Juzė.

— Tai... Katriutė ... Ją kas kitas išmaudys.

— Ketinau klaust, o čia ir prišnekėjom. Tai jau tikrai ketini vesti?

— Aš kaip aš, bet Katriutė sako, ko čia mudviem laukti?

Visi susijuokė.

— Vestuvės už varsnų, bet kaip, dėde, bus su karvute?

Grūštas tylėjo.

— Sakėt, kad jeigu išbūsiu dar ir šituos trečius metus, tai galėsiu vesti, o jūs man karvutę.

— O juk neišbūsi, jeigu vesi.

— Kiek jau ten liks. Tik po vasaros darbų atsitrauksiu.

Grūštas tylėjo. Elziutė atnešė ant stalo kruopas. Baltas, kaip vienas pienas.

Jonas laukė. Mergos pastatė ausis.

— Nežinia, kaip čia su ta karve... Žinai pats, kiek pieno nuo hektaro išgeria Stalinas. Kai viena karve bus mažiau ir neištesėsiu, kas bus?

— Jau nesiteisinkit. Neištesėsit! Lyg aš nežinau, kiek dabar atlieka. O atlieka tiek, kad, ir dvi karves atidavus, Stalinui dar per ūsus varvės. Čia jau nesisukit. Aš ne iš svetimų namų atėjęs. Žinau. O aš ir Katriutei tiek pripasakojau apie tą karvę. kad ji net sapnuoja ją. Būtų visa pradžia gyvenimo, ta

karvė.

Grūštas vis dar maišė šaukštu jau ataušusias kruopas ir tylėjo. — Gal paršėką koki... Tai dar šiaip taip ... O žinai ką? Gi turėsi žmoną ir aprengti. Mano nabašninkės likę tiek sijonų ir visko. Galės išsirinkti, kas patinka. Galės imti.

— Tai karvės taip ir neduosit?

— Sakiau gi kad ... O jeigu duoklę dar padidina? A?

— Tai jau po velnių nekeikiant! — užsidegė Jonas ir pastūmė lėkštę nuo savęs. — Sijonus siūlo! Žmona jau septyniolika metų mirus, tai še tau, Jonai, jos sijonai! Juk iš mados išėjė! Kvolduoti kažin koki. Manot, kad mudu su Katriute biedni, tai jau nežinom, nė kaip apsirengt. Septyniolika metų laikė tuos sijonus įsikirtęs, — bėrė Jonas, žiūrėdamas į mergas, — iš rankų nepaleido, o dabar, kada ... gal jau ir kandys suėdė ...

— Ogi čia kas? Iš kelintos giedi? Nenori — neimk. Rado, mat, laikus madas vaikyti. Madas vaikysi — negyvensi, berneli.

— Kam vaikyti. Bet su tokiom kelnėm, kaip jūs, aš, kad ir ubagas, nevaikščiočiau: lopas ant lopo, o lope skylė. Kiek jums ir Elziutė prišneka, o jūs vis savo.

— Prie darbo ir tokios geros. Pagaliau, kas tau darbo?

— Man! O nuvažiuoji į malūną, tai visi juokiasi iš jūsų kelnių. Primanęs, nors į snukį duok. Koks čia smagumas, kai su svetimom kelnėm tau akis bado.

— Gerai, gerai. Kai kitą kartą tu važiuosi į malūną, tai aš likęs namie apsiausiu šventadieninėm.

Visi susijuokė. Jonas nenorėjo juoktis, bet vis tiek lūpa timpt, timpt...

— Tegu, tegu... Bet taip gyvent aš vis tiek nepataikysiu: dvylika metų vienais čebatais avit!

— O kodėl neavėt? Į bažnyčią pėsčias neinu, sustoju netoli bažnyčios, o bažnyčioj vėl neplyšta.

Mergos sukikeno.

— Žinoma, kas jus matė kitur ...

— O dėl sijonų nešnekėkim daugiau. Norėjau pasigerint — nepataikiau, bet nė tau, nė kam kitam nepasakysiu, kodėl aš juos ir dabar laikau, — pabaigė jis tokiu prislėgtu balsu, kad Elziutė atsistojo ir išėjo pro duris.

Jonas žvilgtelėjo į išeinančią Elziutę ir pritilo. Atsisėdęs ant suolo ties langu, šnypavo, kaip šuniukas paliai pelės ola. Užsirūkė. Vėl pradėjo, bet kalbėjo lėčiau ir tyliau, nežiūrėdamas į nieką, tik į savo kepurę, kabančią ant vagio.

— Karvė, žinoma, į algą derėta nebuvo. Iš geros širdies pažadėjot, tai galit ir neduot, bet visgi negražu! Aš jau Katriutei tiek pripasakojau... Negražu, dėde, štai kas. Taip jau lyg ir nekatalikiška... Ir Kreivėnas šitai pasakytų.

— Ką? Kreivėno griebies? Nusišluostyk nosį pirma, o ne mane mokyk! Anava! Ar jūs girdėjot. Lauk tu gero!

Mergos puodus plovė labai pamaži. Pliukštels vandenį iš vieno puodo į kitą ir vėl iš to atgal.

— O tu tai irgi geras! Radai grandinę, važiuodamas iš miško, bet namo neparvežei. Nelaukei, kol kas atsišauks, o pardavei kalviui. Dar kitiem prikiša...

— Jūs, dėde, vis tiek būtumėt tiek nemokėjęs. Jums viskas per brangu.

— O ardamas radai akėtvirbalį. Praniukas sakė.

— Rado, — atsiliepė vaikas iš kampo.

— Praniuk, bėk į sodą. Neparnešei namo, bet numetei ant linijos. Žinoma, Kreivėnas radęs nusineš.

— Akėtvirbalį! O kas iš jo? Senas, sudilęs. Kreivėnui duokit ir primokėkit — neims. Kad ir pasmailinsi, bus per trumpas į akėčias.

Grūštas sumišo.

— Kam į akėčias. Ūky visko reikia, — vis dar spyrėsi jis nežinodamas, ką sakyt. — Galima į sieną įkalt, ir bus rezginėm pakabint.

Mergos suprunkštė, Jonas tik ranka numojo.

— Kai pradėsi gyvent, tai pamatysi, kad namuos ir surūdijusi vinis reikalinga.

— Žinoma, bet iš akėtvirbalių tai jau nevirsiu sriubos.

Pasvirnėj suskambėjo numesti noragai. Tai pusbernis grįžo iš kalvės. Visiems palengvėjo. Rodos, kad tas aštrus skambėjimas pramušė langą ir iš trobos išleido karčius dūmus. Pusbernis įėjo ir tiesiog atsisėdo prie stalo.

— Pasmailino?

— Šiaip taip. Labai daug žmonių.

— O tu eik prigult, — ramiai, kaip niekur nieko, pastebėjo Grūštas Jonui. .

— O arkliams avižų ar dar užpilt?

— Avižų... Vis avižų... Kiek mes jų turim? Jei arkliai jau nelabai alkani, tai nepilk.

— O iš kur aš žinau?

— Tai tau! Eini prie arklio, jeigu jis galvos nepakelia nuo lovio, tai reiškia, kad alkanas, o jei atsigręžia ir pasižiūri — jau užėdęs, gali nepilt. Kai reik, tai tada jau ir nesigailėk. Visa, vyruti, tur žinot, jei nori pasauly gyvent. Turi žinot, ir ką gyvulys galvoja.

Jonas pakraipė galvą ir išėjo pro duris.

Grūštas nuėjo į seklyčią, ilgai galvojo vienas sau, dūsavo, sukalbėjo poterius, kad Dievas duotų jam kantrybės tokiam sunkiam šeimynos gyvenime. Kad Jis nebaustų tokiomis nelaimingomis dienomis, kaip ši. Pasimeldęs apsiramino ir žiūrėjo pro langą. Daržely ant tako straksėjo žvirblis. Neiškentė Grūštas ir uždainavo:

Vai tu, tu, tu, tu, karklynų žvirbleli,
Vai kam susukai nevietoj lizdelį.

Jonas, eidamas pro langą ir nešdamasis dvikartę, atsiliepė:

Už tai susukau, kad aš jaunas buvau,
Kad nežinojau, kur lizdelį sukti.

Pasižiūrėjo vienas į kitą, ir abu susijuokė.

— Tai sakot, dėde, paršėkas bus?

— Bus, Jonai, tikrai bus. Ir toks, kad abiem sarmatos nepadarys.

— O aš ten pas arklius galvojau, galvojau ir pergalvojau. Kokis sijonas būt gerai Katriutės mamai.

— Bus.

Jonas padėjo nusišypsojimų.

*Aš slūžįjau pas savo poną ant trečio meto,
Užsislūžįjau paršelį savo.*

Mano kiaulė kriuku — riuku,

Mano avis šiuru — buru,

Mano višta vištelius vedžioja!

Taip linksmai nudainavo Jonas per sodą. Į kiemą įėjo Norkų Onutė. Net nė šuva jos žingsnių neišgirdo. Buvo basa. Mažiukė, visa apskrita, kaip obuolys, straktelėjo į darželį. Tyliai tyliai pravėrė vartelius ir tuoj savo žalsvomis kačiukės akimis žiūri į Elziutės langą. Besitaisydama vėjo sutaršytus juodus plaukus, įsmuko į vidų.

Ji Elziutės metų. Jiedvi kartu lankė kaimo mokyklą, o dabar Elziutė ją išmokė juostas austi, pirštines megzti ir siuvinėti. Atbėga ji labai dažnai — tai išsiklausti ko, tai šiaip apypiete paplepėti.

Pabeldusi ir nė atsakymo nelaukdama, išoko į Elziutės kambarėlį. Elziutė po staltiese pakišo ranką ir paraudo.

— Tai tu, Onute? Kad tu kur, kaip išgąsdinai.

— Aš, kas gi daugiau. Bet nė tu slėpk, Elziute, nė tu ką... tą žiedą. Lyg čia kas nežino. Parodyk.

— Žiedas kaip žiedas ...

— Šliūbinis. Žinau, kad Petro. Gerai tau, Elziute. Jau tu turi ir gali kantriai laukti.

— O tu, Onute?

— Et ... Aš nė rasta, nė pamesta. Tu, Elziute ... Aš tavęs ko prašysiu ... Labai, labai prašysiu ... Jeigu kada ateis Giružis, tai tu nukalbėk ... taip iš to užsimink ... apie mane. Per amžius būsiu dėkinga.

— Kas iš to, jei aš ir užsiminčiau? Jis turi kitą.

— Žinau, bet kas ji? O aš vienturtė, ir tegu nekas, bet visgi dešimt hektarų.

— Ir tu tekėtum už jo? Nieko apie jį negirdėjai?

— Girdėjau, bet ne taip velnias baisus, kaip pamaliavotas. O kaip jau visų bolševikų žmonos?

Tūkstančiai jų, o gyvena. O aš jų atkalbėčiau. Neiktu, nelįsk, sakyčiau... Tegu kiti... Patinka jis man. Ką kiti prieš jų! Jis kaip klevas tarp gluosnių.

— Neateis jis čia daugiau.

— Bet jeigu ateitų... O tu Petrą labai myli? Ar jis labai skaudžiai bučiuoja? — paklausė prisikišusi prie ausies ir susijuokė. Džiaugsmas ir laimė buvo tame juoke.

— Tu manai, kad jis mane nors kartą pabučiuavo?

— Ne? Eik, eik ... Ir žiedą dovanojo ... Nė karto? Meluok!

— Aš pati kalta. Kai vieną sykį ten prie upės, prie to akmens, jis mane apkabino, o aš paprašiau palaukti ... Kaip kokia kvailė: ir norėjau, kad pabučiuotų, ir pirštais uždengiau jam burną. O jis ir susilaikė. Kai parėjau namo ir ėmiau galvoti, pasidarė taip pikta ... Ir dabar man pikta.

— Aišku, jis tave labai gerbia, bet visgi...

— Dabar gailiuosi, kad tada tokią rimtą nudaviau. Bet visgi jam reikėjo nežiūrėt, dar tvirčiau apkabint...

— Visokių ir vyrų yra.

— Petras toks lėtas, lėtas... Toks... lėtutėlis šalia... mergaitės... — pasakojo Elziutė užsisvajojusi.

— Nieko, tu jų įkaitinsi... — susijuokė Onutė ir pakuteno Elziutę ties pažaste.

— Liaukis. Iš kur išmokai? — sudraudė ją Elziutė, nenoroms juokdamasi.

— Kas tau, Elziute, kad tu šandie tokia neaiški — lyg neišsimiegojus. Juokai juokais, o pasakysiu, kad geriau lėti, negu tie sakalai. Nežinia, kur jie skraido, kur naktelę nakvoja. O žiūri į mus, kaip į vištas ... tie sakalai. O kitų burnos! Pečius rausta, kai pradeda apie mergas šnekėt. Nesuprantu, kaip jie ir vesti nesibiauri taip apie viską išsišnekėję. Elziute, sesele, paskolink man vieną savo išsiuvinėtą nosinukę. Parsinešiu, išžiūrėsiu, o paskui pamėginsiu pati. Tik tu nesijuok: ruošiu kraitį, o nežinau kam.

Gavus nosinaitę, tuoj išskubėjo namo.

— Eik per sodą, o paskui per daržą. Bus arčiau.

Eidama sodo taku, Onutė pamatė po obelīm miegantį Joną. Ji pasiėmė akmenuką, paleido į tą pusę ir iš sodo išbėgo tekina.

Visuos namuos buvo tylu. Mergos seniai miegojo klėty, pusbernis susirangė troboj ant suolo, o Grūštas snaudė rymodamas ant palangės.

Tik pakluonėj, ėsdami avižas, prunkštė arkliai.

O Kreivėnas parėjęs ilgai vaikščiojo po sodą, sustojęs spoksojo į karvelį, tupintį ant stogo.

„O karvelio kojos raudonos“, pagalvojo jis.

Į klėtį ėjo Barbora. Ji atsisukus žvilgtelėjo į Kreivėną. „Eini, tai eik ... Bet ką aš jam pasakysiu, kai ateis vakare? Aišku, ką: tu pats kaltas“.

Nuėjęs prie tvenkinio, žiūrėjo į plaukiojančias antis.

„Visos raibos, o viena balta. Truks — laikys, bet aš galiu gintis.“

Per galines duris įėjo į tvartą. Prie lovio stovėjo bėris. Kreivėnas pažiūrėjo į arklį ir priėjęs spyrė jam į papilvę. Arklys šoko atbulas, grandinė įsitempė, ir bėris tik muistėsi. Užsimojęs lazda Kreivėnas rėžė jam per šoną. Arklys šoko, atsimušė į sieną ir baimingai suprunkštė.

Kreivėnas pastovėjo, apžiūrėjo lazdą ir ranka nubraukė nuo jos kelis arklio palukus. Paskui rėžė dar kartą, dar kartą.

Arklys muistė galvą, skausmingai unktė ir daužėsi į sieną ir į lovį.

„O karvelio kojos raudonos“, galvojo Kreivėnas, eidamas į trobą.

Kreivėnienė slėgė sūrį.

— Kiaulė turi paršiukų. Devynis.

— Gerai, tegu turi, bet pas Gruštą tu daugiau kojos nekelsi.

— Kas čia dabar?

— Taip ir žinok. Jeigu net jo šuva ant kiemo užbėgtų, ir tą nušausiu.

— Kuo tu šausi, kad bolševikai atėmė šautuvą.

— Tylėk! Jei ta Grybienė dar kada nors čia ateis, aš ją sumalsiu į smulkius miltus. Ta... Švenčiausiosios Merijos vyža!

— *Viešpatie!*

— *Tylėk, sakau. Pasakiau, ir kad man būt šventa!*

Pavakare atėjo Giružis. Žvilgtelėjęs į raukšles Kreivėno kaktoj, jis iš karto viską suprato. Kreivėnas tylėjo.

— *Subiro ratai? Perdžiūvę buvo? — pradėjo Giružis ir šyptelėjo muskriausto ir paniekinto žmogaus šypsniu.*

— *Tu pats kaltas ...*

— *Aš?*

— Žinoma. Manai, kad žmonės akli ir kvaili. Nebijok, viską žino...

— Žinau ir aš, kas čia kaltas. Storkaklių puikybė, štai kas. Ką čia mums koks račius, sako toki Grūštai. Ką čia daržininkas! Mums reikia turtingo. Tik turtingi, išeitų, yra dori ir protingi. Tik jie grūdai, o visi kiti šiaudai. Žinau, visi mūsų storkakliai taip galvoja. Gerai sako Balaika — pirmiausia reikia šitą storkaklių klasę sunaikinti. Kol jie per aukštai laiko išskėlę galvas, tol nebus nė lygybės, nė gyvenimo. Tiek to... Bent žinosiu, į kurią pusę eiti. Ir tas gerai. O iki šiol — taiėjau, tai sustojęs galvojau. Dabar aišku — eit ir nieko negalvot daugiau.

Kreivėnas tylėjo.

31.

Žydėjo vyšnios. Balti žiedai buvo pilni medaus kvapo ir bičių dūzgimo.

Viena bitė įlėkė pro pravirą langą, pasisukinėjo palubėj ir paptelėjo į lango stiklą. Ji ilgai zirzė ir daužėsi į stiklą, negalėdama pasiekti baltų vyšnių mėlynam dangui.

— Pradaryk langą, tegu bitukė lekia sau, — gulėdama lovoj, paprašė Kreivėnienė.

Kreivėnas pradarė langą, bet bitė vis dar plakėsi prie stiklo. Jis davė spriką, ir vabalas negyvas nukrito į žolę.

— Apie gydytoją tu nė negalvok. Kur pinigai? Kuo mokėsi? Pažįsti vaistininką ir paprašyk, duos kokių vaistų. Sakyk — galvą skauda ir šiaip silpna. Sakyk — svaigsta galva, turi karščio ... Sunku kvėpuoti...

Kreivėnas tylėjo ir žiūrėjo į žydinčią vyšnią.

— Pavasaris. Kvepia. Visi džiaugiasi, o man šitas laikas sunkiausias. Alsina mane šitas kvapas. Bet tegu tik pražydės obelys, nukris žiedai, ir bus lengviau ...

Kreivėnas tylėjo. Prie gonkų sudardėjo vežimas.

— Važiuk. Neužmiršk paprašyti. Vaistininkas vis jau žinos ...

Išėjęs ant gonkų, Kreivėnas klajojo akimis po kiemą ir raukėsi. Atsisukęs žvilgtelėjo į raktą seklyčios duryse.

— Kam čia rakinti. Juk namuose visi geri katalikai...

Įėjęs seklyčion, išsitraukė komodos stalčių, išsirinko staltiesę ir įsidėjo į tamsiai rudą lagaminėlį.

Įkyriai lindo į akis nubaltinti paplentės akmenys. Sunku buvo žiūrėti į paplentės gluosnius, palinkusius į šalis. Pikta, kad žybtelėjo kibirkštis po arklio kojomis.

Kreivėnas turėjo sustoti. Kareiviai per plentą tiesė telefoną. Įsilipė į gluosnius, du kareiviai grėžė skyles.

Dešinėj plento pusėj ant kalnelio kažin ką dirbo rusų kareiviai. Jie prisivežė eglių ir sukasė jas į žemę. Eglių siena supo kalnelio viršų iš keturių pusių. Žmonės ten vežė akmenis, smėlį, rąstus ir maišus cemento. Kairėj plento pusėj ant kalnelio eglių sienas jau baigė versti. Egles kareiviai vilk į pakalnę. Ant kalnelio buvo matyti supiltas gauburys, lyg didelis skruzdėlynas. Buvo paliktos skylės į vakarų pusę.

Ties pačiais debesimis burzgė trys lėktuvai.

Marijampolėj Kreivėnas ilgai neužtruko. Nusipirkęs muilo, cukraus ir druskos, užėjo į vaistinę. Pažįstamam vaistininkui jis nupasakojo žmonos ligą, aiškinosi, kodėl neveža gydytojo, ir prašė kokių nors vaistų.

— Aš žinau, kad jai nepadės joki vaistai, bet vis tiek reikia. Dėl ramybės namuose.

Vaistininkas raukėsi, bet pagaliau davė.

— Nepažįstamam arba kokiam neišmanėliui neduočiau. Tik žiūrėkit, būkit atsargus. Po du šituos baltus pinigėlius, ne daugiau, nes gali nusinuodyt. Aš užrašysiu — po du. Ne daugiau. Ir pabrauksiu. Kartą per dieną. Ne daugiau. Tik žiūrėkit, namie dar kartą paskaitykit, ką čia užrašiau.

Kreivėnas grįžo smagia risčiuke. Jau buvo matyti namai. Arklys pats suko iš plento į kelelį, bet Kreivėnas stipriai patraukė vadelę. Sukirtęs arkliui botagu, nudardėjo toliau.

Alytiškės girioj jis pririšo arklį prie beržo, pasiėmė lagaminėlį ir nuėjo pas Magdutę.

Iš tolo linksmi raudonavo trobelės kaminas.

Magdutė siuvo marškinius. Pamačiusi įeinantį Kreivėną, ji šyptelėjo ir pasilenkusi nukando

siūlą.

— Šimtą metų, šimtą metų nematyta, — pradėjo Kreivėnas, spausdamas jos ranką. — Išsiilgau aš tavęs. Kai paspaudžiau vartelių rankenėlę, net širdy suskambėjo. Marškinėlius siuvi savo baltiems peteliams?

— Leiskit, įdursiu, — sušuko nepatenkinta, vaduodama savo ranką.

— Nepyk, rūtele, mano saldus rūpestėli. Leisk nors šalia pasėdėti, į tavo mėlynas akeles pažiūrėti. Negaliu apsaityti, kaip pasiilgau tavęs.

— Taigi, pasakokit, skambinkit smulkiais pinigėliais. O kai paskutinį kartą susitikom Marijampolėj, tai vos porą žodžių pasakėt. Net man per širdį perėjo: tik dairosi į šalis, užkulniu mina, tuoj kiša ranką ir jau bėga net susikūprinęs. Aiškiai mačiau, kad bijo žmonių.

— Kas tiesa — neužginsi. Kalbų bijau. Kam reikia prieš laiką?

— Kad bijot, tai ko dar čia lendat? Ir šandie arklį palikot miške.

— Nepyk, Magdute. Viskas savo laiku. Savo laiku pasiklosim, savo laiku žiburį užpūsim.

— Kur gi ne! Kvailę, mat, rado! Kaip tada: „Žmona jau miršta...“ Kad pusę metų — tai daugiausia. Laukit. Dar ji pačiam saują žemių užbers...

— Nemelavau, Magdute. Nekaltink. Daktaras taip sakė. Dabar vėl serga. Ir sunkiai. Dabar ir daktaro nereik — pats žinau... Neilgai...

Kreivėnas kalbėjo tyliau balsu ir žiūrėjo į Magdutės kelius.

— Netikiu ir netikėsiu!

— Pati pamatysi. Vos pakvėpuoja. Tik paklausyk... Aš dėl tavęs galėčiau ... Aš galiu ... Aš tau atvežiau ... ve ...

Jis atsistojo, atidarė lagaminėlį ir išėmė baltą, lygią kaip ledas staltiesę.

— Čia kas? — bandė šypsotis jis. — Raštas — nors į parodą vežk. Kitos tokios visam pasauly nerasi. Teisybė, yra, bet ją nupirko Suomijos ministeris.

— Tai man? Ha, ha! — nusijuokė ji. — Kam man jos reik? Aš pati audėja.

— Teisybė. Neatėjo nė į galvą, — nusiminė jis. — Bet atgal vis tiek nevešiu. Gali grindis plauti arba puodus kilnoti.

Magdutė nepajudėjo.

— Tu paklausyk manęs, — kalbėjo jis, sėsdamas salia merginos. — Tikrai sakau ... Žmona visai silpna. Ir vaistų nupirkau, bet žinau, kad nepadės. Tikrai žinau. Aš dabar ... Dabar ... Kaip pagalvoju — sūnaus nėra. Jis jau negrįš. Niekad. O kad ir sugrįžtų — tarp mūsų viskas baigta. Aš vienas dabar. Tu pasigailėk manęs ir be reikalo nestumk. Pradėsime gyventi iš naujo. Tu pamatysi, koks bus gyvenimas. Aš tave ant rankų nešiosiu. Aš pasiilgęs tikro gyvenimo, o tu irgi tik džiaugsmą ir meilę matysi.

— Kai bus, tai tada ir šnekėkit.

— Magdute ... Saule tekanti. Ne girtas kalbu. Duok, Magdute, man vandens.

Mergina atsikėlė nuo suolo ir nuėjo prie kibiro.

Geltonos kasos driekėsi per liemenį. Basos kojos baltutėlės.

Kreivėnas gėrė, o ji stovėjo priešais ir laukė. Išgėręs jis stiklinę pastatė ant stalo ir žvilgtelėjo į jos krūtis, judančias po bliuzkaite.

Vikriai apkabinęs per liemenį, jis prisitraukė ją prie savęs ir pasisodino ant kelių.

— Leiskit, — burzdėsi ji.

— Ne, iš šitų rankų tu neištrūksi. Dabar tu mano ... Jis pabučiavo jos apvalią krūtį ir vis labiau mergaitę spaudė prie savęs.

Išsitraukusi adatą iš bliuzkaitės, ji lėtai smeigė į jo kairiąją ranką netoli nykščio. Vis taip lėtai, lyg apsigalvodama, ji vėrė adatą vis giliau, bet jo ranka nė nesudrebėjo. Jo veidas nepasikeitė. Jų akys susitiko.

— Jūs pasiutęs, — sušnibždėjo ji pridususi balsu ir adatą numetė ant grindų.

— Tu pasakyk man tik vieną žodį, vieną žodį...

— Jums reiktų išdurti šitas akis ...

— Vieną žodį, Magdute ...

— Nežinau jokių žodžių ...

— Nežinai? Bet už tat aš žinau, kodėl tu nenori sakyti. Apie Giružį galvoji? Argi tu nieko apie jį nežinai?

— Ką gi aš turėčiau žinoti?

— Ir tu tekėtum už jo? Už tokio valkatos? Amžinai girtas, tąsosi su visokiom ... Maža to. Pas mus buvo tarnaitė. Petronė. Mirė ji. Girdėjai? Kas kaltas? Paklausk Račiūno, jei manim netiki,

pasakys. Mudu abudu užtikom jį paupy.

Magdutė nuslydo nuo kelių ir priėjo prie lango. Vėjas judino žolę, sūpavo rugius, vėjas lankstė laibą berželį.

— Nemeluojat? — paklausė ji neatsigręždama.

— Paklausk Račiūno. Ištekėtum, tai sužinotum. Tokiam vienos visada per mažą.

— O piršot Grūštaite, — pastebėjo, mesdama pro langą nukritusį mirtos lapelį.

— Prašė — piršau, mergina pasipurtė — apsidžiaugiau.

— Kam jūs man pasakojat? Kam? Juk ir apie jus prikalba. Sako — Giružio tėvas tai ne kas kitas, tik ...

— Girdėjau, girdėjau, gali nebaigt. Kumetis sugalvojo. Kerštauja. Tik tu pagalvok — sakyčiau ką apie Giružį, jeigu tas ... na ... būtų tiesa?

Magdutė tylėjo.

— Ko tyli?

— Ką aš sakysiu? Pats meškerės neturit, o kitam ešerį baidot. Nė ten taip buvo, kaip pasakojot, nė ką ...

— Atsiras meškerė margai lydekėlei sugaut. Aš tau ne viską pasakiau. Taigi žinok — maniškė beveik miršta. Sakysi — nežmoniškai darau... Ten žmona... o aš pas tave. Aš bijojau, kad tu nesukvailiotum, kad nepasipainiotų Giružis, kad jis tavęs... O jis velnio neštas ir pamestas. Dabar nebijau. Dabar sakyk, ką nori.

— Nusimazgokit ranką, — paprašė ji švelniu balsu, pildama vandenį į baltą dubenį.

Išėmusi iš skrynios rankšluostį, ji žvilgtelėjo į staltiesę, padėtą ant stalo. Staltiesę pavartė, paglostė ir įmetė į skryniją.

— Ačiū. Graži. Kai kitą kartą atvažiuosit, užtiesiu ja stalą ir pastatysiu butelį.

— Ilgai nelauksi, — sumurmėjo jis, apkabino ją ir pabučiavo į lūpas.

O ji paglostė jo galvą.

Per miškelį Kreivėnas ėjo, kaip girtas. Klojos kliuvo už kupstų. Jis sustodavo, žiūrėdavo į medžių viršūnes, ilgai žiūrėjo į voveraitę, tupinčią ant šakos.

Išlindęs pro krūmus aikštėn, Kreivėnas pamatė, kad bėris stovi nuleidęs galvą. Žemė po juo sutrypta. Balta beržo žievė aplupinėta — grandinės nubrūžyta. Kreivėnas priėjo arčiau ir suriko: arklio ausys buvo nupiautos.

Magdutė vėl siuvo marškinius. Kreivėnas išėjo prieš kokį pusvalandį. Jis dabar bus kur apie Liudvinavą. Kokios pašėlę jo akys ir rankos. Ne, jis dar nesenas. Nė jaunas su juo nesusilygins.

Ji atidarė skryniją, išsiėmė staltiesę ir atsidėjusi apžiūrėjo ją. Kiek tokių staltiesių ... ten ... ir audeklų. Tik atidaryk tuos stalčius — kiek šilkinų kojinių ir suknelių. Tik reiktų persiūt. Atsidariusi prieskrynį, išsiėmė auksinę braškę ir vartė ją rankoje.

Girgžtelėjo varteliai. Magdutė padėjo braškę ir uždarė skryniją.

Atėjo Giružis. Įėjęs nepasakė nė žodžio, nenusiėmė nė kepurės, tik atsisėdo ir pasirėmė ranka ant stalo.

Magdutė nustebus žiūrėjo į svečią ir laukė.

— Tėvukas buvo? — piktai šyptelėjo jis.

Magdutė pajuto, kad jos širdis tvinktelėjo.

— Kam tėvukas, o kam tėtė.

— Aš tau sakiau, Magdute ... Neprasidėk, nes bus blogai.

— Kas bus blogai? Uždrausi? Kas tu man? Tėvas, brolis?

— Tu žinai, kas aš tau. Aš tau jau vieną kartą sakiau.

— Žiūrėk tu jo! Ko gi nori?

— Ko? Pati žinai. Užteks tų painiavų. Tark žodį, ir keliam vestuves.

— Vestuves? O jeigu aš nenoriu? Tur būt, Grūštaite taip smarkiai paspyrė, kad net čia atsiritai.

Giružis pabalo.

— Nekvailiok...

— Aš nekvailioju. Tu pats kvailas, jeigu manai, kad man bus geras ir toks, kurio nė tokiai Grūštaitei nereikia.

— Žinoma, geriau su senukais seiliotis.

— Geriau, tai ką? Pažiūrėk į save. Valkiojiesi su visokiom ...

— Aš? Su kokiom? Pati mazgotė, o ant kitų pamazgas lieji.

— Mazgotė? Aš tau mazgotė? Tai te! Nespiaudyk ant Kreivėno, nes jis tavo tėvas.
Giružis pašoko ir, sugniaužęs kumštis, žengė artyn. Magdutė sukliko ir užšoko ant skrynios.
— Neik! Atsitrauk! Gelbėkit!

Giružis sustojo. Jis kvėpavo praverta burna. Bet rankų pirštai palengva tiesėsi. Plačiai atvertom akim jis žiūrėjo į merginą, stovinčią ant skrynios ir prisispaudusią prie sienos. Atrodė, kad jis žiūri į ją, stebisi ir nieko nesupranta.

— Dabar viską žinau, — atsiduso jis ir palingavo galva. — Tai šitoki žmonės! Tai šitoki tie niekšai! O melavo ... Net motina melavo! Girdi, tavo tėvelis mirė jaunas. Dar tu lopšy gulėjai. O atsikėlėm mes čia nuo Griškabūdžio. Tu, girdi, neklausyk, ką žmonės šneka. Tai Grybienės čia darbas. Mudvi, girdi, buvom susipykusios, tai... O dabar aišku. Štai kodėl tada pas Kreivėną, pas šitą prakeiktą buožę, ir Pucėtą, ir Arminą, ir visi nususukdavo nuo manęs, lyg nuo pastipusio Šukio. Tai ne tik dėl to, kad aš biednas... O ir tu, Magdute ... Tik dabar supratau, tiktai dabar matau visą neteisybę. Tai aš čia kaltas? Tai aš jau ne žmogus? Palaukit jūs, rupūžės, visoki Pucėtos. Paverksit jūs man visi... ir kruvinom ašarom.

32.

Barbora šlavė priemenę. Žvilgtelėjusi pro langą, ji aiktelėjo. Šluotą paleido iš rankų ir šoko virtuvėn. Atbėgusi pas Kreivėnienę, užspringdama šaukė:

— Vajėzus, dėdiene, eikit žiūrėt arklio.
— Kas? Kokio arklio? — nusigando Kreivėnienė.
— Arklys be ausų.
— Kieno arklys?
— Mūsų arklys, bėris.

Kreivėnienė išlipo iš lovos ir priėjo prie lango. Kreivėnas kinkė arklį, o Albinas, susiėmęs rankas, stovėjo šalia.

Arklių nuvedė į tvartą.

Kreivėnienė įlipo į lovą, bet negulė, tik apsisupusi skara sėdėjo ir laukė.

Kreivėnas Albinui paliepė atnešti kibirą vandens, o pats susiieškojo skudurą. Albinas sugrižo protekiniais, net vanduo laistėsi iš kibiro.

— Ką žmonės sakė, kai pamatė? — paklausė Albinas, liedamas vandenį iš klumpės.
— Koki žmonės?
— O kai važiuot namo ir sutikot.

— Aš važiuau keliukais ... vis per laukus ir nieko nesutikau, — atsakė Kreivėnas nenoroms.

Jis šlapiu skuduru atsargiai šluostė kraują nuo arklio kaklo ir kaktos.

— Bet kai važiuot iš miesto?

Kreivėnas sulaikė ranką ir visas nė krust. Atrodė, kad jis išgirdo kur toli neaiškų šūktelėjimą ir dabar klausosi, ar neišgirs dar kartą

— Iš miesto, iš miesto ... Dangum išlėčiau iš miesto! Eik atneši neplepėjęs ...

— Ką?

— Ką? Avižų! — šūktelėjo jis įpykęs ir iš paniūrų žvelgdamas į Albiną. — Ką ...! Nematai, kad lovytės tuščias?

Albinas pasiėmė pintinę ir išėjo. Kreivėnas išliejo iš kibiro rausvą vandenį ir atsisėdo ant dėžės. Vis didėjo piktumas ir kartu nesuprantamas neramumas. Lyg per daug šviesos šitam tvarte. Lyg būtinai reiktų kur išvesti ir paslėpti šitą arklį.

„Jau atneša tas avinas“, pagalvojo jis apie Albiną, grįžtantį iš klėties. „Tegu tik jis dar ko paklausia! Aš jam viską išdėsiu. Kibiro vandens nemoka atnešti — klumpes prisiliejo!“

Albinas įpylė į lovą avižų. Arklys pažarstė su snukiu ir vėl pakėlė galvą. Albinas paglostė jį. Arklys truputį pasitraukė atbulas, nuleido galvą ir atsiduso. Atsiduso ir Albinas.

„Ir kodėl aš nepalaukiau, iki sutems ... Tik tamsį man reikėjo grįžti. Kur mano galva buvo!“

— Albinai, imk šitą tuščią maišą ir uždenk langą. Bus geriau arkliui...

Langą uždengė, tvartas aptemo, ir lyg kokio vėsaus vėjelio pūstelėjimą Kreivėnas pajuto savo krūtinėj. Jam lengviau buvo žiūrėti į tą pusę, kur juodavo arklys.

„Ir ko aš čia pykstu, ko čia graužiuosi? Na, pasidarė — pasidarė ... Arklys bus darbinis, ir tiek. Tik apgalvoti reikia, o ne širsti. Galas žino, koks aš pasidariau. Ve, pakabino tuščią maišą, ir aš jau kitoks. Albinas tenai atsiduso, ir aš jau nepykstu ant jo.“

Ir Kreivėnui atėjo noras Albiną užkalbinti.

— Albinuk, užmiršau paklaust, ką tu ten iš ryto pasakojai Barborai, o ji juokėsi. Paskui

susibarėt. Iš tolo nenugirdau.

— Ar aš? Ar Barborai? Nagi apie Karpų pasakojau.

— Kokį Karpų?

— Nagi apie tą nuo mūsų krašto. Diktas ūkininkas. Ir dar koks! Vienų melžiamų karvių dvylika. O eržilą turi, pamatytumėt! Kad eržilas, tai eržilas — kaip parašytas. Ir malūnas jo. Mano viena pora karvelių pas jį pirka — šitie du mėlynukai.

— Tai ko čia juoktis, ko čia bartis?

— Kaip čia nesijuoksi, kaip čia nesibarsi. Nespėjo žmoną palaidot, o klausom — Karpus veda! Tik jūs paklauskite — jis šešiasdešimt penkių, o ji dvidešimties ir dar tarnaitė!

— Na, na?

— Tai žmonės ir sako jam: „Karpau tu, Karpau. Tu grabui lentas rinkis, o ne apie vestuves galvoki." O jis savo: „Kol žmogus gyvas, tai gyvenk ir džiauksis, kuo tik gali." Tegu jo vaikai jau išėję mokslus, nė viens nepasiliko namie, bet visgi žmonės jam sako: „Tau bus tik pažiūrėti į ją, tik ranka per veidelį paglostyt." O jis vėl savo: „Ir dėl to apsimoka. Apsimoka, nors vienai dienai." Tai kaip jums atrodo?

— Kaip atrodo? Hm ... Aš norėčiau tą žmogų pamatyti. Nusipirkčiau porą karvelių, — šyptelėjo Kreivėnas, žiūrėdamas į Albiną, ir susimąstė. Po valandėlės pridėjo: — Porą tokių paukščiukų, kurie šandie burkuoja, vartosi ore, mylisi, o rytoj juos vanagas sudrasko. Taip, Karpau. Burkuoja, mylisi... Jeigu jau rytoj vanagas, tai nors šandie...

Ir Kreivėnas, atsikėlęs nuo skrynios, nuėjo į sodą.

Albinas nustebeš išlydėjo jį akimis. Jam pasirodė, kad šeimnininkas lyg krūptelėjo, tardamas paskutinius žodžius. Pro praviras duris saulė aiškiai apšvietė Kreivėno veidą. Albinas aiškiai matė, kaip Kreivėno veidas sudrebėjo. Ir kalbėjo jis keistai — lyg pats sau, lyg kažin kam kitam, o ne jam, Albinui.

Sode Kreivėnas atsisėdo ant kelmo. Dar pernai čia augo stora vyninė obelis. Sena jau buvo — žievė supleišėjusi — ir vaisių jau nevedė. Kreivėnas liepė ją nupiauti. Tik kelmas dabar, o šalia to kelmo jau auga jauna obelaitė. Jau rausvi pumpurėliai kalasi. Jau vienas žiedas prasiskleidęs juda ore. Baltai rausvas jis, kaip jaunos mergaitės veidelis. Juda ir šypsosi.

Kreivėnas ilgai žiūrėjo į tą obelaitę, į tą žiedą, pilną pavasario laimės.

Tai šitokiu skaisčiu raudonumu nuplieskė josios veidas, kai jis prispaudė ją prie savęs. Ir josios praviros lūpos raudonavo, kaip prasiskleidęs rožės žiedas. Ir jos kvapas buvo toks svaiginantis, kaip šito žydinčio sodo dabar. O kai jis padėjo savo ranką ant josios šlaunies — tu žverie, žverie mieliausias: koks tamprus visas jos kūnas! Net jo rankos ėmė drebėti nuo josios kūno šilimos.

Ir Kreivėnas atsidedęs pažiūrėjo į savo rankas, sugniaužė jas į kumštis, net nagai sulindo į delnus, ir prašvokštė pro dantis:

— O, pasiuto!

Vyšnių medžiai ten, sodo pakrašty, lyg balta drobe užtiesti. Koks paukščių čiulbėjimas! O bitės dūzgia ir dūzgia. Koks gražus šis vienas jaunos obelaitės žiedelis šitame bičių dūzgime.

— Bet jeigu jai vėl reiktų laukti kokią pusę metų, tada sudie, mėlynas karvelėli!

Keliumi pro sodą eina nepažįstama mergaitė, gelsva skarele apsiklėstusi. Net širdis Kreivėno ėmė smarkiau plakti: jos žingsnis — kaip Magdutės. Mergaitė ėjo ir nuėjo, per seklyčią jau nematyti jos, o Kreivėnas vis dar spokso į tą pusę. Į tą seklyčią žiūri jis.

„Baltoji seklytėlė su zerkolo langeliais! Margoji lovelė! Ech, laime tu mano..."

Ir Kreivėnas mato ... Diena tokia, kaip šandie. Visas sodas žydi. Eina jis taku, eina pro seklyčios langus. Vienas langas atdaras. Kreivėnas pažiūri pro jį seklyčion — lovoj guli Magdutė. Seklyčia kvepia, Tai kvepia jos suknelė, užmesta ant kėdės. O kvėpalų bonkutė žiba ant stalo. Kreivėnas mato nuogas Magdutės rankas. Kokios jos baltos ant raudonos antklodės! Ji tingiai pramerkia akis, pamato Kreivėną, vėl užsimerkia ir šypteli. Taip užsimerkus ji pasitaiso savo išsiuvinėtus marškinius — pridengia nuogą krūtį. Ne, ji vėl atidengia ir lėtai, labai lėtai, lyg nenorėdama, krūtį pridengia išsipynusia kasa. Kreivėnas eina toliau, kojos silpnėja. Jis atsisėda ant gonkų laiptų ir sėdės jis čia, saugos josios miegą, kaip ištikimas savo ponios šuva.

— Ech...tu...

Sėdėdamas ant kelmo, Kreivėnas graibo rankom apie save, nuo kelmo nuplėšia seną žievę ir ilgai varto ją rankose.

„Ant stogo šėlsta žvirbliai — tai katinas eina patvoriu. O bičių dūzgimas, o bičių dūzgimas! Nuo to dūzgimo galva svaigsta.

Kreivėnas atsistojo ir priėjęs nuskynė tą vieną obelaitės žiedą. Ilgai uostė, išsiėmė piniginę ir

įsidėjo jį. Staiga pyktelėjo, išėmė žiedą atgal ir sutrynė tarp pirštų.

— Tfu, kad tu kur! Iš proto ji mane išves ...

Vėl atsisėdo ant kelmo, ilgai žiūrėjo į dangų. Toli ten, viršum Alytiškės girios, balti debesėliai, lyg balti ėriukai, susimetė į krūvą ir vos vos kruta toj mėlynoj ganykloj.

Ir vėl... Viena vasaros dieną ... Toj pievukėj prie upelio, kur žolė tokia tanki, kad eini kaip per minkštą kilimą, Kreivėnas piauna šieną. O dobiliukų baltumėlis! Takeliu ateina Magdutė. Jau iš tolo geltonuoja josios skarelė. Ateina ji su pintine rankoje. Ateina, sustoja ant kito upelio kranto, pintinę padeda ant žemės ir laukia. Laukia ir nieko nesako. O Kreivėnas irgi nesiskubina. Tyčia. Magdutė nuspiria šliures į šalį, atsisėda ant kranto ir į vandenį nuleidžia kojas. Ji taško kojom vandenį, o lašai net žybcioja prieš saulę. Kaip maža mergytė. Išdykėlė ta. Ir kokios baltos, baltos josios kojos! Kad nesušlaptų sijono, ji vis po truputį, po truputį kelia jį aukštyn... Vis aukštyn...

— O, pasiuto!

Kreivėnas pašoko nuo kelmo.

— Tai ir eik šen, pašėlusi mergaitė! Kas gi išsivaduos iš tavęs! Čia prigimtis, čia kraujas, čia velnias žino kas!

Ir staigiu grybštelėjimu jis nuplėšia obelaitės šaką. Tą, kur neseniai vienu žiedu puošėsi. Ilgai sukinėjo jis tą šaką rankose, laužė ir, eidamas iš sodo, įmetė į griovį, kuriuo iš tvarto tekėjo srutos.

— Ne aš nudžiūvusi šaka, bet tu. Negyveni, tai bent duok gyvent kitam.

Jis žvilgtelėjo į upės pusę — lieptais ėjo Giružis. Kreivėnas sustojo, užsimerkė ir nejuociom į kišenę įkišo ranką. Jis apčiuopė ten vaistus ir krūptelėjo. „Prakeiktas kvailys!“ pagalvojo jis apie vaistininką. „Bet taip turi ir būt. Taip turi būt!“ Atsimerkė. Žiūrėjo į toli išplėtęs akis, o ranka drebėjo ir širdis plakė krūpčiodama. Tyliu, bet drąsinamu balsu jis kartojo:

— Taip, Karpau. Taip, taip!

O Kreivėnienė vis nesulaukė vyro. Ji pasiuntė Barbora jį ieškoti. Mergina nerado jo tvarte ir nusprendė, kad jis bus išėjęs į laukus.

Pagaliau. Tai jo žingsniai valgomajam.

Kreivėnienė atsisėdo lovoj ir vėl apsisupo skara.

Jis ten trepsėjo. Ilgai. Ji girdėjo, kaip cyptelėjo traukiamas stalo stalčius, subildėjo parversta kėdė.

— Zigmai.

Durys prasivėrė.

— Kas gi tam arkliui? Kas taip padarė? Ar jau žmonės visai pasiuto?

— Milicija pasakys, kas.

— Kur taip? Mieste?

— Milicijai pasakysiu, o ne tau.

— Kalbėk tu su juo! Nė paklaust negalima.

Kreivėnas atsisėdo kėdėn ir žiūrėjo į žmonos šliures. Sunešiotos jos, iškrypę, pajuodę nuo prakaito. Negalėjo bent po lova pastumti. Ir nosinė ant kėdės. Suglamžyta. Ir kambario kvapas nepakenčiamas. Sėdi ji ten visa sudžiūvusi. Užsimerkė skarą ant pečių ... Nė apsisupt kaip reik nemoka. Kilstelėjo ranką, o pro neužsegtus kaip reik marškinius sugeltonavo krūtis. Biauru.

— Parvežei vaistų?

— Parvežiau, — atsakė atsistodamas ir nusigrėždamas. — Barbora atneš. Reikia su vandeniu... Vandeny reik ištirpinti... Išgerti reikia. Barbora atneš. Aš einu pas arklį.

Jis tik dabar atsiminė, kad arklį taip ir užmiršo pagirdyti.

„Koks baisus jo balsas,“ pagalvojo Kreivėnienė. „Žinoma, šitoks arklys!“

Kreivėnas pasėmė pusę stiklinės vandens, atidarė stiklinę tūtelę ir įbėrė šešis baltus pinigėlius. Pamaišė šaukšteliu. Šaukštelis išslydo iš rankos ir skambtelėjo į grindis. Kreivėno veidas persikreipė. Jis iš visų jėgų spaudė rankoj stiklinę ir galvojo.

„Jei dabar labiau paspausčiau, stiklinė sutruktų. Stiklai sulįstų į ranką“.

— Barbora, nešk.

Kreivėnas pasilenkė, pasiėmė nuo žemės šaukščiuką, įsidėjo kišenėn ir išėjo į kiemą. Pasėmęs kibirą vandens, jis nunešė arkliui. Bėris godžiai gėrė, o šeimininkas tyliai švilpė jam. Jis girdėjo, kaip arklys ryja vandenį, kaip čerkši kibiras, paliestas brizgilo. Arklys jau seniai vandenį išgėrė ir stovėjo nuleidęs galvą. O Kreivėnas vis dar laikė tuščią kibirą ir dar švilpė. Pagaliau atsipeikėjo, kibirą numetė į vidurį tvarto ir išėjo į laukus.

Sugrižo tik pavakare.

— Dėdienei labai bloga, — pranešė Barbora, pildama stiklinėn arbatą.

Kreivėnas žiūrėjo į tarnaitę ir tylėjo.
— Nuo tų vaistų visai nusilpo. Vėmė.
Kreivėnas tyliai prasivėrė miegamojo duris, pastovėjo už slenksčio ir įėjęs atsistojo gale lovos.
— Nepataikė vaistininkas, — silpnu balsu nusiskundė žmona. — Gal vaistus sumaišė. Dievas mylėjo, kad ne visus išgėriau.
— Pati nežinai, ko tau reikia.
— Dabar jau geriau ... Bet vis tiek tegu Albinas rytoj važiuos kunigo.
— Albinas rytoj važiuos apkasų kasti. Yra įsakymas. Bolševikai tvirtoves stato. Važiuos už Kalvarijos. Liksime be berno.
— Gal Motiejų paprašytum?
— Kvaila tu! — atkirto Kreivėnas, imdamas nuo savo lovos pagalvę. — Ne aš tau, bet tu man užbersi saują žemių ant grabo.
Pagalvę jis pasidėjo valgomajam ant sofos ir atsigulė. Nė vakarienės nevalgė, tik rūkė papirosą po papiroso ir nuorūkas metė po stalu.
— Dėdienė sako, kad aš pakločiau jums kaip reik, — užkalbino jį tarnaitė.
— Nelįsk į akis.
Po kelių dienų Kreivėnienė jau vėl vaikščiojo.
— Šeimininkė pasveiko, tai dabar serga šeimininkas, — nusprendė Barbora. — Aiškiai serga. Nevalgo, nešneka ...

33.

Albino nēr. Kreivėnas pats triūsinėja apie namus. Žiūrėk — jis tašo ką skiedryne, po valandėlės kluone girdėt taukšint, dar už valandos tvarte piūklas zirzia. Senus ratus, senas akėčias, patvory užmirštą vežimo ašį jis surankiojo ir suvilko į galą kluono. Iš klėties išsinešė dėžę surūdijusių ir sulankstytų vinių. Susiieškojęs seną priekalą, jis skambino plaktuku — taisė tas vinis ir gražiai dėjo ant lentos į eilę. Pastebėjo butelių, sumestų po klėtim. Savo kriukiu jis ištraukė juos ir nusinešė pas tvenkinį. Nusivilkęs ir pasiraitojęs rankoves, išplovė juos, išdžiovino ir sunesė ant aukšto.
Savo pagalvę, antklodę jis vėl nusinešė jį miegamąjį. Atsigulęs jau nerūkydavo ir neskaitydavo laikraščio, bet tuoj gesindavo šviesą.
Kreivėnienę vargino nemiga. Iš vakaro ilgai nesudėdavo akių, o pabUSDavo anksti.
Tą rytą jau buvo prašvitę. Giedojo gaidys. Kreivėnienė, bežiūrėdama į miegantį vyrą, netikėtai pastebėjo, kad jis per miegus krūpčioja ir verkia. Ji atsikėlė ir priėjusi pajudino jį už peties.
— Zigmai! Zigmati, kas tau yra?
Kreivėnas pabudo ir ašarotomis akimis žiūrėjo į žmoną.
— Tu verki per miegus. Sapnavai ką?
Kreivėnas brūkštelėjo delnu per akis. Delnas buvo šlapias.
— Sapnavau, kad Marytė miršta, — atsakė jis lyg nenoroms. Jo balsas buvo toks švelnus ir gailus. Tokį balsą žmona jau seniai, seniai buvo girdėjusi. Bet Kreivėnas greit susigriebė ir apsvirtė ant kito šono.
— Gal iš tikrųjų vargšė miršta, o mes tik nieko nežinom.
— Prasitariau, tai dabar plepės. Maža, ką žmogus sapnuoja. Iš tikro, šitoj ligoninėj gali netekti nervų ir išeit iš proto.
Jis neužmigo. Palaukęs iki apdžius ašaros, atsikėlė ir išėjo į laukus. Perkėlė karves, į upę nuvedė arklius pagirdyti, o po pusryčių sukinėjosi apie kiaulių žardį ir taisė tvorą. Barbora sugrįžo iš pieninės.
— Telegramą parvežiau, — šūktelėjo ji per visą kiemą.
Į kiemą išėjo Kreivėnienė.
— Kas tau ją padavė? — klausė Kreivėnas, iš tolo tiesdamas ranką.
— Pieninėj padavė. Toks iš pašto.
Kreivėnas jau norėjo telegramą atplėšti, bet, žvilgtelėjęs į žmoną, nuėjo į kambarį. Kreivėnienė nusigandusi sekė paskui. Praplėšęs permetė akimis, lapelį numetė ant stalo ir atsisėdo.
— Marytė mirė, — sušnibždėjo jis, baimės pilnomis akimis žiūrėdamas į žmoną.
Nė žodžio netarusi, Kreivėnienė įėjo į miegamąjį ir sustojo prie lovos. Jos galva linko vis žemiau ir žemiau. Suklupusi prie lovos, veidą įspaudė į pagalvę ir ant galvos susiėmė rankas.
Po valandėlės ji užvertomis akimis sukinėjosi po seklyčią, traukė stalčius — rengėsi važiuoti į Kauną. Kreivėnas važiuoti atsisakė.

— Važiuk vieną. Sykį pasakiau, kad jos man nereik, tai žodžio nemainysiu. Ne dukrė ji man

...

— Nė tu proto turi, nė širdies. Stebūklą Dievas tau, nevertam, parodė, o tu vis tiek į nuodėmę brendi.

— Kiekvienas burtas tau stebūklas. Kiekvienas paprasčiausias gamtos reiškinys — stebūklas. Tegu čia įvykis nepaprastas, bet mokslas ir tokius išaiškina. Šiandie turim radiją, už tūkstančio kilometrų kiti girdi mūsų balsą, o ryt su aparatais jau galėsime ir žmogaus mintis skaityti. Aš čia galvosiu, o tu būsi kur Kaune ir mano mintis žinosi. Štai ir nebus to tavo stebūklo. Ir toks sapnas — paprastas gamtos reiškinys. Pagaliau — paprasčiausias supuolimas.

— Zigmai, Zigmai...

— Zigmas aš, tai ką?

— Šiandakt pats Dievas tave išpėjo, o tu krataisi.

— Dievas? Gerai. Jis mane, anot tavęs, išpėja, o aš Jam parodysiu savo valią. Visiems parodysiu. Parvažiavus sužinosi, ar aš bijau tuščių niekų, ar ne.

Kreivėnienę į stotį išvežė Barbora. Kreivėnas stovėjo tarp vartų ir lydėjo ją akimis. Nesuprantamas neramumas ir lyg baimė apėmė jį. Jis šūktelėjo žmoną. Barbora sulaukė arklį.

— Aš tik norėjau ... — kalbėjo jis priėjęs ir iš vežimo galo traukdamas šiaudą. — Tu tyčia paklausk ten... Kuri vienuolė jai akis užmerkė, paklausk. Pasakysi parvažiavus, kaip ta vienuolė atrodo... Neužmiršk.

Kreivėnienės akyse sužibo ašaros.

— Zigmai, tu nusileisk, pats sau nusileisk. Tu jau ir taip iš veido atsimainęs.

— Važiuk, vėpla, — suriko jis Barborai.

Kreivėnas sugrįžo į kiemą, apsižvalgė, jau norėjo eiti į trobą ir atsiminė, kad dabar visuos namuos jis vienų vienas. Šitos dvi varnos išvažiavo, Albinas išėjęs, Petro nėra, o Marytė... Keista — kai jis atsimeina Marytę, jis nejaučia jokio gailėsčio, tik neapykantą savo žmonai. Kelis kartus jis mėgino išivaizduoti, kaip ji dabar atrodo, bet kiekvieną kartą išėjo tas pats: ji guli ant lentos, akys užmerktos ... Juodos rūbuos ji ir šalta, kaip žemė. Užkas ją, ir viskas. Po metų kitų ji susimaišys su žeme, ir viskas. Taip, tai ir viskas! Kaip žaibas žmogaus gyvenimas. Blykstelėjo, trenkė ir nėra amžinai. Kas gali sugrąžinti žaibę atgal į debesį? Ir trenksmą? O visgi bent valandėlę dar lieka trenksmo aidas. Tokį aidą dar girdi ir Kreivėnas. Tai Marytės juoką atsimeina jis. Čia bėgiojo ji maža, juokėsi, prašydavo panešioti. Koks švelnus buvo jos veidelis! Net ir dabar jis jaučia jos rankučių švelnumą, kai ji apsikabindavo jo kaklą. Taip, taip, šitą mažiukę Marytę jis mylėtų ir dabar.

„Tu nusileisk, Zigmai, pats sau nusileisk“, atsiminė jis žmonos žodžius. Kaip tik ne! Jeigu jau šita ligota davatka mano, kad jis svyruoja, tai reikės jai parodyt... Tiesa, reiškinys keistas — tas sapnas. Sveikas protas aiškiai sako, kad čia tik supuolimas. „Siela sielą surado ir pribudino ...“ Juokas! Geriau negalvot; nes kas ... tada būtų su tais dvidešimt penkeriais jo gyvenimo metais? Negalvot, nes viskas seniai jau apgalvota, nuspręsta, pastatytas taškas. „Ką gi naujo gali man pasakyti protas? O šitas nerimas, šitas laukimas ir nesmagumai tai tik nervai. Žinoma, amžini žmonos dūsavimai, nepasisekimai, politiniai įvykiai... suės ir sveikiausią žmogų. Nėra ko čia viską sukrauti Marytei. Geriau nueit pas nervų gydytoją. Pašalinti priežastis, kurios erzina. Uždrausti jai kalbėti apie tai. Uždrausti! Geriau pasišalinti ir neklausyti. Būti vienam, kaip dabar. Pašalinti priežastis! Nesudeginsi gi jos maldaknygių, neišmesiši lauk ražančiaus.“

Kreivėnas apsidairė. Kieno plotas lyg padidėjęs ir laukai lyg nusitęsė toliau, o vietos jam pačiam lyg ir mažiau ... „Taip, reiktų papasakoti kam nors ... tą viską ... pasiginčyti, laimėti ginčą ir pasijuokti. Su pasitenkinimu, su pasigardžiuoju pasijuokti. O aš čia dabar pykstu, kad neatsakiau į tuos kvailus jos žodžius: Zigmai, pats sau nusileisk!“

Kreivėnas vėl ilgai galvojo. „Kol sveikas buvau — man tokių minčių niekad nekildavo. Faktas! Tai ligos reiškiniai. O tu atsakyk man į vieną klausimą dabar. Ar buvo nors mažiausias noras, nors mažiausias traukimas važiuoti į laidotuves, ar nebuvo? Gerai pagalvok, ramiai, ir atsakyk. Na? Nebuvo. Matai! Taškas. Kitus klausimus tu išspręsi vėliau. Irgi taip šaltai, vis pagalvodamas, prisipažindamas. Dabar nejudink. Ne viską kartu. Išsiblaškyk. Kažin kur, ar ne sieniniam kalendoriuj skaičiau, kad nerami banga tik tada nurims, kai atsimuš į krantą. Baisi išmintis! Buvo kas rašyti. Tada juokiaus, juokiuosi ir dabar, bet... visgi matau, kad reiktų į ką nors atsimušti, tvirčiau atsiremti. Bent per laukus pereiti, kad vėjas galvą perpūstų.“

Kreivėnas išėjo pro vartus ir vaikštinėjo paliai soda. Jau norėjo eiti toliau į laukus, bet atsiminė, kad durys namie lieka neužrakintos. Buvo begrįžtas, bet staiga sustojo. "Kas ten yra, kad vertėtų rakinti? Nieko, ką aš galėčiau branginti. Dar būt geriau, jei ką išneštų. Tai būt bobai riksmo!"

Nereikėtų jai liežuviu malti nė apie ...Ir vėl aš!"

Jis nuėjo iki kapinių, prie vartelių pastovėjo, pažiūrėjo į liepas ir patvoriu žingsniavo toliau. Sukdamas pro kampą, jis pamatė, kad čia pat, už linijos, Grūštas krapštosi apie žagrę. Jau norėjo grįžti, bet Grūštas pamatė jį ir kilstelėjo kepurę. „Tegu jau... Vis tiek kada nors . reiks susitikti. Dar geriau, kad nieko kito nėra. Tik reik būt išdidžiam ... Kaip niekur nieko ..."

Kreivėnas įsirėmė ir dairosi — ramiu žinovo žvilgsniu vertina pasėlius. Grūštas, mėgindamas atspėti jo mintis, prašneko:

— Gražūs bus šįmet javai, ponas Kreivėnai, ar ne?

— Taip atrodo.

Tyla.

— Girdėjau ... Sunkų bandymą Viešpats Dievas jums atsiuntė. Amžiną atilsį duok jai Viešpatie. Raminkitės, ponas Kreivėnai. Dievo valia.

Kreivėnas žengė dar porą žingsnių ir atsistojo ant akmens. Atsisėdo ir Grūštas ant žagrės.

— Man nėra ko ramintis, — pagaliau prašneko Kreivėnas, žiūrėdamas į tolį. — Ji man seniai buvo mirusi.

Grūštas sutraukė antakius, patylėjo, patylėjo ir neiškentė:

— Šitokioj valandoj ... ir apie tokį žmogų ... Iš tikro — reikia neturėt širdies...

— Dar pridėk: ir sąžinės.

— Taip, ir sąžinės.

— Matau, Grūštai, kad tu jau pradedi pykti. Ko? Neaišku. Geriau mudu pakalbėkim ramiai. Aš tavo nuomonę apie mane žinau. Štai apie sąžinę nukalbėjom, o tu pasakyk man, kas gi yra ta sąžinė. Skaitai visokias šventas knygas ...

Grūštas tylėjo. Jis buvo rūstus.

— Žmogus padarė ką nors bloga ... Bloga ... kitų akimis žiūrint, o paskui nerimsta. Liga čia, nervai, ar ... sąžinės balsas?

— Žinoma, kad sąžinės balsas.

— Štai kaip. O sąžinė ... ar tik nebus sielos veidrodis?

— Panašiai.

— Na, mat. Išmintingai bekalbėdami — kur nuėjom. Vadinasi, ta sąžinė rodo, kad žmogus turi sielą. Išmintinga, Grūštai, a? Tai pro vieną plyšį pažiūrėjus... O jei žvilgteltume pro kitą, tai net galėtume pasakyti, kokios ta siela spalvos ... He, he, he ...

— Koks čia tau malonumas šiandie ... juoktis iš savęs ...

Grūštas vis labiau niaukėsi ir Kreivėno jau nevadino — jūs.

— Iš savęs, Grūštai, aš nesijuokiu. Aš juokiuosi iš visų tų, kurie galvoja, galvoja ir taip nugalvoja, kad jau jiems atrodo, jog žmogus šioj žemėj nė grašio nevertas. Ir gyvenimas nieko nevertas. Kažin kur kitur tai bent bus!

— Tiesa, bus, bet dvejopai.

— Ir kokių filosofų esama! Išminčių! — tęsė Kreivėnas, nekreipdamas dėmesio į Grūšto žodžius. — Vienas senukas ... ten prie Amalviškių ežero ... nė skaityt, nė rašyt nemoka, o kaip puikiai vieną klausimą išsprendė. Sako: „Kaip tik koks vagis, tinginys ir mergininkas, tai žinok, kad jis pirmas bolševikas." Jis norėjo pasakyti — bedievis, nes bedievis ir bolševikas jam tas pats. Matai, Grūštai, kiek knygų prirašyta, prigalvota, o senukas — prašau! Gudrus, a?

— Nežinau, kaip ten su tais mokytais, bet kiek aš pažįstu kaimo žmones, tai senukas neapsiriko.

— Aha, ir tu taip manai? Kas bedievis, tau jau ir bolševikas? Paskui aš tau atsakysiu, o dabar, kad neužmirščiau, apie kitą išminčių. Tas nugalvojo, kad jeigu nėra sąžinės, kad jeigu nėra sielos, tai galima ir žmogų užmušti. Taip sau, beveik savo malonumui, kiek supratau...

— Taip išėitų.

— Nieks, Grūštai, žmonių neužmuša savo malonumui. Užmuša, kai ginasi, save gelbėdamas užmuša ... Kai aplinkybės taip susidėsto, kad jau tau nėra gyvenimo. Jei to žmogaus nepašalinsi...

— O naktį ant vieškelio ... irgi taip?

— Reikia tik išnagrinėt, Grūštai, išsiaiškint. Gal ir šitam užmušėjui, šitam Kainui, jau nebuvo gyvenimo. Gal to užmuštojo piniginė jam buvo paskutinis išsigelbėjimas. O kai įsigilinsi, suprasi priežastis, tai ne toks baisus atrodys ir tas užmušimas. O kai suprasi, tai ir atleisti mokėsi.

— Tai kodėl nekaltasis, o ne Kainas turi mirtį?

— Jis nenori ir jis stipresnis. Stipresnių nervų ir tvirčiau į žemę įsikibęs. O pavartykim istoriją. Kiek ten kraujo pralietas! Paskęstum mudu kartu su šitom kapinėm. Liepų viršūnių nebūt

matyti. O dabar imk ir pasmerk tuos visus kariautojus. O juk tik jie stumia istoriją tolyn.

— Ir reikia pasmerkt! Nereikia man tavo istorijos. Kiekvienas kraujo lašas yra šventas.

— Tau viskas šventa. Net ir žvirblis. Et, geriau negalvot. Išmintingiausia bus, jei aš paimsiu visas tas knygas ir sudeginsiu. Geriau pasikalbėt su karve ar su arkliu. Jie jokio atsakymo neduos, o tas yra išmintingiausia, Grūštai, išmintingiausia!

— Ne, Kreivėnai, atsakymas turi būt.

— Tai atsakyk man į tą klausimą ... to senuko nuo Amalviškių ežero ... Kas tik mergininkas, tai būtinai bedievis?

— Daug tiesos, bet ne visa.

— Ir kas bedievis, tai būtinai turi būti bolševikas? O žiūrėk į mane. Aš bedievis, pats žinai, o betgi ne bolševikas!

— O kas gi tu būtum, jei neturėtum šito ūkio? — paklausė Grūštas rūščiai. — O Jonas, mūsų bernukas — elgeta, bet jis niekad nebus bolševikas. Jis nė neužmuš, nė neuždegs!

Kreivėnas krūptelėjo.

— Ar tai šitas neleis jam? — parodė jis į kryžių kapinėse, ir jo veidas persikreipė.

— Tylėjau, tylėjau, bet dabar pasakysiu — sąžinę tu turi, Kreivėnai. Turi. Klausiau, klausiau aš tavo kalbų ... Lyg ir nesiriša jos. Kalbi į vieną pusę, nukalbi į kitą. Sąžinė, kraujas...! Mat, kas rūpi. Mat, apie ką šneki. Bet svarbiausio tu nepasakai ir neužsimeni — iš tolo sukinėjiesi.

— Ko — svarbiausio? Kas tas — svarbiausias?

— Balsas iš aukštai! Tu jau girdi jį.

— Pranašas! — mėgino juoktis Kreivėnas, bet staiga vėl apsiniaukė.

— O sąžinę tu turi, tik nenorėtum jos turėti. Tu po savo šešėliu norėtum pasislėpti nuo šviesos, štai kas. Tu primanęs dabar kažin ką padarytum, su pačiu Dievu stotum į ginčą... kažin ką atiduotum, kad tik taip širdį neeštų, kad galėtum ramiai užmigti. Bet neišsisuksi!

— Nuo ko neišsisuksi? O ir vėl — aš užmigti negaliu?

— Neišsisuksi ir užsikankinsi. Aš tave pažįstu. Nuo žmonių pabėgsi, su arkliu ir karve kalbėsi, bet niekad neprisipažinsi. Ir knygų nesudeginsi. O rykštė jau iškelta!

— Pranaše tu nelaimingas! Ką aš turiu prisipažinti? Kas tau leido taip su manim kalbėti? Tu grasini man. Kas tau leido? Ir tu norėtum, kad aš būčiau kitoks? Ne, tokį jau mane gamta sutvėrė, todėl aš nesu nė geras, nė blogas. Esu toks, koks esu, ir toks pasiliksiu, Ką tu man pasiūlysi vietoj mano knygų? Gal tikėjimą? Ech, tu ... Tas karštas tikėjimas tavo galvelę taip išdžiovino, kad net durelės neužsidaro. Plyšys yra, ir gana. Jeigu tavęs nebūtų ši nelaimė ištikus, tai tu suprastum, jog aš nesukvailiojau ir nesukvailiosiu ...

Kreivėnas atsistojo eiti, bet Grūštas šūktelėjo jam:

— Palauk, Kreivėnai, aš tau papasakosiu vieną istoriją. Ji tau bus įdomi. Labai, labai įdomi.

Pats nesuprasdamas, kaip taip galėjo atsitikti, Kreivėnas paklausė ir vėl atsėdo ant akmens.

— Tu pažinojai Valiuką?

— Kokį Valiuką? — susidomėjo Kreivėnas.

— Batsiuvį iš Liudvinavo.

— Na?

— Tu žinai, kodėl jį išvežė į Sibyrį? Girdėjai? Ką padaro degtinė! Išgėrė žmogus ir pradėjo skūstis, kad gyventi sunku, kad bolševikų tvarka negera. Atėjo jie su brezentiniais batais, odą iš visų krautuvių pagrobė ir išvežė į Maskvą. Nėr odos, nėr Valiukui darbo, nėr ir duonos. Ir leptelėjo žmogus: jei bolševikams žmogus tik gyvulys, jei bolševikai žudo juos, kaip gyvulius, tai kam dar odos nenulupa? Vis būtų šiokių tokių medžiagų apavui. O Giružis ir įskundė jį.

— Kam tu man tokius niekus pasakoji?

— Jei Valiukas šiandie būtų čia, tai jis būtų labai svarbus liudininkas. Bet išgauk tu jį iš Sibyriaus ir pastatyk teisme! Buvo liudininkas ir nėr.

— Koks liudininkas? Kur?

— Pernai pavasarį Valiukas grįžo iš krikštynų. Pailso žmogus ir prisėdo pakelėj pasilsėti. Štai prie šito stulpo, ant kurio lenta su užrašu — „Bendručiai“. Sėdžiu, sako, į stulpą atsirėmęs. Jau gerokai pritemę, o nuo Grūšto pusės ateina žmogus. Sustojo prie kapinaičių, pats su savim kažin ką kalba, kaire ranka mosykuoja, o manęs nemato. Paskui įėjo į kapinaites. Įeidamas dar režė lazda per vartelius. Tai kaip, Kreivėnai? Eidamas į kapinaites lazda turėjai, o kaip ji paskui atsirado prie kluono?

Kreivėnas pabalo.

— Tai išeitų, kad ... aš? Girtuoklio sapaliojimų klausai? Ar tu žinai, ką tu kalbi? — griebė

Kreivėnas, bet jo balsas taip drebėjo, lyg jį būtų krėtęs šaltis.

— Taip, Kreivėnai. Kluoną tai tu uždegei. Tai tavo darbas. Ir liudininkas buvo. Kiti tik spėliojo, o tokių spėliojimų man neužteko, bet kai atsirado tikras liudininkas... Nemanyk, kad aš būčiau tylėjęs. Jei ne Sibyrus, tai aš tave būčiau be duonos be druskos suvalgęs! Matyt, Dievas jau taip norėjo, kad tu dar pasivalkiotum čia.

Kreivėnas pašoko. Grūštas atsistojo už žagrės, lyg viskam pasiruošęs. Tokio pikto Grūšto veido Kreivėnas dar niekad nebuvo matęs.

— Vėl Dievas? Dievas tau padėjo sugalvoti tokias biauzybes apie mane? Dievu savo kvailumą pridengti nori? Visi jūs! Tu čia, o ta kvailė namie... Kada žmogus negaluoja, tai savo zirzimu pribaugti nori. Tiesiog iš proto galit išvest... Taip, taip, su jumis Dievas, o su manim? Kas? Velnias? Tai nuo šito ... — parodė jis į kryžių, — nuo šito supuvusio medžio pareina, kad aš dar vaikščioju? Pažiūrėsim! Kvailas ir niekšas esi. O dar prašei, kad leisčiau tai kaimenei tokių, kaip tu, eiti per mano lauką ir melstis čia. Palauk, nestūgausit čia man kryžių dienomis!

Kreivėnas greitai nuėjo. Atrodė, kad jis bijo pavėluoti kažin kur.

Grūštas pagrasino jam pirštu ir taip pat nuėjo namo. Pagirdęs veršius, jis su kibiru išėjo iš tvarto ir ėjo į trobą. Kažin ko žvilgtelėjęs į kapinių pusę, jis pamatė ten žmogų, kertantį kryžių. Metęs kibirą, jis perlipo per tvorą ir nubėgo per pievą.

— Kreivėnai! Žmogau! Ką tu darai?

Kreivėnas atsigręžė, piktai susiraukė ir dar smarkiau rėžė kirviu. Kryžius subraškėjo, dar labiau pasviro ir lėtai nuvirto į žolę. Skersinis užkliuvo už liepos ir atšokęs nupuolė į patvorį.

— Ką tu padarei! Ar tu neišsitekai per šitą kryžių?

— Neišsitekau. Ankšta. Taip ankšta, kad liepas ir iškirsiu. Bus daugiau dirbamos žemės.

— Žemės tau maža? Žmogau, žmogau. Dar atliks, pamatysi.

— Ko čia turi stovėti toki sutręšę stulpai? Pagaliau, mano čia žemė, ar tavo? Kas man uždraus? Ko tu kišiesi ne į savo reikalus?

— Ne į savo reikalus! Stulpai! Tau stulpas, o žmonės čia rinkdavosi, ateidavo giedodami, suklaupdavo ir melsdavosi. Už visus maldaudavo Dievą, už visus — už gyvus ir mirusius. Ir už save, ir už tave.

— Už mane? Neprašiau ir neprašau.

— Kryžių nekenčiat... Tu ir kiti toki. O kokį kryžių ant mūsų visų uždėjot? Jūs visi, kuriems Dievu nėra. Ar ne jūsų vaikai dabar mus žudo? Štai tavo Juozas ... Giružis. Nekaltus žmones budeliams įduoda. Pats važiuoja suimti. Arminą suėmė. Pucėtą suėmė.

— Arminą suėmė, Pucėtą? — krūptelėjo Kreivėnas.

— Ir tave buvo įskundęs, tik Balaika užtarė. Tai mūsų kryžius šitoki Giružiai. O kas kaltas? Tu ir kiti toki. Dievas žino, gal mes visi kalti. Už mūsų visų nuodėmes ... Gal Dievas atleis, jei kantriai šitą kryžių nešim. Per mažai Dievo klausėm. O jei mylėjom Jį, tai užmiršom, kad reikia sunus paklydėlius į tikrą kelią atvesti. Nesistengėm. Savęs užteko. Bet dabar gal pasitaisysim ...

— Taisykis, dūsauk, o man nėra ko dūsaut. Tamsumas tavo lūpomis šneka. Pagaliau ... didelio čia daikto ... Rėkia ... rodos, kad žmogų kas užmušė ... O juk ryt po ryt ir pats būtų nugriuvęs. Ko čia rėkaut? Ar nematai, kad visas supuvęs?

Grūštas gailiai atsiduso. Tas atsidusimas taip suerzino Kreivėną, kad jis priešokęs nuplėšė švininę kančią ir atkišo Grūštui:

— Neškis. Nusiliesi kulką velniui nušaut.

34.

Kreivėnienė sugrįžo po trijų dienų. Juoda skarelė visai pasendino ją. Akys lyg padidėjo, lyg nustebusios žiūrėjo. Buvo dar šviesesnės ir tyros, kaip ežero vanduo šaltą rudens rytą.

— Garbė Jėzui Kristui, — pasveikino ji įėjusi.

Barbora atsakė. Kreivėnas lyg sukrito, bet nepratarė nė žodžio. Kreivėniene nuliūdus žvilgtelėjo į vyrą ir nuėjo seklyčion. Kreivėnas neramus laukė valgomajam, bet žmona neatėjo. Ji įsipylė pieno, atsiriekė juodos duonos ir atsėdėjo pas langą. Vakaruos kilo juodas debesys, kurčiai griaudė, o ties jos kojomis žaidė kačiukas, kojuke raičiodamas bulvę.

— Gražiai palaidojo? — paklausė Barbora nedrąsiai.

Kreivėnienė linktelėjo galva. Barbora atsiduso.

Vakaruos sužaubavo.

Kreivėnas nerimo. Išgirdęs, kad Barbora išėjo į kiemą, jis įėjo virtuvėn, žvilgtelėjo į žmoną ir susieškojo šipulį pypkei iškrapštyti. Ilgai krapštė. Pūtė, daužė į plytą.

Žmona žiūrėjo į kačiuką.
 — Tai ko tyli?
 Žmona nė akių nepakėlė.
 — Ko nesakai, klausiu? Sirgo ji ar kas ten?
 — Sirgo.
 — Ką padarysi ... Visi mirsim ... Taip jau yra. O neužmiršai paklaust? Liečiau paklaust, kuri vienuolė jai akis užmerkė. Norėjau žinot, ar tikrai, kaip sapne ... Kaip ji atrodo, ta ... Paklausei?
 — Paklausiau. Ir kalbėjau. Su akiniais ...
 — O plaukai? Plaukai koki?
 — Žili.
 — Meluoj, — sušnibždėjo jis vos girdimai ir drebančia ranka įkišo kišenėn pypkę.
 — Kišenę pradeginsi.
 — Dar pridėk, kad ji ant kairiojo veido turi apgamą. Tada melas bus kaip penki pirštai, — mėgino juoktis Kreivėnas, bet jo balsas buvo kažin koks svetimas.
 — Ir apgamą turi. Šitam daikte, — palietė ji pirštais savo veidą.
 — Meluoj.
 — Ar man meluot, Zigmai? Kada aš ją kaip gyvą ir dabar matau. Kokia graži ji buvo, kokia graži! Kaip šventa ji. Ir prašė mirdama, kad tu persižegnotum ...
 — Ir tu ... šitą žinai? — sušuko jis nusigandęs.
 — Ir ... aš? Tai tu pats irgi žinot? Per sapną tavęs prašė?
 — Sapnas... Sapnai tau rūpi...Aš netikiu burtais! Ne! Kvailystė! Liga, o ne stebūklas! Tu, matyt, girdėjai, ką aš kalbėjau per sapną, tai dabar bepig mane kvailinti. Ne taip greit. Ne ant kvailio pataikei.
 Kreivėnienė išgėrė paskutinį gurkšnį ir persižegnojo.
 — O aš dabar jau tikiu, kad tu pasitaisysi. Ne toks tu jau blogas, kaip atrodai. Kad ir tada, kai Petruką išvežei. Ir nuvežei, ir viskas gerai, o namie tik: „Susipykau! Jis man ne sūnus!“ Sužinojau vėliau ir supratau, kad tu tik apgaut norėjai tuos bolševikus.
 Sužaubavo ir garsiai sugriaudė.

35.

Plačios lygumos žaliuoja. Žolė nuo vėjo glaudžiasi prie žemės, žaliomis bangomis bėga rugiai, o toli tolumoj ta žaluma susilieja su mėlynu dangum.
 Nė vieno žmogaus toj žaliøj platumoj. Tik garsiai rėkia griežlė, griovio krantu bėga benamis šuva. Dobiluose ramiai ėda karvės. Paruge ateina vyras, apsidairo, karves perkelia ir vėl slenka atgal. Parugėm, pagrioviais. Jis dingsta už rugių sienos, o griežlė vėl rėkia.
 Ūkininkų kiemai tušti. Suloja šuva, ir prie lango stiklo spaudžiasi vaikų nosytės. Raukšlėtas veidas pasirodo už vaikų galvų ir vėl dingsta.
 Jauni vyrai slapstosi. Temstant pareina namo pasiimti duonos, paskui patvoriais ir pakrūmėmis vėl slenka i rugius. Jie ten nakvoja, o dieną paslapčia seka, kas darosi plentuos.
 Ten vis važiuoja sunkvežimiai, traktoriai velka sunkias armotas. Ant kalniukų abipus plento nuolat zuja raudonarmiečiai. Į tas tvirtoves jie velka sunkias dėžes.
 Krūmuose ties lieptais vakarais tyko Račiūnukas su dviem draugais. Jie turi kirvį, aštrių peilių ir naują virvę. Giružio laukia jie. Krūmuose jie turi ir duobę iškasę.
 Giružis suėmė Arminą, išvežė Grybą, Pucėtą suėmė. Jis ieškojo Račiūno, buvo ir pas Miškinį, pas Žilvitį.
 O kas darosi mieste? Račiūnukas girdėjo. Visas prekinis traukinys stovi Marijampolės stoty. Vagonai užkalti lentomis. Naktimis suima, atveža ir grūda ten žmones. Vis mokytesnius, vis žinomus, vis tikrus lietuvius. Suiminėja Giružis, Balaika. Į Sibyrių išveš juos.
 Tušti ūkininkų kiemai. Ir žaliuose platumose žmogaus nepamatysi.
 O plentu vis važiuoja sunkvežimiai. Kareiviai sėdi juose. Jų kepurės su raudonais valiniais. Smaili durtuvai žiba saulėje.
 Aukštai aukštai, vis pasislėpdamas už debesų, skrenda lėktuvas.
 Apie vidurnaktį Kreivėnienė pakėlė vyrą.
 — Zigmai, klausyk — šaudo.
 Kreivėnas įsiklausė. Iš tikro kažin kur buvo girdėti šūviai ir lėktuvų ūžimas. Paskubom apsirengė. Segiotis pabaigė kieme.
 Marijampolės pusėj po dangų slankiojo prožektoriaus šviesa. Paslankiojo ir vėl užgeso.

Smarkiai tvinksėjo širdis.
Vėl trenksmas.
Šviesi juosta lyg viltis vėl nušvietė dangų.
Kreivėnas patrynė rankas. Jis šypsojosi tai šviesai, lėktuvų ūžimui, visam miegančiam kaimui, visai šitai birželio nakčiai.
Lėktuvų ūžimas pamaži nutilo, šviesos juosta dingo.
Tyliai ramiai šlamėjo klevo lapai juodoj nakty.
Paryčiu parėjo Albinas.
— Tu namie? Paleido?
— Pabėgau. Tegu juos anas ir jų tvirtoves kartu. Jau vakar bėgo, kas tik drūtas. Suuodė. Šiandie sutikau žmonių iš Marijampolės. Bėga. Šianakt vokiečių lėktuvai sugriovė kelis namus.
Pasisėmusi kibirą vandens, Barbora stovėjo prie šulinio ir klausėsi Albino pasakojimų.
— Ko stovi, kaip supančiuota? — nusijuokė Kreivėnas. — Virk pusryčius geram vyrui.
Matai, kad alkanas parėjo, tvirtovę pastatęs. Sodo patvoriu skubėjo Motiejus.
— Pas Giružį, — nusijuokė Kreivėnas, rodydamas pirštu. Atsistojęs pas tvorą, žiūrėjo, kur jis nueis.
— Taip, kur gi daugiau eis. Pagalbos, patarimų. Išgelbės tave Giružis, lauk!
Apie priešpiečius pietų pusėj sužžė lėktuvai.
— Eikit žiūrėt! — šūktelėjo Kreivėnas kieme.
Visi šoko iš trobos.
Lėktuvai nuskrido ant Marijampolės. Ten iškilo stulpai dūmų, pasigirdo trenksmas ir netrukus sužibo ugnys.
Kreivėnas pabėgėjo už sodo, vėl sugrįžo į kiemą, sukinėjosi, dairėsi, nerado vietos. Įbėgęs trobon, užsilipo ant aukšto ir atsidarė galinį langą. Pro medžių lapus menkai buvo galima matyti.
— Kas naujo? — šūktelėjo Motiejui, grįžtančiam patvoriu.
Motiejus pakreipė galvą ir, nieko neatsakęs, peršoko per griovį.
Albinas įsilipo į gluosnį, Barbora nubėgo pas Grūštas. Laukuose mykė negirdytos ir neperkeltos karvės, žardy žviegė nešertos kiaulės.
Iš Marijampolės dūmai kilo vis aukščiau ir aukščiau į dangų. Uždaręs langą, Kreivėnas vėl išbėgo į kiemą.
— Eik į kapines, — pasiūlė žmona. — Nuo tokio kalniuko matysi geriau.
Kreivėnas paklausė. Ant aukštos kapinių tvoros jau stovėjo Grūštas ir, atsirėmęs į liepą, žiūrėjo, kaip dega miestas.
Pažvelgęs į Grūštą, Kreivėnas nustebo, kad nejaučia jokio nesmagumo nė baimės prieš šitą žmogų, nė mažiausios neapykantos. Tai degančio miesto dūmai, lyg kokia uždanga, paslėpė visus karčius jausmus, visus melus. Lyg kito, naujo gyvenimo viltis žibėjo tos liepsnos. Lyg visas pasaulis, lyg visi žmonės — viskas, viskas turės būt nauja. O kas buvo — taip menka dabar...
— Ir aš ateinu į teatrą! — linksmi šūktelėjo jis.
Užsirangęs ant akmeninės tvoros, jis pasiryžo ir atkišo Grūštui ranką. Grūštas pasisveikino ramiai ir nustebusiomis akimis žiūrėjo į dūmus.
— Išrūkys šitą vagių ir žmogžudžių gaują!
— Kažin, ar visas miestas taip ir sudegs?
— Vis šis tas liks, — nusprendė Kreivėnas.
— O aš užvakar nuvežiau piaunamąją mašiną pataisyti. Po mašinos dabar...
— Eik jau, eik, seni. Apie mašiną dabar galvoja. Šitas karas mums kaip lietus perdžiūvusiai žemei. Lietuva vėl sužaliuos.
— Sužaliuos... Taigi, priminėt. Nesusitikdavom, tai nė nepasakiau. Mūsų ažuolas vėl atsprogo, — nusišypsojo senis.
Kreivėnas užsimerkė. Jis bijojo pakrutėti, bijojo vėl atsimerkti, kad nereiktų pažvelgti į Grūštą. Tas ramus, visai taikingas Grūšto balsas jo širdį pripildė gėdos ir kartu nesuprantamo tylaus džiaugsmo. Jis suprato, kad šitie įvykiai, kurie viską, viską, nustelbia, padės jam žengti dar žingsnį toliau — padės ieškoti jau aiškaus susitaikymo.
Paupiu protekiniais skubėjo Giružis. Jis buvo sušilęs ir uždusęs. Eidamas vis žvilgčiojo į debesis dūmų. Per lieptą bėgte perbėgo, o kiemelyje šūktelėjo motinai:
— Dėk į krepšį marškinius! Lašinių neužmiršk!
Įbėgęs į klėtį, iš po lovos išitraukė geresnius batus.
— Kur tu rengiesi?

— Matai? — parodė jis dūmų debesis. — Traukiamės. Truputį pasitrauksim, o paskui sugrįšim parodyt šitiem Hitlerio bernam. Tegu dabar apsidžiaugia, bet mes žinosim, kurie iš džiaugsmo lipa ant stogų. Kreivėnas, mačiau, ant kapinių tvoros, lyg koks maršalas, stovi.

— Tu išbėgsi, vaikeli, o aš?

— Kas tave ims? Kam tu reikalinga? Nė Kreivėnui tavęs nereik. O kadaise buvai reikalinga ...

— Kas tau užėjo? Girtas tu, ar ką? O gal ir teisybė, ką žmonės šneka? Gal ir teisybė, kad tiek žmonių suėdei.

— Tylėk, tu... Manai, kad aš nieko nežinau? Visą gyvenimą man melavai. Manai, kad aš ir stipdamas nieko nežinosiu? Nebijok, pažįstu savo mielą tėvą, prakeiktą buožę, kuris mano gyvenimą suėdė, mane visą parkuotą, purvais apskretusį paleido į svieta. Dar mėginsi ginti jį? Tą, kuris tave su glėbiu paleido, o vedė kitą? Kas tu buvai per visą gyvenimą? Ugi merga su vaiku! Visą gyvenimą vaikščiojai skarelę ant akių užsitraukus. Aš? Kas aš? Kas? Ir už akių ir net į akis — mergos vaikas! Net ir Magdūtė ... Taip, taip. Tylėk, sakau, nes ir taip širdis krauju verda. Ir dabar, kada radau tą ... tą tyrą šaltinėlį, tai dar ir tą prispiovė. Primelavo jai, merginai. Jau ir šitos jam prireikė! Ir kaip tokį gyvulį dar žemė nešioja! Bet ne. Palauk tu, niekše. Aš dar sugrįšiu tau. Gerklę tau perkąsiu, bet tu jos nepaimsi. Už viską bus atlyginta. Dėk, ką sakiau! Užteks tų tavo ašarų.

Išbalusi, drebančiom rankom Giružienė suruošė sūnui krepšį. Sūnus pasispaudė ji po pažaste ir, nisisukdamas į duris, pratarė:

— Žmones, girdi, suėdžiau. Tai jeigu toki Pucėtos rengėsi valstybę išduoti? Pats girdėjau, ką jis šnekėjo. Seniai vokiečių laukė. Šnipai jie. Tai jeigu tokius pašalina toliau nuo sienos, kur jie bus nepavojingi... Nebijok, jiems ten nė plaukas nuo galvos nenukris. Lik sveika.

Stabtelėjęs prie durų atsigėrė vandens, pagalvojo ir baltą puodžiuką įsikišo į kišenę.

Per pievas jis patraukė tiesiai į plentą.

Plentu į rytus greit važiavo sunkvežimiai. Giružis pakėlė ranką, norėdamas vieną sustabdyti, bet mašina pralėkė pro šalį. Jis mėgino sustabdyti antrą, trečią, bet mašinos vis lėkė tolyn.

— Išdavikai prakeikti! — sušuko jis įpykęs.

Viena mašina pati sustojo. Joje sėdėjo keli rusų kareiviai. Jų kepurės buvo mėlynos su raudonais valiniais. Tarp kareivių sėdėjo ir Giružio pažįstamas — Abromas Rozencveigas. Ir Kazys, pernykštis Kreivėnų bernas, buvo čia. Apsivilkęs raudonarmiečio uniforma, kiurksojo sunkvežimio kampe.

— Ar yra vietos?

— Vietos? Tai tu bėgt nori? Bėgt tai pirmutinis, o kas čia aplinkui darosi, tai tu nežinai. Raudonoji armija nebėgs, raudonoji armija sumuš prakeiktus Hitlerio šunis, sumuš jų pačių žemėje, bet pirmiausia mes turim visus šnipus išgautyti. Sakyk, kas čia nupiaustė telefonus? — parodė Rozencveigas į kalniukus abipus plento. — Kas čia parduoda tėvynę? Tai tu šitai išvalei apylinkę, a? Toks tavo darbas? Dabar pasakyk — kas? Žinai, kas tavęs laukia.

— Žinau, — atkirto Giružis tvirtai. — Aš nesnaudžiau, nekalbėk be reikalo.

— Kas tie pasiutę šunes?

— Kreivėnas ir Grūštas. Matai? Stovi ir džiaugiasi.

Giružiui paliepė lipti į sunkvežimį. Mašina nulėkė plentu, pasuko į kelelį ir sustojo ties kapinėm.

Kreivėnas nusigandęs pažvelgė į Grūštą ir nušoko nuo tvoros. Nušoko ir Grūštas. Kareiviai pribėgo prie jų ir liepė pakelti rankas. Apieškoję kišenes, liepė stoti prie tvoros, nusigręžti ir nejudėti.

Rozencveigas pažvelgė į nukirstą kryžių, pažvelgė į medžius ir pasišnibždėjo su kareiviais.

— Taip, — nusprendė rusas. — Puikiai sugalvota. Už nuopelnus Hitleriui... Vietoj geležinio kryžiaus ...

Du kareiviai nubėgo į Kreivėnų kiemą ir netrukus grįžo. Jie atsinešė didelių vinių, vielų, virvių ir kirvių.

Vienas kareivis žingsniais atmatavo atstumą tarp dviejų beržų, atmatavo kryžiaus liemens ilgumą ir mostelėjo ranka. Kareiviai paėmė nuo žemės kryžiaus liemenį ir prinešė prie beržų. Per tą liemenį į beržus įkalė po storą vinį, o paskui dar pritvirtino virvėmis ir vielomis. Pabaigę pasitraukė ir pažiūrėjo iš tolo: lyg du kryžiai, kurių skersiniai susisiečia. Du kryžiai su baltais liemenimis.

Dabar kareiviai priėjo prie Kreivėno ir Grūšto. Nuvilko juos, nuplėšė marškinius. Bumus prikimšo žolės ir dar užrišo sudraskytai marškiniais. Daužydami šautuvų buožėmis, privedė prie beržų.

Giružis tarsi tik dabar suprato, kas čia darosi. Jis pribėgo prie Rozencveigo.

— Drauge, nēr ko gaišti. Sodinkim juos į mašiną ir skubėkim. O juk turės būti teismas.

— Drauge Giruži. Proteliu tu niekad nepasižymėjai, už tai niekad ir negavai atsakingų pareigų. Nesikišk ne į savo reikalus, sudilusi kapeika! Ir ką reiškia šitas tavo išbalimas? Gailestis tai? Baimė? Tu žinai, ką partija daro su bailiais ir gailestingais?

— Aš ne partijoj...

— Tai dar blogiau! Džiaukis, kad radai nusikaltėlius. Tai tavo laimė.

Giružis išėjo iš kapinių ir užlindo už sunkvežimio.

Pirmiausia kareiviai pagriebė Grūštą. Vieni už kojų kėlė, kiti išskėtė rankas ir prie skersinio priraišiojo vielomis. Grūštas spardėsi. Kareivis kirvio penčia įkalė vinį į vieną jo delną, paskui į kitą. Grūštas muistėsi, kraipė apraišiotą galvą. Du kareiviai palaikė, o trečias su kirviu prikėlė kojas. Vinis giliai suvarė į beržo liemenį. Vinys lindo smagiai. Kaip prigydomos. Rodos, beržas pats ryte rijo jas.

Kreivėnas susmukęs gulėjo žolėje. Pakėlė ir jį. Pririšo rankas, perkalė vinimis, prikėlė kojas. Iš jo rankų kraujas teškėte teškėjo ant diemedžių, žaliuojančių po beržu.

Plentu užė daugybė automobilių. Visa ilgiausia kolona skubėjo į rytus.

Rozencveigas parodė ranka į plentą. Raudonarmiečiai sujudo. Jie pasišnibždėjo, išsirikiavo ir, kartu kilstelėję šautuvus, iššovė į prikaltus ūkininkus.

Rozencveigas pirmutinis išsoko į sunkvežimį. Išsoko kareiviai. Paskutinis įlipo Giružis.

Tik spėjo sunkvežimiai nuvažiuoti, o iš visų pusių į kapines jau bėgo žmonės. Kreivėnienė atbėgus sukniubo žolėj ties vyro kojomis.

Žmonės išsigandę į prikaltus žiūrėjo iš tolo. Išbalę ir drebėdami bijojo ir žodį ištarti. Buvo girdėti tik skaudus Kreivėnienės kukčiojimas ir dejavimas.

— Nuimkit! Ištraukit vinis!

— Reples! Bėkit replių!

Vyrai atsipeikėjo. Pribėgę nuėmė nuo kankinių veidų baltus skarmalus.

Grūštas jau buvo miręs. Kreivėnas atmerkė akis. Iš burnos iškrito suseilėtos žolės gniužulas.

— Tavo teisybė... Dabar žinau... — sunkiai ištarė jis, žiūrėdamas į žmoną. — Baisu ... Nors tu žinok: aš uždegiau kluoną, per mane Petronėlė...

Iš burnos ištekėjo srovelė kraujo. Galva sunkiai nusviro ant krūtinės.

1945.12.30